

ULUSLARARASI İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER DERGİSİ

JOURNAL OF ECONOMIC AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

CİLT/VOLUME: 6 SAYI/NUMBER: 1 HAZİRAN/JUNE-2022

SAHİBİ/OWNER

Prof. Dr. Kenan PEKER
Fırat Üniversitesi İİBF Dekanı

EDİTÖRLER/EDITORS

Prof. Dr. Kürşat ÇELİK
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Şükrü YUSUFOĞLU

YARDIMCI EDİTÖR/ASİSTANT EDITOR

Arş Gör. A. Melih AŞAN

İLETİŞİM ADRESİ/COMMUNICATION ADDRESS

Fırat Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dekanlığı/Elâzığ

Tel: 0 424 233 27 65 **Faks:** 0 424 218 85 65 **Mail:** iibfdergifirat@gmail.com

BASKI/PRINTED BY

Fırat Üniversitesi Basımevi

ISSN: 2608-2184

YAYIN KURULU
(PUBLICATION BOARD)

Prof.Dr. Kenan PEKER	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Burcu ÖZCAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Wawrzyniec Czubak	Poznan University
Prof. Dr. Rezhen Harun	University of Sulaimani
Prof. Dr. Ramona LİLE	A.Vlaicu University of Arad
Prof. Dr. Felix ARION	University of Cluj-Napoca
Prof. Dr. Kürşat ÇELİK	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Gökçe CEREV	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Rıfat BİLGİN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Abdunnur YILDIZ	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Pastorel GAŞPAR	A.Vlaicu University of Arad
Doç. Dr. Vintilescu AJEB	Bucura Universty
Doç. Dr. Teodor CİLAN	A Vlaicu University of Arad
Doç. Dr. Vintilescu BELCIAJ	Bucura Universty
Doç. Dr. Adrian SIMON	George Emil Palade University
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Şükrü YUSUFOĞLU	Fırat Üniversitesi

İNDEKSLER

Dergimiz; Arastirmax, İdealonline, ResearchBib, Asos Index, Google Scholar, Cite Factor, Journal Factor, ROAD, Bielefeld Academic Search Engine (BASE), Cosmos IF, DIIF, Rootindexing, Erih Plus, Dergipark tarafından indekslenmektedir.

DANIŐMA KURULU
(ADVISORY BOARD)

Prof. Dr. Abdullah ÇELİK	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulah TAŐKESEN	Bingöl Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN	K. Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet AY	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet GÜRBÜZ	Bingöl Üniversitesi
Prof. Dr. Alexandru POPA	A.Vlaicu University of Arad
Prof. Dr. Arzu KARACA	Munzur Üniversitesi
Prof. Dr. Codruta STOİCA	A.Vlaicu University of Arad
Prof. Dr. Enver ÇAKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Fehmi KARASİOĞLU	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim YILMAZÇELİK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. İlknur ÖNER	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Kerem KARABULUT	Ağrı İbrahim een Üniversitesi
Prof. Dr. Mukadder BOYDAK ÖZAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Murat AKTAŐ	Muş Alparslan Üniversitesi
Prof. Dr. Murat AK	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Murat DEMİR	Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Murat SUNKAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer AYTAÇ	Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ramona LİLE	A.Vlaicu University of Arad
Prof. Dr. Recep KARABULUT	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Saadettin TONBUL	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Sayım YORGUN	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Selma KARATEPE	İstanbul Gelişim Üniversitesi
Prof. Dr. Tarık ÖZCAN	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel EREN	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup BULUT	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Yüksel ARSLANTAŞ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Zahir KIZMAZ	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Zerrin Toprak KARAMAN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Erkan Turan DEMİREL	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Tuncay YILMAZ	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Sinem YILDIRIMALP	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Abdurrahman BENLİ	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. A. Sırrı YILMAZ	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Bora YENİHAN	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Brigita STANİKUKIENE	Kaunas University of Technology
Doç. Dr. Doğa Başar SARIPEK	Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Emel İSLAMOĞLU	Sakarya Üniversitesi

Doç. Dr. Feriz İZCİ	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Doç. Dr. Ferruh TUZCUOĞLU	Azerbaycan Devlet Üniv.
Doç. Dr. Hasan UZUN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Handan KARAKAYA	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. İdris SARISOY	Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. İzzet TAŞAR	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Murat TUNCER	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Nurcan YÜCEL	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Özcan DEMİR	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Pastorel GAŞPAR	A.Vlaicu University of Arad
Doç. Dr. Adrian SIMON	George Emile Palade University
Doç. Dr. Vintilescu AJEB	Bucura Universty
Doç. Dr. Vintilescu BELCIAJ	AJEBucura Universty
Doç. Dr. Teodor CILAN	A.Vlaicu University of Arad

BU SAYININ HAKEMLERİ
(REFEREES FOR THIS ISSUE)

Prof. Dr. Sinem YILDIRIMALP	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZTÜRK	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Şerife ÖZŞAHİN	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz Kağan YASIM	Hitit Üniversitesi
Doç. Dr. Demet EROL	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Feyza ARICA	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Handan KARAKAYA	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Atilla YÜCEL	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Özcan DEMİR	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Arzu KAN	Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammet DÜŞÜKCAN	Fırat Üniversitesi
Doç. Dr. Hüseyin SEVGİ	Kırklareli Üniversitesi
Doç. Dr. Emre ÜNAL	Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yeliz GEDİK	Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yelda SEVİM	Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zülkif YALÇIN	Munzur Üniversitesi
Dr. Musa ÜNALAN	Fırat Üniversitesi

ÖNSÖZ

Bilimsel çalışmalara artan ilgi, büyük ölçüde, bilgiye dayalı kalkınma ekonomilerinin önem kazanmasına dayanmaktadır. Avcılık ve toplayıcılıkla başlayan ekonomik gelişme, zamanla tarım devrimi, sanayi devrimi, elektrik-elektronik devrimi, endüstri 4.0 ve toplum 5.0 devrimi şeklinde devam etmektedir. Bu süreçte her dönem için ülkeler ve toplumlar bazında ekonominin tarım, sanayi, hizmetler, enerji sektörleri önem kazanmıştır. Gelinen aşamada teknolojik gelişmelerle birlikte bir taraftan iklim değişikliği, elektrikli araçlar, enerji ekonomisinde GES, RES yatırımları ile ciddi bir değişim olurken, diğer taraftan ise yapay zeka, IoT, sanal gerçeklik uygulamaları, davranışsal ekonomide ciddi değişimler olmaktadır. Yeşil mutabakat, sıfır atık, dögüsel ekonomi, kesintisiz inovasyon tüm dünyanın üzerinde durduğu öncelikli konulardır. Bu değişiklik, değişim, dönüşüm ve devrim süreci ele alındığında kavram, kuram, analiz, sentez, yöneylem... seviyelerindeki bilimsel çalışmalar artık dijital çağda çok daha değerli olmaktadır. İklim değişikliği, deprem, ekonomik kriz gibi ekstrem durumlar ekonomide canlanma, refah, durgunluk ve kriz süreçlerinin bilgiye dayalı yönetilmesi için mevcut durum analizlerinin yapılması, sorunların çözümü, paydaşların işbirliği, stratejilerin doğruluğu ve eylemlerin etkinliğini gerektirmektedir. Özellikle yönetimin taktiksel, operasyonel ve stratejik olmak üzere kısa, orta ve uzun vadeli olması yanında yönetim bilişim sistemlerinin (YBS) uygulanması başarıyı arttırmaktadır. Dolayısıyla liderlik becerileri yanında yönetim becerileri ve teknik becerilerle entegrasyon performansı belirleyen unsurlardan olmaktadır. Örneğin, hiç kimsenin aç kalmadığı bir dünya inşa etmek misyonu ile yola çıkıldığında, her yıl nüfus artış hızından çok daha fazla artan bir üretim miktarı vizyonu belirlenmekte, hedef ise açlığın her yıl belli oranda azaltılması için yine her yıl belli bir üretim artışı öngörüsü olmaktadır. Gelir dağılımı dengesi ilke edinilmediğinde stratejinin maksimum üretim olması çözüm olmayabilmektedir. Adil bir dünya anlayışıyla global işbirliği yapıldığında yoksulluk ve açlığın azaltılması, çevresel sürdürülebilirliğin temini, endüstri ve inovasyonların sürekliliği, sürdürülebilir şehirler ve toplulukların inşası, üretim ve tüketim sorumluluğu gibi alanlardaki bilimsel çalışmalarla sıfır atık dögüsel ekonomide; kaynaklar-üretim-bölüşüm-dağıtım-tüketim-geri dönüşüm ve tekrar kaynaklar dögüsünde fonksiyonellik ve işlevsellik artmaktadır. Kadim kültürde ifade edildiği gibi “Başkasını bilmek ilimdir, kendini bilmek irfandır,

bilmediğini bilmek olmaktır, bu da hikmettir.” Kùltür, kùltürel çeşitlilik, bilgi, bilim, teknoloji, yenilik ve kalkınma sürecinde yapılan bilimsel çalışmaların veri, veri işleme ve büyük veri sürecinde çok büyük katıklar sunacağına inanarak bu derginin yayınlanmasında makaleleri ile katkı sunanlara, yayına hazırlayanlara ve özverili çalışıp insanlığa faydalı olmada emek veren herkese teşekkür ederim.

Prof. Dr. Kenan PEKER
Fırat Üniversitesi İİBF Dekanı

İÇİNDEKİLER/CONTEST

Adem DOĞAN, Damla ÖNER

COVID-19'UN ÇİN, AB VE ABD EKONOMİLERİNE ETKİLERİ

(The Effects of Covid-19 on the Economies of China, EU and US)..... 1

Dilay TEKE, Bora YENİHAN

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR: AKTİF YAŞLANMA
YAKLAŞIMININ COVID-19 PANDEMİSİ EKSENİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ

*(Social Policies For The Elderly: Evaluation Of Active Aging Approach On The Axis
Of The Covid-19 Pandemic)* 27

Kübra YILDIRIM ÖZCAN

2008 VE 2019 YILLARI ARASINDA PASAJLARIN MEKANSAL
KULLANIMINDAKİ VE TÜKETİCİLERİNİN DAVRANIŞLARINDAKİ
DEĞİŞİKLİKLERİN İNCELENMESİ: ANKARA KIZILAY ÖRNEĞİ

*(Examination Of The Changes In The Spatial Usage Of The Passages And The
Behaviors Of Their Consumers Between 2008 And 2019: The Case Of Ankara Kızılay)*
..... 65

Edagül ÇOBAN, Hasan UZUN

ENDÜSTRİ 4.0'IN EĞİTİM ALANINA ETKİLERİ

(Effects of Industry 4.0 on the Field of Education)..... 97

Ayşe Esra PEKER, İrem ŞANLI

DEPREM ve GÖÇ İLİŞKİSİ: 24 OCAK 2020 ELAZIĞ DEPREM ÖRNEĞİ

*(The Relation Of Earthquake And Migration: January 24, 2020 Elazig Earthquake
Example)*..... 125

Damla KÖROĞLU, Sevgi ELMAS ATAY

COVID-19 DÖNEMİNDE ÇALIŞANLAR ÜZERİNE HAZIRLANAN
MAKALELER: YÖNETİM ALANINDA BİR İNCELEME

*(Articles About Employees During The Covid-19: A Review In The Field Of
Management)*..... 155

Bahan YENİLMEZ

BIST 100'DE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALARIN ULUSLARARASI VEYA
GRUP OLUP OLMAMASINA GÖRE YAPTIKLARI YATIRIMLARIN FİRMA
PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

*(The Effect of the Investments Made by the Firms Operating in BIST 100, whether
they are Group or International, on Firm Performance)*..... 177

Yıldız UZAN, Derya AKGÜL TÜRKİYE'NİN GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELESİ VE SURİYELİ DÜZENSİZ GÖÇMENLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME (<i>Turkey's Fight Against Migrant Smuggling And An Evaluation On Syrian Irregular Migrants</i>).....	201
Yayın İlkeleri (Public Principles).....	223

COVID-19’UN ÇİN, AB VE ABD EKONOMİLERİNE ETKİLERİ¹

Adem DOĞAN²

Damla ÖNER³

Geliş Tarihi: 20/12/2021

Kabul Tarihi: 15/02/2022

ÖZET

Salgının dünya üretim ve ticareti üzerine etkisi 2020 yılının ikinci çeyreğiyle birlikte hissedilmeye başlanmıştır. 2020 yılında dünya üretimi ve ticareti daralmıştır. Çin ekonomisi salgının etkisini en çok 2020 yılının birinci çeyreğinde hissetmiştir ve ekonomi ciddi düzeyde daralmıştır. Ekonomi 1992 yılında ulusal muhasebe sistemine başladığından beri en kötü büyüme performansını sergilemiştir. Birinci çeyrekte sonra Çin ekonomisi hızlı bir şekilde toparlanmıştır. Bu toparlanma ihracat ve sınai üretimden kaynaklanmaktadır. AB pandemisinin tesirini en çok 2020 yılının ikinci çeyreğinde hissetmiştir. 2020 yılının ikinci çeyreğinde ekonomileri en fazla daralan AB ülkeleri sırasıyla İspanya, Fransa ve İtalya olmuştur. Bu çeyrekte İrlanda ekonomisi küçülmeyen tek AB ülkesidir. Salgının negatif etkisi ABD ekonomisinde de salgının etkisi en çok 2020 yılının ikinci çeyreğinde hissedilmiştir. GSYİH, önceki yılın aynı çeyreğine kıyasla daralmıştır. 2020 yılının Mart ve Nisan aylarında meydana gelen iş kayıpları 2008-2009 küresel finans krizi dönemindeki toplam iş kaybının iki katından daha fazladır. ABD dış ticareti de ciddi oranda daralmıştır.

Anahtar Kelimeler: ABD Ekonomisi, AB Ekonomisi, Çin Ekonomisi, Covid-19, Dünya Ekonomisi

¹ Bu çalışma birinci yazar danışmanlığında ikinci yazar tarafından hazırlanan Salgın Hastalıkların Ekonomik Etkileri: Covid-19 Örneği isimli yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, ademdogan@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7874-8455

³ Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Mezunu, damla.onerr@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9185-325X

The Effects of Covid-19 on the Economies of China, EU and US

ABSTRACT

The impact of the epidemic on world production and trade began to be felt in the second quarter of 2020. World production and trade contracted in 2020. The Chinese economy felt the impact of epidemic the most in the first quarter of 2020 and the economy contracted seriously. The economy has exhibited its worst growth performance since the introduction of national accounting system in 1992. After the first quarter, Chinese economy recovered rapidly. This recovery is due to exports and industrial production. The EU felt the impact of pandemic the most in the second quarter of 2020. In the second quarter of 2020, the EU countries whose economies contracted the most were Spain, France and Italy, respectively. Ireland is the only EU country whose economy did not shrink this quarter. The effect of the epidemic in US economy was felt most in the second quarter of 2020. GDP contracted compared to the same quarter of the previous year. Job losses in March and April 2020 are more than double the total job losses during the 2008-2009 global financial crisis. US foreign trade has also shrunk significantly.

Keywords: US Economy, EU Economy, China Economy, Covid-19, World Economy

GİRİŞ

2019 yılının aralık ayında Çin'in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 hastalığı, kısa bir zamanda yayılarak küresel bir salgın haline gelmiştir. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ-WHO) Covid-19'u pandemi olarak ilan etmiştir. DSÖ'ye göre 13 Eylül 2021 tarihi itibarıyla küresel düzeyde teyit edilmiş vaka sayısı 224.511.226 iken, gerçekleşen vefat sayısı, 4.627.540 tır⁴. Covid-19'un yaratmış olduğu negatif etkiyi hafifletmek amacıyla her ülke kendi imkânları doğrultusunda bir takım önlemler almıştır. Ülkelere giriş-çıkışlar kapatılmış, sosyal mesafe kuralları uygulanmış, eğitime ara verilmiş, turistik faaliyetler kısıtlanmış, sokağa çıkma yasakları uygulanmış, seyahatlere kısıtlama getirilmiş vb. birçok tedbirler alınmıştır. Salgının seyrine göre bu tedbirlerde değişiklikler meydana gelmiş ve aşılmanın artmasıyla birlikte yavaş yavaş normal yaşama dönmüştür.

Covid-19'un sosyal, ekonomik, politik, toplumsal, finansal vb. birçok alanda etkileri görülmüştür. Hastalık, bazı sektörlerin daralmasına yol açmıştır. Özel sektörün piyasadaki ağırlığı zayıflamıştır. Dünya genelinde ithalat, ihracat, üretim ciddi derecede azalmıştır. Covid-19'un meydana getirmiş olduğu bu yıkıcı etkiler küresel ekonomide kriz döneminin görülmesinde etkin bir rol oynamıştır. Covid-19 bazı sektörleri olumsuz etkilerken bazı sektörleri de olumlu etkilemiştir. Covid-19'un olumsuz etkisini en çok hisseden sektörlerden biri de hizmet sektörü olmuştur. Özellikle turizm, Covid-19'un yıkıcı etkisini daha derinden hissetmiştir. Salgının yaygınlaşmasıyla beraber maske, dezenfektan, temizlik malzemelerinin kullanımının artması bu sektörleri pozitif olarak etkilemiştir.

Bu çalışmanın temel amacı büyük ekonomiler örneğinde Covid-19'un Dünya ekonomisine etkilerinin tespit edilmesidir. Acaba pandemi dolayısıyla büyük ekonomilerde ve küresel ekonomide üretimde, ticarete, istihdamda ve turizm gelirlerinde ne kadar bir kayıp yaşandı sorusunun yanıtı aranmaktadır. Bunun için pandeminin küresel düzeyde ve Çin, ABD ve AB düzeyinde makro-ekonomik etkileri belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın girişi izleyen başlığında pandeminin küresel ekonomiye etkisi; küresel üretim, dış ticaret ve turizmde yol açtığı daralmalar ekseninde irdelenmektedir. İzleyen başlıklarda ise pandeminin dünya

⁴ <https://covid19.who.int/> 13.09.2021.

ekonomisinde ve ticaretinde büyük ağırlığı olan Çin, Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletlerinde üretim, ticaret ve istihdamda neden olduğu olumsuz etkiler değerlendirilmektedir. İlgili konuların izahında kullanılan veriler Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi uluslararası kurum ve kuruluşların veri tabanlarından temin edilmiştir.

1. COVID-19'UN KÜRESEL EKONOMİYE ETKİSİ

Covid-19'un hızlı bir şekilde yayılıp küresel bir boyut kazanması, etkilerinin tüm ülkelerde görülmesine neden olmuştur. Birçok ülkede can kayıpları meydana gelmiştir. Aşağıdaki tabloda bölgesel olarak vaka ve ölüm sayıları ele alınmıştır.

Tablo 1: Covid-19'un Neden Olduğu Bölgesel Vaka ve Vefat Sayıları

	Toplam Vaka Sayısı	Son 24 Saat İçinde Bildirilen Vaka Sayısı	Toplam Ölü Sayısı	Son 24 Saat İçinde Bildirilen Ölü Sayısı
Küresel	224.511.226	330.815	4.627.540	6.335
Amerika	86.505.509	43.506	2.146.247	1.911
Avrupa	67.300.263	98.170	1.298.623	2.202
Güneydoğu Asya	42.155.706	39.837	662.279	351
Doğu Akdeniz	15.235.802	36.606	278.476	839
Batı Pasifik	7.492.971	74.216	101.655	795
Afrika	5.820.211	7.191	140.247	237

Kaynak: WHO, <https://covid19.who.int/table> (Erişim Tarihi: 13.09.2021)

13 Eylül 2021 tarihi itibarıyla dünyada görülen toplam vaka sayısı yaklaşık 224 milyon 511 bin 226, hastalığın neden olduğu ölüm sayısı ise 4 milyon 627 bin 540'dır. Bölgesel bazda en çok vaka Amerika'da görülmüş, Amerika'yı Avrupa izlemiştir. En az vakanın görüldüğü bölge ise Afrika olmuştur. Can kaybının bölgesel sıralaması da vaka sıralamasına paralellik arz etmektedir (Tablo:1).

Salgının küresel bir boyut kazanması ilk olarak üretim sürecinde kendini göstermiştir. Şirket ile fabrikaların üretimlerinde görülen duraksama

ve bu duraksamanın ne kadar süreceğine ilişkin yaşanan belirsizlik ile beraber ekonomide arz yönlü bir şok meydana gelmiştir. Diğer yandan salgının yayılması neticesinde artan sosyal mesafe kuralları, tüketim harcamalarında azalışa neden olarak ekonomide talep şoku yaşanmasına neden olmuştur. Görülen bu neticeler ise ekonomide eş zamanlı arz ve talep şokunun meydana gelmesini sağlamıştır. Ekonomilerin duraksama evresine girmesinde mal ve hizmetlerde yaşanan talep azalmaları, bilhassa hizmet sektöründe yer alan tüketim harcamalarında görülen azalma etkin bir şekilde rol oynamıştır. Yapılan araştırmalar, tüketim harcamalarında yaşanan kayıpların ağırlıklı olarak, yüksek gelir elde eden kesimlerden kaynaklandığını ortaya koymuştur. Nitekim bu dönemde en çok lüks mallara olan talepte daralma görülmüştür. Avrupa'daki çoğu lüks marka salgının yaratmış olduğu etkiler neticesinde üretimlerini sürdürememişlerdir (Aydın ve Karabacak, 2020: 8).

Covid-19 salgını küresel düzeyde üretimin yavaşlamasına neden olmuş özellikle 2020 yılında Dünya ekonomisinin ve dünya ekonomisinde ağırlığı olan ülkelerin büyük çoğunluğunun negatif büyümesine (küçülmelerine) yol açmıştır. OECD verilerinden oluşturulan Tablo 2 bu gerçeği açıkça sergilemektedir.

Tablo 2: Dünya Ekonomisinde Ağırlığı Olan Bölge ve Ülkelerde Büyüme Oranları (Reel GSYİH'da % Artış)

	2013-2019 Ortalama	2019	2020	2020 Son Çeyrek
Dünya	3.3	2.7	-3.5	-0.9
G-20	3.5	2.8	-3.1	-0.4
OECD	2.2	1.6	-4.8	-2.9
ABD	2.5	2.2	-3.5	-2.4
Euro Alanı	1.8	1.3	-6.7	-4.7
Japonya	0.8	0.0	-4.7	-1.0
Çin	6.8	6.0	2.3	5.7
Hindistan	6.8	4.0	-7.7	
Brezilya	-0.3	1.4	-4.1	

Kaynak: OECD, https://www.oecd-ilibrary.org/economics/a-significant-but-uneven-global-recovery_463dc6dc-en (13.09.2021).

Pandeminin etkisini en fazla hissettirdiği yıl olan 2020 yılında Çin hariç dünya ekonomisinde ağırlığı olan bölge ve ülkelerin ekonomilerinin küçüldüğü, Çin'de de ekonomi büyümesini sürdürse dahi bir önceki yıla göre büyüme hızının yavaşladığı görülmektedir. 2020 yılında dünya ekonomisi %3,5 düzeyinde daralırken Euro Alanı'nın ve Hindistan'ın dünya

ekonomisindeki daralmanın yaklaşık iki katı düzeyinde daraldıkları müşahade edilmektedir. Aynı yıl ABD ekonomisi dünya ortalamasına yakın düzeyde daralırken OECD'nin ve Japonya'nın dünya ekonomisi ortalamasından daha yüksek düzeyde daraldıkları gözlenmektedir. Dünya ekonomisinin 2019 yılında %2,7 büyüdüğü, 2020 yılında ise %3,5 küçüldüğü birlikte değerlendirildiğinde salgın dolayısıyla dünya ekonomisinde üretim kaybının %6,2 düzeyinde olduğunu söylemek mümkündür. Salgın II. Dünya Savaşından sonra dünya ekonomisinin en derin resesyonuna neden olmuştur (Yeyati ve Filippini, 2021: 1).

2020 yılında Türkiye ile Çin ekonomilerindeki büyüme ile tüm dikkatleri üzerine toplamıştır. Bu zamanda Türkiye'nin ekonomisinde gerçekleşen büyüme hızı %1,8 iken Çin'de aynı dönemde meydana gelen büyüme hızı ise %2,3 düzeyindedir. İspanya'dan sonra Avrupa'da Covid-19'un en çok etkisi altına aldığı ülke İngiltere olmuştur. İngiltere'nin ekonomisi hizmet sektörüne dayanmakta olup Covid-19'un en çok etki ettiği sektörlerden biride hizmet sektörüdür. Bu sebeple İngiltere'nin ekonomisinde salgın darbe etkisi yaratmıştır. Pandemiden dolayı 2020 yılında Güney Afrika'da 100 senenin görülen en keskin küçülmesi meydana gelmiştir (Gönültaş ve Zengin, 2021)

Dünya Bankası'na göre, 2020 yılında fert başına gelirden tarihi bir daralma meydana gelmiştir. Salgın çoğu ülkeyi 2020 yılında resesyona sürüklemiş ve çoğu ülkede 1870 yılından bu yana kişi başına gelirden en büyük daralma yaşanmıştır. Gelişmiş ülke ekonomileri yaklaşık %7'ler civarında, yükselen piyasa ekonomileri ve gelişmekte olan ülkeler ise yaklaşık %2,5 düzeyinde daralmışlardır. Bu yükselen piyasa ekonomilerinin ve gelişmekte olan ülkelerin en az 60 yıldır gösterdiği en zayıf performansı temsil etmektedir.⁵ Yükselen piyasalar ve gelişmekte olan ülkeler ekonomik daralmanın etkisiyle, zayıf sağlık sistemleri üzerine artan baskı, ticaret ve turizm kayıpları, işçi dövizlerinde azalma, bastırılmış sermaye çıkışları sonucunda dış borçların artışıyla karşı karşıya kalmışlardır. Keza enerji veya endüstriyel emtia ihracatında ciddi düzeylerde azalma meydana gelmiştir. Pandemi kontrol altına alma çalışmaları sonrasında petrol talebinde ve petrol fiyatlarında ciddi düzeylerde düşüşler gerçekleşmiştir. Keza, araç

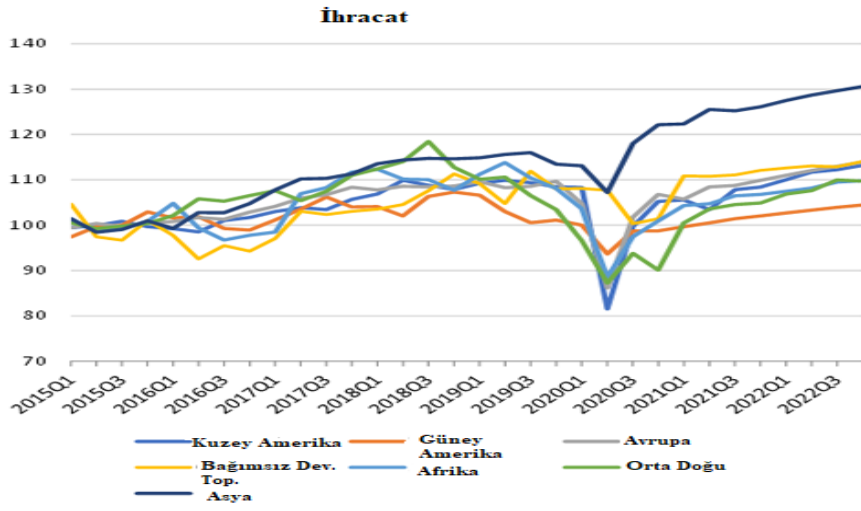
⁵<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world> 15.09.2021.

parçaları için kullanılan kauçuk ve platin gibi emtialara talep azalmıştır.⁶ Pandemi özellikle imalat sanayi için önem arz eden tedarik zincirinde önemli aksamalara yol açmıştır. Hammadde ve yedek parça kesintileri, lojistikteki aksamalar ve talep dalgalanmaları imalatta daralmalara sebep olmaktadır. Pandemi sonrası dünyada üretim tedarik zincirinin bölgeselleşmesi ve dijitalleşmesi muhtemeldir (Min ve Jianwen, 2020: 416). Ekonominin gerek arz gerekse talep cephelerinde dijital dönüşüm hızlanmasıyla beraber tüketiciler temassız ekonomiye uyum sağlamak zorunda kalacaklardır (Fonseca ve Azevedo, 2020: 435).

Covid-19 salgınının yıkıcı etkisi dünya ticaretinde de kendini göstermiştir. Salgın dünya ekonomisinde üretimin daralmasının yanında dünya ticaretinde de ciddi daralmalara neden olmuştur. Salgın nedeniyle dünya ticaretinin, dünya üretiminden daha yüksek oranda daraldığı görülmüştür. Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) göre, dünya ticaret hacmi 2020 yılında %5,3 düzeyinde daralmıştır. 2021 yılında küresel ticarete daralmanın %8,0'a yükseleceği öngörülmektedir. Küresel ticaretin toplam hacmi salgın öncesi dönemdeki eğilimin altında kalmıştır.⁷ Uluslararası ticaret küresel ekonomik büyüme için motor olma rolünü kaybetmiştir (Song ve Zhou, 2020: 4). Aşağıdaki şekil 1 ve 2'de 2015-2022 arasında çeyrek dilimler halinde bölgesel bazda dünya emtia ihracat ve ithalatının yıllık büyüme seyri verilmektedir.

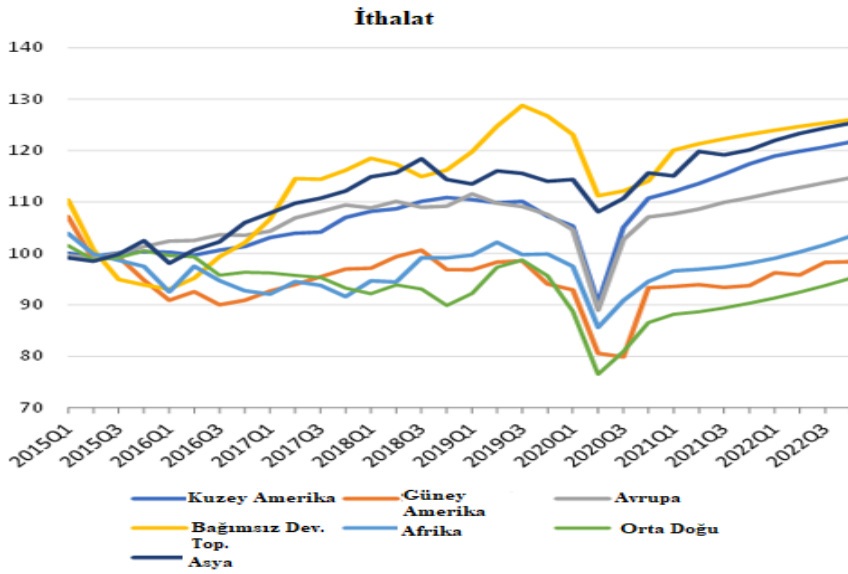
⁶<https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world> 15.09.2021.

⁷ https://www.wto.org/english/news_e/pres21_e/pr876_e.htm 16.09.2021.

Şekil 1: Bölgelere Göre Emtia İhracatı (2015Ç1-2022Ç4).

Kaynak: WTO, https://www.wto.org/english/news_e/pres21_e/pr876_e.htm (Erişim Tarihi: 16.09.2021).

Şekil 2: Bölgelere Göre Emtia İthalatı (2015Ç1-2022Ç4)

Kaynak: WTO, https://www.wto.org/english/news_e/pres21_e/pr876_e.htm

Şekil 1 ve 2 detaylandırıldığında, Avrupa ile Kuzey Amerika, ihracat hacimlerinde 2020 yılının ikinci döneminde, önceki yılın aynı dönemine göre sırasıyla yıllık %25,8 ve %20,4'lük keskin daralmalar yaşanmıştır. Yurt içinde ve yurt dışında seyahatlerin kısıtlanması ya da yasaklanması nedeniyle petrol tüketiminde dünya çapında azalmalar meydana gelmiş dolayısıyla Orta Doğu'nun ihracatı da 2020 yılının ikinci çeyreğinde hızla azalmıştır. İkinci çeyrekte Asya'nın ihracatında gerçekleşen azalma ise %7,2 düzeyindedir. Lakin Asya'nın dördüncü çeyrekte gerçekleşen ihracatı, 2019 yılına göre %7,7 oranında yükselme göstermiştir. Asya'nın ekonomisinde görülen hızlı toparlanma ise Covid-19'un bazı Asya ekonomilerindeki etkisinin daha az görülmesi ve Asya'nın Covid-19 döneminde tüketim malları ile tıbbi malzeme ihraç etmesinden kaynaklanabilir.⁸ Salgının uluslararası ticaret üzerindeki etkisi 2020 yılının mart ayından sonra güçlü biçimde hissedilmiştir. Küresel ihracat, 2020 yılının birinci çeyreğinde %6,4 düzeyinde daralırken aynı yılın ikinci çeyreğinde %21,28 düzeyinde ciddi bir daralma ile karşı karşıya kalmıştır. Salgının uluslararası ticarete yaşattığı yıkıcı darbe burada net bir şekilde görülmektedir. Küresel ihracatta, üçüncü çeyrek bir toparlanma dönemi olarak nitelendirilebilir. Dünyada salgın dolayısıyla alınan birçok tedbir, 2020 yılının haziran ayından itibaren azalmaya başlamış böylece ekonomide hareketlenmeler meydana gelmiştir. 2020 yılının üçüncü çeyreğinde, ihracatta ikinci çeyreğe göre bir artış söz konusu olmuştur fakat 2019 yılının üçüncü çeyreği ile kıyaslandığında küresel ihracatta %5'lik bir azalma gerçekleşmiştir (Yıldırım, 2021: 284-285).

Küresel ithalat 2018 ve 2019 yılları arasında hemen hemen her çeyrekte %2,5'lik bir daralma yaşamıştır. 2019 ve 2020 yılları arasında ithalatta birinci çeyrekte meydana gelen küçülme düzeyi %6,5'dir. Bilhassa salgının 2020 yılının mart ayında dağılmaya başlaması sebebiyle tesiri birinci çeyrekte kendini göstermemiştir. Salgının asıl etkisi ikinci çeyrekte yaşanmıştır. Üçüncü çeyrekte ekonomi iyileşmeye başlamış fakat dünya çapında, ekonomide bir yükseliş meydana gelmemiştir (Yıldırım, 2021: 290).

Covid-19'dan korunmak amacıyla dünya genelinde, ülkelerin uygulamış olduğu seyahat kısıtlamaları nedeniyle evrensel turizmde, büyük

⁸ https://www.wto.org/english/news_e/pres21_e/pr876_e.htm 16.09.2021.

kayıplar meydana gelmiştir. Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre, salgının etkisiyle 2020 yılı turist varışlarında %74 düzeyinde bir azalma gerçekleşmiş, uluslararası turizm gelirlerindeki kayıplar ise 1.3 trilyon ABD Doları'na ulaşmıştır.⁹ 30 Haziran 2021'de yayınlanan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), raporuna göre, koronavirüs pandemisi nedeniyle uluslararası turizm hizmetlerindeki çöküşler 2020 ve 2021 yılları için Dünya GSYİH'da 4 trilyon dolar kayba yol açabilir. Tahmini kayba pandeminin turizm sektörü üzerine doğrudan etkileri ve turizm sektörüyle bağlantılı diğer sektörlerle dolaylı etkileri neden olmaktadır. 2020 yılında, uluslararası turist varışlarındaki keskin düşüşün doğrudan ve dolaylı etkileri nedeniyle uluslararası turizmin ve yakından bağlantılı sektörlerinin tahmini 2,4 trilyon dolar zarar gördüğüne dikkat çekilmektedir (UNCTAD, 2021: 16).

2. COVID-19'UN ÇİN EKONOMİSİNE ETKİSİ

2019 yılının aralık ayında Huber'in başkenti olan Wuhan'da ilk Covid-19 vakası görülmüştür. Salgının çıkış noktası olan Çin'de diğer birçok ülke gibi salgınla mücadele etmek amacıyla birçok tedbir almıştır. 8 Nisan 2020 tarihinde Covid-19 kaynaklı ölüm ilk kez bildirilmemiş ve bunun sonucunda Çin'de günlük yaşam yavaş normal düzeyine dönmeye başlamıştır.

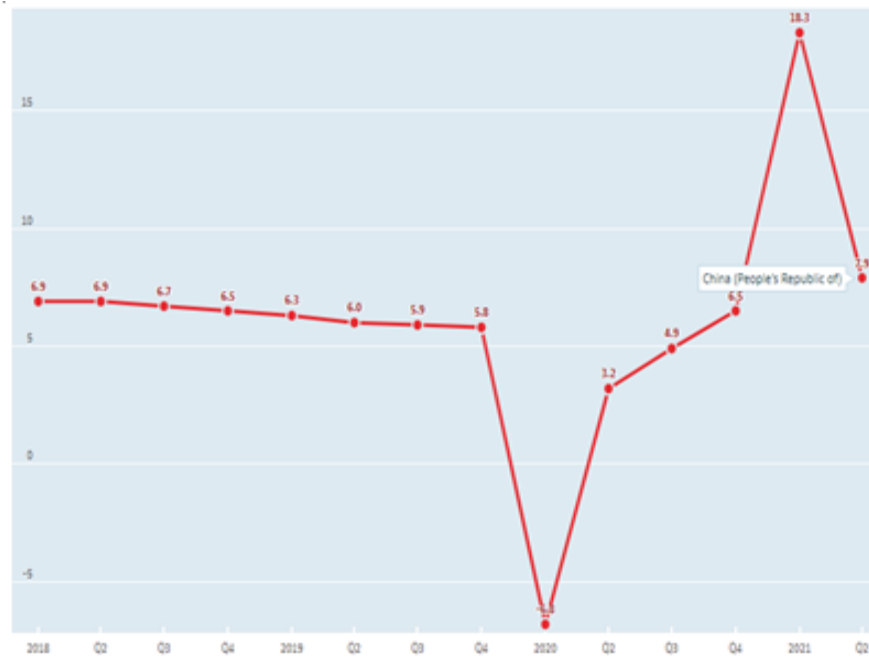
Dünya sağlık örgütü verilerine göre, 17 Eylül 2021 tarihi itibarıyla pandemi nedeniyle Çin'de meydana gelen toplam vaka sayısı 123 bin 808, toplam vefat ise 5 bin 688 dir. Son 24 saatte bildirilen vaka sayısı 86 iken hiç vefat gerçekleşmemiştir.¹⁰

Pandeminin yaşanmasıyla etkinleştirilen karantina sistemi, ekonomide büyük bir etki yaratmıştır. Buna rağmen Çin ekonomisinde, hızlı bir toparlanma gerçekleştirilmektedir. Aşağıdaki şekilde bunu doğrulamaktadır. Şekil 3'den izlenebileceği üzere, pandemi dolayısıyla 2020 yılının ilk çeyreğinde Çin ekonomisi %6,8 düzeyinde bir daralma yaşamıştır. Bu 1992 yılında ulusal muhasebe sistemine başlandığından beri Çin ekonomisinin en kötü büyüme performansıdır. En ciddi daralma %35,3 ile konaklama ve yemek sektöründe meydana gelirken bunu toptan ve perakende sektörü

⁹ <https://www.unwto.org/covid-19-and-tourism-2020> 17.09.2021.

¹⁰ <https://covid19.who.int/table> 17.09.2021.

izlemiştir (Liu, 2021: 10). Çünkü karantina döneminde insanlar iş veya kişisel seyahatlerini önemli ölçüde azaltmışlardır.

Şekil 3: Çin'in 2018-2020 Yılları Arasındaki GSYİH'indeki % Değişim (Bir Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre Yıllık Değişim)

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/gdp/quarterly-gdp.htm> 17.09.2021)

Pandeminin tesirinin en fazla görüldüğü 2020 yılının birinci çeyreğinden sonra ekonominin toparlanmaya başladığı görülmektedir. Ekonomi, 2020 yılının ikinci çeyreğinde %3,2, üçüncü çeyreğinde %4,9 ve dördüncü çeyreğinde ise %6,5 düzeyinde büyüme performansı sergilemiştir. Ekonomi 2020 yılının genelinde ise %2,3 seviyesinde büyüme yaşamıştır. Çin ekonomisinin “V” biçimindeki toparlanması (Şekil 3), ihracatında meydana gelen güçlü bir büyümeden ve endüstriyel üretimindeki hızından ileri gelmektedir.¹¹ İhracatta göreceli olarak Covid-19 pandemisinden daha az bir şekilde etkilenen Çin olmuştur. 2019 ve 2020 yıllarının birinci ikinci ve

¹¹Foreign Policy, 2020, <https://foreignpolicy.com/2020/10/29/china-economic-recovery-growth-v-shape-trade-consumption/>.

üçüncü çeyrekleri gözlemlendiğinde, 2020 yılında 2019 yılına kıyasla birinci çeyrekte bir azalma meydana gelmiş olsa da ikinci çeyrekte hafif bir yükseliş elde edilmiştir. Üçüncü çeyrekte elde edilen yükselme ise %2 seviyelerine yakın bir düzeyde gerçekleşmiştir. Böylelikle Çin'in ihracatında pozitif veriler söz konusu olmuştur (Yıldırım, 2021: 288).

Çin'in PIM (Satın alma yöneticileri indeksi)'inde 2019 yılının son çeyreğinde keskin bir düzeyde düşüş gözlemlenmiştir. Mart ayı itibariyle Covid-19'un kontrol edilebilir düzeye erişmesi ile nisan ayından sonra İmalat PIM göstergesi mayıs ayında 50,7, Haziran ayında 51,2 civarında yükselme kaydetmiş olup piyasada yeniden istikrar elde etmeye başladığını göstermiştir. Yaşanan bu istikrarı sanayi üretim indeksi de desteleyerek, pandemi sonrasında üç ay art arda pozitif bir büyüme sağlamıştır (T.C.C Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2020: 17-18). NBS (Ulusal İstatistik Bürosu)'nin gerçekleştirmiş olduğu açıklama doğrultusunda sanayi üretimi ile yatırımlarda elde edilen büyümenin, 2021 yılının mart ayında doruk noktasına geldiği belirtilmiştir.¹²

Dünya Bankası'na göre Çin ekonomisi 2021 yılında güçlü bir büyüme kaydedecektir. Pandeminin baskı altına alınmasının devam ettiği varsayıldığında, büyümenin 2021 yılında %8,5'e ulaşacağı öngörülmektedir. Gelecek yıl için ekonominin Covid-19 öncesi trend büyümesine dönmesi nedeniyle büyümenin %5,4 düzeyine ineceği beklenmektedir. Toparlanma daha yerleşik hale geldikçe, toplam talebin yapısının özel yurt içi talebe doğru kayacağı tahmin edilmektedir. Devam eden işgücü piyasası toparlanması, artan hanehalkı gelirleri ve artan tüketici güveni ile desteklenen reel tüketim artışının kademeli olarak pandemi öncesi trendine döneceği öngörülmektedir. Küresel toparlanma ivme kazanırken ihracat talebinin kısa vadede endüstriyel kapasite kullanımını yüksek düzeyde tutacağı bununla birlikte net ihracatın büyümeye katkısının ithalatta da artışın hızlanması ve 2022 yılında

¹² Euronews, 2021, <https://tr.euronews.com/2021/04/16/cin-ekonomisi-2021-in-ilk-çeyreğinde-y-ll-k-bazda-yuzde-18-3-buyudu>.

uluslararası seyahatin yeniden başlamasıyla orta vadede azalacağı hesap edilmektedir.¹³

Pandemi ekonomik yavaşlamanın yanı sıra turizm sektörünün de büyük bir tehditle karşı karşıya kalmasına yol açtı. Turizm sektörü durma noktasına geldi adeta alt üst oldu. Birçok yerli ve uluslararası havayolu şirketi yetersiz yolcu nedeniyle Çin'e ve Çin'den dışarıya uçuşlarını iptal etti. Ülkenin dış turizmden döviz kazancı yaklaşık 127.3 milyar dolar düzeyindedir. Ancak uçuşların iptal edilmesi ve seyahat kısıtlamaları nedeniyle turizm gelirlerinde önemli kayıpların yaşanacağı öngörülmektedir (Hoque vd, 2020: 56).

3. COVID-19'UN AVRUPA BİRLİĞİNE EKONOMİK ETKİSİ

Korona virüsün görülmeye başladığı ilk dönemlerde, AB ortak politika uygulamada ve üyelerinin yardım isteklerini karşılamada yetersiz kalmış böylelikle dayanışma ilkesinin sorgulanmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum ise AB'nin varoluş amaçlarının sorgulanmasına yol açmıştır. Covid-19 pandemisinin negatif tesirlerini en fazla hisseden İtalya AB'ye üye olan ülkelerden yardım istemiştir. İtalya'nın isteklerinin karşılıksız kalması üzerine İtalya AB'de dayanışma olmadığını bariz bir şekilde dillendirmiştir (Gül, 2021).

23 Eylül 2021 tarihi itibarıyla AEA (Avrupa Ekonomik Alanı) ve AB (Avrupa Birliği) ülkeleri arasında en çok vaka Fransa'da görülmüştür. Fransa'yı ise sırasıyla İspanya, İtalya ve Almanya takip etmiştir. Lihtenştayn ise en az vakanın görüldüğü ülke olmuştur. En fazla can kaybı İtalya'da yaşanmıştır. İtalya'yı Fransa, Almanya ve İspanya takip etmiş ve en az can kaybı ise İzlanda'da gerçekleşmiştir (Tablo 3).

¹³ <https://www.worldbank.org/en/country/china/publication/china-economic-update-june-2021>.

Tablo 3: AB/AEA Ülkelerinin Vaka ve Ölüm Sayıları (04.05.2021)

Ülkeler	Vakalar	Ölüm
Avusturya	723074	10695
Belçika	1266682	25524
Bulgaristan	486738	20224
Hırvatistan	395097	8539
Kıbrıs	119230	548
Çekya	1687448	30446
Danimarka	355257	2633
Estonya	151292	1335
Finlandiya	137594	1054
Fransa	6753865	114080
Almanya	4160970	93123
Yunanistan	636596	14548
Macaristan	819021	30143
İzlanda	11558	33
İrlanda	377937	5179
İtalya	4641890	130421
Letonya	151917	2665
Lihtenştayn	3536	58
Litvanya	319281	4849
Lüksemburg	77411	834
Malta	37015	456
Hollanda	1987905	18128
Norveç	183808	850
Polonya	2899888	75523
Portekiz	1063134	17925
Romanya	1165886	35851
Slovakya	404982	12589
Slovenya	285079	4826
İspanya	4937984	85983
İsveç	1146968	14790

Kaynak: WHO, <https://covid19.who.int/> (23.09.2021).

Covid-19'un AB ülkelerinde etkisini 2020 yılıyla birlikte hissettirdiği görülmektedir. Nitekim AB ekonomisi 2020 yılının tüm çeyreklerinde daralma yaşamıştır. Covid-19'un tesirinin en çok hissedildiği dönem 2020 yılının ikinci çeyreğidir. Bu çeyrekte AB ekonomisi %13,7 düzeyinde daralmıştır (Tablo: 4). 2020 yılının üçüncü çeyreğiyle birlikte AB ekonomisi

yavaş yavaş iyileşmeye başlamış pozitif büyüme oranına ancak 2021 yılının ikinci çeyreğinde ulaşabilmiştir. Pandemi nedeniyle 2020 yılının ikinci çeyreğinde ekonomileri en fazla daralan AB ülkeleri sırasıyla İspanya (-21,6), Fransa (-18,6) ve İtalya ((-18,2) olmuştur. 2020 yılı ikinci çeyreğinde ekonomisi küçülmeyen tek AB ülkesi olan İrlanda ilgili çeyreği takiben hızlı toparlanmasıyla dikkat çekmektedir.7

Tablo 4: AB Ülkelerinde Büyüme Oranları (Önceki Yılın Aynı Çeyreğine Göre GSYİH'daki % Artış 2019, 3. Çeyrek ile 2021, II. Çeyrek Arası).

	2019 III. Ç	2019 IV. Ç	2020 I. Ç	2020 II. Ç	2020 III. Ç	2020 IV. Ç	2021 I. Ç	2021 II. Ç
AB (27)	1.9	1.4	-2.5	-13.7	-3.9	-4.1	-1.2	13.8
Avusturya	1.6	0.2	-2.7	-13.1	-3.8	-5.7	-3.8	11.8
Belçika	1.9	1.6	-2.0	-14.0	-4.3	-4.9	-0.5	14.9
Bulgaristan	3.3	3.1	2.3	-8.6	-5.2	-3.8	-1.8	9.9
Çekya	3.2	2.9	-1.5	-10.9	-5.4	-5.3	-2.5	8.2
Danimarka	2.1	1.7	0.2	-6.6	-1.3	-0.5	-0.7	8.5
Estonya	4.2	3.0	0.3	-5.6	-3.8	-1.5	3.4	13.9
Finlandiya	1.7	1.2	0.1	-7.1	-2.7	-1.7	-1.2	7.8
Fransa	2.0	0.9	-5.4	-18.6	-3.6	-4.3	1.5	18.7
Almanya	1.4	0.9	-1.9	-11.3	-3.7	-2.9	-3.1	9.4
Yunanistan	1.6	1.0	-0.4	-13.9	-10.9	-6.8	-2.3	16.2
Macaristan	4.4	4.0	2.0	-13.3	-4.9	-4.1	-1.9	17.7
İrlanda	5.6	5.2	6.8	0.9	11.3	4.4	10.6	21.1
İtalya	0.5	-0.1	-5.8	-18.2	-5.2	-6.5	-0.7	17.3
Letonya	1.5	0.6	-1.2	-8.6	-2.8	-1.8	-1.2	10.8
Litvanya	4.7	4.1	2.5	-4.7	0.1	-1.1	1.4	9.2
Lüksemburg	3.0	2.7	1.1	-8.0	-0.1	1.7	4.9	-
Hollanda	1.9	1.9	-0.4	-9.1	-2.6	-3.1	-2.3	10.0
Polonya	4.6	4.0	2.0	-8.0	-2.1	-2.6	-1.3	11.0
Portekiz	2.3	2.6	-2.2	-16.4	-5.6	-6.1	-5.3	15.5
Romanya	3.5	3.5	2.5	-9.4	-5.4	-2.3	-0.4	13.6
Slovakya	2.0	2.0	-3.2	-10.5	-2.7	-2.7	0.3	10.2
Slovenya	2.9	3.0	-2.4	-11.4	-2.0	-3.5	2.8	15.7
İspanya	1.8	1.7	-4.3	-21.6	-8.6	-8.9	-4.2	19.8
İsveç	2.7	1.4	0.1	-8.2	-1.9	-1.8	-0.2	9.5

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/gdp/quarterly-gdp.htm> (23.09.2021).

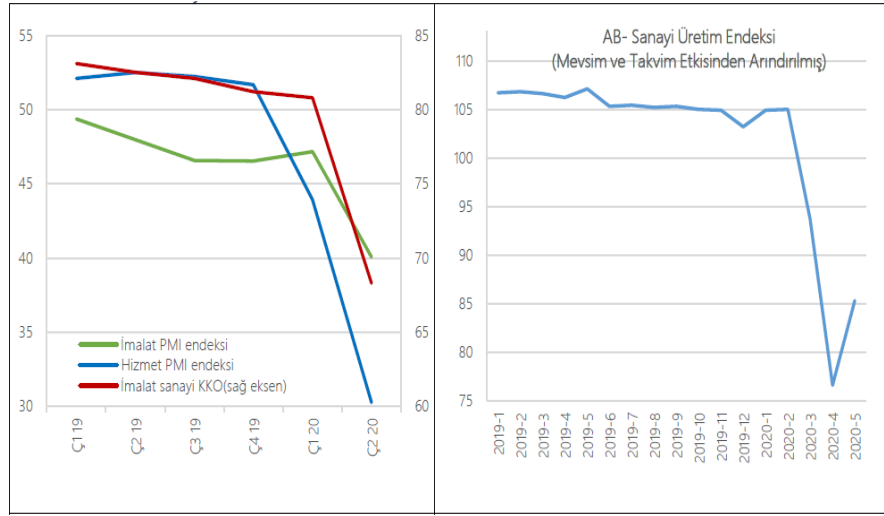
Sapir (2020), pandeminin AB'nin güney ülkelerini kuzey ülkelerinden neden daha fazla etkilediği sorusuna cevap aramıştır. Pandeminin ekonomiyi

etkileme derecesini belirlemede kapanma önlemlerinin katılığının, turizm sektörünün ekonomik yapıdaki ağırlığının, ekonomik faaliyetlerdeki çökmeyi karşılamada hükümetlerin mali kapasitelerinin ve ülkelerin yönetim kalitelerinin belirleyici olabileceğine dikkat çekmiştir. Pandemi dolayısıyla AB ülkelerindeki ekonomik kayıpların farklı olmasını açıklamada kapanma önlemlerinin katılığının, turizm sektörünün ekonomik yapıdaki payının ve yönetişimin kalitesinin birlikte önemli bir rol oynadığı ancak kamu borçluluğunun rolünün önemsiz olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Kamu borçluluğunun rolünün önemsiz çıkması ise Avrupa Merkez Bankası'nın pandemi acil satınalma programlarının etkin oluşu nedeniyledir. Sapir'e göre, pandemi sonrası ülkelerin GSYİH'larındaki farklılıkların %30 ila %50'sini kapanma önlemlerinin katılığı, %35 ila %45'ini yönetim kalitesi, %15 ila %25'ini ise turizmin ekonomideki ağırlığı belirlemektedir.

Salgının negatif etkisi istihdamda da kendini göstermiştir. AB'ye üye ülkeler içerisinde, 2020 yılının son çeyreğinde yine aynı yılın üçüncü çeyreğine kıyasla kişi istihdamında en fazla azalma ortalama %0,5 düzeyinde Letonya, Malta, Çekya ve Hırvatistan'da görülmüştür. AB'ye üye ülkeler arasında kişi istihdamında en net yükselmenin gözlemlendiği %1,9 ile Estonya ve Portekiz, %1,2 ile de İspanya olmuştur.¹⁴

Salgının PIM ve sanayi üretim endeksi üzerinde etkisi Şekil 4'de gösterilmektedir.

¹⁴Eurostat, 2021, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quarterly_national_accounts-GDP_and_employment_

Şekil 4: AB PIM ve Sanayi Üretim Endeksi, Kaynak: (T.C.C Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2020: 14).

Şekil 4'den izlenebileceği üzere 2020 yılının ilk çeyreğinde imalat sanayi kapasite kullanım oranı 80,8'lik bir düzeyden senenin ikinci çeyreğinde 68,3'lük bir düzeye daralma göstermiştir. AB'nde 2020 yılının nisan ayında sanayi üretim endeksinde, taban seviyeye düştükten sonra artış yaşamış olsa da hala pandemiden önceki ortalamalarının altında bir düzeydedir. Nisan ayında meydana gelen net bir azalma, AB'ye üye olan bütün devletleri kapsayan bir azalma iken İspanya, İtalya, Fransa ve Almanya'nın sanayi üretim endekslerindeki gerileme AB ortalamasındaki gerilemeden daha fazla olmuştur. AB'de görülen işsizlikte meydana gelen yükselme ABD'nin tersine kısa zamanlı politikalarının çokluğu nedeniyle daha ılımlı bir seviyede gerçekleşmiştir (T.C.C Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2020: 14).

Salgın AB ülkelerinin ihracatlarında da daralmalara sebep olmuştur. 2020 yılında İrlanda dışındaki diğer AB ülkelerinin ihracatlarında farklı düzeylerde daralmalar meydana gelmiştir. İhracatta en fazla daralma %21,67 ile Yunanistan'da meydana gelirken bu ülkeyi İspanya (%20,20), Portekiz (%18,65) ve Fransa (%15,82) izlemiştir. İhracatında daralma yaşamayan tek ülke ise İrlanda'dır (Tablo: 4).

Tablo 4: AB Ülkelerinde Mal ve Hizmet İhracatının Büyüme Oranı (20017-2020)

	2017	2018	2019	2020
Avusturya	4.90	5.55	2.94	-10.00
Belçika	5.47	0.59	1.02	-4.62
Çekya	7.20	3.71	1.48	-6.92
Danimarka	4.81	3.35	5.03	-7.01
Estonya	4.83	3.88	6.48	-4.62
Finlandiya	8.82	1.45	6.73	-6.59
Fransa	4.39	4.53	1.62	-15.82
Almanya	4.90	2.29	1.11	-9.32
Yunanistan	8.51	9.11	4.84	-21.67
Macaristan	6.48	5.04	5.81	-6.80
İrlanda	9.64	11.55	10.42	9.50
İtalya	5.44	2.14	1.62	-13.76
Letonya	6.37	4.32	2.11	-2.73
Litvanya	13.52	6.78	9.48	-0.01
Lüksemburg	0.72	0.47	0.84	2.47
Hollanda	6.50	4.33	1.98	-4.83
Polonya	9.63	6.95	5.19	-0.19
Portekiz	8.41	4.13	3.95	-18.65
Slovakya	3.60	5.18	0.79	-7.51
Slovenya	11.07	6.16	4.52	-8.66
İspanya	5.51	2.26	2.28	-20.20
İsveç	4.13	4.25	5.97	-4.62

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods-and-services.htm> (27.09.2021).

2019 ve 2020 yıllarında AB'nin birinci ile ikinci çeyrekteki ihracat verileri değerlendirildiğinde, ihracatta 2020 yılının birinci çeyreğinde, 2019 yılının aynı çeyreğine kıyasla %5,2'lik bir küçülme meydana gelirken ikinci çeyrekte ise yaşanan salgın sebebiyle alınan önlemlerin artmasından kaynaklanan %24,1'lik küçülme meydana gelmiş ve bu küçülme birinci çeyrekte görülen küçülmeden daha da fazladır. Pandeminin gerçek etkilerinin hissedildiği dönem ikinci çeyrek olmuştur. %20'nin üzerinde bir küçülme meydana gelmiş ve bu evrensel krizin daha da yoğunlaşmasında etkin bir rol oynamıştır (Yıldırım 2021: 286).

AB'nin güney ile kuzey kesimlerinde pandemi döneminde olumsuz bir farklılaşma söz konusu olmuştur. Güney'de bulunan devletler bu dönemde daha net olarak salgının etkisini hissetmiştir. Bilhassa İtalya ile İspanya bu dönemde sağlık politikalarında bir başarısızlık yaşamış ve Almanya ile

Hollanda gibi Kuzey’de yer alan devletlere kendilerine yardım etmediklerinden kaynaklanan bir ithamda bulunmuşlardır. Bu devletlerin başarısız olmalarındaki ana sebep ise kentlerde görülen nüfus yoğunluklarından, kalabalık ortamdaki kendilerini sakınmamalarından ve sosyal mesafe kurallarına dikkat etmemiş olmalarından kaynaklanan birçok ortak sebebe dayanmaktadır (Anarat ve Köroğlu 2020:18).

4. COVID-19’UN ABD’YE EKONOMİK ETKİSİ

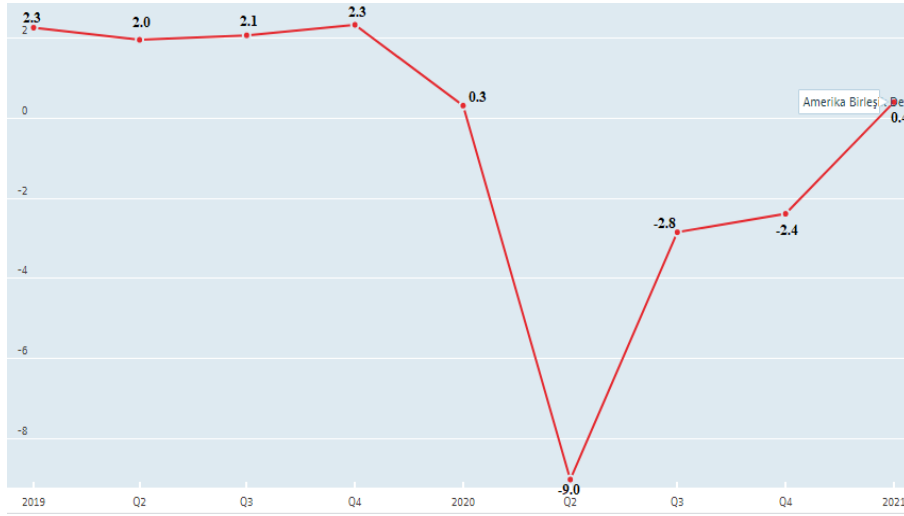
Covid-19, Ohio Hükümeti’nin resmi sayfasında bulunan bilgiler neticesinde 7 Ocak 2020 tarihi itibarıyla ABD’de görülmeye başlamıştır. Lakin diğer birçok Batı devletlerindeki gibi salgın, 2020 yılının mart ayının ikinci kısmına kadar ABD’de de belirli bir düzeyde kalmıştır. Mart ayının ortalarından itibaren birçok eyalette Covid-19’dan korunmak maksadıyla birçok güvenlik tedbirleri uygulanmış olsa da geçen zaman zarfında Covid-19, ABD’nin her yerinde ciddi sayıda vaka görülmesine neden olmuştur (Küresel Fuar Acentesi 2020:17-18). 27 Eylül 2021 tarihi itibarıyla ABD’de görülen Covid-19 kaynaklı vaka 42 milyon 562 bin 842, salgın kaynaklı ölüm sayısı ise, 681 bin 502 dir.¹⁵

2020 yılının mart ayının ortalarından beri görülen bu salgın, temelde ilk olarak emek piyasasında dışsal bir şok olarak görülmüş ve finansal ile reel piyasaları tesiri altına almayı başarmıştır. İlk tepkiler ABD borsalarında yaşanmış ve 2020 yılının mart ayında VIX-CBOE Volatile¹⁶ indeksinde hassas bir yükselme ortaya çıkmıştır. ABD borsalarında sert azalışlar meydana gelmiş ve bu panik satışların gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu durumu önleyebilmek amacıyla keskin kesicilerden (Circuit Breakers)¹⁷ fayda sağlanmaya çalışılmıştır. Görülen bu salgın ABD ekonomisinde birçok sektörün olumsuz etkilenmesine neden olmuştur (Küresel Fuar Acentesi 2020: 20).

¹⁵ <https://covid19.who.int/region/amro/country/us> 27.09.2021).

¹⁶ VIX-CBOE İndeksi; yatırımcıların risk algılarını genelleştirerek ölçmek için kullanılan indekslerden biridir.

¹⁷ Circuit Breakers (Keskin kesiciler); menkul kıymet borsalarında piyasanın belirlenen bir süre içerisinde, belirlenen bir seviyede düşüş göstermesi durumunda, hisse senedi ve vadeli indeks piyasalarında, alış ve satış emirlerindeki dengesizlik nedeniyle oluşabilecek aşırı düşüşlerin önlenmesi amacıyla işlemlerin geçici olarak durdurulması uygulamasıdır.

Şekil 5: ABD'nin GSYİH'sının Geçen Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişimi (Q1 2019-Q1 2021) Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/gdp/quarterly-gdp.htm#indicator-chart> (Erişim Tarihi: 09.05.2021)

Her ülkede olduğu gibi ABD'de de pandeminin ekonomik etkisi görülmüştür. 2019 yıllarının sonlarına doğru salgın görülmeye başlamıştır. Salgının yeni ortaya çıktığı dönemde yani 2019 yılının son çeyreğinde şekil 5'ten de görüldüğü üzere 2019 yılının aynı çeyreğine göre ABD'nin GSYİH'si %2,3 düzeyinde artış göstermiştir. Salgının etkisi daha derinden hissedilmeye başladığında, GSYİH'deki pozitif değişim yavaş yavaş azalma eğilimine girmiştir. GSYİH'de 2020 yılının ilk çeyreğinde, önceki yılın aynı çeyreğine kıyasla mütevazı düzeyde (%0,3) bir artış gözlemlenmiş ve bir önceki çeyreğe kıyasla GSYİH'deki meydana gelen pozitif değişimin azaldığı sonucu elde edilmiştir. Salgının negatif etkisi birçok ülkede olduğu gibi ABD'de de en çok 2020 yılının ikinci çeyreğinde kendini hissettirmiştir. GSYİH, 2020 yılının ikinci çeyreğinde, önceki yılın aynı çeyreğine kıyasla %9,0 düzeyinde azalarak ABD'nin ekonomisinde bir gerileme yaşanmıştır. 2020 yılının üçüncü çeyreğinde ise yine 2019 yılının aynı çeyreğine kıyasla %2,8 seviyesinde azalma yaşanmış lakin bu çeyrekte ABD ekonomisi kendini toparlamaya başlamıştır. ABD'nin ekonomisindeki daralma 2020 yılının son çeyreğinde de devam etmiş ve GSYİH'de görülen daralma %2,4 düzeyinde olmuştur. 2021 yılının birinci çeyreğine gelindiğinde

ise ABD ekonomisinde artık negatif bir değişim söz konusu olmamış ve 2020 yılının birinci çeyreğine kıyasla GSYİH’inde görülen değişim %0,4 seviyesinde olmuştur.

Pandeminin yaratmış olduğu ekonomik kriz en çok istihdam piyasasını vurmuştur. 2020 yılı Mart ayı ortasında ilk defa 3 milyondan daha çok insan işsizlik yardımı almak amacıyla başvuruda bulunmuştur. Bu rakam 1982 senesinde yaşanmış olan son rekorun 4 katını kapsamaktadır. Halbuki işsizlik yardımı amacıyla bir önceki hafta başvuruda bulunanların sayısı 282 bin kadardı. İşsizlik yardımı amacıyla başvuruda bulunan insanların sayısındaki bu artış Covid-19’un ABD’nin ekonomisini nasıl tesir altına aldığıın en bariz göstergesidir (VOA, 2021a). İstihdamdaki çöküş eşi görülmemiş bir büyüklükte gerçekleşmiştir ve son 150 yıldaki durgunlukları aşma eğiliminde olmuştur. 15 Mart 2020 ila 18 Temmuz 2020 arasındaki 18 haftada toplam 52 milyon 700 bin kişi işsizlik sigortasına başvurmuştur. Salgın nedeniyle Mart 2020’de 870 bin işin kaybedilmesiyle birlikte ABD tarihinde 113 ay üst üste en uzun istihdam yaratma döneminin sonuna gelinmiştir. Nisan ayıyla birlikte ABD’de 21 milyona yakın iş kaybı meydana gelmiştir ki bu kayıp 2008-2009 küresel finans krizi dönemindeki toplam iş kaybının iki katından daha fazladır. İşsizlik oranı 2020 yılının Şubat ayında %3,5 ile son elli yılın en düşük düzeyinde iken, Mart ayında %4,4’e yükselmiş, Nisan ayında ise %14,7’ye fırlamıştır (ECLAC, 2020: 2).

Pandemi ABD’nin dış ticaretinde de ciddi daralmaya neden olmuştur. Tablo 5’ten izlenebileceği üzere pandemi yılı diyebileceğimiz 2020 yılında ülkenin ihracatı %13,6 düzeyinde ithalatı ise, %8,9 düzeyinde daralmıştır. İkisi birlikte değerlendirildiğinde ülkenin dış ticaretinin pandemi nedeniyle %22,5 düzeyinde daralma yaşadığı söylenebilir.

Tablo 5: ABD’nin Mal ve Hizmet İhracat ve İthalatında Büyüme

	2016	2017	2018	2019	2020
İhracat	0.4	4.1	2.8	-0.1	-13.6
İthalat	1.5	4.4	4.1	1.2	-8.9

Kaynak: OECD, <https://data.oecd.org/trade/trade-in-goods-and-services.htm> (29.09.2021).

Pandeminin ekonomide yaratmış olduğu etki neticesinde dış ticaret açığı ABD’de 2019 yılına kıyasla 2020 yılında %17,7 düzeyinde yükselme göstererek 678,7 milyar dolar düzeyine kadar gelmiştir. Yaşanan bu artış ise

son 12 senede yaşanan en fazla artıştır. ABD'nin dış ticaret açığında görülen yükselme geçen sene 2008 yılından beri görülen en yüksek seviyesine gelmiştir (Dünya, 2021).

Tüm ABD vatandaşlarının, Covid-19 aşılama programınının kapsamına alınması ve Beyaz Saray'ın 1,9 trilyon dolarlık yardım paketinde bulunmuş olması dolayısıyla arz kısıtlamalarının tersine talepte patlama meydana gelmesine neden olmuştur. Ekonomide gerçekleşen hareketlenme Merkez Bankasının ultra gevşek para politikaları ile desteklenmiştir. Firmalar, stokların zayıf düşmesi ve üreticinin artan talebi karşılayamaması sebebiyle ithal mal kullanılmaya mecbur bırakılmıştır (VOA, 2021b).

SONUÇ

Covid-19 salgını küresel düzeyde üretimin yavaşlamasına neden olmuş özellikle 2020 yılında Dünya ekonomisinde ve dünya ekonomisinde ağırlığı olan ülkelerde ekonomik daralmalara yol açmıştır. OECD ve Euro Alanı dünya ortalamasının üzerinde bir daralma yaşamışlardır. Salgın II. Dünya Savaşından sonra dünya ekonomisinin en derin durgunluğuna neden olmuştur. Covid-19 nedeniyle hem gelişmiş ülke ekonomileri hem de yükselen piyasa ekonomileri ile gelişmekte olan ülkeler ciddi düzeylerde daralmışlardır. Bu yükselen piyasa ekonomilerinin ve gelişmekte olan ülkelerin en az 60 yıldır gösterdiği en zayıf performansı temsil etmektedir.

Salgın nedeniyle dünya ticareti, dünya üretiminden daha yüksek oranda daralmıştır. Küresel ticaretin toplam hacmi salgın öncesi dönemdeki eğilimin altında kalmıştır.

Dünya Turizm Örgütü'ne (UNWTO) göre, salgının etkisiyle 2020 yılı turist varışlarında %74 düzeyinde bir azalma gerçekleşmiş, uluslararası turizm gelirlerindeki kayıplar ise 1,3 trilyon ABD Doları'na ulaşmıştır. 30 Haziran 2021'de yayınlanan Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD), raporuna göre ise, koronavirüs pandemisi nedeniyle uluslararası turizm hizmetlerindeki çöküşler 2020 ve 2021 yılları için Dünya GSYİH'da 4 trilyon dolar civarında bir kayba yol açacaktır.

Pandemi dolayısıyla 2020 yılının ilk çeyreğinde Çin ekonomisi önemli düzeyde bir daralma yaşamıştır. Bu 1992 yılında ulusal muhasebe sistemine başlandıktan beri Çin ekonomisinin en kötü büyüme performansıdır. En

ciddi daralma konaklama ve yemek sektöründe meydana gelirken bunu toptan ve perakende sektörü izlemiştir.

Covid-19'un AB ülkelerinde etkisini 2020 yılıyla birlikte hissettirdiği görülmektedir. Nitekim AB ekonomisi 2020 yılının tüm çeyreklerinde daralma yaşamıştır. Covid-19'un tesirinin en çok hissedildiği dönem 2020 yılının ikinci çeyreğidir. Pandemi nedeniyle 2020 yılının ikinci çeyreğinde ekonomileri en fazla daralan AB ülkeleri sırasıyla İspanya, Fransa ve İtalya olmuştur. 2020 yılı ikinci çeyreğinde ekonomisi küçülmeyen tek AB ülkesi olan İrlanda ilgili çeyreği takiben hızlı toparlanmasıyla dikkat çekmektedir.

Salgın AB ülkelerinin ihracatlarında da daralmalara sebep olmuştur. 2020 yılında İrlanda dışındaki diğer AB ülkelerinin ihracatlarında farklı düzeylerde daralmalar meydana gelmiştir. İhracatta en fazla daralma Yunanistan'da meydana gelirken bu ülkeyi İspanya Portekiz ve Fransa izlemiştir. İhracatında daralma yaşamayan tek ülke ise İrlanda'dır.

Salgının negatif etkisi birçok ülkede olduğu gibi ABD'de de en çok 2020 yılının ikinci çeyreğinde kendini hissettirmiştir. GSYİH, 2020 yılının ikinci çeyreğinde, önceki yılın aynı çeyreğine kıyasla önemli düzeyde azalarak ABD'nin ekonomisinde bir gerileme yaşanmıştır. İstihdamdaki çöküş eşi görülmemiş bir büyüklükte gerçekleşmiştir ve son 150 yıldaki durgunlukları aşma eğiliminde olmuştur. Pandemi ABD'nin dış ticaretinde de ciddi daralmaya neden olmuştur.

Kaynakça

ANARAT, Cemal Cem ve KÖROĞLU, Nergiz Özkural (2020). "Covid-19 Sonrası AB'nin Geleceği Üzerine Bir Projeksiyon: Krizler ve Değişimler". *Euro Politika Dergisi*, s.27-62.

AYDIN, Fatma Fehime ve KARABACAK, Nihal (2020). "Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri", (Ed. Petek Tosun), 5. Uluslararası GAP İşletme Bilimleri ve Ekonomi Kongresi, s.2-18.

DÜNYA GAZETESİ, (2021). "ABD'de Dış Ticaret Açığı 12 Yılın En Yüksek Seviyesine Çıktı". <https://www.dunya.com/kuresel-ekonomi/abdde-dis-ticaret-acigi-12-yilin-en-yukse-seviyesine-cikti-haberi-609966>, (Erişim tarihi: 13.05.2021).

ECLAC, (2020), "Impact of Covid-19 on the United States Economy and the Policy Response" Covid-19 Reports, August, <https://www.un-ilibrary.org/content/books/9789210054331> (Erişim Tarihi, 29.09.2021).

EURONEWS, (2021). "Çin Ekonomisinden Rekor Büyüme Oranı: 2021'in ilk Çeyreğinde Yıllık Bazda %18,3". <https://tr.euronews.com/2021/04/16/cin-ekonomisi-2021-in-ilk-ceyreginde-y-ll-k-bazda-yuzde-18-3-buyudu>, (Erişim Tarihi: 02.05.2021).

EUROSTAT, (2021). "Quarterly National Accounts- GDP and Employment". https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Quarterly_national_accounts_-_GDP_and_employment, (Erişim Tarihi: 06.05.2021).

FONSECA, Luis Miguel ve AZEVEDO, Américo Lopez, (2020), "COVID- 19: Outcomes for Global Supply Chains", Management & Marketing. Challenges for the Knowledge Society, Vol. 15, No. Special Issue, pp: 424-438.

FOREIGN POLICY, (2020). "China Has the V-Shaped Recovery of Which Trump Can Only Dream". <https://foreignpolicy.com/2020/10/29/china-economic-recovery-growth-v-shape-trade-consumption/>, (Erişim Tarihi: 03.05.2021).

GÜL, Kayhan (2021). "AB Salgın Döneminde Birlik Olmayı Başaramadı". <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-salgin-doneminde-birlik-olmayi-basaramadi/2103919>, (Erişim Tarihi: 04.05.2021).

GÖNÜLTAŞ, Bahattin ve ZENGİN, Dilara (2021). "Dünya Ekonomisi Salgının Birinci Yılında Yaralarını Sarmaya çalışıyor". <https://www.aa.com.tr/tr/kategori-sayfasi-manset/dunya-ekonomisi-salginin-birinci-yilinda-yaralarini-sarmaya-calisiyor/2172443>, (Erişim Tarihi: 26.05.2021).

HOQUE, Ashikul, SHIKHA, Farzana Afrin, HASANAT, Mohammad Waliul, ARIF, Ishtiaque, ABDUL HAMID, Abu Bakar, (2020), "The Effect of Corona virus (COVID-19) in the Tourism Industry in China", Asian Journal of Multidisciplinary Studies Vol. 3, No. 1, pp: 52-58.

KÜRESEL FUAR ACENTESİ, (2020). "Amerika Birleşik Devletleri'nde Covid-19 Salgını".

Fırat Üniversitesi. İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:6,Sayı:1,2022 25

<http://www.salihlitso.org.tr/uploaded/dosyalar/YEN%C4%B0NORMALEG%C3%96REA.B.D2020.pdf> , (Erişim tarihi: 09.05.2021).

LIU, Kerry, (2021), “Covid-19 and Chinese Economy: Impacts, Policy Responses and Implications”, International Review of Applied Economics” Volume: 35, Issue: 2, pp: 308-330.

MIN, Cai ve JIANWEN, Luo, (2020), “Influence of COVID-19 on Manufacturing Industry and Corresponding Countermeasures from Supply Chain Perspective”, J. Shanghai Jiao Tong Univ. (Sci.), 2020, 25(4), pp: 409-416

OECD, (2021) https://www.oecd-ilibrary.org/economics/a-significant-but-uneven-global-recovery_463dc6dc-en (13.09.2021).

SAPIR, Andre’, (2020), “Why has COVID-19 Hit Different European Union Economies so Differently?”, Policy Contribution 2020/18, Bruegel, pp: 1-13.

SONG, Ligang ve ZHOU, Yixiao, (2020), “ The Covid-19 Pandemic and Its Impact on the Global Economy: What Does It Take to Turn Crisis into Opportunity” China & World Economy / 1–25, Vol. 28, No. 4, pp: 1-25.

STATISTA, (2021). “Coronavirüs Covid-19 In China-Statistics Facts”. <https://www.statista.com/topics/5898/novel-coronavirus-covid-19-in-china/>, (Erişim Tarihi: 27.05.2021).

T.C.C STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI, (2020). “Dünya Ekonomisindeki Son Gelişmeler”. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/08/2020-Y%C4%B1%C4%B1-1.-ve-2.-%C3%87eyrek-D%C3%BCnya-Ekonomisinde-Son-Geli%C5%9Fmeler-B%C3%BClteni.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.05.2021).

UNCTAD, (2021), Covid-19 And Tourism: Assessing the Economic Consequences, https://unctad.org/system/files/official-document/ditcinf2021d3_en_0.pdf 17.09.2019).

VOA, (2021a). “2020’de ABD’de İşsizlik Rekor Düzeye Ulaştı”. <https://www.amerikaninsesi.com/a/de-abd-de-issizlik-rekor-duzeye-ulasi/5721425.html>, (Erişim Tarihi: 12.05.2021).

VOA, (2021b). "ABD'de Ticaret Açığı Mart'ta Rekor Kırdı". <https://www.amerikaninseesi.com/a/abd-de-ticaret-acigi-mart-ta-rekor-kirdi-/5877892.html>, (Erişim Tarihi: 13.05.2021).

YEYATI, Eduardo Levy ve FEDERICO, Filippini, (2021), "Social and Economic Impact of Covid-19" Brookings Global Working Paper # 158, June, Global Economy and Development Program at Brookings, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2021/06/Social-and-economic-impact-COVID.pdf> (16.09.2021).

YILDIRIM, Uğur (2021). "Covid-19 Pandemisinin Dış Ticaret Üzerine Etkisi: İstatistiksel Bir Yaklaşım". *Ficaoeconomia*, Cilt: 5, Sayı: 1, s.280-295.

WHO, (2021), <https://covid19.who.int/table> (Erişim Tarihi: 13.09.2021)

WORLD BANK (2021), <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2020/06/08/the-global-economic-outlook-during-the-covid-19-pandemic-a-changed-world> (15.09.2021).

WTO, (2021). "World Trade Primed For Strong But Uneven Recovery After Covid-19 Pandemic Shock". https://www.wto.org/english/news_e/pres21_e/pr876_e.htm, (Erişim Tarihi: 16.05.2021).

YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL POLİTİKALAR: AKTİF YAŞLANMA YAKLAŞIMININ COVID-19 PANDEMİSİ EKSENİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Dilay TEKE¹
Bora YENİHAN²

Geliş Tarihi: 15/02/2022
Kabul Tarihi:24/03/2022

ÖZET

Demografik dönüşümler dünyada yaşlanan bir nüfusun ön plana çıktığını göstermektedir. Yaşlanan nüfus karşısında “aktif yaşlanma yaklaşımı” bir çözüm olarak sunulmaktadır. Bu yaklaşım Birleşmiş Milletler (BM), Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Avrupa Birliği (AB) tarafından da önemle ele alınmakta ve çeşitli endekslerle toplumların aktif, sağlıklı, üretken yaşlanma düzeyleri tespit edilmektedir. Aktif yaşlanma yaklaşımı beşeri sermayeye yatırım, yaşlı refahını arttırmaya dair politika olarak değerlendirilmektedir. Yaklaşımın sağlık, katılım, güvenlik başlıklarıyla yaşlı bireylerin yaşam kalitelerinin iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Ancak Covid-19 pandemisi ile yaşlıların sağlıklarını korumak amacıyla çeşitli kısıtlamalar uygulanmıştır. Aktif yaşlanma yaklaşımı açısından pandemi sürecindeki bu önlemler başarılı ve sağlıklı yaşlanmayı etkilemiştir ve yaşlıların yeni ihtiyaçları gündeme gelmiştir. Ayrıca pandemi sürecinde yaşlılar içerisinde farklı dezavantajlara sahip bireylerin de olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamda çalışmanın amacı pandemi sürecinde risk grubunda olan yaşlılar için aktif yaşlanma yaklaşımının geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktır. Farklı dezavantajların keşiştiği yaşlılar için kapsamlı politikaya duyulan ihtiyacı açıklamaktır. Çalışma aktif yaşlanma yaklaşımını konu almakta ve pandemi döneminde yaşlıların belirginleşen ihtiyaçları için aktif yaşlanma yaklaşımının düzenlenmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Çalışmanın yönteminde aktif yaşlanmaya dair ulusal ve uluslararası literatür ile belgeler taranmıştır. Covid-19 pandemisi ile ilgili veriler, bültenler ve gazete haberleri incelenmiştir. Yaşlanan nüfus istatistiksel bilgilerle açıklanmıştır. Covid-19 pandemisi sürecinde risk grubunda olan yaşlılar için sunulan hizmetler aktif yaşlanma yaklaşımı çerçevesinde analiz

¹ Doktora Öğrencisi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, Sosyal Politika Doktora Programı, dilayy.teke@gmail.com, ORCID: 0000-0003-1266-2469

² Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, bora.yenihan@kocaeli.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9413-6571

edilmiştir. Yaşlılar için geliştirilen sosyal politikaların önemi vurgulanmıştır. Aktif yaşlanma yaklaşımının gelecekte de önemle üzerinde durulacağı ifade edilmiştir. Sonuç olarak bu değerlendirmeler kapsamında pandemi sürecinde aktif yaşlanma yaklaşımının güncellenmesi gereği ön plana çıkmıştır. Yaşlılara yönelik farklı sosyal politikalarla birlikte aktif yaşlanma yaklaşımının eşgüdüm içerisinde uygulanması önerilmiştir. Ulaşılabilir hedeflerle aktif yaşlanma yaklaşımının daha net ve uygulanabilir olacağı ifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aktif Yaşlanma Yaklaşımı, Covid-19 Pandemisi, Sosyal Politika, Yaşlılık.

Social Policies For The Elderly: Evaluation Of Active Aging Approach On The Axis Of The Covid-19 Pandemic

ABSTRACT

Demographic transformations show that an aging population has come to the fore in the world. In the face of the aging population, the “active aging approach” is presented as a solution. This approach is also taken seriously by the United Nations (UN), World Health Organization (WHO), European Union (EU), and active, healthy and productive aging levels of societies are determined using with various indices. The active aging approach is considered as a policy to invest in human capital and increase the welfare of the elderly. The approach aims to improve the quality of life of the elderly with the headings of health, participation and safety. However, with the Covid-19 pandemic, various restrictions have been applied to protect the health of the elderly. Regarding the active aging approach, the precautions in pandemic process have affected successful and healthy aging, and the new needs of the elderly have come to the fore. In addition, it has been understood that there are individuals with different disadvantages among the elderly during the pandemic process. In this context, the aim of the study is to reveal that an active aging approach should be developed for the elderly who are in the risk group during the pandemic process. It is to explain the need for comprehensive policy for the elderly at the intersection of different disadvantages. The study focuses on the active aging approach and emphasizes that the active aging approach should be regulated for the emerging needs of the elderly during the pandemic period. In the method of the study, national and international literature and documents on active aging were scanned. Data, bulletins and newspaper news about the Covid-19 pandemic were examined. The aging population is explained by statistical information. The services provided for the elderly who are in the risk group during the Covid-19 pandemic process were analyzed within the framework of the active aging approach. The importance of social policies developed for the elderly was emphasized. It has been stated that the active aging approach will also be emphasized in the future. As a result, within the scope of these evaluations, the need to update the active aging approach in the pandemic process has come to the fore. It has been suggested that the active aging approach be implemented in coordination with different social policies for the elderly. It has been stated that the active aging approach will be more clear and applicable with achievable targets.

Keywords: Active Aging Approach, Covid-19 Pandemic, Social Policy, Aging.

GİRİŞ

“Aktif yaşlanma yaklaşımı” ile yaşlılık hak temelli bir yaklaşımla değerlendirilmekte ve yaşlıların toplumla entegre olması amaçlanmaktadır. Böylece toplumun da güçlenmesi sağlanmaktadır. Çevresiyle etkileşim içerisinde olan yaşlıların hem yaşam kalitesi artmakta hem de üretken bir yaşlılık evresi geçirmesi desteklenmektedir. Nitekim Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) yaşam memnuniyeti araştırmasına göre, yaşlı bireylerin mutluluk kaynağının %71.4’ünün ailesi, %13.7’sinin çocukları, %4.9’unun torunları, %4.7’sinin eşleri olduğu açıklanmıştır (TÜİK, 2020). Bu nedenle yaşlı refahında etkileşimin ve aktif olmanın önemli olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle demografik dönüşüm kuramı ekseninde dünyada yaşlı nüfusun arttığı, gelecekte de bu değişimin hızla devam edeceği dikkate alınır ise yaşlı refahına ilişkin çalışmalar ön plana çıkmaktadır. Aktif yaşlanma yaklaşımı da bu öngörüler çerçevesinde geliştirilmiştir. Ancak bulaşıcılığı yüksek olan Covid-19 virüsünün yayılımını engellemek adına çeşitli önlemler alınmıştır. Özellikle risk grubu içerisinde yer alan yaşlıların sağlıklarını korumak adına sosyal izolasyon uygulanmış ve kısıtlamalar arttırılmıştır. Dolayısıyla aktif yaşlanma yaklaşımının uygulanabilirliği de sınırlanmıştır. Bu nedenle ihtiyaçlara daha hızlı cevap veren ve beklenmedik koşullarda da uygulanabilen bir aktif yaşlanma yaklaşımına gereksinim duyulmaktadır. Yeni kavramlarla ve somut hedeflerle aktif yaşlanma yaklaşımı güncellenebilir ve belirsizlikler ortadan kaldırılabilir.

Bu arka plandan yola çıkılarak çalışmanın amacı belirsizlikler içeren aktif yaşlanma yaklaşımının geliştirilmesi gereğini açıklamaktır. Daha açık bir ifadeyle pandemi sürecinde yaşlılar için aktif yaşlanma yaklaşımının somut ve uygulanabilir düzeyde olup olmadığı sorusu çalışmanın temel odak noktasıdır. Çalışmanın yönteminde aktif yaşlanmaya dair ulusal ve uluslararası literatürden faydalanılmıştır. Ayrıca Covid-19 pandemisi ile ilgili haberler, veriler, bültenler taranmıştır. Pandemi sürecinde yaşlılar için uygulanan politikalar, önlemler, hizmetler incelenmiştir.

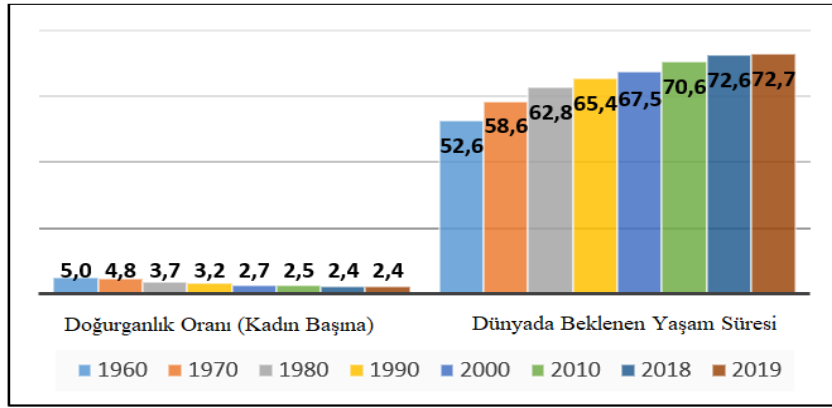
Bu çerçevede ilk olarak kavramsal ve sosyal boyutta yaşlanan nüfus ifade edilmiştir. İstatistiki verilerle geçmişten günümüze nüfusta meydana gelen değişimler açıklanmıştır. Ardından artan yaşlı nüfus karşısında sosyal politikaların üretilmesinin önemine değinilmiş ve yaşlılar için geliştirilen aktif yaşlanma yaklaşımı ayrıntılarıyla irdelenmiştir. Son olarak yaşamımızı

etkileyen ve değiştiren Covid-19 pandemisinin aktif yaşlanmaya etkileri incelenmiştir. Pandemi s¼recinde ve sonrasında aktif yaşlanma yaklaşımında yapılabilecek değişimler ¼neriler eşliğinde a¼ıklanmıřtır. Tartışmalar neticesinde aktif yaşlanma yaklaşımının yaşlılar i¼in geliştirilen farklı sosyal politikalarla birlikte uygulanmasının ¼nemi belirtilmiştir. Ayrıca yerel y¼netimlere ve sivil toplum ¼rg¼tlerine aktif yaşlanma yaklaşımının uygulanmasında daha fazla rol d¼řt¼ę¼ ifade edilmiştir.

1. YAşLANAN N¼FUS

Demografik d¼n¼ř¼mler istatistiklerde, yaşlanan bir n¼fusu g¼stermektedir. Teknolojik gelişmeler, sağlık ve bakım hizmetlerinin gelişmesi, doğum oranlarındaki d¼řmeler ve g¼ç n¼fusun yaşlanmasında ¼ne ¼ıkan sebeplerdendir. Bu demografik değişimler yaşlı bireylerin hangi kronik rahatsızlıklarla karşılaşacağını, sağlık giderlerini nasıl gidereceğini, bağımız bir Şekilde yaşamını nasıl devam ettireceğini, ¼alıřma yaşamında ne kadar s¼re bulunacağını g¼ndeme getirmektedir. (Kurtkapan, 2018: 39; G¼rsoy ¼uhadar, 2020: 366-368). Nitekim ¼eřitli yaklaşımlarla, stratejilerle, politikalarla bu sorulara cevap aranılmaktadır. ¼¼nk¼ istatistiksel veriler incelendiğinde d¼n¼ř¼m¼n hemen hemen d¼nya ¼apında ger¼ekleřtięi ve gelecekte de bu değişimin hızlanacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle yaşlılara y¼nelik ¼eřitli politikaların oluşturulması gerekmektedir. Eser ve K¼¼¼k (2021: 542) ile Kurtkapan'ın da (2018: 39) belirttiği gibi ¼zellikle doğum oranlarının d¼řmesi, teknolojinin ilerlemesi, sağlık hizmetlerinin gelişmesi ile yaşam s¼resi uzamakta ve yaşlı n¼fus oranı d¼nyada gittik¼e artmaktadır. ¼rneęin, D¼nya Bankası (World Bank) tarafından yayımlanan istatistiklerde d¼nyada doğurganlık hızının d¼řt¼ę¼, ortalama yaşam s¼resinin arttığı Şekil 1'de g¼r¼lmektedir (World Bank, 2019).

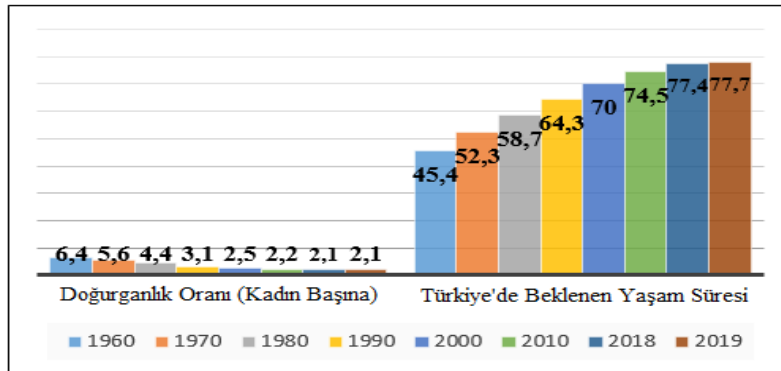
Şekil 1: Dünyada Kadın Başına Doğurganlık Oranı ve Dünyada Beklenen Yaşam Süresi (1960-2019)

Kaynak: World Bank, 2019. (World Bank doğurganlık hızı ve ortalama yaşam süresi istatistiklerinden derlenmiştir).

Şekil 1’de görüleceği üzere yıllar itibariyle dünyada doğurganlık hızı 1970 yılında 4,8 iken, 1980 yılında 3,7’ye, 1990 yılında 3,2’ye, 2000 yılında 2,7’ye ve 2019 yılında da 2,4’e düşmüştür. Dünyada ortalama yaşam süresi ise 1960 yılında 52,6 iken, 1980 yılında 62,8’e, 2000 yılında 67,5’e, 2018 yılında 72,6’ya, 2019’da da 72,7’ye yükselmiştir (World Bank, 2019).

Şekil 2: Türkiye’de Kadın Başına Doğurganlık Oranı ve Türkiye’de Beklenen Yaşam Süresi (1960-2019)

Kaynak: World Bank, 2019. (Türkiye doğurganlık hızı ve ortalama yaşam süresi World Bank istatistiklerinden derlenmiştir).

Türkiye’de kadın başına doğurganlık oranı ile Türkiye’de beklenen yaşam süresi Şekil 2’de gösterilmiştir. 1970 yılı dünyada doğurganlık hızı 4,8 iken Türkiye’de 5,6’dır. 2019 yılında dünyada 2,4’e düşen oran Türkiye’de 2,1’e inmiştir. 1960 yılında Türkiye’de ortalama yaşam süresi 45,4 olarak belirtilirken aynı tarihte dünyada 52,6 olarak açıklanmıştır. Dünyada 2019 yılında 72,7’ye yükselen ortalama yaşam süresi Türkiye’de 77,7’ye ulaşmıştır (World Bank, 2019). Anlaşılmaktadır ki Türkiye’de doğurganlık oranı dünya ortalamasından daha hızlı bir şekilde düşmekte ve Türkiye’de beklenen yaşam süresi dünya ortalamasından daha fazla artmaktadır. Bu veriler hızla yaşlanan bir nüfusla gelecekte karşılaşılacağını göstermektedir.

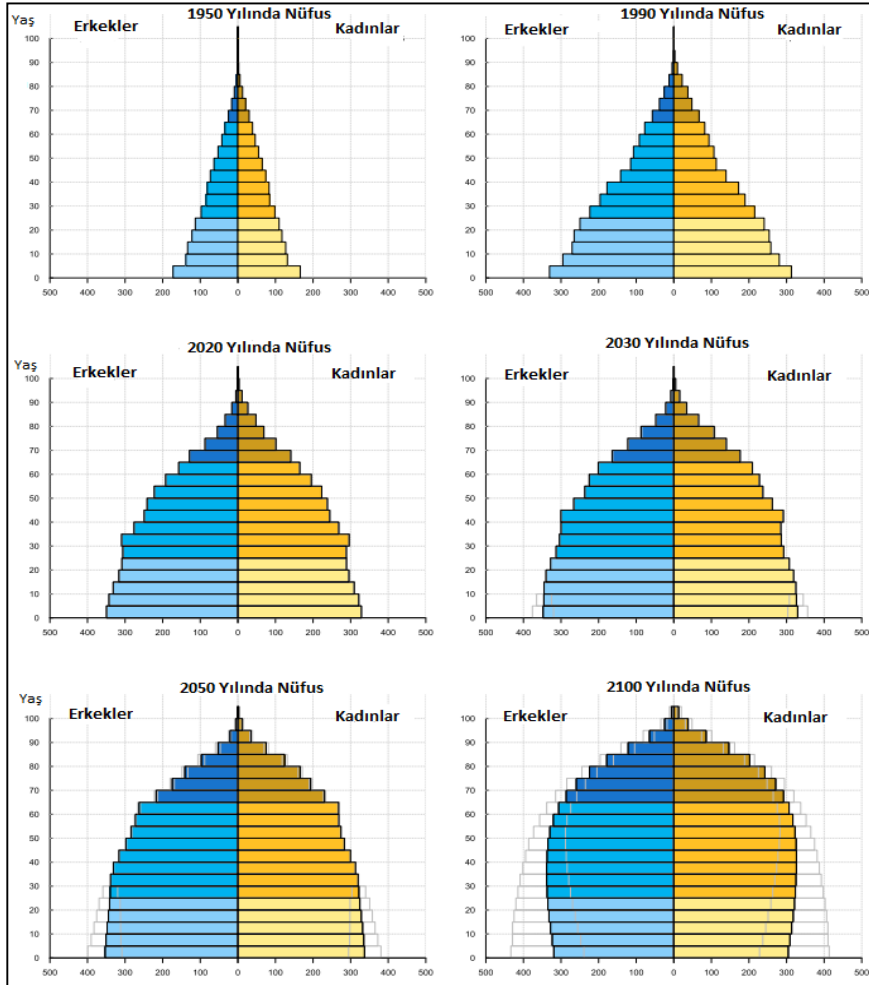
Tablo 1: Türkiye’de Toplam Nüfus, Yaşlı Nüfus ve Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı

Yıllar	Toplam Nüfus (bin)	Yaşlı Nüfus (bin)	Yaşlı Nüfusun Toplam Nüfus İçindeki Oranı (%)
1940	17821	630	3,5
1950	20947	691	3,3
1960	27755	979	3,5
1970	35605	1566	4,4
1980	44737	2113	4,7
1990	56473	2417	4,3
2000	64730	4350	6,7
2007	70586	5000	7,1
2008	71517	4893	6,8
2009	72561	5083	7,0
2010	73723	5328	7,2
2011	74724	5491	7,3
2012	75627	5682	7,5
2013	76668	5892	7,7
2014	77696	6193	8,0
2015	78741	6495	8,2
2016	79815	6652	8,3
2017	80811	6895	8,5
2018	82004	7186	8,8
2019	83155	7551	9,1
2030	93329	12066	12,9
2060	107096	24243	22,6
2080	107101	27413	25,6

Kaynak: TÜİK, 2020.

Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yaşlı nüfus artmaktadır. Tablo 1’de yıllara göre yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranının 2019 yılında %9,1’e yükseldiği belirtilmiştir. Bu artışın devam edeceği 2030 yılında %12,9’a ulaşacağı tahmin edilmektedir. 1940’lardan itibaren hızla artan nüfusun artık daha az arttığı ve toplam nüfus içinde yaşlıların sayısının gittikçe yükseldiği görülmektedir. 2030 yılından itibaren yaşlı nüfusun daha hızlı bir ivmeyle artacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2020). Dünyada ve Türkiye’de görülen demografik değişimler çeşitli kuramlarla da açıklanabilir.

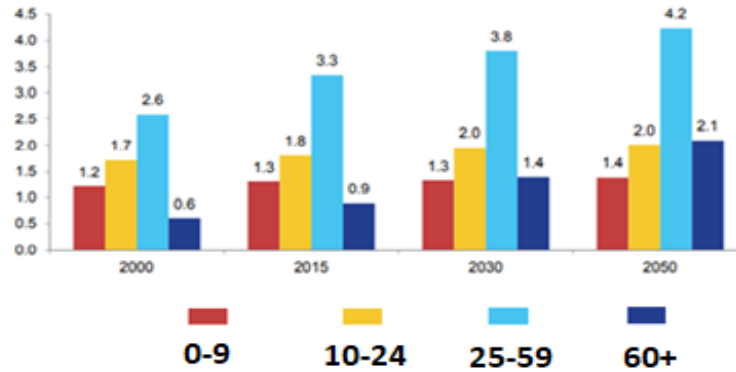
Şekil 3: Nüfus Piramitleri(1950, 1990, 2020, 2030, 2050, 2100)

Kaynak: United Nations, 2019:3.

Dünyada yaşanan bu değişimler karşısında demograflar tarafından çeşitli kuramlar geliştirilmiştir ve bunlardan birisi de “Demografik Dönüşüm Kuramı”dır. Bu kurama göre modernleşme sürecinde öncelikle nüfus artış hızı yüksek olacaktır. Daha sonra bu artış hızı yavaşlayacak ve düşük bir seviyeye gelecektir. Bu değişimin de her toplumda yaşanacağı belirtilmiştir. Dolayısıyla evrensellik iddiası taşıyan bu yaklaşım bugün hemen hemen her toplumda görülmektedir. Demografik dönüşümler yüksek doğum ve yüksek ölüm oranından düşük doğum ve düşük ölüm oranına doğru geçişi belirtmektedir (Danış, 2021: 85-87). Nitekim Şekil 3’te nüfus piramitlerinde gösterildiği gibi gelecek yıllarda 65 yaş ve üstü nüfusun artacağı Birleşmiş Milletler (BM) tarafından da öngörülmektedir. Dünyada 1950’lerde nüfus piramidi yüksek doğurganlık ve ölüm rejimiyle başlamıştır ve nüfus geniş tabanlı, hızla daralarak yükselen bir piramitle ifade edilmiştir. 1950 yılından 2020 yılına doğru yaşlı nüfus oranının arttığı böylece nüfus piramidinin tabanının da değiştiği görülmektedir. Gelecekte 2050-2100 yıllarında da 65 yaş ve üstü yaşlı nüfusun giderek artacağı, nüfus piramitlerindeki bu değişimin devam edeceği ifade edilmektedir (United Nations, 2019: 3).

Şekil 4: Yaş Gruplarına Göre Küresel Nüfus

Kaynak:

United Nations, 2015: 24-25.

Yaşlanan nüfusa dair bir diğer gösterge de Şekil 4’te belirtilen “yaş gruplarına göre küresel nüfus” verisidir. Şekilde küresel boyutta demografik değişim 2015 yılından itibaren ele alınmış ve 2050 yılına doğru beklenen değişimler BM “*World Population Ageing 2015*” raporunda sunulmuştur. Bu istatistiksel gösterge de demografik dönüşümü, nüfusun yaşlandığını ve yaşlanacağını ifade etmektedir (United Nations, 2015: 24-25). Nüfusun yaşlanması, bir nüfusun yaş yapısının değişmesidir. Çocukların ve gençlerin payının azalmasıdır. Yaşlı bireylerin payının göreceli olarak artmasıdır (T.C.

Başbakanlık DPT, 2007: 5). Şekil 4'teki grafikte küresel boyutta yaşlı bireylerin sayısının hızla arttığı ve 2000 yılından 2050'ye doğru yaşlı kişilerin sayısının oldukça fazla artacağı belirtilmiştir. BM "World Population Ageing 2015" raporuna göre 2030 yılına gelindiğinde çocuk sayısının, yaşlı bireylerin sayısından daha az bir seviyeye ulaşacağı vurgulanmıştır. 2000 yılında 1.2 milyar olan 0-9 yaş aralığındaki çocuk sayısının, 2050 yılında 1.4 milyara ulaşacağı belirtilmiştir. Oysaki 60 yaş ve üzeri bireylerin sayısına bakıldığında 2030 yılında 1.4 milyara ulaşacağı 2050 yılında ise 2.1 milyara kadar artacağı belirtilmiştir (United Nations, 2015: 25). Anlaşılmaktadır ki küresel nüfus içinde çocukların ve gençlerin payı azalırken yaşlı bireylerin payı büyümektedir. Hatta Uyanık'ın da (2017: 73) belirttiği gibi yaşlı nüfusun payı dünya nüfusunun artış hızından daha yüksek bir hızla ilerlemektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yaşlı nüfus artış hızının daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde 60 yaş ve üstü bireylerin artışı %66 oranında iken gelişmiş ülkelerde %34'tür (Uyanık, 2017: 76). Ancak gelişmişlik olgusunun da ötesinde 65 yaş ve üstü nüfusun artışı ile dünya daha yaşlı bir nüfusa sahiptir

Yaşlı nüfusu artan dünyada eğitim, sağlık, yoksulluk ve aile modelleri etkilenmekte yeni sosyal politikalara, yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim artan yaşlı nüfus karşısında yaşlı bireylerin bakım sorunu da gündeme gelmektedir. Çünkü kentleşme, sanayileşme, ekonomik unsurlar, kadınların çalışma hayatına daha çok girmesi, sosyal yaşamın değişmesi "yaşlılıkta sosyal politika" perspektifini ön plana çıkartmaktadır (Akdemir vd., 2007: 216). Her yaş grubunun ihtiyaçları arasında yer alan sağlık, yeterli beslenme, sosyal güvenlik, iş, sosyal faaliyetler yaşlı bireylerin toplumla bütünleşmesi açısından önem taşımaktadır (Yağcıoğlu, 2012: 37). Nitekim yaşlı bireylerin hayatın içinde aktif olarak yer alabilmesi ve sağlıklı bir yaşlanma süreci geçirmesi hem bireyin hem toplumun refahı için gereklidir. Özellikle Covid-19 pandemisi ile yaşlanan nüfusa sunulan hizmetler, uygulanan sosyal politikalar değerlendirilmelidir. Kırılgan gruplar içerisinde yer alan yaşlılar için güncel, kapsamlı yaklaşımlar geliştirilmelidir.

2. YAŞLANMA VE SOSYAL POLİTİKA

Geniş anlamda sosyal politika, farklı sosyal sınıfların toplumsal yapı içerisinde uyumlu bir şekilde yer almasıdır. Bu nedenle bütünlüğe zarar

veren gerginlikler ortaklaşa kabul edilen yollarla çözümlenir. Bu çözümler için çeşitli sosyal politikalar geliştirilir. Böylece sosyal politikanın temel amacı olan refah ve huzur sağlanır (Bozkır Serdar, 2020: 1-4). Farklı bir ifadeyle sosyal politika; ekonomik ve sosyal yönden güçsüz olan bireyleri ve grupları korumak, piyasa ekonomisinin meydana getirdiği sorunları ortadan kaldırmak için çeşitli politikalar üretmektir. Nitekim yaşlı bireyler de ekonomik ve sosyal yönden güçsüz yani dezavantajlı gruplar içerisinde bulunmaktadır (Karaali, 2017: 25).

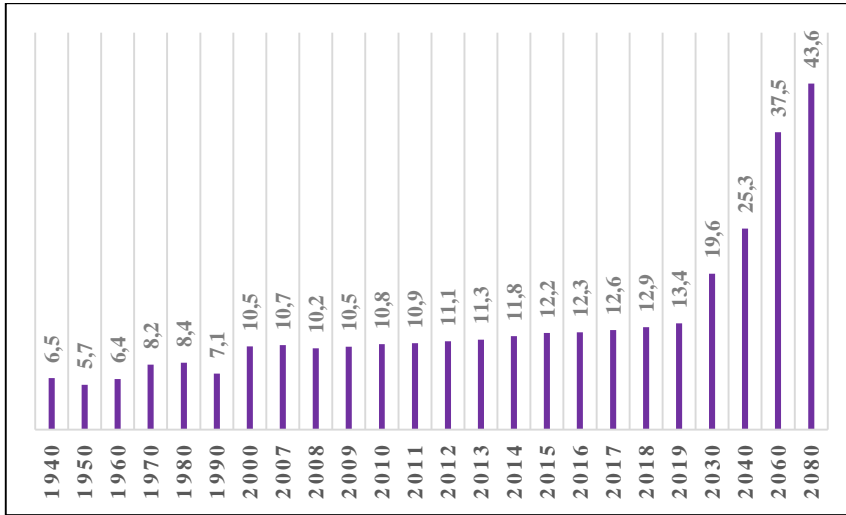
Ülkelerin nüfuslarının yaşlanması ile meydana gelebilecek sorunlarla mücadele edebilmek gerekmektedir. Çünkü yaşlılık sosyal bir olgudur ve sosyal politikanın çalışma alanlarından birisidir. Yaşlılık ile ilgili yaygın görülen problemler yoksulluk, genel refah koşulları, yalnız yaşayan yaşlıların artışı, uygun olmayan konutlar, yaşlanmanın psikolojik ve fiziksel belirtileri, aile içerisinde bakımın azalması, yaşlılığa karşı olumsuz düşünceler olarak belirtilebilir (Şeker ve Kurt, 2018: 11). Görülmektedir ki yaşlılık sosyal güvenlik, sağlık, bakım ve çalışma koşulları gibi birçok alt başlıklar içermektedir. Bu nedenle Bağdoğan'ın da (2020: 456) açıkladığı gibi yaşlılığa sosyal politika bağlamında hak temelli bakmak, yaşlı bireylerin toplumla bütünleşmesini ve toplumun güçlenmesini sağlamak gerekmektedir. Çünkü yaşlılık döneminde fiziksel yetilerin, çalışma gücünün azalması yaşlılığı sosyal risk konumuna taşımaktadır. Bu riskler karşısında sosyal politika önlemleri almak gerekmektedir (Bağdoğan, 2020: 456).

Yaşlılara yönelik oluşturulan sosyal politikaların çeşitli nedenleri bulunmaktadır. Bunlardan birisi demografik dönüşümlerdir. Yani ortalama insan ömrünün uzaması, yaşlı sayısının artması ve sosyal yapının değişmeye başlamasıdır. Bir diğeri aile kurumu yapısının değişmesi ve geniş ailelerin yerini çekirdek ailelerin almasıdır (Görgülü vd., 2010: 30-31). Geniş ailelerde bilgili, tecrübeli olarak görülen yaşlıların çekirdek ailelerde uzmanlaşma ve işbölümü artışı ile fonksiyonları değişmiştir. Özellikle kadınların da çalışma hayatına daha çok katılması yaşlılarda bakım sorununu gündeme getirmiştir (Umutlu ve Epik, 2019: 36).

Toplumda yaşlılara yönelik olumsuz görüşler, ayrımcı söylemler de yaşlılara yönelik sosyal politika nedenleri içinde yer almaktadır. Yaşlanmayla ortaya çıkan değişimlere olumsuz tutum sergilenmekte ve bu durum yaşlı bireylere karşı ön yargının oluşmasına, ayrımcılığın

sergilenmesine sebep olmaktadır (Şeker ve Kurt, 2018: 11; Kaçan vd., 2018: 9).

Şekil 5: Yıllara Göre Yaşlı (65+) Bağımlılık Oranı

Kaynak: TÜİK, 2020.

Sosyal politika çerçevesinde yaşlanma ile ortaya çıkan bir diğer sorun alanı da tek başına yaşayan yaşlıların sağlık problemlerini karşılamada, ihtiyaçlarını gidermede, barınma koşullarında çeşitli zorluklar yaşamasıdır. Nitekim 65 yaş ve üzeri nüfus bağımlı nüfusu oluşturmaktadır ve yaşlanan nüfus, bağımlılık oranını yükseltmektedir. Kamunun sağlık ve bakım harcamalarını arttırmaktadır (İçağasıoğlu Çoban, 2005; Gökbnar ve Koç, 2009: 17-18). Türkiye'de Şekil 5'ten de görüleceği üzere yaşlı bağımlılık oranı yıllar içerisinde yükselmiştir. 1940 yılında 6,5 olarak saptanan oran 2019 yılında 13,4 seviyesine ulaşmıştır. Ayrıca Türkiye'de 2019 yılında toplam yaşlı nüfus içinde yalnız yaşayan yaşlıların oranı %18,2 olarak belirtilmiştir. Yani ortalama 5 yaşlıdan bir kişi tek yaşamaktadır. Tek yaşayan yaşlılar içerisinde ise kadınlar yoğunluktadır (T.C. AÇSHB, 2020a: 12-13; TÜİK, 2020). Bu veriler göstermektedir ki yalnız yaşayan yaşlı sayısı artmakta ve yaşlı bağımlılık oranı yükselmektedir. Bu nedenle yaşlanmaya bağlı sosyal ve ekonomik sorunlar ön plana çıkmaktadır. Ayrıca demografik dönüşümler işgücü piyasalarını da etkilemektedir. Özellikle gelişmiş bölgelerde işgücü piyasalarında çalışma çağındaki nüfus, toplam nüfus

içinde azalmakta ve çalışma çağındaki nüfusun azalması ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir. Yaşlanmanın neden olduğu sorunlardan bir diğeri kamu harcamaları içinde yaşa bağlı olan harcamaların artmasıdır. Çünkü emeklilik ve sağlık harcamaları nüfusun demografik niteliklerine göre değişim göstermekte ve harcamalara ek yük getirmektedir. Yaşlanan nüfus devletin sosyal güvenlik sistemlerini, kamu harcamalarının sürekliliğini olumsuz yönde etkilemektedir (Başyigit, 2019: 104-108).

Yaşlanmanın sebep olduğu problemler ele alındığında anlaşılmaktadır ki yaşlılık döneminde görülen hastalıklar, güçsüzlük, yorgunluk ekonomik sorunlarla birleştiğinde yaşlılık zorlu bir sürece dönüşebilmektedir. Ayrıca ekonomik anlamda üretimde bulunmayan aktif nüfus dışında kalan yaşlıların, bağımlılık oranı artmakta ve bireylerin, ailelerin refah düzeyi olumsuz yönde etkilenmektedir (Bağdoğan, 2020: 457). Bu problemler karşısında her geçen gün sayısı artan yaşlı bireyler için sosyal politikalar geliştirilmelidir. Akdemir vd. (2007: 216) tarafından ifade edildiği üzere yaşlı bireylerin yaşamdaki aktif konumları azalmakta ve toplum da yaşlı bireylerden uzaklaşmaktadır. Ayrıca teknolojinin gelişimi ile yaşlıların yapabilirlikleri aynı hızda olmamaktadır. Bu durum bazı toplumlarda yaşlılara karşı olumsuz eğilimin oluşmasına yol açarken bazı toplumlarda da yaşlanma ile ortaya çıkan değişimler olumlu karşılanmaktadır (Akdemir vd., 2007: 216). Özellikle Covid-19 pandemisi ile yaşlı bireylerin aktif olma durumlarının azalması çeşitli politikaların geliştirilmesini öncelikli konuma ulaştırmıştır. Bu stratejilerden birisi de aktif yaşlanmadır. Çifçili (2012: 8) 2002 yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Dünya Yaşlanma Toplantısı'nda ve Dünya Sağlık Örgütü (WHO) önerilerinde "aktif yaşlanma" kavramının ön plana çıktığını belirtmiştir. Yaşanılan Covid-19 pandemi süreci bu terimin tekrar incelenmesini gerektirmektedir.

2.1. Yaşlılar İçin Geliştirilen Sosyal Politikalar Ekseninde Aktif Yaşlanma Yaklaşımı

Dünya üzerinde yaşlı nüfus oranı artmakta ve demografik yapıda değişimler meydana gelmektedir. Bu nedenle yaşlılık kavramı üzerinde önemle durulmakta ve devletler tarafından yaşlılar ile ilgili politikalar geliştirilmektedir. Yaşlılara yönelik sosyal politikaları şekillendiren yaklaşımlardan birisi aktif yaşlanmadır (Karaali, 2017: 65-66).

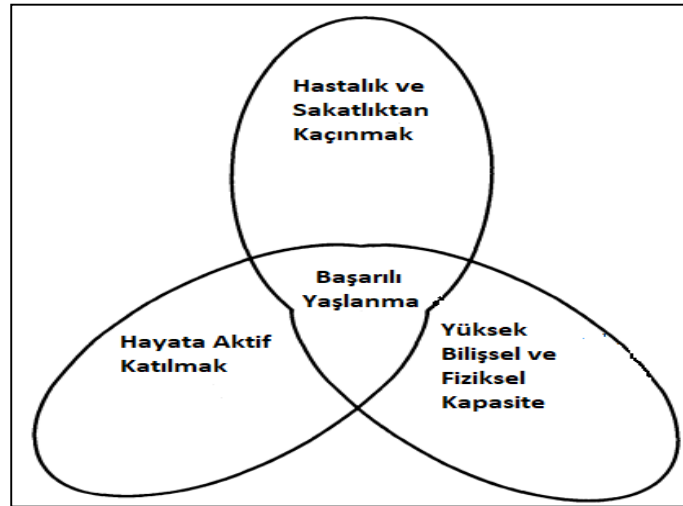
Aktif yaşlanma yaklaşımının gelişiminde BM, WHO ve Avrupa Birliği (AB) kararları etkili olmuştur. BM, 1990 yılında artan yaşlı nüfusa dikkat çekmek için 1 Ekim gününü Dünya Yaşlılar Günü olarak kabul etmiştir. Böylece "aktif yaşlanma" terimi de 1990'lardan itibaren sıklıkla gündeme gelmiştir (Gök ve Öcal, 2020: 45). Yaşlılara yönelik politikalar ve hizmetler AB'de de ele alınmıştır. Özellikle 1993'te "*Büyüme, Rekabet Edilebilirlik ve İstihdam*" konulu beyaz bültenle aktif yaşlanma ön plana çıkmıştır. Nitekim 1993 tarihi "Avrupa Yaşlılar Yılı" olarak kabul edilmiştir. Ardından 1997 yılında Amsterdam Antlaşması'nda istihdam bölümünün oluşturulması ile aktif yaşlanma politikasının temelleri atılmıştır. Böylece istihdamı arttırmak ve bireyleri yaşam boyu öğrenmeye teşvik etmek amaçlanmıştır. Avrupa 2020 Stratejisi'nde de aktif yaşlanma, istihdam ve emekliliğe geçiş ile ilgili unsurlar yer almıştır (Koçak, 2021: 353; Gürsoy Çuhadar, 2019: 100).

BM üye devletleri tarafından kabul edilen "*BM Sağlıklı Yaşlanmanın On Yılı (2021-2030)*" hedefleriyle yaşlı bireylerin yaşamlarının iyileştirilmesi için toplum, çeşitli kurumlar, uluslararası kuruluşlar, akademi, medya küresel işbirliğine yöneltmiştir. Bu öneri ile -özellikle Covid-19 pandemisi çerçevesinde geliştirilen politikalarda, sunulan hizmetlerde- eşitlik çerçevesinde yaşlı insanların potansiyellerinin geliştirilmesi gereksinimi anlaşılmıştır. Böylece küresel eyleme hızlı bir şekilde ihtiyaç duyulmuştur. "*BM Sağlıklı Yaşlanmanın On Yılı (2021-2030)*" hedeflerinde 4 alan üzerinde durulmuştur. Bu başlıklar: (1) yaş dostu çevre, (2) yaş ayrımcılığıyla mücadele, (3) entegre bakım, (4) uzun süreli bakım olarak belirtilmiştir (WHO, 2020a; WHO, 2020b; WHO, 2020c). Dolayısıyla sağlıklı yaşlanmanın hizmet ve kaynaklarla ilişkili olduğu açıklanmıştır. Ancak aktif yaşlanma sağlıklı yaşlanmayı da kapsamaktadır. Bireyin yaşamda etkin olmasını daha net vurgulamaktadır.

Yani aktif yaşlanma yaşlılara ilişkin düşük yaşlılar, pasif yaşlılar, dinç yaşlılar tanımlarından farklı bir durumu anlatmaktadır. Düşkün yaşlılar, ekonomik, kültürel, toplumsal sebepler nedeniyle sağlıklı yaşlanma süreci geçiremeyenlerdir. Pasif yaşlılar, üretime veya faaliyetlere etki etmeyen bireylerdir. Dinç yaşlılar ise, sağlıklı bir yaşlanma süreci geçirmektedir ve sağlık durumları iyi düzeydedir. Aktif yaşlanma ise bu kategorilerin ötesinde ekonomik, kültürel, toplumsal, açıdan etkin olmaktır. Aktif olarak yaşamda yer almak ve topluma gönüllü katılmaktır. Uygun konut koşulları ve altyapı

hizmetleri ile yaşlı bireylerin bağımsız yaşamlarını sürdürebilmeleridir. Ayrıca aktif yaşlanma yaklaşımı yoksullukla mücadelede de önemli bir uygulamadır (Çolak ve Özer, 2015: 116-117). Dolayısıyla aktif yaşlanma yaşlı refahında çok boyutlu bir yapıyı ifade etmektedir. Aktif yaşlanmanın çok boyutlu bu kapsamının arka planında birçok model yer almaktadır. Bu modellerden birisi de başarılı yaşlanmadır.

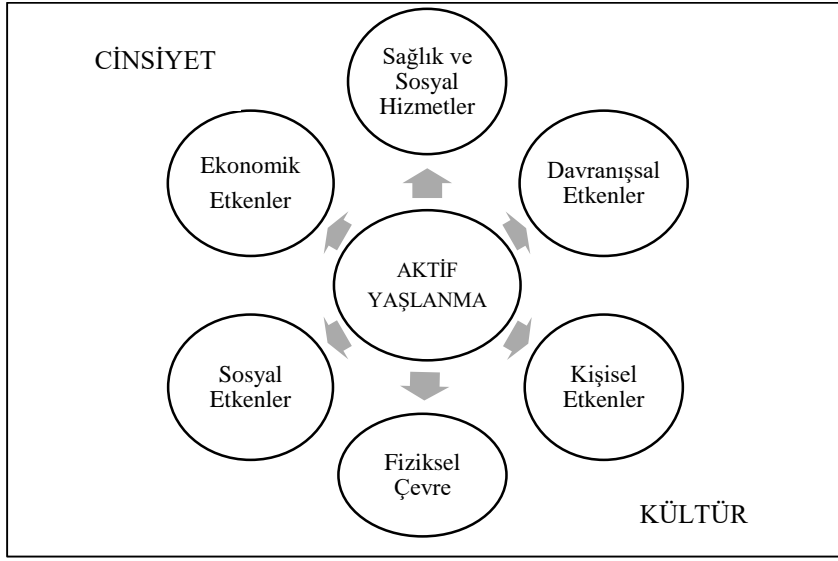
Şekil 6: Başarılı Yaşlanma Modeli

Kaynak: Rowe ve Kahn, 1997: 434.

Şekil 6'dan görüleceği üzere Başarılı Yaşlanma Modelinde hastalık ve sakatlık olasılığının düşük olması, fiziksel ve bilişsel işlevlerin yüksek kapasite ile devam etmesi, yaşama aktif olarak katılma yer almaktadır. Ancak tarihsel süreçte bu modele çeşitli eleştiriler yapılmıştır (Gürsoy Çuhadar, 2019: 97-98) ve farklı modeller¹ geliştirilmiştir. Nitekim WHO çok boyutlu aktif yaşlanma yaklaşımını öne sürerek bu yapıda sağlık, katılım ve güvenlik fırsatlarını optimize etmeyi hedeflemiştir (Kalınkara ve Kalaycı, 2020: 34-35). Anlaşılmaktadır ki aktif yaşlanma kavramı 1960'larda üzerinde durulan başarılı yaşlılık kavramı ile geliştirilmiştir (Walker, 2002). Çeşitli bileşenlerden oluşan aktif yaşlanma birçok boyutla açıklanmaktadır.

¹ Üretkenliğin uzatılmasının amaçlandığı üretken yaşlılık kavramı da ön plana çıkan terimlerden biridir (Walker, 2002: 122-130).

Şekil 7: Aktif Yaşlanmanın Bileşenleri

Kaynak: WHO, 2002a: 19.

Şekil 7'den de görüleceği üzere WHO aktif yaşlanma yaklaşımını çeşitli bileşenlerle tanımlamıştır. Cinsiyet ile kültür etkenlerinin diğer bileşenleri etkilediğini açıklamıştır. Aktif yaşlanmanın bazı etkenlerini açıklayacak olursak; (1) Sağlık ve sosyal hizmetler bileşeni içerisinde sağlığı geliştirme ve hastalıkları önleme, uzun süreli bakım yer almaktadır. (2) Davranışsal etkenler kapsamında fiziksel aktivite, sağlıklı beslenme örnek olarak verilebilir. (3) Kişisel bileşenler biyolojik, genetik ve psikolojik faktörleri içermektedir. (4) Fiziksel çevre bileşeninde konut, temiz su, düşmelerin önlenmesi, güvenli gıda vb. unsurlar yer almaktadır. (5) Sosyal çevre belirleyicileri ise sosyal destek ve eğitim başlıklarını kapsamaktadır (WHO, 2002a). Ancak aktif yaşlanmanın temelinde sağlık, katılım ve güvenlik unsurları yer almaktadır. Daha açık bir ifadeyle aktif yaşlanma sağlık, katılım ve güvenlik imkânlarını yaşlıların yaşam kalitelerini arttıracak şekilde düzenlemektir. Yaşlı bireylerin genel sağlık durumunu iyileştirmek ve yaşam memnuniyetini yükseltmektir. Bunun için de sağlıklı beslenmek, egzersiz yapmak, sağlığa özen göstermek, sosyal ilişkileri sürdürmek gerekmektedir (Aksoy, 2015: 55; Kurtkapan, 2018: 40).

Aktif yaşlanmanın vurgu yaptığı sağlık, katılım, güvenlik hedefleri

ile temelde toplumsal katılım sağlanmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle aktif yaşlanma yaklaşımı pasif stratejik planlamalardan ziyade fırsat eşitliği çerçevesinde vatandaş merkezli, hak temelli bir uygulamaya dayanmaktadır (Yang ve Lin, 2019: 120). WHO tarafından belirlenen bu alanları açıklamak gerekirse sağlık alanı fiziksel, zihinsel ve sosyal refah ya da iyilik hali olarak ifade edilebilir. Katılım alanı, yaşlı bireylerin işgücüne katılmalarıdır. Yaşlıların sosyal, ekonomik, sivil, manevi ilişkilerinde etkinliklerin geliştirilmesidir. Güvenlik alanı, gelirin koruma altına alınması, uygun çalışma koşullarının tesis edilmesi ve yaşlıların fiziksel, sosyal çevreye ulaşmalarının sağlanmasıdır. Kişiler yaş aldıkça politikaların yaşlıların güvenlik ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece zamansız ölümlerin azalması, yaşarla bağın aktif olarak devam etmesi, kronik hastalıkların azalması, tıbbi masrafların düşmesi ve sosyal, kültürel, ekonomik alanlarda yaşlıların etkin olması sağlanmaktadır. Nitekim yaşlanmanın maliyetleri azalacak ve yaşlı bireylerin aktif olması ile dinamik bir nüfus oluşturulacaktır (WHO, 2002a; Gürsoy Çuhadar, 2020: 375-376). Ayrıca aktif yaşlanma politikaları ile yaşlı bireyler hem sağlıklı, bağımsız, etkin olacaktır hem de yapabilirliklerine uygun işlerde istihdam edilerek yaşlıların yoksulluk riskleri azaltılacaktır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 3).

Nihai olarak denilebilir ki yaşam süresinin uzaması ile önde gelen politikalardan birisi aktif yaşlanma olmuştur. Bu yaklaşımın etkili bir şekilde uygulanması için çeşitli ilkeler belirlenmekte ve araçlar geliştirilmektedir. Ancak çok boyutlu aktif yaşlanma yaklaşımı birçok olumlu görüşe rağmen çeşitli belirsizlikler de içermektedir (Foster ve Walker, 2013: 3). Bu nedenle uygulama ve pratik alanında daha net çerçevenin çizilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle pandemi sürecinde aktif yaşlanma yaklaşımının etkili uygulanması toplumlara daha sonraki süreçlerde de rehber olabilir.

2.2. Aktif Yaşlanma İçin Geliştirilen Uygulamalar

Aktif yaşlanma yaklaşımının toplumlarda uygulanabilmesi için çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda geliştirilen araçlardan birisi de “Aktif Yaşlanma Endeksi” (Active Ageing Index-AAI) olarak belirtilmektedir. Bu endeks ile ulusal düzeyde yaşlı bireylerin ekonomik ve sosyal hayata aktif katılmaları için kullanılmayan potansiyelleri tanımlanmaktadır. Uygulama sonuçları değerlendirilmekte ve yaşlı

bireylerin toplumda aktif rol almaları sağlanmaktadır. Nitekim kuşaklar arası etkin diyalogu da vurgulayan Aktif Yaşlanma Endeksi (AAI), 2012 Avrupa Nesiller Arası Aktif Yaşlanma ve Nesiller Arası Dayanışma Yılı çerçevesinde oluşturulmuştur (Kul Parlak, 2021: 183-184).

AAI, Avrupa Komisyonu'nun İstihdam, Sosyal İşler ve Kaynaştırma Genel Müdürlüğü ile Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) Nüfus Birimi tarafından ortaklaşa yönetilen bir projedir. Viyana'daki Avrupa Sosyal Refah Politikası ve Araştırma Merkezi tarafından geliştirilmiştir. Bu endeks ile ulusal düzeyde aktif ve sağlıklı yaşlanma için yaşlıların kullanılmayan potansiyeli, bağımsız yaşama, ücretli istihdama ve sosyal faaliyetlere katılma düzeyleri ve aktif yaşlanma kapasiteleri ölçülmektedir. 4 temel alan ve 22 ayrı göstergeden oluşan endeks ile erkeklerin ve kadınların aktif yaşlanmadaki farklılıkları da tespit edilmektedir (UNECE, 2019; UNECE, 2021).

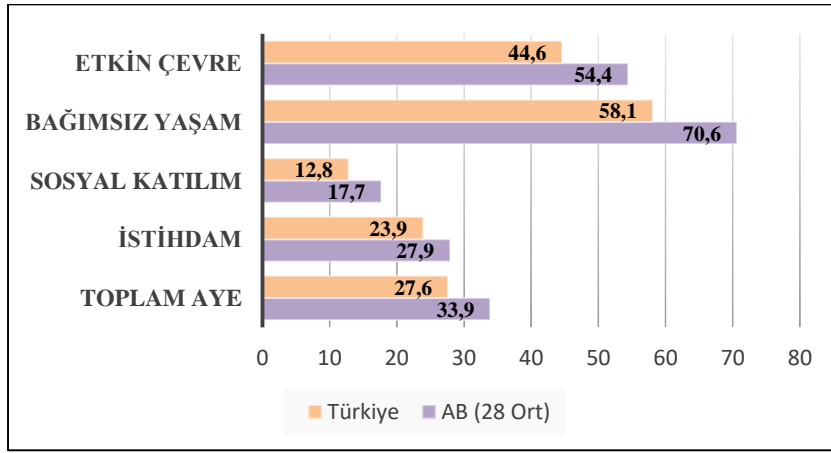
Tablo 2: Aktif Yaşlanma Endeksinin (AAI) Bileşenleri

1. İstihdam	-İstihdam Oranı (55-59) -İstihdam Oranı (60-64) -İstihdam Oranı (65-69) -İstihdam Oranı (70-74)
2. Katılım	-Gönüllü Çalışma -Çocuk/Torun Bakımı -Yaşlı Bakımı -Politikaya Katılım
3. Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam	-Fiziksel Egzersiz -Sağlık Hizmetlerine Erişim -Bağımsız Yaşam -Görelî Medyan Gelir -Yoksulluk Riskinin Olmaması -Şiddetli Maddî Yoksunluğun

	Olmaması -Fiziki Güvenlik -Yaşam Boyu Öğrenme
4. Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam	-Yaşam Beklentisi -Sağlıklı Yaşam Beklentisi -Mental İyi Hali -Bilişim ve İletişim Teknolojilerinin Kullanımı -Sosyal Bağlanabilirlik -Eğitim Düzeyi

Kaynak: 2018 Active Ageing Index, Analytical Report, 2019: 78-79.

AAI'nin Tablo 2'den de görüleceği üzere dört temel alanı İstihdam, Katılım, Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam ile Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam bileşenidir (2018 Active Ageing Index, Analytical Report, 2019: 17). AAI projesinin ilk aşaması Ocak 2012'den Şubat 2013'e kadar devam etmiştir. İkinci aşaması da Ekim 2013-Nisan 2016 tarihleri arasında uygulanmıştır. Hırvatistan, Kanada, İzlanda, Norveç, İsviçre eklenerek projenin kapsamı genişletilmiştir. Mayıs 2016'da projenin üçüncü aşaması başlatılmış ve Ağustos 2019'a kadar devam etmesi planlanmıştır (UNECE, 2019; UNECE 2021).

Şekil 8: Aktif Yaşlanma Endeksi (AAI) Avrupa Birliği (AB) Ortalaması ve Türkiye Karşılaştırması

Kaynak: UNECE, 2016: 2.

AAI AB ülkelerini kapsamaktadır. Ancak 2014 yılında başlatılan bir pilot çalışma ile Gürcistan, Sırbistan ve Türkiye'ye ait veriler toplanmış ve ülkelerin endeks puanı hesaplanmıştır. Türkiye ile ilgili verilerinin tamamlanması 2015 yılına kadar uzamıştır. Şekil 8'de de gösterildiği üzere özellikle bağımsız yaşam alanında fark oldukça belirgindir. Hesaplamalarda cinsiyet faktörü de göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca cinsiyet farkının daraltılmasıyla Türkiye'de daha yüksek endeks sonuçlarına ulaşılabileceği vurgulanmıştır (UNECE, 2016).

Türkiye'de de aktif ve sağlıklı yaşlanmaya dair durum değerlendirmesi yapmak için 2016 yılında "*Türkiye Aktif Ve Sağlıklı Yaşlanma Araştırması*" yapılmıştır. Çalışmada bireyler açısından her geçen yıl sağlıklı ve aktif yaşlanmaya dair olumlu gelişmelerin ortaya çıkmadığı anlaşılmıştır. 65 yaşına gelmeden yaşlılar açısından birçok olumsuz olgunun ortaya çıktığı, fiziksel fonksiyonların azaldığı, yaşam aktivitelerinde başkalarının bakımına ve desteğine ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Ancak bireylerin de sağlıklı ve aktif yaşlanmak için yeterli çaba göstermediği ifade edilmiştir. Yaşlıların düzenli spor yapmadıkları, sinema veya tiyatroya sıklıkla gitmediği, yaşam boyu öğrenme faaliyetlerine ilgi duymadıkları belirtilmiştir. Ayrıca yaş ilerledikçe yaşamdan duyulan memnuniyetin de azaldığı söylenmiştir. Fiziksel egzersiz, başkalarına bağımlılık gibi birçok

alandan da kadınların dezavantajlı konumda olduğu vurgulanmıştır (Özmete, 2016: 190-191).

Türkiye’de “*Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı-2007*” yaşlılık ve aktif yaşlanma çerçevesinde yapılan bir diğer çalışmadır. Bu eylem planında yaşlıların sağlık sorunları değerlendirilmiş ve 65 yaş üzeri yaşlılarda çoğunlukla kronik hastalığın olduğu açıklanmıştır. Aynı eylem planında “*Yaşlıların Otorite, Bilge, Üretken Özelliklerinin ve Diğer Önemli Katkılarının Toplum Tarafından Tanınmasının Sağlanması*” hedefi ile “*Yaşlıların Sosyal, Kültürel, Ekonomik ve Politik Katılımlarının Sağlanması*” hedefi oluşturulmuştur. Bu başlıklar kapsamında AB’ye üye birçok ülkede Yaşlılar Sendikasının bulunduğu ve bu çıkar örgütleri vasıtasıyla yaşlıların yaşama aktif katıldığı ifade edilmiştir. Yaşlılar sendikasının Türkiye’de bulunmadığı bu nedenle yaşlıların ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel hayata aktif katılımlarında yerel yönetimlere önemli görevler düştüğu açıklanmıştır (T.C. Başbakanlık DPT, 2007).

Kalkınma planlarında da aktif yaşlanma yaklaşımına yer verilmiştir. Özellikle “*On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023)*” kapsamında demografik değişimlere vurgu yapılmış ve gelişmiş ülkelerde yaşlanma sürecinin belirginleştiği ifade edilmiştir. Yaşlanma ile işgücünün daraldığı, sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarının arttığı açıklanmıştır. Bu nedenle aktif yaşlanma politikalarına ihtiyaç duyulduğu vurgulanmıştır. Gelecekte yaşlılığa dair beklentiler açıklanmış ve 2050 yılında yaşlı nüfus oranının yüzde 16 olacağı öne sürülmüştür (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 6). Ayrıca planın “*Nüfus ve Yaşlanma*” başlığında “*Genç ve dinamik nüfus yapısının korunması; yaşlıların yaşam kalitesinin yükseltilmesi için ekonomik ve sosyal hayata etkin bir şekilde katılabilmesi, aktif ve bağımsız olarak hayatlarını sürdürebilmesi, yüksek kalitede uzun süreli bakım, sağlık ve diğer hizmetlerden yararlanabilmesi ve aktif yaşlanma ortamlarının oluşturulması temel amaçtır.*” ifadesiyle yaşlılığa dair belirlenen hedefler açıklanmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 167).

Türkiye’de aktif yaşlanmaya ilişkin yapılan çalışmalardan bir diğeri de “*Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı-2015-2020*”dir. Planda sağlıklı ve aktif yaşlanmanın önemi vurgulanmıştır ve gerekli tedbirlerin alınması gerektiği belirtilmiştir (T.C. Sağlık Bakanlığı,

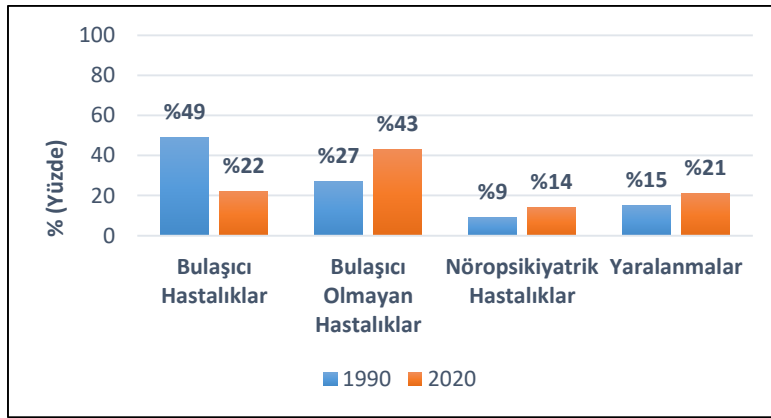
2015: 97).

Endeksler, planlar, araştırmalar ile geçmişten itibaren aktif yaşlanma yaklaşımının dikkatle üzerinde durulmuştur. Ancak pandemiyle karşılaşılması ile aktif yaşlanma yaklaşımı daha önemli bir konuma ulaşmıştır. Nitekim yaşlılara yönelik kısıtlamaların mecburi olduğu pandemi sürecinde aktif yaşlanma yaklaşımının uygulanmasında çeşitli engeller ortaya çıkmıştır.

3.COVID-19 PANDEMİSİNİN AKTİF YAŞLANMA YAKLAŞIMINA ETKİSİ

Nüfusun yaşlanmasıyla beraber dünyada bulaşıcı hastalıkların azalacağı, kanser, depresyon, kalp hastalıkları gibi bulaşıcı olmayan hastalıkların ön plana çıkacağı belirtilmiştir. Nitekim Şekil 9’da görüleceği üzere 1990 yılında bulaşıcı olmayan hastalıkların oranı %27 iken 2020’de %43’e ulaşılacağı öngörülmüştür (WHO, 2002b). Ancak bu öngörülerin geçerli olmadığı Covid-19 pandemisi ile anlaşılmıştır. Dünya beklenmedik bir pandemi ile karşılaşmıştır. Özellikle yaşlı nüfus oldukça etkilenmiştir. Bulaşıcılığı yüksek olan Covid-19 virüsü tüm dünyaya yayılmış ve ülkeler çeşitli önlemlerle pandemiye önlemeye çalışmıştır.

Şekil 9: Gelişmekte Olan ve Yeni Endüstrileşmiş Ülkelerde Hastalık Gruplarına Göre Değişim-1990 ve 2020

Kaynak: WHO, 2002b, Global Chronic Disease Burden-1990-2020.

Şekil 9’daki varsayımlarla benzer doğrultuda birçok planda da benzer ifadeler rastlanılmaktadır. Örneğin, “On Birinci Kalkınma

Planı'nda (2019-2023)'' bulaşıcı olmayan kronik hastalıkların hastalık yükü içinde artmasının çeşitli sonuçlara yol açtığı belirtilmiştir. Bu nedenle finansal yüklerin de artacağı ve sağlık hizmeti gereksinimlerinin bu doğrultuda şekilleneceği ifade edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019: 8). Görülmektedir ki beklenmedik bir durum olan pandemi bu varsayımı tamamen değiştirmiş ve bulaşıcı olan hastalıkların hastalık yükü içinde arttığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle beklenmedik bu durum karşısında çeşitli önlemler alınmış, bulaşıcılığın azaltılması adına kısıtlamalar uygulanmıştır. Özellikle kırılgan grup içerisinde yer alan yaşlı bireyler için daha çok tedbir gerekmiştir. Çünkü yaşlılık evresi pandemi sürecinde yüksek risk olarak karşımıza çıkmıştır.

Çocukluk, ergenlik, yetişkinlik ve ardından yaşlılık evresi gelmektedir. Bu sürecin de diğer aşamalar gibi farklı özellikleri bulunmaktadır. Dış görüntüde değişimler olmakta, çeşitli hastalıklar belirmekte, başka bireylerin desteğine ihtiyaç duyulmakta, güç kaybı yaşanmaktadır. Bunun yanında içe kapanma ve yaşam kaybı düşünceleri görülmektedir (Ünal, 2019: 277-278).

WHO tarafından da 65 yaş ve üzeri bireyler yaşlı olarak belirtilmiştir. Yaşlılık döneminde yakınların kaybı, emekli olma, işlevlerin yavaşlaması, başkalarına bağımlılığın belirmesi, üretkenliğin düşmesi yaşlı bireyin kendisini verimsiz, yalnız hissetmesi gibi olası durumlarla karşılaşılabilir (Ak ve Közleme, 2017: 199-200). Yalnızlık hissi her yaşta görülebilir ama daha çok yaşlılarla ilgili bir terimdir. Birçok yaşlı için yalnızlık olgusu huzursuz edicidir. Çünkü değişiklikler, kayıplar bireyde bu hissin gelişmesine ortam oluşturabilmektedir. Ayrıca yalnızlık, fiziksel ve ruhsal sağlık problemlerine yol açabilir. İyi olma halini olumsuz etkileyebilir (Donaldson ve Watson, 1996; Kim, 1999: 1082-1083). Bunun yanında yaşamda ortaya çıkan beklenmedik durumlar da bireyleri etkileyebilir. Ancak bu etki düzeyi her bireyde farklı olabilir. Örneğin, Covid-19 pandemisinde 65 yaş ve üzeri bireylerin risk grubunda olduğu belirtilmiştir. İleri yaştaki bireylerde Covid-19 pandemisi endişe, sosyal ve psikolojik baskı oluşturabilmektedir (Türk, 2020: 37-39).

Özellikle tansiyon, kalp, diyabet gibi kronik hastalığı olan yaşlıların Covid-19 pandemisinden daha çok etkilenme ihtimali bulunmaktadır (WHO, 2020a). Bu nedenle sosyal izolasyon uygulamaları ile yaşlı bireylere daha çok

dikkat edilmiştir (T.C. AÇSHB, 2020b). Yaşlıların park, bahçe gibi açık alanlarda bulunma süreleri yeniden düzenlenmiştir. Sosyal mesafeye dikkat etmeleri gerektiği önemle vurgulanmıştır. Dolayısıyla yaşam kalitesini ve yaşam doyumunu arttırmayı amaçlayan aktif yaşlılık kavramının önlemlerin yoğun olduğu bu süreçte tekrar ele alınması gerekmektedir. Çünkü sosyal izolasyon kişinin aktif olmasını sınırlandırmaktadır. Ama öte yandan sağlık için fiziki yalnızlık da zorunlu bir durumdur. Nitekim Rantaten vd. (2021) Covid-19 sürecinde aktif yaşlanma değişimlerini 2 yıl öncesi ile karşılaştırmış ve aktif yaşlanma puanlarında daha önceki yıllara göre düşüş olduğunu gözlemlemiştir. Ayrıca araştırma sonucunda bu azalma ile sosyal mesafeye uyulduğu anlaşılmış ancak yaşama aktif katılmanın da önemli olduğu vurgulanmıştır (Rantaten vd., 2021).

Farklı bir tanımla bu durum Smith vd. (2020) tarafından “Covid-19 Sosyal Bağlantı Paradoksu” olarak açıklanmaktadır. Paradoksa göre pandemi sürecinde yaşlı bireylerin evde kalması sağlanarak virüsün bulaşma riski önlenmektedir. Ancak diğer taraftan farklı olumsuz durumlar ortaya çıkmaktadır. Sosyal izolasyon, yalnızlık, depresyon arasında karmaşık bir bağlantı meydana gelmektedir (Smith vd., 2020). Bir diğer çalışmada da Covid-19 pandemisinin sağlık ve refah sonuçları üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Web tabanlı anket sonucunda yaşlı bireylerin fiziksel mesafe kurallarına uyduğu ancak zorlu deneyimler yaşadığı açıklanmıştır (Heid vd., 2021). Anlaşılmaktadır ki Covid-19 pandemisi aktif yaşlanma sürecini olumsuz doğrultuda etkilemiş ve bireylerin yaşamda etkin rollerini sınırlandırmıştır. Ayrıca yaşlılık pandemi sürecinde bir dezavantaj olarak ön plana çıkarken bu durumu derinleştiren farklı unsurlar da görülmektedir. Örneğin Altın’ın (2020: 52) belirttiği üzere yaşlı kadın olmak, engelli ve yaşlı olmak ya da yalnız yaşayan yaşlı birey olmak kırılganlığı arttırmaktadır. Yaşlı bireylerin homojen olmadığı üretilen politikalarda göz önünde bulundurulmalı ve aktif yaşlanma yaklaşımı pandemi sürecinde yeniden gözden geçirilmelidir.

Dezavantajlı unsurların daha çok kesiştiği bireyler Türkiye’de aktif ve sağlıklı yaşlanmaya ilişkin durum tespiti yapılan çalışmada da vurgulanmıştır. Tüm yaş gruplarında kadınların temel yaşam aktivitelerindeki bağımlılık düzeyi ve başkasının yardımına gereksinim duyması erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Çalışmada 40-64 yaş grubu ile 65+ yaş grubunda evli

olan erkeklerin oranının kadınlara göre daha yüksek olduğu açıklanmıştır. Dolayısıyla yaşlı nesilde kadınların yalnız olduğu ve yalnızlığın da sosyal destekten yoksun olma, ekonomik yetersizlikler, sağlık hizmetlerine kolay erişememe gibi yoksunlukları beraberinde getirdiği ifade edilmiştir (Özmete, 2016). İstatistiklerde de Türkiye’de tek yaşayan yaşlıların sayısının arttığı görülmektedir. 2016 yılı “Türkiye’de Hane Halkı Bakımından Yaşlıların Durumu” çalışmasına göre yaşlıların %17,9’u (1 milyon 192 bin 610) yalnız yaşamaktadır (Karakuş, 2018: 67-68).

Pandemi döneminde sosyal faktörlerin yanında ekonomik unsurlar da dezavantajlı konumu genişletmiştir. Pandemi sürecinde hasta, engelli, çalışamayacak kadar yaşlı olan istihdam dışı kişilerin sayısı artmıştır (ILO, 2021: 12). Çünkü yaş; ücret seviyesi, istihdam koşulları üzerinde etkili olabilmektedir (Danış, 2009: 71). Nitekim Yılmaz (2018: 189-190) bireysel özelliklerin de yoksulluk olgusunu meydana getirdiğini belirtmektedir. Bu bireysel faktörler içerisinde yaş bulunmaktadır. Emeklilik sonrası gelir seviyesinin azalması, çalışma yaşamından uzaklaşılması yoksulluk sebeplerindedir. Yaşlılık, yalnızlık ve yoksulluk bireyin karşısına problemler çıkartmaktadır (Danış, 2009: 71-72). Ancak bunların yanında salgın hastalıklar da yoksulluk ile ilişkilendirilmektedir (Benli ve Yenihan, 2018: 9). Özellikle sosyal güvencesi olmadığı için çalışmak zorunda olan yaşlılar için Covid-19 pandemi süreci daha da zorlaşmaktadır. 65 yaş ve üzeri çalışmak zorunda olan yaşlıların karşısına sosyo-ekonomik sorunlar çıkmaktadır (Türk, 2020: 39). Bu nedenle devletler sosyal hizmet ve sosyal güvenlik uygulamaları ile bireylerin ileri yaşlarda yaşayabilecekleri problemlere çözümler sunar, yaşam kalitelerini arttırır (Şeker ve Kurt, 2018). Nitekim Urhan ve Arslankoç’un da (2021: 956-958) belirttiği gibi günümüzde enformel dayanışma ilişkileri ve sosyal koruma ağları çözümler yaşamaktadır. Bu durum yoksulluğu derinleştirmekte ve sosyal güvencesizliği meydana getirmektedir. Yasal düzenlemelerle yaşlı, çocuk, kadın refahı hususunda yerel yönetimlere ve sivil toplum kuruluşlarına daha çok rol düşmektedir. Nitekim pandemi döneminde dünyada da benzer gelişmeler yaşanmıştır. Bilbao’da özellikle yaşlıları korumak amacıyla vatandaşlarla işbirliği yapılmıştır. Vatandaşlardan yalnız yaşayan, gereksinimlerini karşılamakta zorlanan kişilerin belediyelere bildirilmesi istenmiştir. Toulouse kentinde tedarik hizmeti aracılığıyla yaşlıların evine yemeklerin götürülmesi sağlanmıştır. Lima yerel yönetim birimi de savunmasız gruplara sivil toplum

örgütleri ve gönüllülerle yiyecek ya da temel malların ulaştırılmasını sağlamıştır (Urhan ve Arslankoç, 2021: 956-958). Pandemi sürecinde aktif yaşlanma yaklaşımının temel başlıklarından olan güvenlik alanında yaşlıların fiziksel ve sosyal çevreye ulaşmaları için destek sağlanmıştır.

Türkiye’de de aktif yaşlanma yaklaşımının sağlık alanı ön planda tutulmuş ve çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Demirel ve Sütçü (2021) “*Türkiye’de Covid-19 Sürecinde Yaşlılara Yönelik Uygulamalar ve Hizmetler*” başlıklı çalışmada süreci kısıtlamalar, hizmetler, ekonomik destek, izinler ve ayrıcalıklar, tıbbi hizmetler isimleriyle değerlendirmiştir. Çalışmada pandeminin en başından itibaren toplumsal düzenlemelerin yapıldığı, özellikle yaşlılara yönelik özel uygulamaların gerçekleştirildiği, vaka sayılarının artış dönemlerinde sokağa çıkma yasaklarının getirildiği, bu yasaklar sırasında yaşlılar için Vefa Sosyal Destek Gruplarının oluşturulduğu ve yaşlıların temel ihtiyaçlarının karşılandığı ifade edilmiştir (Demirel ve Sütçü, 2021).

Aktif yaşlanma yaklaşımını destekleyen yaşlı dostu kentler de pandemi sürecinde ön plana çıkmıştır. Pandemi aktif yaşlanma ekseninde değerlendirildiğinde yaşlı dostu kent uygulamalarının artmasının gerekli olduğu belirtilebilir. Nitekim Yıldız’ın (2021) “*Yaşlı Dostu Kentler ve Covid-19 Sürecinde Yerel Yönetim Faaliyetleri*” çalışmada pandemi sürecinde yaşlı refahını ön planda tutan yaşlı dostu kentlerin uygulamaları değerlendirilmiş ve yerel yönetimlerin faaliyetleri incelenmiştir. Çalışmada aktif yaşlanmayı destekleyen yaşlı dostu kentlerin faaliyetlerini yaşlıların sorunları merkezinde tasarladığı, diğer bir ifadeyle bu yaklaşımın yaşlı bireyler için pozitif ayrımcılık olarak değerlendirilebileceği vurgulanmıştır. Araştırmada Türkiye’de yaşlı dostu bazı belediyelerin (Muratpaşa, Kadıköy, Mersin ve Beşiktaş Belediyeleri) faaliyetlerine bakılmıştır. WHO tarafından oluşturulan ölçütler içerisinde daha çok sağlık hizmetlerine ağırlık verildiği anlaşılmıştır. Belediyelerin farklı isimlerle benzer hizmetler uyguladığı ancak uygulamalarda birlik içinde olmadığı açıklanmıştır. Psiko-sosyal aktivitelerin de yapılmadığı ifade edilmiştir. Bu nedenle psikolojik destek hattının kurulmasının ya da farklı ülkelerdeki uygulamaların incelenmesinin gerektiği belirtilmiştir (Yıldız, 2021). Oysaki aktif yaşlanma için WHO tarafından belirlenen başlıklardan birisi katılımdır ve yaşlı dostu kentlerin yaşlıların aktif katılımı için farklı uygulamalar yapması gerektiği söylenebilir. Bu nedenle

pandemi sürecinde yaşlılar içerisinde çeşitli dezavantajlar taşıyan kişilerin göz önünde bulundurulması gerektiği ve daha kapsamlı aktif yaşlanma politikalarına gereksinim duyulduğu ifade edilebilir.

3.1. Aktif Yaşlanma Yaklaşımına Göre Covid-19 Sürecinde ve Sonrasında Neler Yapılabilir?

Aktif yaşlanmanın gerçekleştirilmesi için bazı öneriler gündeme getirilmiştir. Bu kapsamda sosyal ve resmi ağlar vasıtasıyla yaşlılara psikolojik destek verilebilir. Zamanının çoğunluğunu evde kapalı ortamlarda geçiren yaşlılar için uzaktan çeşitli dijital platformlar geliştirilebilir ve görüntülü görüşme imkânı sunulabilir. Kadınlar, evsizler, engelliler gibi kırılgan gruplar için işbirliği yapılabilir. Politikalar oluşturularak bütün paydaşların etkin olması sağlanabilir (Altın, 2020: 55-56).

Yalnız yaşayan, bakım için başka bireylere bağımlı olan, okuma yazma bilmeyen yaşlılar için sosyal mesafe politikaları olumsuz etkiler ortaya çıkarabilir. Bu nedenle yaşlıların toplumda aktif olması ve topluma dahil edilmesi sağlanmalıdır (Lloyd-Sherlock vd., 2020). Ayrıca Covid-19 pandemisinin ilk ortaya çıktığı süreçten bu zamana kadar yaşlılara yönelik uygulanan önlemler değişim göstermiştir ve kısıtlamalar esnekleştirilmiştir. Ancak son zamanlarda yapılan çalışmalarda kullanılan terimlerden birisi “uzamış covid”dir. Mahase (2020) tarafından “uzamış covid”, Covid-19’ dan iyileşen kişilerde etkilerin uzun süre devam etmesi olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla semptomlar hastalık sonrasında da görülmektedir (Mahase, 2020). Bu doğrultuda KING'S College London’da yapılan bir diğer çalışmada da yaşlıların uzamış Covid-19’a karşı risklerinin daha fazla olduğu açıklanmaktadır (KING'S College London, 2020). Bu nedenle yaşlıların pandemi karşısındaki kırılganlığı hala devam etmektedir ve gelecek için aktif yaşlanma yaklaşımının bu doğrultuda düzenlenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de de aktif yaşlanma politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması gelecekte ortaya çıkabilecek riskler karşısında önem taşımaktadır. Bunun için öncelikle ileri yaştaki bireylerin refahlarını iyileştirmeye yönelik politikalar oluşturulmalıdır. En temelde de nitelikli sağlık hizmetlerine ulaşmaları desteklenmelidir. Politikalar farklı boyutlarıyla da ele alınmalı ve yaşlı bireylerin toplumsal hayata etkin katılmaları sağlanmalıdır (T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, 2011: 7-8).

Yaşlıların da kendi içerisinde farklı dezavantajlar içerdiği göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim Türkiye İstatistik Kurumu'nun "*İstatistiklerle Yaşlılar 2019*" araştırmasına göre yaşlı bağımlılık oranı (çalışma çağındaki yüz kişiye düşen yaşlı sayısı) 2014'te %11,8 iken, 2019 yılında %13,4 olmuştur (TÜİK, 2020). Dolayısıyla yaşlı nüfusu artan Türkiye'nin yaşlılar için oluşturduğu politikaları, uygulamaları, bakım hizmetlerini genişletmesi önem taşımaktadır.

Aktif ve sağlıklı yaşlanma kapsamındaki uygulamalar içerisinde yaşlı dostu kentler, yaşlılığa hazırlık hizmetleri, evde sağlık hizmetleri, bakım hizmetleri yer almaktadır (Karakuş, 2018). Özellikle yaşlılara yönelik kısıtlamalar karşısında evde sağlık hizmetlerine, fiziksel aktivitelere gereksinim duyulmuştur. WHO tarafından da aktif yaşlanma yaklaşımına dair fiziksel aktivite vurgulanmıştır. Aydın ve Tütüncü'nün (2021) "*Pandemi Sürecinde Yaşlılık ve Rekreasyon*" başlıklı çalışmasında evde uygulanabilecek rekreatif² faaliyetlerle kişilerin boş zamanlarını değerlendirebileceği açıklanmıştır. Yaşlıların sosyalleşebileceği belirtilmiştir. Bu faaliyetlerin psikolojik, sosyal ve fiziksel sağlıklarına olumlu etki yapabileceği ifade edilmiştir. Nitekim pandemi döneminde kısıtlamalar nedeniyle etkinliklerin açık havadan kapalı alanlara yöneldiği belirtilmiştir. Çalışmada basit egzersizler uygulamak, resim yapmak, kitap okumak gibi etkinliklerin yapılmasında asıl önemli olan unsurun yaşlı bireyler için bu faaliyetlerin nasıl planlanacağını ve uygulanacağını tasarlanmasıdır. Bu nedenle yaşlılara rehberlik yapılmasının gereği açıklanmıştır. Rekreasyon uzmanlarına ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir. Özellikle yaşlı bireylerin yaşam kalitesinin artmasında rekreasyon uzmanlarının etkili bir seçenek olduğu vurgulanmıştır (Aydın ve Tütüncü, 2021). Nitekim aktif yaşlanma yaklaşımı için rekreasyon uzmanları da yeni bir başlık olarak oluşturulabilir. Böylece aktif yaşlanma yaklaşımı somut hedeflerle güncellenebilir.

² Genel bir tanımla rekreasyon bireylerin fiziksel ve ruhsal bütünlüğünü kazanmak amacıyla yapılan ve katılımcıların istekle yer aldığı faaliyetlerdir. Bireylerin boş zamanlarını değerlendirmeleri, sosyalleşmeleri, olumlu ilişkiler kurmaları desteklenmektedir (Deniz vd., 2019: 79).

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Dünyada her geçen gün nüfus yaşlanmakta ve demografik dönüşümlerle ortaya çıkan yaşlılık sorunları için sosyal politikalar geliştirilmektedir. Kırılgan grup olan yaşlılar için geliştirilen yaklaşımlardan birisi “aktif yaşlanma”dır. Yaşlı refahı kapsamındaki çalışmalar içerisinde yer alan aktif yaşlanma yaklaşımı, BM, WHO ve AB’nin kararları ile biçimlenmiştir. Ancak Covid-19 pandemisi ile riskli grup olan yaşlılar için çeşitli kısıtlamalar getirilmiştir. Bu nedenle beklenmedik pandemi karşısında aktif yaşlanma yaklaşımının unsurlarından sağlık, katılım ve güvenlik faktörlerinin optimum düzeyde uygulanabilirliği yavaşlamıştır. Fiziksel aktiviteler azalmıştır. İşgücüne katılım sınırlanmıştır. Sosyal etkileşim yavaşlamış ve yaşlıların etkin bir şekilde yaşamın içinde yer alması kısıtlanmıştır. Bu düzenlemeler yaşlıların sağlıklarını korumak amacıyla uygulanmıştır. Dolayısıyla aktif yaşlanma yaklaşımı Covid-19 pandemisi ekseninde değerlendirildiğinde yaklaşımın yeniden düzenlenmesi gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Çünkü pandemi döneminde farklı dezavantajlar taşıyan yaşlıların olduğu ve yaşlıların homojen olmadığı anlaşılmıştır. Nitekim birey hem yaşlı hem de yalnız yaşayan engelli biri olabilir. Bu “kesişimsellik” uygulanan politikalarda göz önüne alınmalı ve aktif yaşlanma yaklaşımının pandemi gibi beklenmedik durumlarda somut hedeflerle uygulanabilirliği sağlanmalıdır. Örneğin, AAI için geliştirilen İstihdam, Katılım, Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam, Aktif Yaşlanma İçin Kapasite ve Elverişli Ortam başlıklarına yeni alternatifler eklenebilir. Kesişimsellik açısından dezavantajların derinleştiği durumlar ve kişiler için yeni seçenekler oluşturulabilir. Böylece evrensel düzeyde bütün yaşlıların aktif yaşlanma yaklaşımına dahil edilmesi sağlanabilir.

Yaklaşımda belirsizlikleri gidermek adına somut hedeflere ağırlık verilebilir. Örneğin, rekreasyon uzmanları ile yaşlılar için etkinlikler tasarlanabilir ve yaşlıların aktif katılımları için rehberlik yapılabilir. Yaşlı dostu kentlerin aktif yaşlanma yaklaşımını desteklemelerine yönelik uygulamaları geliştirilebilir. Yaşlı dostu kentlerin bu düzenlemeleri de belirli aralıklarla değerlendirilebilir ve sonuçlara göre tekrar düzenlenebilir. Bu aşamada da yerel yönetimlere ve sivil toplum örgütlerine daha fazla görev düşüğü vurgulanmalıdır. Aktif yaşlanma yaklaşımının yerel yönetimler tarafından benimsenmesi ve faaliyetlerinde ön planda tutması önem

taşımaktadır. Aktif yaşlanma yaklaşımının somut ve uygulanabilir düzeyde geliştirilmesine dair sunulabilecek öneriler:

-Aktif yaşlanma yaklaşımın sağlık faktörü için çevresel etkenler düzenlenebilir. Yaşlılar için spor yapabilecekleri, fiziksel aktiviteler gerçekleştirebilecekleri açık ve kapalı alanlar oluşturulabilir. Bu alanlarda uzman kişiler yaşlılara egzersizler için yardım edebilir.

-Yerel yönetimler yaşlılara rehberlik yapmaları için rekreasyon uzmanları ile çalışabilir.

-Yaşlıların dijital becerilerinin geliştirilmesi için çeşitli kurslar düzenlenebilir. Böylece yakınlarıyla çevrimiçi görüşmeler yapmaları sağlanır.

-Yaşlılar için sürekli ulaşabilecekleri destek hatları kurulabilir.

-AAI için geliştirilen başlıklardan birisi eğitim olabilir. Bu başlıkta yaşlı bireylerin fiziksel, bilişsel, sosyal-duygusal etkinliklere katılım düzeyleri tespit edilebilir.

-Yaşlılar için geliştirilen farklı sosyal politikalar birlikte uygulanabilir. Özellikle yaşlı dostu kentler ile aktif yaşlanma yaklaşımı bir arada incelenebilir ve uygulanabilir.

-Yalnızlık korkusu karşısında yaşlıların topluma aktif olarak katılmaları ve sosyalleşmeleri sağlanmalıdır. Bu nedenle yaşlı bireylerin akranlarıyla bir araya gelebilecekleri faaliyetler düzenlenebilir. Özellikle yerel yönetimler ve sivil toplum örgütleri çeşitli etkinlikler organize edebilir. Yaşlıları bu faaliyetlerden haberdar edebilir.

-Yaşlıların temel hakları göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle işgücü piyasasında yer almalarında yaş ayrımcılığı gibi engellerle mücadele edilmelidir. Bu konuda bilgilendirmeler yapılabilir ve farkındalık oluşturulabilir.

-Yaşlı dostu kentlerin programlarında yaşlıların eğitimlerine yönelik faaliyetler yer alabilir. Okuma yazma bilmeyen yaşlılar için kurslar açılabilir. Ancak altı çizilmesi gereken unsur bu uygulamalardan yaşlıların haberdar edilmesinin sağlanmasıdır.

-Yaşlıların akrabalarıyla sıklıkla bir araya gelebileceği açık ve kapalı yerler oluşturulabilir. Gezi, sinema, tiyatro gibi sosyal faaliyetler bu alanlarda düzenlenebilir. Yaşlıların topluma aktif katılımı sağlanabilir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki bulaşıcı olmayan hastalıkların günümüzde artacağına dair varsayımlar pandemi ile değişime uğramış ve bulaşıcılığı yüksek olan virüsün etkileri kısıtlamalarla engellenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle pandemi sürecinde aktif yaşlanma yaklaşımının uygulanabilirliği azalmıştır. Aktif yaşlanma için yeni etkinliklerin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu durum aktif yaşlanma yaklaşımının yeniden gözden geçirilmesi, somut hedefler belirlenmesi, kapsayıcı yönünün geliştirilmesi, yaşlı refahına yönelik farklı politikalarla entegre edilmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Yerel yönetimler ve sivil toplum örgütlerinin de aktif yaşlanma yaklaşımı hususunda desteği gerekmektedir. Gelecekte yaşlı bir nüfusla daha çok karşılaşılacağına dair öngörüler dikkate alınmalı ve yaşlılar için sosyal politikalar daha çok geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

2018 Active Ageing Index, Analytical Report (2019). Erişim adresi: https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Active_Ageing_Index/Stakeholder_Meeting/ACTIVE_AGEING_INDEX_TRENDS_2008-2016_web_cover_reduced.pdf (Erişim tarihi 01.09.2021)

AK, Muammer, KÖZLEME, Olgun, "Yaşlı yoksulluğu", Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 3, Sa. 2, 2017, s. 197-208.

AKDEMİR, Nuran, ÇINAR, Fatma İlknur, GÖRGÜLÜ, Ülkü, "Yaşlılığın algılanması ve yaşlı ayrımcılığı", Türk Geriatri Dergisi, C. 10, Sa. 4, 2007, s. 215-222.

AKSOY, Aybala Demirci, "Bireylerin aktif yaşlanmaya ilişkin görüşleri", Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, C. 8, Sa. 2, 2015, s. 54-62.

ALTIN, Zeynep, "Covid-19 pandemisinde yaşlılar", Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi, C. 30, Sa. 2, 2020, s. 49-57.

AYDIN, İpek, TÜTÜNCÜ, Özkan, "Pandemi Sürecinde Yaşlılık ve Rekreasyon", Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, C. 32, Sa. 1, 2021, s. 100-105.

BAGDOĞAN, Selver Yıldız, "Yaşlılara yönelik sosyal politikalar", içinde Aysen Tokol ve Yusuf Alper (Eds), Sosyal Politika, Dora Yayınları, Bursa 2020, s. 453-472.

BAŞYİĞİT, Raziye (2019). Demografik Yapı İçinde Yaşlı Nüfusun Görünümü ve Aktif Yaşlanma Yaklaşımı Perspektifinde Politika Örnekleri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

BENLİ, Abdurrahman, YENİHAN Bora, “Yoksulluğun kavramsal çerçevesi”, İçinde Gökçe Cerev ve Bora Yenihan (Eds), Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla, Dora Yayınları, Bursa 2018, s.1-14.

BOZKIR SERDAR, Aysu, “Sosyal Politika Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Türkiye’de Sosyal Politika”, içinde Aysen Tokol ve Yusuf Alper (Eds), Sosyal Politika, Dora Yayınları, Bursa 2020, s. 1-73.

ÇİFÇİLİ, Serap, "Aktif yaşlanma: fiziksel boyut", The Journal of Turkish Family Physician, C. 3, Sa. 1, 2012, s. 6-12.

ÇOLAK, Murat, ÖZER, Yunus Emre, "Sosyal Politika Anlamında Aktif Yaşlanma Politikalarının Ulusal Ve Yerel Düzeydeki Analizi", Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, C.14, Sa. 55, 2015, s. 115-124.

DANIŞ, Didem, “Nüfus ve Toplum”, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, 2021. Erişim adresi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyoloji_lisans_ao/nufus_ve_toplum.pdf (Erişim tarihi: 01.01.2022)

DANIŞ, Mehmet Zafer, "Türkiye’de Yaşlı Nüfusun Yalnızlık Ve Yoksulluk Durumları Ve Sosyal Hizmet Uygulamaları Açısından Bazı Çıkarımlar”, Toplum ve Sosyal Hizmet, C. 20, Sa.1, 2009, s. 67-84.

DEMİREL, Aykut Can, SÜTÇÜ, Semih, "Covid-19 Salgınında Türkiye’de Yaşlılara Yönelik Uygulamalar ve Hizmetlerin Değerlendirilmesi", Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, C. 17, Sa. Pandemi özel sayısı, 2021, s. 3641-3675.

DENİZ, Bülent, KILIÇASLAN, Çiğdem, KOŞAN, Fulya, “Rekreasyonel Olanaklara Yönelik Beklentilerin Sağlıklı Kentler Yönüyle İrdelenmesi, Aydın Kenti Örneği”, Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 3, Sa. 2, 2019, s. 79-89.

DONALDSON, Jean M., WATSON Roger, "Loneliness in elderly people: an important area for nursing research" Journal of advanced nursing, C. 24, Sa. 5, 1996, s. 952-959.

ESER, Burçin, KÜÇÜK Saniye, “Yaşlanan nüfus, sorunlar ve politikalar: Türkiye için bir değerlendirme”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, C. 12, Sa. 2, 2021, s. 541-556.

FOSTER, Liam, WALKER, Alan, "Gender and active ageing in Europe", *European Journal of Ageing*, C. 10, Sa. 1, 2013, s. 3–10.

GÖK, Mertcan, ÖCAL, Aslan Tolga, "Sağlıklı, Güvenli ve Bağımsız Yaşamaya Yönelik Aktif Yaşlanma: Almanya ve Türkiye Karşılaştırması", *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 9, Sa. 1, 2020, s. 43-66.

GÖKBUNAR, Ali Rıza, KOÇ, Özgür Emre, "Demografik Değişimlerin Sosyal Güvenlik Kurumlarına Etkisi ve Türkiye’de Sosyal Güvenlik Kurumlarının Mali Yapısının Analizi", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 7, Sa. 1, 2009, s. 15-34.

GÖRGÜLÜ, Ülkü, AKYAR, İmatullah, AKDEMİR, Nuran, SUN KAPUCU, Sevgi, "Dünyada ve Ülkemizde Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar", *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Dergisi*, C. 56, Sa. 1, 2010, s.30-33.

GÜRSOY ÇUHADAR, Seyran (2019). *Türkiye’de Demografik Dönüşüm ve Aktif Yaşlanma İlişkisi: Kocaeli Örneği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

GÜRSOY ÇUHADAR, Seyran, "Yaşlanan Nüfusa Çözüm Önerisi Olarak Aktif Yaşlanma Yaklaşımı: Eleştiriler ve Olası Endeks için Türkiye Önerileri", *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sa. 79, 2020, 361-397.

HEID, Allison R, CARTWRIGHT, Francine, WILSON-GENDERSON, Maureen, PRUCHNO, Rachel, "Challenges Experienced by Older People During the Initial Months of the COVID-19 Pandemic", *The Gerontologist*, C. 61, Sa. 1, 2021, s. 48–58.

İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, Arzu, "Yalnız Yaşayan Yaşlılara İlişkin Aile Politikaları", *Aile ve Toplum*, C. 2, Sa. 9, 2005.

KAÇAN, Havva, DİBEKLİ Eşref, AKKAN Kübra, "Toplumda Yaşayan Bireylerin Yaşlı Ayrımcılığı Tutum Düzeylerinin İncelenmesi", *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, C. 11, Sa. 2, 2018, s. 8-15.

KALINKARA, Velittin, KALAYCI Işıl, "Aktif Yaşlanma ve Sağlıklı Yaşam için Güçlendirme Becerileri", *İçinde Deniz SAY ŞAHİN (Ed.), Etik Yönleri ile Yaşlılık ve Yaşlanma*, Ekin Yayınevi, Bursa, 2020, s. 33-68.

KARAALİ, Gizem Burcu (2017). *Türkiye’de Yaşlı Refahına İlişkin Uygulamaların Aktif Yaşlanma Kavramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KARAKUŞ, Bülent, “Türkiye’de yaşlılara yönelik hizmetler, kurumsal yaşlı bakımı ve kurumsal yaşlı bakımında illerin durumu”, Ertem Basım Yayın Dağıtım, Ankara, 2018.

KIM, Oksoo, "Predictors of loneliness in elderly Korean immigrant women living in the United States of America", Journal of Advanced Nursing, C. 29, Sa. 5, 1999, s. 1082-1088.

KING'S College London (2020). New research identifies those most at risk from 'long COVID'. <https://www.kcl.ac.uk/news/study-identifies-those-most-risk-long-COVID> (Erişim tarihi: 04.01.2022)

KOÇAK, Orhan, “Sosyal Politika ve Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Politikaları”, içinde Orhan Koçak (Ed.), Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Ders Notları 2021, s. 347-370. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/yasli_bakimi_onlisans_ao/aktif_ve_saglikli_yaslanma.pdf (Erişim tarihi: 10.02.2022)

KUL PARLAK, Nurgün, “Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma”, içinde Orhan Koçak (Ed.), Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Ders Notları 2021, s. 167-193. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/yasli_bakimi_onlisans_ao/aktif_ve_saglikli_yaslanma.pdf (Erişim tarihi: 10.02.2022).

KURTKAPAN, Hamza, "Aktif yaşlılık ve yerel yönetim uygulamaları: İstanbul örneği", Senex: Yaşlılık Çalışmaları Dergisi, C. 2, Sa. 2, 2018, s. 38-52.

LLOYD-SHERLOCK, Peter, EBRAHİM, Shah, GEFFEN, Leon, MCKEE, Martin, “Bearing the brunt of Covid-19: Older people in low and middle income countries”, BMJ, 368, 2020.

MAHASE, Elisabeth, "Covid-19: What do we know about “long covid”?” BMJ, 370, 2020.

ÖZMETE, Emine, “Türkiye Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Araştırması”, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü, Ankara, 2016, Erişim adresi: <http://yasam.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/259/2019/05/T%3C3%9CRK%4%B0YE-AKT%4%B0F-VE-SA%4%9ELIKLI-YA%5%9ELANMA-ARA%5%9ETIRMASI-kitap.pdf> (Erişim tarihi: 05.10.2021)

RANTANEN, Taina, ERONEN, Johanna, KAUPPINEN, Markku, KOKKO, Katja, SANASLAHTI, Sini, KAJAN, Niina, PORTEGIJS, Erja, “Life-Space Mobility and Active Aging as Factors Underlying Quality of Life

Among Older People Before and During COVID-19 Lockdown in Finland-A Longitudinal Study”, The Journals of Gerontology: Series A, C. 76, Sa. 3, 2021, s. 60-67.

ROWE, John W, KAHN, Robert L, "Successful aging", The gerontologist, C. 37, Sa. 4, 1997, s. 433-440.

SMITH, Matthew Lee, STEINMAN, Lesley E, CASEY E. A., “Combating social isolation among older adults in a time of physical distancing: the COVID-19 social connectivity paradox”, Frontiers in public health, C. 8: 403, 2020, s. 1-9.

ŞEKER, Aziz, KURT, Gökhan, “Bir Sosyal Politika Alanı Olarak Yaşlılık ve Sosyal Hizmet Uygulamaları”, Nüfusbilim Dergisi, Sa. 40, 2018, s. 7-30.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (T.C. AÇSŞB) (2020a). Yaşlı Nüfusun Demografik Değişimi. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/media/45354/yasli-nufus-demografik-degisimi-2020.pdf> (Erişim tarihi: 12.11.2021).

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (T.C. AÇSŞB) (2020b). Koronavirüs (Covid-19) Bilgilendirme Rehberi-VI. Erişim adresi. <https://aile.gov.tr/media/46206/rehber-eyhgm-65-yas-uzeri-yasli-ve-kronik-hastalara-yonelik-koronavirus-bilgilendirme-rehberi.pdf> (Erişim tarihi: 19.12.2021).

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2011). 2012 Avrupa Aktif Yaşlanma ve Nesiller Arası Dayanışma Hakkında Bilgi Notu, Ankara, Erişim adresi: https://www.ab.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20C4%B0stihdam/aktif_yaslanma_bilgi_notu.pdf (Erişim tarihi: 02.12.2021)

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (T.C. Başbakanlık DPT) (2007). Türkiye’de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı. Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Ankara. Erişim adresi: <https://sgb.saglik.gov.tr/Eklenti/34232/0/turkiyede-yasli-larin-durumu-ve-yaslanma-ulusal-eylem-planipdf.pdf> (Erişim tarihi 04.09.2021)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Erişim adresi: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/07/OnbirinciKalkinmaPlani.pdf> (Erişim tarihi 04.09.2021)

T.C. Sağlık Bakanlığı (2015). TÜRKİYE SAĞLIKLI YAŞLANMA EYLEM PLANI ve UYGULAMA PROGRAMI 2015-2020. Ankara. Erişim

adresi: <https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/Yayin/508> (Erişim tarihi: 05.09.2021)

TÜİK (2020). İstatistiklerle Yaşlılar-2019. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=4Istatistiklerle-Yaslilar-2019-33712> (Erişim tarihi: 15.12. 2021).

TÜRK, Ahmet, “Koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde yaşlılara yönelik uygulamalar ve yaşlıların psiko-sosyal durumu üzerine bir değerlendirme”, SOSYAL HİZMET “SOCIAL WORK”, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, Temmuz-Aralık, 2020, s. 35-46.

Uluslararası Çalışma Örgütü Araştırma Notu (ILO) (2021). “İkinci Dalga COVID-19 Önlemlerinin Türkiye’de İstihdam Üzerindeki Etkisi”, Erişim adresi: https://www.ilo.org/ankara/publications/research-papers/WCMS_775756/lang--tr/index.htm (Erişim tarihi: 01.11.2021)

UMUTLU, Selin, EPİK, Meryem Tekin, “Türkiye’de Yaşlı Nüfus ve Sosyal Politika Uygulamaları”, Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, C. 11, Sa. 1, 2019, s. 29-43.

UNECE (2016), “The Active Ageing Index Pilot Studies for Serbia and Turkey, UNECE Population Unit”

UNECE (2019). AAI in brief. <https://statswiki.unece.org/display/AAI/I.+AAI+in+brief> (Erişim tarihi: 01.09.2021)

UNECE (2021). Active Ageing Index. <https://unece.org/population/active-ageing-index> (Erişim tarihi: 01.09.2021)

United Nations (UN) (2015). World Population Ageing 2015, Erişim adresi: https://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/ageing/WPA2015_Report.pdf (Erişim tarihi: 02.01.2022)

United Nations (2019). World Population Prospects 2019 Volume II: Demographic Profiles. Erişim adresi: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Volume-II-Demographic-Profiles.pdf (Erişim tarihi: 04.01.2022)

URHAN, Gülcan, ARSLANKOÇ, Sinem, “COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler: İstanbul İlçe Belediyeleri Örneği”, Çalışma ve Toplum, C. 2, Sa. 69, 2021, 945-980.

UYANIK, Yücel, “Yaşlılık, Yaşlanan Nüfus Ve Sosyal Politika”, İş ve Hayat, C. 3, Sa. 5, 2017, s. 67-100.

ÜNAL, Vehbi, “Modernleşme Sürecinde Yaşlılık Düşüncesini Değiştiren Olgular-Toplumsal Yaşamın Kıyısında Kalan Yaşlılar”, Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 43, Sa. 2, 2019, s. 275-298.

WALKER, Alan, "A strategy for active ageing", International social security review, C. 55, Sa. 1, 2002, s. 121-139.

WHO (2002a). Active Ageing A Policy Framework, Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Erişim tarihi: 09.10. 2021)

WHO (2002b). Global Chronic Disease Burden - 1990-2020. Erişim adresi: https://www.who.int/dietphysicalactivity/media/en/gsdoc_principles_charts.pdf (Erişim tarihi: 02.02.2022)

WHO (2020a). Coronavirus disease (COVID-19): Risks and safety for older people, Erişim adresi: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19-risks-and-safety-for-older-people> (Erişim tarihi: 14. 12. 2021).

WHO (2020b). Sağlıklı Yaşlanmanın 10 yılı, Erişim adresi: <https://www.who.int/initiatives/decade-of-healthy-ageing> (Erişim tarihi: 10.12.2021)

WHO (2020c). The 2030 Agenda for Sustainable Development and the UN Decade of Healthy Ageing 2021-2030, Erişim adresi: https://cdn.who.int/media/docs/default-source/2021-dha-docs/decade-connection-series-agenda2030.pdf?sfvrsn=3a9895e7_1 (Erişim tarihi: 09.12.2021)

World Bank (2019), “Life expectancy at birth, total (years)”, Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN> (Erişim tarihi: 02.01.2022)

YAĞCIOĞLU, Recep, “Sağlıklı Yaşlanma ve Sosyal Hizmetler”, The Journal of Turkish Family Physician, C. 3, Sa. 1, 2012, s. 30-38.

YANG, Peishan, LIN, Shan-Ju, “Digital aging as an essential component of active aging: A literature review”, International Journal of Liberal Arts and Social Science, C. 7, Sa. 4, 2019, s. 113-132.

YILDIZ, Esra (2021). “Yaşlı Dostu Kentler ve Covid- 19 Sürecinde Yerel Yönetim Faaliyetleri”, International Marmara Social Sciences Congress (Autumn) 2021 Proceedings Book, s. 59-68.

YILMAZ, Tuncay, “Çalışan Yoksulluğu”, İçinde Gökçe Cerev ve Bora Yenihan (Eds), Yoksulluk Farklı Boyutlarıyla, Dora Yayınları, Bursa, 2018, s.185-202.

2008 VE 2019 YILLARI ARASINDA PASAJLARIN MEKANSAL KULLANIMINDAKİ VE TÜKETİCİLERİNİN DAVRANIŞLARINDAKİ DEĞİŞİKLİKLERİN İNCELENMESİ: ANKARA KIZILAY ÖRNEĞİ

Kübra YILDIRIM ÖZCAN¹

Geliş Tarihi: 19/04/2022

Kabul Tarihi: 07/06/2022

ÖZET

2008-2019 yılları arasında gelişen teknoloji ile değişen mekânsal kullanımlar ve tüketici davranışları küresel ve yerel piyasaları etkilemiştir. Daha önceki yıllarda tüketiciler tarafından yoğun olarak kullanılan kent içerisindeki pasajların yerini son yıllarda büyük alışveriş merkezleri ve hatta e-ticaret alanlarının kullanımı almıştır. Çalışmanın temel amacı Ankara Kızılay'da yer alan iki adet pasajda, tüketici davranışlarının mekan kullanımına nasıl yansıdığına irdelenmesidir. Çalışmanın hedefi ise örneklem olarak seçilen pasajlarda tüketici davranışlarının mekana nasıl yansıdığına irdelenmesi ve bu çerçevede özgün mekânsal karakterlerinin 2008 ve 2019 yılları arasında değişip değişmediğinin ortaya konulmasıdır. Bu doğrultuda çalışmanın kapsamı ise, söz konusu pasajlarda, 2008-2019 yılları arasında oluşan yeni ekonomik ve fiziksel koşulların, gelişen teknoloji ile değişen tüketici davranışlarının mekanların yeniden kurgulanmasında etki edip etmediğinin ve bu pasajların özgün mekânsal karakterlerinin bahsi geçen etkenlerle değişip değişmediğinin belirlenmesidir. Bu kapsamda, 2008 yılında çalışma alanlarında yüz yüze yapılan anketler, görüşmeler ve gözlem çalışmaları, 2019 yılında aynı şekilde tekrarlanarak karşılaştırılmıştır. Çalışma sonucunda gelişen teknoloji ile değişen tüketici davranışlarının pasajlardaki ekonomik durum ve bireylerin pasajları kullanım yoğunluğu üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir. Özellikle pasajlardan birinin geçit olma özelliğini nispeten kaybettiği ve ağırlıklı olarak belirli tüketici gruplarının kullandığı alışveriş mekanları haline geldiği ve ayrıca bahsi geçen pasajlarda daha çok belirli ürünlerin satıldığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ankara'daki Pasajlar, Mekansal Kullanım, Tüketici Davranışları

¹Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, kyildirim@ybu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8602-6775

Examination Of The Changes In The Spatial Usage Of The Passages And The Behaviors Of Their Consumers Between 2008 And 2019: The Case Of Ankara Kızılay

ABSTRACT

The changing spatial uses and consumer behaviors with the developing technology between 2008-2019 have affected the global and local markets. The passages in the city, which were heavily used by consumers in the previous years, have been replaced by the use of big shopping centers and even e-commerce areas in recent years. The main purpose of the study is to examine how consumer behaviors are reflected in the use of space in two passages in Ankara Kızılay. The aim of the study is to examine how consumer behaviors are reflected in the space in the passages chosen as the samples and in this context, to reveal whether the original spatial characters have changed between 2008 and 2019. In this direction, the scope of the study is whether the new economic and physical conditions that emerged between 2008-2019, the changing consumer behavior with the developing technology have an impact on the reconfiguration of the spaces in the aforementioned passages and to determine whether the original spatial characters of these passages have changed with the aforementioned factors. In this context, the face-to-face surveys, interviews and observation studies conducted in the study areas in 2008 were repeated and compared in 2019 in the same way. As a result of the study, it has been determined that the changing consumer behaviors with the developing technology has an effect on the economic situation in the passages and the intensity of use of the passages by the individuals. In particular, it has been observed that one of the passages has relatively lost its feature of being a passage and predominantly they have become shopping places used by certain consumer groups and also the aforementioned passages have become places where more certain products are sold.

Keywords: Passages in Ankara, Spatial Use, Consumer Behaviors

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Kent bilimi terimleri sözlüğünde kent kavramı, toplumun çalışma, barınma ve eğlenme gibi ihtiyaçlarının karşılandığı, tarımsal faaliyetlerle uğraşan kişi sayısının az olduğu, köy nüfusundan daha yoğun bir nüfusa sahip olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan sürekli gelişme içerisindeki yerleşim birimi olarak ele alınmaktadır (Keleş, 1980:67-68 ve Cansu, 2021:6). Kentsel mekan ise; yapıların dışında kalan ve kentlinin ortak ya da bireysel ihtiyaçlarının karşıladığı mekânlar olarak ele alınabilir (Konuk, 1979 ve Cansu, 2021:6).

Kentsel içerisinde yer alan pasaj, han ve çarşı gibi mekanlar ise, kentsel ara mekanlar olarak da ele alınabilir. Gehl'e (2011) göre bahsi geçen bu ara mekanlar, genellikle mimarlar veya şehir plancıları tarafından bilinçsizce oluşturulan mekanlar olarak görülse de sahip oldukları potansiyel ve karakterlerin açığa çıkarılması için iyileştirme çalışmaları yapılmalı ve böylece daha kaliteli kentsel ara mekânların oluşturulması hedeflenmelidir (Gehl, 2011; Sanrı, 2015 ve Cansu, 2021:1-2). Ara mekanlar, kentte yaşayanların sosyalleştiği, alışveriş gibi fonksiyonları barındıran ve kent mekanının o dönemdeki sahip olduğu karakteristik özellikleri yansıtan kamusal ve yarı kamusal kentsel mekanlardır (Cansu, 2021:1-2).

Literatürde pasajların mekânsal niteliklerine ilişkin birçok değerlendirme yer almaktadır. Bunlardan bir tanesi, denetleme ve kontrol mekanizmalarına sahip olan pasajların, yarı kamusal mekânlar olarak ele alınabildiğidir (Gottdiener, 2005 ve Cansu, 2021:13). Ancak bir başka değerlendirmede ise pasajlar, kamusal ve yarı kamusal mekanlar olarak ele alınmaktadır. Buna göre pasajlarda giriş ve aktivite kısıtlaması olmadan gün içerisinde tüketiciler serbestçe dolaşabiliyorlarsa bu pasajlar kamusal mekânlar olarak ele alınmakta ancak pasajlarda kontrollü bir giriş söz konusu ise yarı kamusal mekânlar olarak ele alınmaktadır (Aytar, 2013 ve Cansu, 2021:13).

Pasaj sözcüğünün kökeni Latince'deki passus'tan gelmekte olup, anlamı adım demektir. Tarihsel olarak bakıldığında pasaj, geçit olarak nitelendirilebilir, başı ve sonu olan bir mekan olarak ele alınabilir. Fransızca kökenli olan pasaj sözcüğü, 18. yüzyılda büyük yapı bloklarının iç kısmından geçiş sağlayan özel yollar için kullanılmıştır. Gelişmiş olarak pasajlar, başta

Londra olmak üzere birçok Avrupa şehrinde 18. Yüzyılın sonlarından itibaren yapılmaya başlanmıştır. Pasaj kelimesi zaman içerisinde iki yanında dükkanların sıralandığı birleştirme görevi gören geçitler için kullanılmıştır. Brüksel'de o dönem yer alan Passage de la Monnaie buna örnek olarak verilebilir (Aytar Sever, 2012).

Pasajlar, ana-ara yol güzergâhında geçiş özellikli, kentin bağlayıcı elemanı olarak görev yapan ara mekânlardır denebilir. Modern kentlerin ve gündelik yaşamın bir parçası olan pasajlar, kentin dinamiklerine ve değişkenlerine bağlı olarak oluşturmuş oldukları ara mekanlarda farklı deneyimlerin ve işlevsel özelliklerin oluşturulmasına da katkı sağlamaktadır (Küçüktaşdemir, 2018, s. 60-61).

Geçmiş dönemlere bakıldığında özellikle 1950'li yıllarda, Kızılay Meydanı'nın çevresinde dükkânların ve kamu binalarının yer aldığı görülmektedir. Kat Mülkiyeti Kanunu ile de kat yükseklikleri artmış ve Kızılay Meydanı'nda nüfus yoğunluğu artmıştır. Yine aynı dönemde Kızılay Meydanı'nı, Ankara'nın ticaret merkezi olmasında etkili olacak kararlar alınmıştır. Bunlardan bir tanesi bitişik nizama izin verilmiş olması olup, binaların zemin ve bodrum katları pasaj işlevi görmesi amacıyla tasarlanmıştır. Böylece alandaki pasaj sayısı artmış ve bu da alanda ticari kimliğin gelişmesinde destekleyici olmuştur. Bu sebeple de Güvenpark'ın etrafında birçok otobüs durağı yer almış ve oluşan trafik yoğunluğunu azaltabilmek için de Atatürk Bulvarı ve Ziya Gökalp Caddesi'nin genişletilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu da Kızılay Parkı'nın küçülmesinde etkili olmuştur. Bunlara ek olarak, Kızılay Binasının yıkılması ile yerine yapılacak bina için, 1980 yılında açılan bir yarışma sonunda kazanan proje 1998 yılında uygulamaya konulmuştur. 1990'lara gelindiğinde ise çeperlere dağılan ticaret alanları ile oluşan yoğunluk azalmış ancak motorlu araç trafiği artmıştır. Buna ek olarak büyük iş merkezleri de açılmaya başlamıştır (Ertuna, 2005, Batuman, 2002, Vardar, 1989, Çağlar, Uludağ ve Aksu, 2006, Bayraktar, 2013, Al, 2011 ve Yolalan, Simser 2020, s. 96 ve Çelen Öztürk 2021, s. 6-7). Bugün hala Kızılay'da birçok pasaj işlevini devam ettirmekte ve hala Kızılay, insanlar için bir ticaret merkezi olma özelliğini taşımaktadır.

Ticaret ise genel olarak, ürün ve/veya hizmetlerin alınıp satılma faaliyetlerinin belirli bir kazanç ya da kar sağlamak için yapılmasıdır. Artan küreselleşme faaliyetleri ile son yıllarda ortaya çıkan e-ticaret kavramını ise literatürde birden fazla tanımlı yer almaktadır. Ancak genel olarak e-ticaret, ürün ve/veya hizmetlerin alınıp satılma faaliyetlerinin belirli bir kazanç ya da kar sağlamak için internet üzerinden yapılmasıdır (Erkan, 2022:12). Son yıllarda e-ticaretin en yaygın araçlarından iki tanesi internet ve alışveriş için kullanılan mobil uygulamalardır denebilir.

2. EVREN, ÖRNEKLEM VE METODOLOJİ

Yapılan araştırma ve inceleme içerisinde seçilen iki adet pasaj Ankara Kızılay'da yer almakta olup; Ankara'nın daha eski ve daha fazla kullanılan pasajları içerisinde, tüketiciler tarafından erişilebilirlik durumlarının uygunlukları göz önünde bulundurularak seçilmiştir. pasaj katlarının planı özel mülkiyete konu olduğu için elde edilememiş olup; Pasaj isimleri de bu sebeple 1 ve 2 numaralı pasajlar olarak çalışma içerisinde yer alacaktır.

Çalışma içerisinde, Ankara kent merkezinde yıllar içerisinde mekânsal değişimlerin meydana gelmesinin ve teknolojinin gelişmesinin tüketici davranışlarının değişmesinde ve mekanların yeniden kurgulanması ile kullanımında nasıl bir etki oluşturduğunun ortaya konulması için anket soruları, yüz yüze görüşmeler, gözlemler ve literatür araştırmaları yapılmıştır. Bu kapsamda söz konusu iki Pasaj içerisinde yer alan dükkan sahipleri ve kiracılar ile yapılan anket çalışmasının yanı sıra Pasaj tüketicileri ile de ayrı bir anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Her iki anket çalışması için de anket yapılan kişiler rastgele seçim yöntemi ile belirlenmiş ve anket yapılan bu kişilerle söz konusu anketler yüz yüze yapılmıştır. Söz konusu anketlerde dolaysız soru türü kullanımına özen gösterilmiştir. Çalışmada, 2008 yılında Pasajlarda gerek tüketiciler gerekse de dükkan sahibi ve kiracılar ile yapılan anketlerin yanı sıra Pasaj içerisi ve dışarısında yapılan gözlem çalışmaları 2019 yılında tekrar aynı yöntemler uygulanarak yapılmış ve elde edilen veriler karşılaştırılmıştır.

3. 2008 YILINDA MEKANSAL KULLANIM ÇERÇEVESİNDE 1 VE 2 NUMARALI PASAJLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

2008 yılı Pasajlarda yapılan gözlemlerde, Kızılay Merkez'de bulunan 1 Numaralı Pasaj'ın içerisinde çok sayıda dükkan olduğu tespit edilmiştir.

Yine 2008 yılında iki katlı olan bu Pasaj, genelde gençlerin tercih ettiği bir mekan olarak öne çıkmakta, dükkanlarda satılan ürünler de (çanta, t-shirt, takı, saat, optik, parfümeri, kemer, kitap, kırtasiye ürünleri, müzikle ilgili ekipmanlar-cd, şapka vb.) genellikle genç ancak farklı yaş gruplarına da hitap etmektedir. Bunda ürün çeşitliliğinin fazla olmasının etkisi olduğu söylenebilir. 2 Numaralı Pasaj ise, Ankara’da yaşayan bir çok kişinin gitmiş olduğu daha çok orta gelir grubuna hitap ettiği söylenen bir alışveriş mekanıdır. Yine 1 Numaralı Pasaj gibi 2 Numaralı Pasaj da 2 katlıdır. 2 Numaralı Pasaj’da 1 Numaralı Pasaj’da da olduğu gibi çok sayıda dükkanda farklı ürünler (iç çamaşırı, giysi, örgü ürünleri, bijuteri, kitap, çanta, ayakkabı vb.) satılmaktadır. Bu Pasajı ağırlıklı olarak kullananların orta yaş gruplarındaki bireyler olduğu gözlemlenmiştir.

Her iki Pasaj’ın da Metro ve Ankaray’a yürüme mesafesinde olması bu Pasajlara giden tüketici sayısını arttıran bir etki olarak gözlemlenmiştir. Çünkü metro ve Ankaray çıkışlarından kişiler doğrudan Pasajlara yönelmekte ve kolaylıkla erişim sağlayabilmektedirler. Pasajların eskiden beri yüklendiği ve taşıdığı anlamın geçiş, iki farklı mekan arasındaki bağlantıyı sağlayan yapılar olduğu göz önünde bulundurulursa, yine her iki Pasaj da geçiş görevi görmektedir.

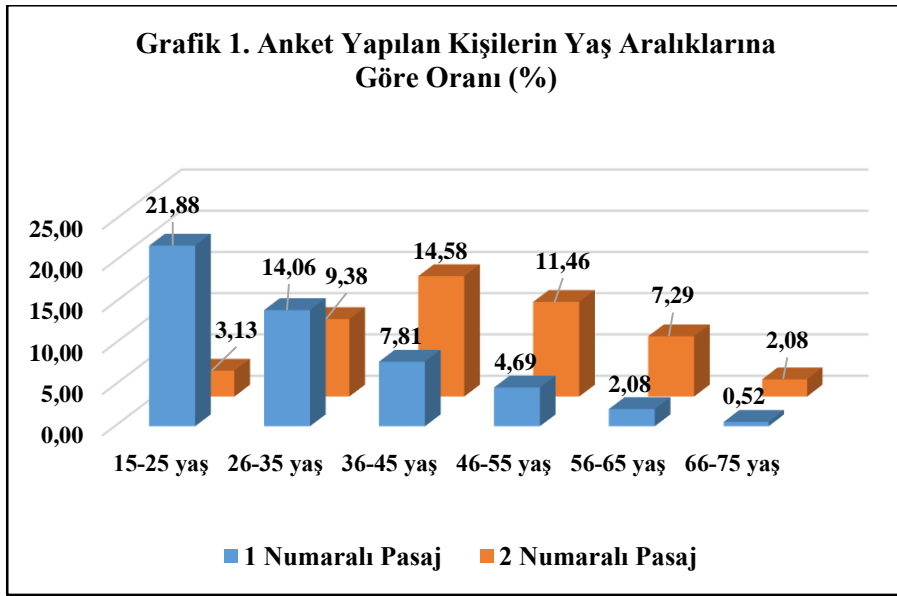
Yukarıda belirtilen iki pasajın da 2008 yılı gözlem verilerine bakıldığında, buldukları mekanda kendine özgü sorunları ve olanakları vardır. Örneğin 1 Numaralı Pasajda, ilerledikçe hem yoğunluktan hem de pasajın aydınlık olan giriş bölümünden uzaklaşmakta olduğundan rahatsızlık hissi oluşturmaktadır. Pasajdaki ağırlıklı yoğunluğun ise kitap ve benzeri ürünlerden ziyade diğer ürünlerle ilgilenen insanlardan oluştuğu gözlemlenmiştir. Pasajda kitapçıların bulunduğu bölüm daha tenha iken; takı ve diğer ürünlerin satıldığı dükkanların bulunduğu bölüm daha yoğun ve kalabalıktır. Bununla beraber takı ve parfümeri dükkanlarını genellikle kadınların tercih ettiği gözlemlenirken; giysi, kaset ve cd gibi müzik ürünlerinin satıldığı dükkanlar ile kitap satılan ve kırtasiye malzemelerinin bulunduğu pasajın diğer bölümlerini hem erkeklerin hem de kadınların tercih ettiği gözlemlenmiştir.

2 Numaralı Pasaj’da ise, 1 Numaralı Pasaj’da söz konusu olan yoğunluğun daha çok 12:00-16:00 arasında olduğu gözlemlenmiştir. Bunun

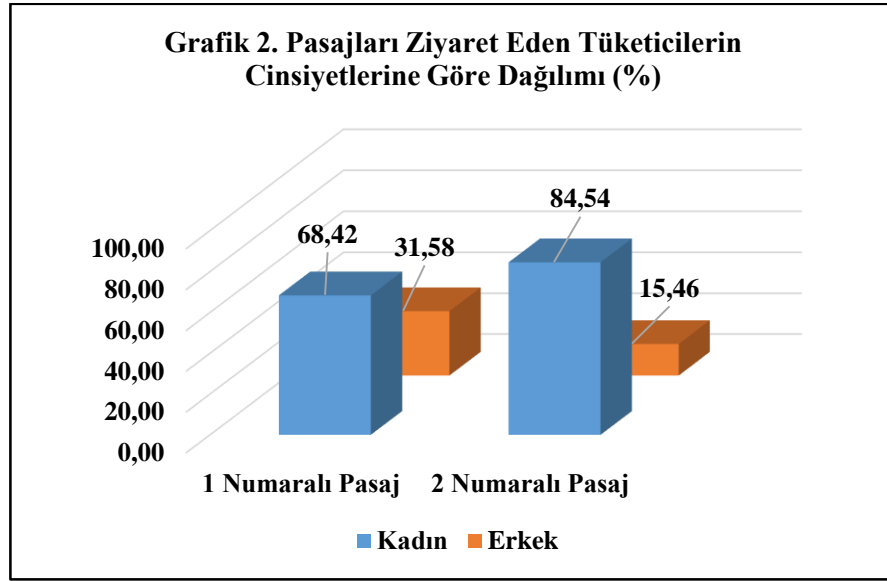
sebebi de ağırlıklı olarak kadınların genellikle bu saatlerde evden gezme ve alışveriş amaçlı çıkıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bu da yaşam tarz ve koşullarının mekana yansıdığı durumlardan biridir. Yine 1 Numaralı Pasaj'da dükkanların arasındaki mesafenin çok dar olduğu ve yoğunluğu karşılamada yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. Dükkanlar arasındaki mesafe insanların dolaşımını kısıtlamaktadır. Bunların yanı sıra 2 Numaralı Pasaj'da da, 1 Numaralı Pasaj'da olduğu gibi iç kısımlarına doğru ilerledikçe kapalı bir mekana giriyor hissi oluşturması, her iki Pasaj'ın da kalabalık olması ve aydınlatma ile havalandırmanın yetersiz olması nedenlerinden ötürü Pasajların iç kısımlarında ve alt katlarında bulunan dükkanlara bakmadan insanlar, Pasajlardan çıkmaya yönelmektedirler. Özellikle Pasajların alt katlarına gelen tüketici sayısının zemin kata gelen tüketici sayısından oldukça düşük olduğu gözlemlenmiştir. Ancak nispeten de olsa 2. Numaralı Pasajın sirkülasyon alanlarının daha geniş olması ve daha havadar olması sebebiyle insanların bu Pasaj'da daha fazla vakit harcadıkları gözlemlenmiştir. Burada 1 Numaralı Pasajın giriş ve çıkışlarının aynı genişlik ve büyüklükte olmaması da bunda etkili olmuş olabilir.

Bütün bunlarla birlikte, hızla oluşan kent çekirdeğindeki değişimlerden bu pasajlarında etkilendiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, birçok tabela ve satış biriminin pasajların çevresinde yer seçmesiyle girişlerin belirgin olmaktan çıktığı ve görüntü kirliliği sonucunda bir karmaşa olduğu gözlemlenmiştir. 2 Numaralı Pasajın bulunduğu caddeye bakıldığında ise, genellikle kadınlar için giyim eşyası satan dükkanların cadde boyunca yer seçtiği gözlemlenmiştir. Bu da pasajın kapalı değil de açık bir mekanda devam ettiği hissini uyandırmaktadır. Bu sebeple pasajdan çıkan bireyler alışverişe devam etme hissi ile Cadde üzerindeki dükkanları da gezerek ilerlemektedirler. Bu durum 1 Numaralı Pasaj için de geçerlidir. Pasaj içerisinde satılan ürünlerin dışarıda da tezgahlarda satıldığı gözlemlenmiştir. Öte yandan, Pasajları'nın yaya bölgesine açılması, her iki Pasaj'a da rahat bir erişim imkanı sağlamaktadır. Son olarak, her iki Pasajın da yaya mekanına açılan kapılarından çıkıp devam edildiğinde çeşitli eğitim kursları veren birimlerin ve yiyecek-içecek birimlerinin de pasajlara yakın olarak kendilerine yer seçtikleri görülmüştür.

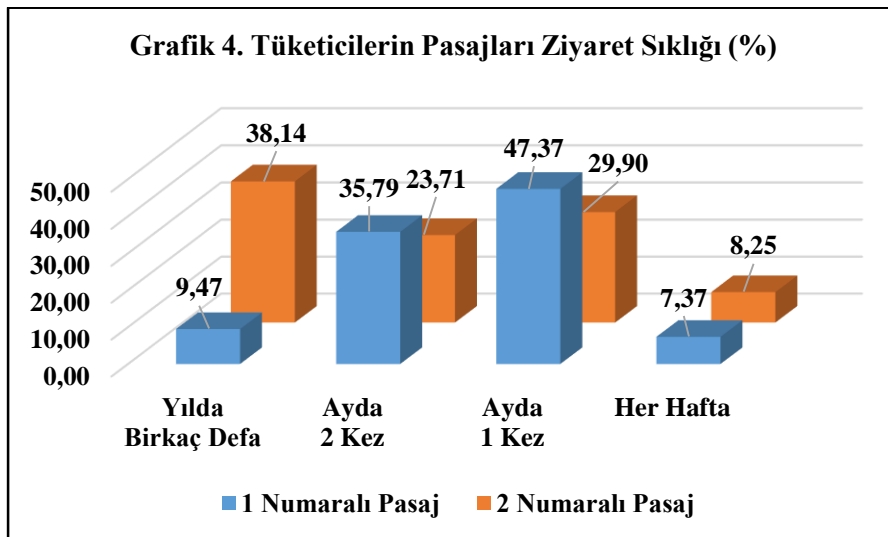
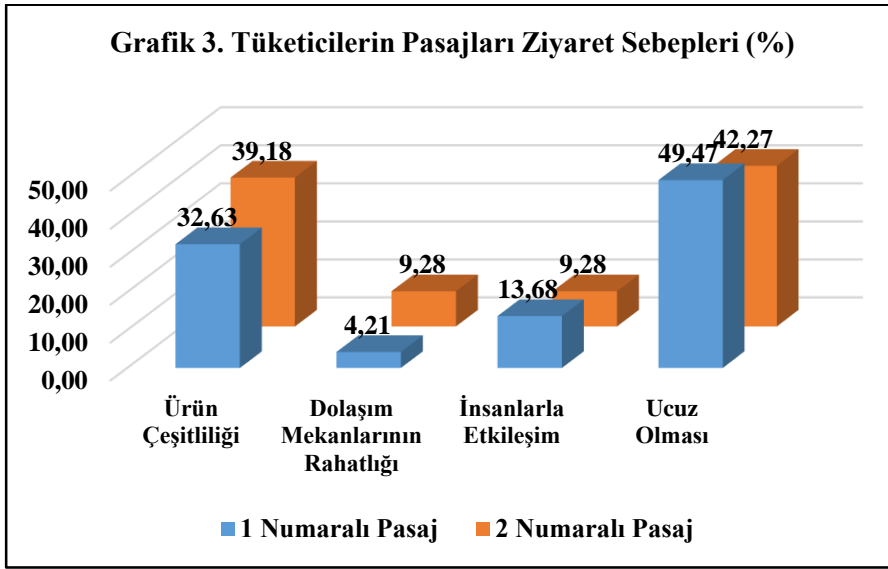
4. ANKET SONUÇLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

2008 yılı Mayıs ayında 190 kişi ile yapılan anketlerin sonucunda elde edilen verilere göre; Grafik 1 ve 2’de de görüldüğü üzere 1 Numaralı Pasaj’a gelenlerin genellikle genç yaş gruplarındaki kadınlardan oluştuğu, buna karşılık 2 Numaralı Pasaj’a gelenlerin genellikle orta yaş gruplarındaki kadınlar olduğu görülmektedir.

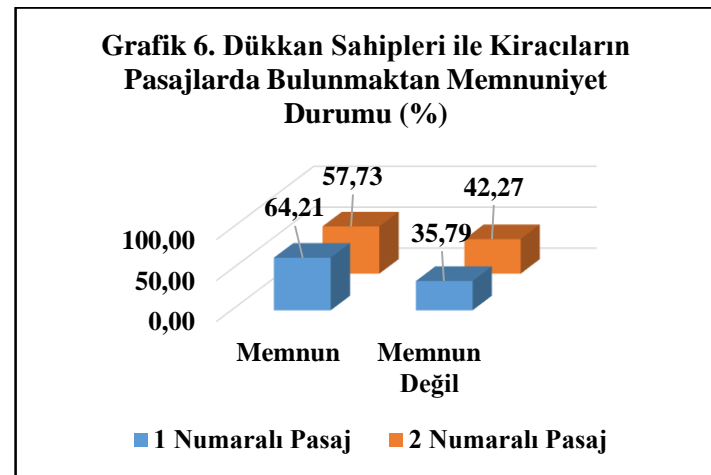
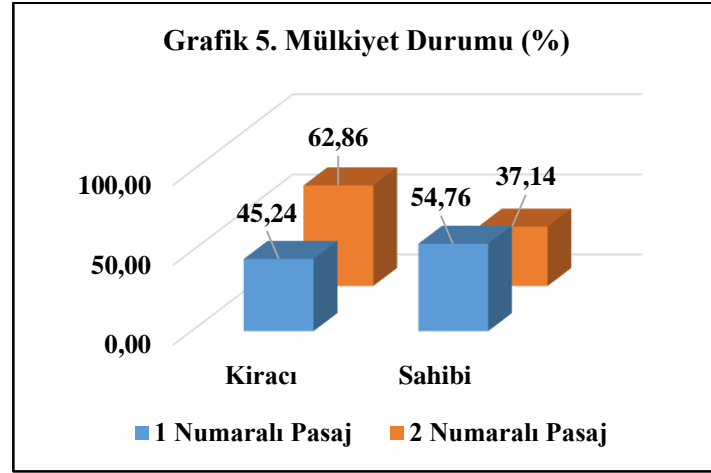

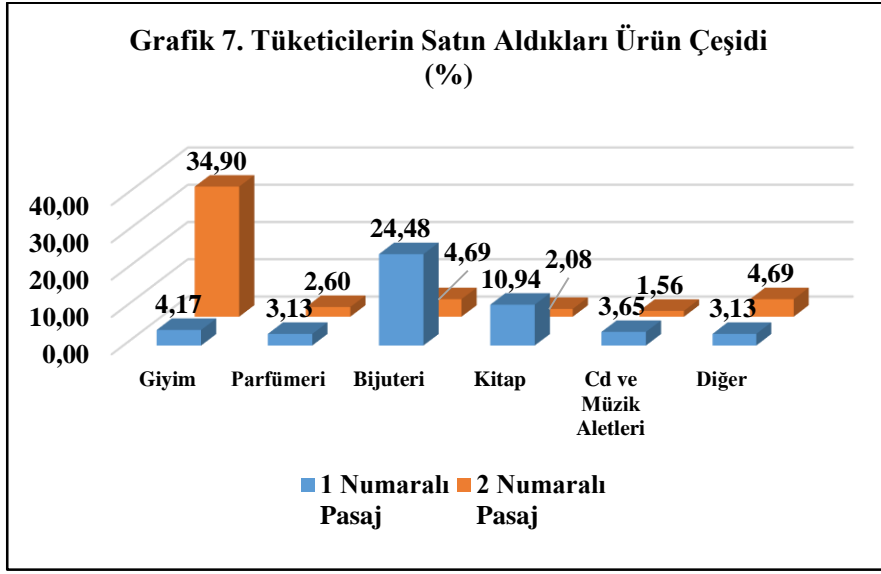
Pasajların ağırlıklı ziyaret edilme sebeplerine bakıldığında; satılan ürünlerin ucuz olması ve ürün çeşitliliğinin fazla olması Grafik 3'te görülmektedir. Ayrıca dükkan sahipleri ve kiracıları ile yapılan yüz yüze görüşmeler göstermiştir ki 1 Numaralı Pasaj'daki dükkan sahipleri ve kiracıları tüketici yoğunluğu ve satışlardan ağırlıklı olarak memnun olup; buna karşılık, 2 Numaralı Pasaj'daki dükkan sahipleri ve kiracıları tüketici sıklığından daha çok memnun olmadıklarını dile getirmişlerdir. Çünkü gelen tüketici sayısının son yıllarda azaldığı belirtilmiştir. Yine hem tüketicilerle hem de dükkan sahibi ve kiracıları ile yapılan yüz yüze görüşmede bunun sebeplerinden birisinin bu pasajın genellikle orta yaş gruplarındaki kadınlara hitap eden ürünler satması ve bu bireylerin artık oturdukları semt içerisinde bulunan satış birimlerini yakınlık ve yine ucuzluk sebebiyle tercih etmeleri olduğu ifade edilmiştir. Grafik 4'te görüldüğü üzere tüketicilerin ziyaret sıklığı ayda 1 ya da 2 kezdir.

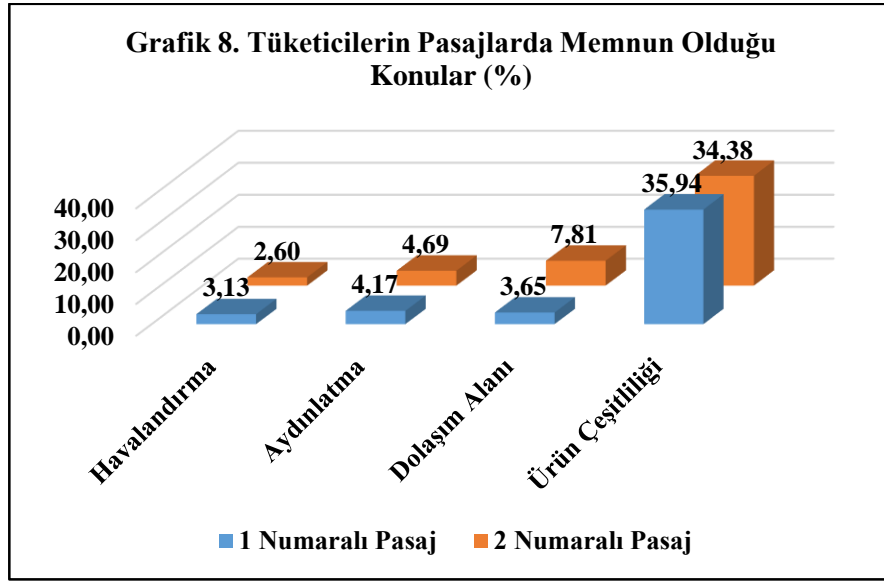
Yine yapılan yüz yüze görüşmelerde her ne kadar Grafik 5'te dükkan sahipleri ve kiracıların pasajlarda bulunmaktan ağırlıklı olarak memnun olduğu görülse de, alt katta yer alan dükkanların satışlarının azaldığı ve Pasaj içerisinde yapılan tadilat ve değişimin Pasaj içerisindeki dükkanların kira fiyatlarına yansıdığı ve artan kiralar sebebiyle de dükkanların hızla kapandığı

dükkan sahipleri ve kiracıları tarafından belirtilmiştir. Grafik 6’da da görüldüğü üzere 1 Numaralı Pasaj’da 42 dükkan sahibi ve kiracısına; 2 Numaralı Pasaj’da ise 35 dükkan sahibi ve kiracısına mülkiyet durumları sorulmuş olup; 1 Numaralı Pasaj’da da ağırlıklı olarak dükkan sahiplerinin yer aldığı 2 Numaralı Pasaj’da ise daha çok kiracıların yer aldığı görülmüştür.

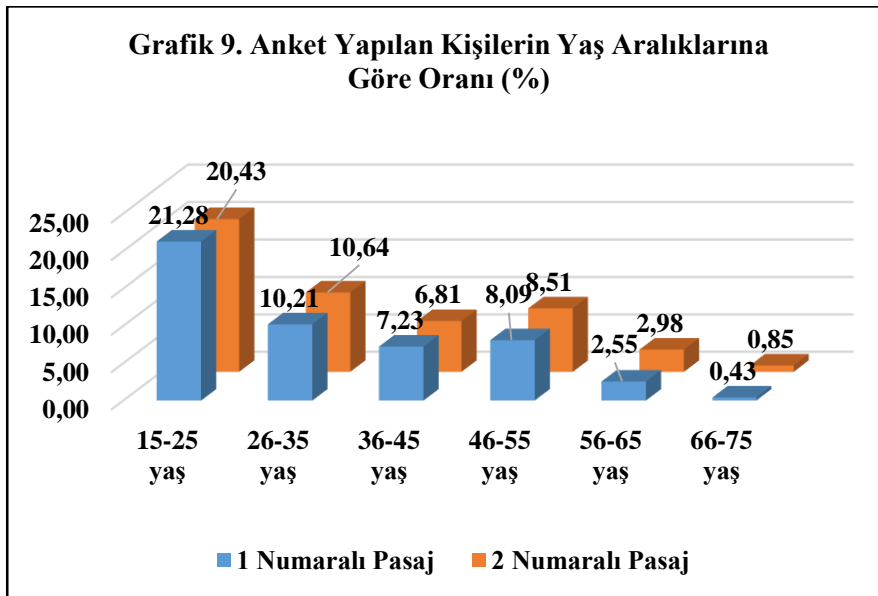
Grafik 7’de tüketicilerin Pasajlardan aldıkları ürünlerin oran olarak dağılımı görülmektedir. Özellikle 2 Numaralı Pasaj’dan %34,90’lık bir oran ile tüketicilerin daha çok giyim ürünleri satın aldıkları görülmektedir; 1 Numaralı Pasaj’dan %24,48’lik bir oran ile daha çok bijuteri ürünleri satın aldıkları görülmektedir. Bunların yanı sıra Grafik 8’de de yer aldığı üzere her iki Pasaj’da da tüketicilerin daha çok ürün çeşitliliğinden memnun oldukları görülmüştür.

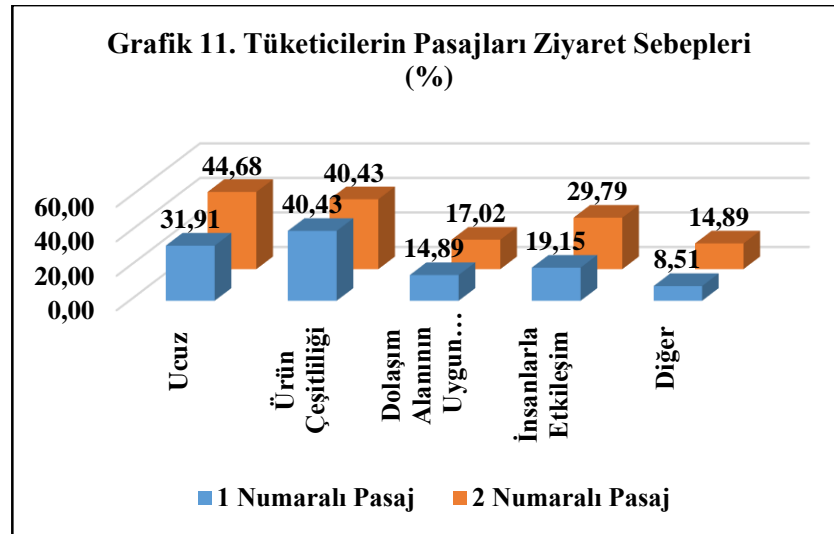
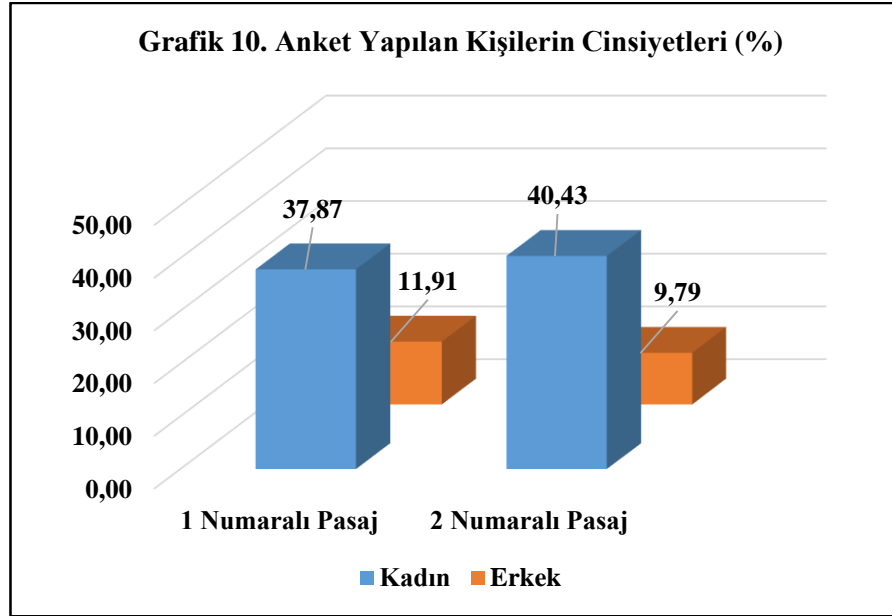
Ayrıca 2008 yılında yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda 1 Numaralı Pasaj'daki dükkan sahipleri ile kiracıların büyük bir çoğunluğu, mevcut kullandıkları alanların yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Buna karşılık 2 Numaralı Pasaj'daki kiracı ve dükkan sahiplerinin çoğu mevcut alanlarının yeterli olduğunu ancak tüketici yoğunluğunun istenilen düzeyde olmadığını belirtmişler ve bunun yanı sıra dükkan sahipleri, ağırlıklı olarak başka bir yere taşınmak istemediklerini dile getirmişlerdir. Yine dükkan sahipleri ve kiracılar her iki Pasaj'da da elektrik kesintisinin çok fazla olduğunu havalandırma ve ısıtma sistemlerinin yeterli olmadığını ve 2 Numaralı Pasaj'da jeneratörün yer almadığını ifade etmişlerdir. Ayrıca yine dükkan sahipleri ile kiracıları, büyük firmaların Pasajlara yakın yerlerde dükkan açmasının ve büyük alışveriş merkezlerinin şehir merkezinde inşa edilmeye başlamasının, Pasajlar içerisinde yer alan birçok dükkanın kapanmasında etkili olduğunu dile getirmişlerdir. Son olarak, Pasajlarda alt katlarda yer alan dükkan sahipleri ve kiracılar ile yapılan yüz yüze görüşmeler sonucunda, birtakım ürünlerin tercih edilmemesinden, Pasajların alt katlarındaki havalandırma ve aydınlatma eksiklerinden ve/veya tüketici yoğunluğunun azalmaya başlamasından dolayı bazı dükkanların taşındığı ya da kapandığı bilgisi elde edilmiştir. Tüm bunlar, Pasajlar içerisindeki mekânsal kullanımda ve değişimde, tüketici gruplarının ve tüketici davranışlarının da etkili olduğunu göstermektedir denebilir.

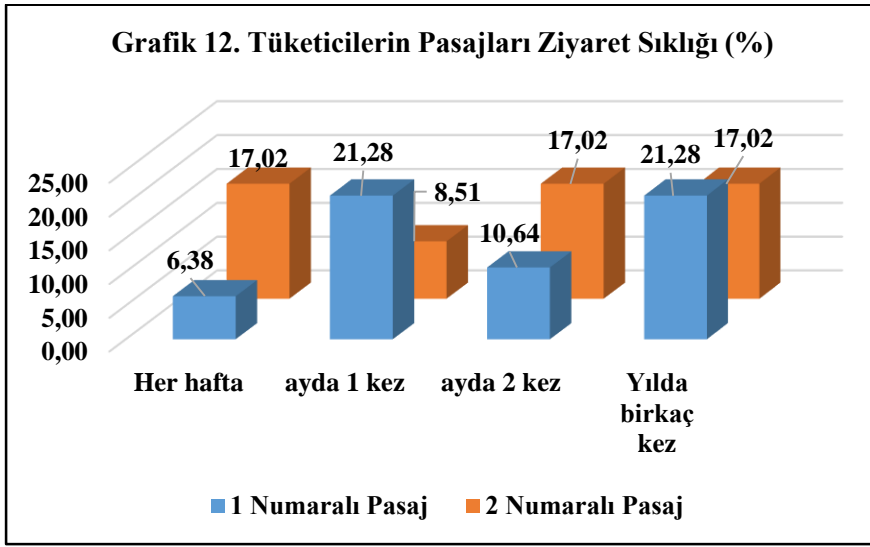
2008 yılında yapılan anket ve yüz yüze görüşmeler sonucunda elde edilen verilerde de görüldüğü gibi farklı mekanlar farklı insan gruplarına hitap etmektedir. Bu mekanlar toplumun farklı kesimlerinin kimliğini, kültürünü, kişiliğini yansıtmakta ve bu sebeplerle farklı gruplar farklı mekanları kısmen de olsa benimsemektedir. Ancak gerek altyapı gerekse de üstyapıya ilişkin sorunlar ve küreselleşen dünyada artan büyük ticari firmaların sayısı ve alışveriş merkezlerinin cazip hale gelmesi sebebiyle Pasajlar'a her ne kadar erişim kolaylığı olsa da ve Ankara Kızılay Merkez'de yer alsalar da dükkanların kapanmakta olduğu ve tüketici yoğunluğunun azalmaya başladığı söylenebilir.

2019 yılında ise toplamda 235 kişi ile yapılan anket sonuçlarına göre; anket yapılan kişilerin yaş aralıklarına göre oran olarak dağılımı Grafik 9'da verilmiştir. Buna göre; Pasajları ziyaret eden yaş gruplarının daha çok 15-25 yaş ve 26-35 yaş aralıklarındaki kişiler olduğu görülmektedir. Bu da, 2 Numaralı Pasaj'ın kullanıcı yaş grubunun 2008 yılı ile karşılaştırıldığında değiştiğini göstermektedir.

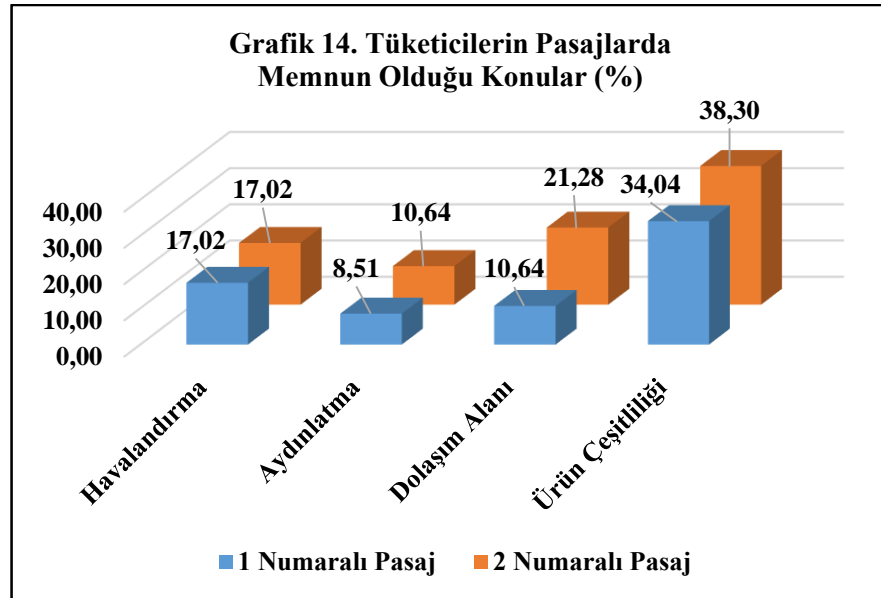
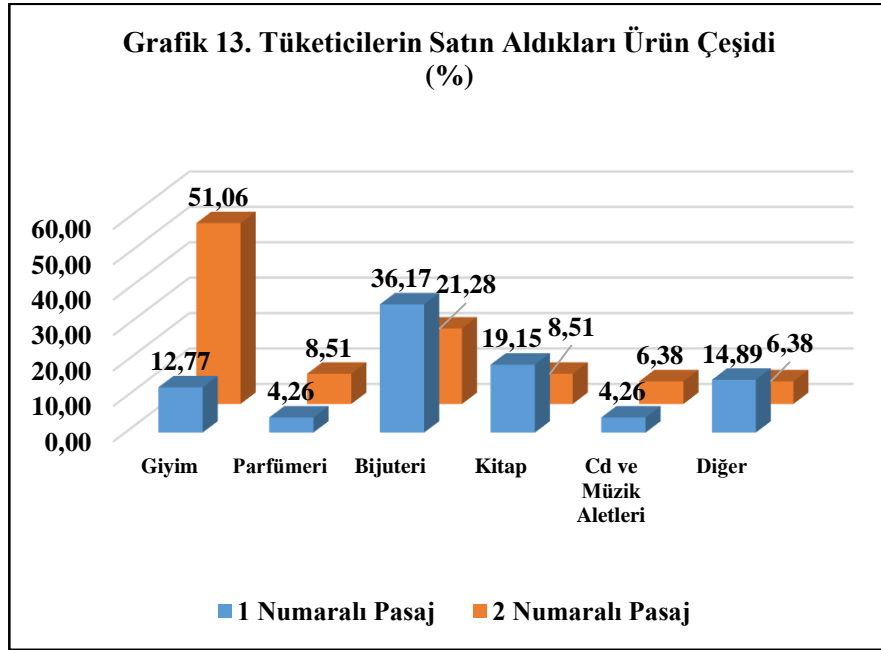
Anket yapılan kişilerin cinsiyet dağılımlarına bakıldığında ise, Grafik 10'dan da görüldüğü üzere, her iki Pasajı da ziyaret eden tüketici gruplarının ağırlıklı olarak kadınlar olduğu görülmektedir.

Grafik 11’de tüketicilerin Pasajları ziyaret sebepleri arasında daha çok Pasajlarda satılan ürünlerin ucuz olması ve dükkanların ürün çeşitliliğine sahip olması yer almaktadır. Bu oran olarak dağılımı da insanlarla olan etkileşim sebebi takip etmektedir. Birçok anket yapılan kişi esnafın güler yüzle tüketicilerle iletişim kurduklarını ayrıca ifade etmiştir. Tüketicilerin her iki Pasaj’a gelme sıklığı ise Grafik 12’de görülmektedir. Buna göre, en sık gidilen alışveriş mekanı 2 Numaralı Pasaj olup, 1 Numaralı Pasaja tüketicilerin daha çok ayda 1 kez ve/veya yılda birkaç kez gittikleri görülmektedir. 2008 yılında yapılan anketlerin sonuçları ile karşılaştırıldığında 2 Numaralı Pasaj’ın tüketiciler tarafından kullanımının arttığı, 1 Numaralı Pasaj’ın ise 2008 yılına göre tüketiciler tarafından kullanımının nispeten azaldığı söylenebilir.

2019 yılında, Grafik 13’te görüldüğü üzere, 2 Numaralı Pasajı ziyaret eden tüketiciler ağırlıklı olarak giyim ve bijuteri satın almak için Pasajı ziyaret ettiklerini; 1 Numaralı Pasaj’a giden tüketiciler ise daha çok bijuteri ürünleri ve kitap satın almak için Pasaj’a gittiklerini ifade etmişlerdir.

Grafik 14'te tüketicilerin Pasajlar'da memnun olduğu konulara bakıldığında, her iki alışveriş mekanında da tüketicilerin daha çok ürün çeşitliliğinden memnun oldukları görülmektedir. Bireyler ayrıca anket

soruları dışında; 1 Numaralı Pasaj içerisindeki dolaşım alanları ve mekanlar için gün ışığından uzak, karanlık ve dar olduğunu ve içeride aydınlatma ve havalandırma problemlerinin mevcut olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca anket yapılan kişiler bunlara ek olarak, 1 Numaralı Pasaj'da engelliler için uygun bir girişin olmadığını, erişimin daha kolay olmasının gerekliliğini iletilmişlerdir. Tüketiciler, 2 Numaralı Pasaj için de; yine dükkanların biraz daha geniş olabileceğini, daha fazla dolaşım alanı ve daha fazla ışıklandırmanın olmasını gerektiğini belirtmişlerdir. Buna ek olarak anket yapılan kişiler 2 Numaralı Pasaj'da ağırlıklı olarak giyim ürünlerinin olduğunu diğer ürün çeşitliliğinin de artırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Buradan 2008 yılında anket yapılan kişilerin verdikleri cevaplar göz önüne alındığında özellikle 2 Numaralı Pasaj'da satılan ürün çeşitliliğinin azaldığı görülmektedir.

2019 yılında, Pasajlarda hangi tür dükkanların veya ne tür değişikliklerin olması gerektiği açık uçlu bir soru olarak anket yapılan kişilere yöneltilmiştir. Bu kişiler tarafından verilen cevaplar; ev dekorasyon ürünleri, hobi malzemeleri, kişiye özel özelleştirilmiş ürünler, doğal ve organik ürünler, antika eşyalar, koleksiyonlar, züccaciye ve çeyiz ürünleri, ünlü markaların modern ürünleri, giyim ürünleri, telefon ürünleri, daha fazla mücevherat ürünleri, saat çeşitleri, aydınlatma ve küçük ev eşyaları, daha fazla kıyafet ve ayakkabı ile hediyelik eşyaların satılabileceği ve her yaşta bireye yönelik ürünlerin Pasajlarda satışa sunulabileceği, ürünlerin diğer mağazalardan daha ucuz olabileceği, daha fazla kitapçının yer alabileceği ve terzi, kitap kafe ve yiyecek içecek satan birimlerin de Pasajlarda yer alabileceği şeklinde olmuştur. Kişiler, böylece Pasajları ziyaret eden tüketici yoğunluğunun artırılabilmesini ve tüketici profiline çeşitlenebilmesini ifade etmişlerdir. Bazı kişiler ise yeteri kadar mağazanın Pasajlarda yer aldığını ve yapılarda herhangi bir değişikliğe gerek olmadığını ifade etmişlerdir. Ancak bunu belirten sadece birkaç kişidir. Yine birkaç kişi, söz konusu Pasajları bir kez ziyaret ettiğini belirtmişlerdir. Buradan anlaşıldığı üzere bahsi geçen kişiler tarafından verilen cevaplar doğrultusunda, Pasajların mevcutta belirli yaş gruplarına ve kesimlere hitap ettiği ve satılan ürünlerin çeşitlendirilmesi ile her yaşta ve kesimden tüketici grubunun alışveriş için bu Pasajları tercih edebileceği söylenebilir.

Anket yapılan kişiler ayrıca, mekanların dışardan yoğun ve dağınık göründüğünü, içeride ise daha fazla aydınlatma ve havalandırma ihtiyacı olduğunu, daha büyük dükkanlar ile daha geniş dolaşım alanlarına mekânsal olarak ihtiyaç duyulduğunu ve önceki yıllara nazaran Pasajların kullanımlarının, kent nüfusunun artışı da göz önünde bulundurulduğunda,

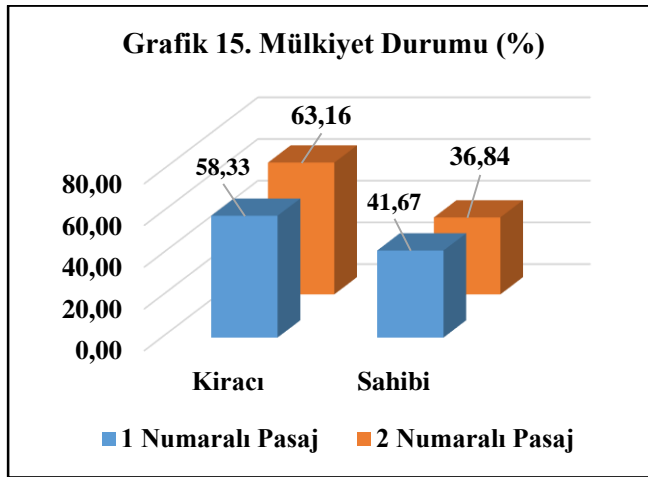
daha yoğun olduğunu, daha fazla pencerenin yapılarda olması gerektiğini, tüketicilerden bir kısmının özellikle bu mekanlarda sıkışmışlık ve kapalı bir mekanda kalmışlık hissine kapıldıklarını, çalışma saatleri bakımından dükkanların daha erken açılmalarının daha iyi olacağını ve yapıların daha modern iç ve dış yapılarının olması gerektiğini belirtmişlerdir. Buradan da anlaşıldığı üzere 2008 yılındaki havalandırma ve aydınlatma eksikleri ile dolaşım mekanlarının ve dükkanların dar olması sorunlarına tam anlamıyla bütüncül bir çözüm getirilememiştir denebilir.

Ayrıca, anket yapılan kişilere mekanlar ve/veya yapılar içerisinde herhangi bir rahatsızlık, kaygı ve/veya korkuya sebep olan mekanlar olup olmadığı yine açık uçlu soru yöntemi kullanılarak sorulmuştur. Anket yapılan kişiler içerisinde 108 kişi, böyle mekanların söz konusu Pasajlar'da yer almadığını belirtirken yine bu Pasajlar'da herhangi olumsuz bir durum da yaşamadıklarını belirtmişlerdir. Kişiler daha çok dükkanların küçük olduğunu ve havalandırma, aydınlatma ile dolaşım alanlarının yetersiz olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kişiler dışında, endişe ve korku duygusuna kapıldıklarını ifade eden kişiler de vardır. Yine söz konusu Pasajların kalabalık olduğunu ifade eden kişi sayısı 27 olup; alt katların, dükkanların arka ve köşe kısımlarının ve özellikle tuvaletlerin bakımsız olduğunu ve bu mekanların kendilerinde endişe ile rahatsızlık duygularının oluşmasında etkili olduğunu belirtmişlerdir.

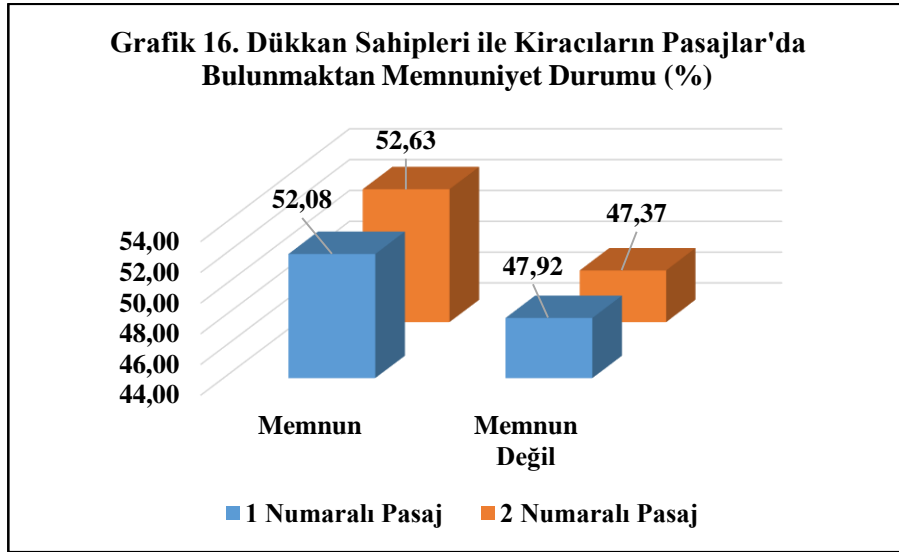
Pasajlar'da toplamda 86 dükkan sahibi ve kiracı ile yapılan ankette ise dükkan sahipleri ve kiracılara tüketici yoğunluğundan ve satışlardan memnun olup olmadıkları ve e-ticaretin satışlarını ve tüketici yoğunluğunu etkileyip etkilemediği açık uçlu soru tekniği kullanılarak sorulmuştur. Anket yapılan dükkan sahipleri ve kiracılardan 63 tanesinin vermiş olduğu cevaplar son yıllarda e-ticaretin gelişmesi ile birlikte gelen tüketici sayısında ve satışlarda bir azalmanın söz konusu olduğu yönündedir. Anket yapılan kişiler tarafından bu azalmanın etkenlerinden birisi olarak söz konusu Pasajların daha çok kapalı mekanlardan oluşması gösterilmiştir.

Buna ek olarak, çok uzun yıllardır Pasajlar'da olan bir kısım dükkan sahipleri ve kiracılar ise eskiye nazaran tüketici sayısı ve satışlarda son yıllarda bir azalmanın söz konusu olduğunu ve kendi gözlemlerine göre tüketicilerin artık alışveriş merkezlerini ve bilinen markaların mağazalarını tercih ettiklerini ve ayrıca internetten alışverişin arttığını çünkü artan fiyatlar karşısında internette benzer ürünlerin daha uygun fiyatlara satıldığını ifade etmişlerdir. Son olarak 8 mağaza sahibi ve kiracı internet üzerinden de satış yaptıkları için e-ticaretin yaygınlaşmasından olumsuz olarak etkilenmediklerini aksine internet satışlarının daha da arttığını ve kendileri için bu durumun ekonomik anlamda olumlu etkileri olduğunu belirtmişlerdir. 15 dükkan sahibi ve kiracı ise e-ticaretin yaygınlaşmasının satışlarını

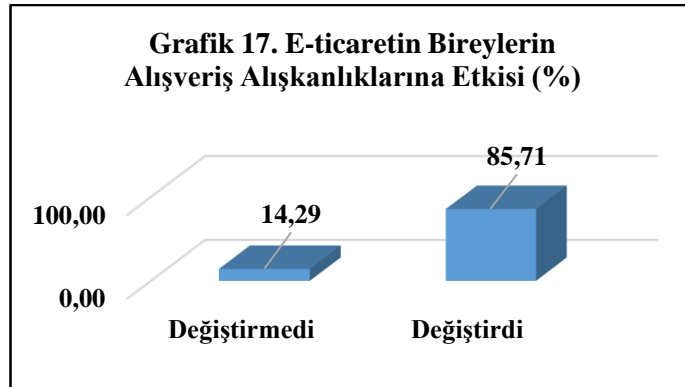
düşürdüğünü ancak kendi tüketici kitleleri sayesinde ekonomik olarak çok fazla olumsuz etkilenmediklerini ifade etmişlerdir. Anket yapılan 86 dükkan sahibi ve kiracı arasında Pasajlar'da Grafik 15'ten de görüldüğü üzere kiracıların oran olarak dağılımlarının daha fazla olduğu görülmektedir. 2008 yılında 1 Numaralı Pasaj'daki dükkan sahibi sayısının oran olarak daha fazla olduğu göz önünde bulundurulduğunda, mülkiyet durumunun da mekânsal boyutta söz konusu Pasaj'da yıllar içerisinde değişim gösterdiği açıktır.

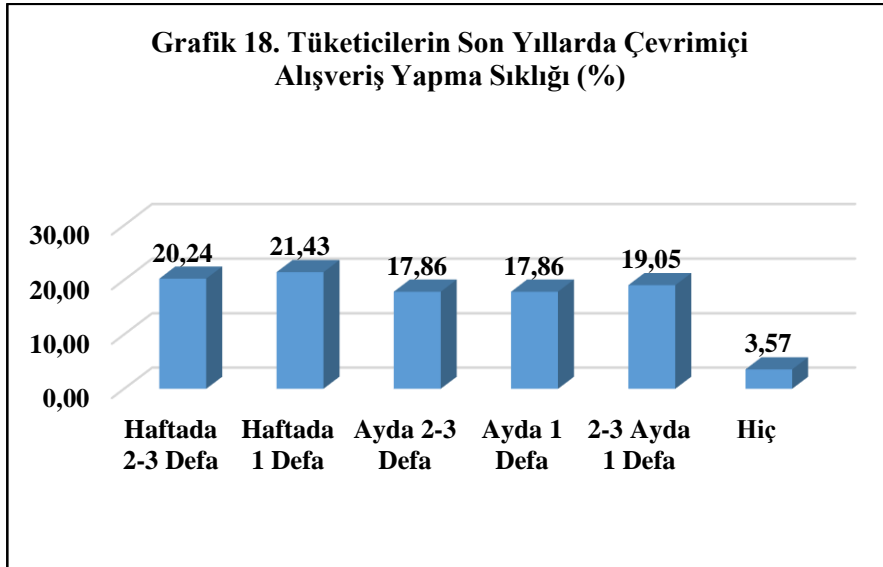
Yine anket yapılan dükkan sahipleri ve kiracıların çoğunluğunun, Grafik 16'da görüldüğü üzere e-ticaretin etkilediği ekonomik koşullara rağmen Pasajlar'da bulunmaktan memnun oldukları görülmektedir. Memnun olduklarını belirtenler çoğunlukta olsa da bunlar arasında alternatif bir iş kurmak ve/veya dükkanlarını başka bir yere taşımak isteyenler de bulunmaktadır. Ancak bu dükkan sahipleri ve kiracılar, ekonomik durumlarının alternatif bir iş kurmak ve/veya dükkanlarını başka bir yere taşımak için yeterli olmadığını ve dükkanlarının bulunduğu Pasajlara tüketicilerin kolay bir şekilde ulaşım sağladıklarını ifade etmişlerdir.

Memnun olmadıklarını belirtenler ise tüketicilerin daha yoğun olarak ziyaret ettiği bir caddede, bölgede, alışveriş merkezinde ve/veya Kızılay'da daha büyük bir dükkanda ve bulvar üzerinde olmayı istediklerini belirtmişlerdir. Özellikle alt kattaki dükkanlardan bazıları üst katta olmayı istediklerini ve hatta farklı bir sektörde çalışmayı düşündüklerini belirtmişlerdir. Ayrıca kendi sürekli tüketicileri dışında yeni tüketicilerinin az olduğunu ifade etmişlerdir. Ancak yine de Pasajlar'daki dükkan sahipleri ile kiracılardan mevcut yerlerinde bulunmaktan memnun olanların oranlarının 2008 yılı oranlarına kıyasla 2019 yılında azaldığı söylenebilir.

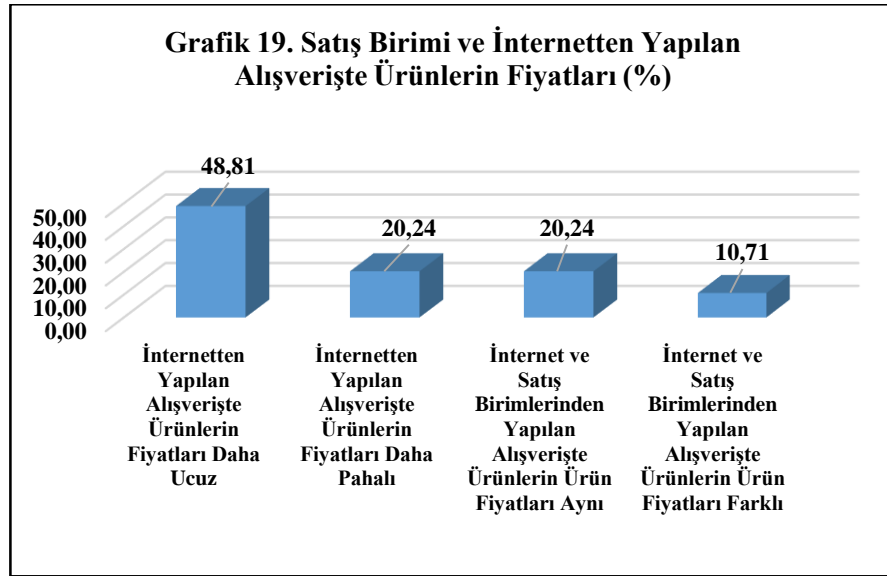

Pasajlar'da 2008 ve 2019 yıllarında tüketiciler, dükkan sahipleri ve kiracıları ile yapılan 2 ayrı anket dışında ayrıca 252 kişi ile e-ticaretin dünyada gelişmeye başlaması ile birlikte bireylerin mekan kullanımına ve tüketici davranışlarına etkilerini araştırmak amacıyla bir başka anket daha yine rastgele seçim yöntemi kullanılarak Pasajları ziyaret eden tüketicilerle yapılmıştır. Yapılan bu anketlerden elde edilen sonuçlara bakıldığında Grafik 17'de görüldüğü üzere; insanların alışveriş alışkanlıklarının değişmesinde e-ticaretin etkili olduğu görülmektedir. Bu değişim ise kişiler tarafından verilen cevaplar göz önüne alındığında yine e-ticaret ortamlarında çevrimiçi ve temassız ödemenin gerçekleştirildiği alışverişin yaygınlaşması yönünde gerçekleşmektedir. Ancak bunun tedarik zinciri açısından ele alınması durumunda kişilerin hayatını kolaylaştırmasının yanında çevre kirliliğinde de etkili olduğu tüketiciler tarafından belirtilmiştir.

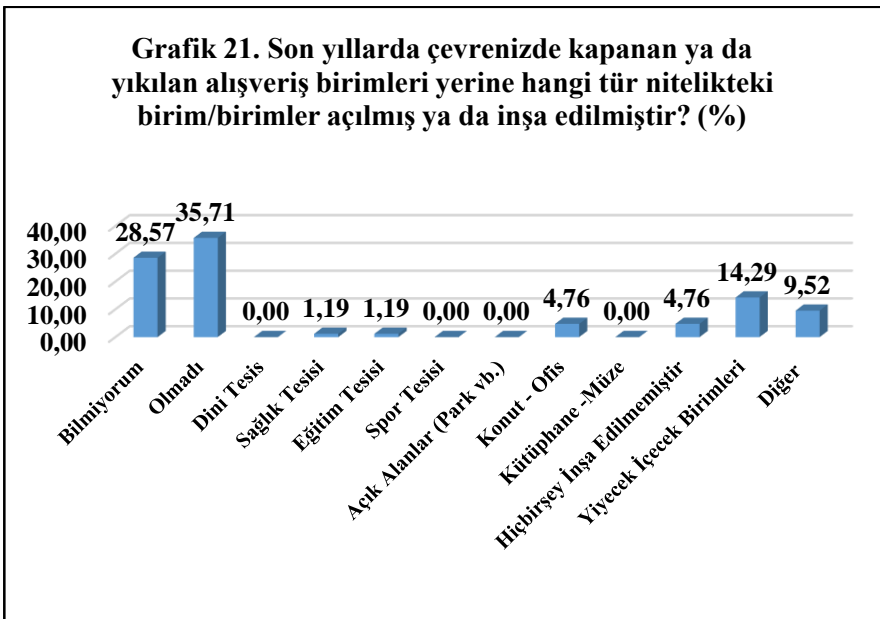
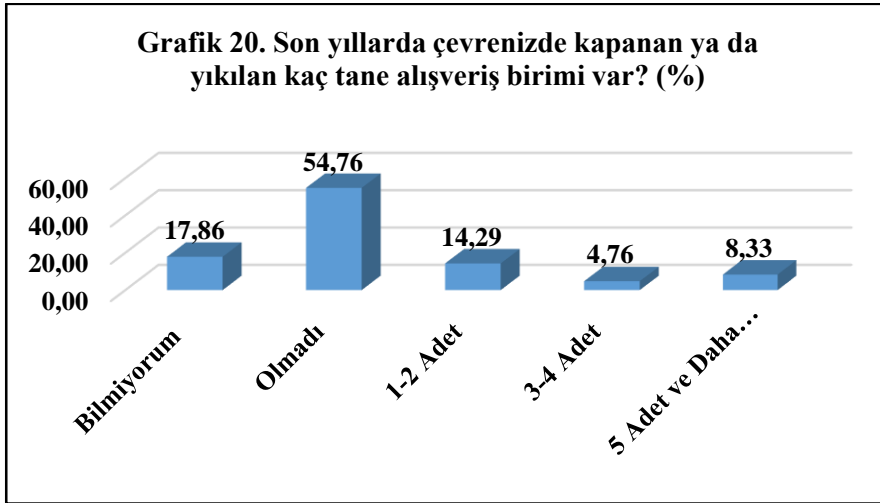
Grafik 18'e bakıldığında ise, bireylerin daha çok haftalık olarak çevrimiçi alışveriş yaptıkları görülmektedir. Aynı zamanda Grafik 19'da da görüldüğü gibi kişiler internetten yapılan alışverişlerde satın alınan ürünlerin satış birimlerinde satılan ürünlere nazaran daha ucuz olduğunu ve internette yapılan indirim, kampanya ve promosyonların daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Bu da, pasajlarda yapılan diğer anket sonuçları ile uyumlu

olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternette yapılan alışverişlerde satın alınan ürünlerin satış birimlerinde satılan ürünlere nazaran daha pahalı olduğunu belirten kişiler ise daha çok kargo ve paketleme hizmetleri sebebiyle ek maliyetlerin oluştuğunu bu sebeple satın aldıkları ürünlere daha fazla ödeme yaptıklarını ifade etmişlerdir. Buradan da bireylerin internette çevrimiçi olarak yapılan alışverişini tercih etmelerinde daha çok ürünlerin ucuz olmasının etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, çoğu anket yapılan kişi zaman içerisinde internette de mağazada da ürünlerin fiyatlarının arttığını belirtmişlerdir.

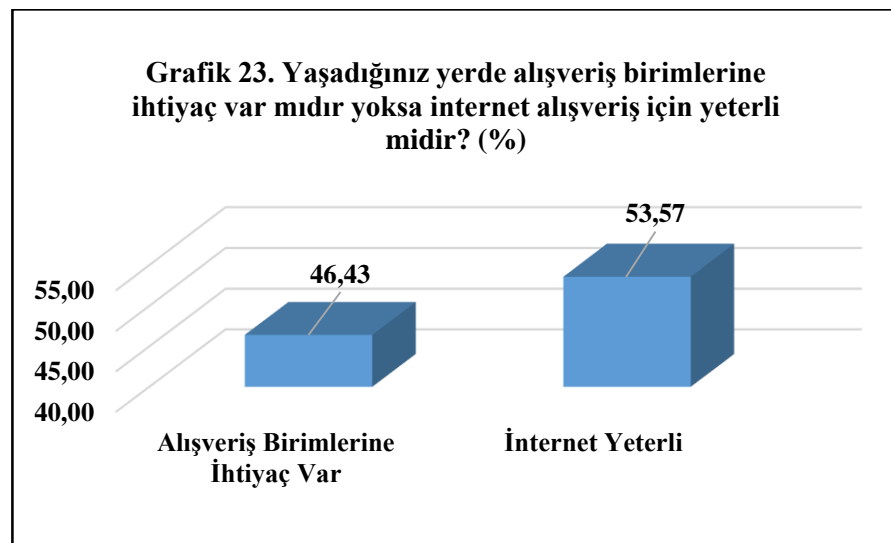
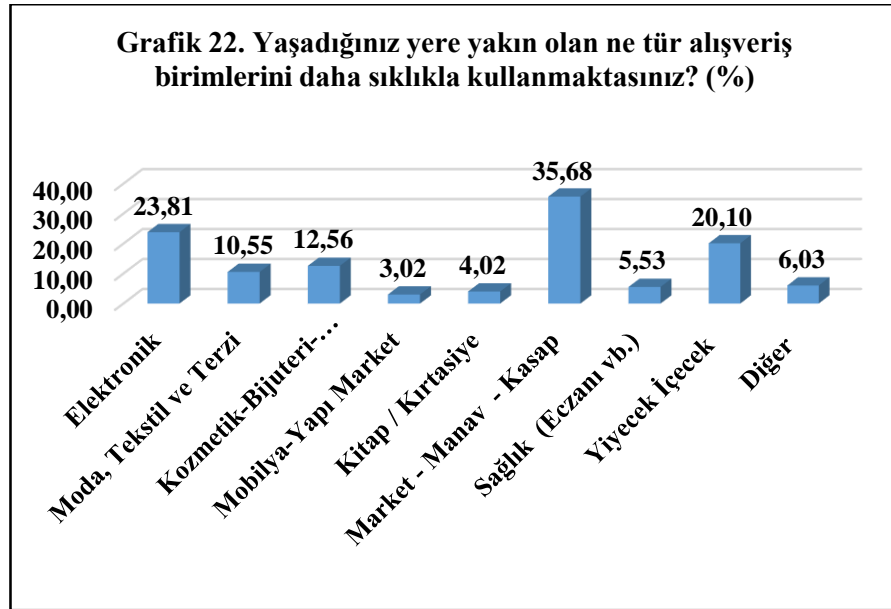
Ayrıca Grafik 20'de görüldüğü üzere anket yapılan bireylere son yıllarda çevrelerinde kapanan ya da yıkılan kaç tane alışveriş birimi olduğu sorulmuş; ancak, büyük bir çoğunluğun kapanan olmadığı şeklinde cevap verdiği görülmüştür. Bunu oran olarak, bilmiyorum diyen kişilerin oranı takip etmektedir. Ayrıca, kişiler yaşadıkları yerlerde daha çok market, manav ve kasap gibi temel ihtiyaçlara yönelik ürünleri satan birimleri daha çok kullandıklarını ve bunların yürüme mesafesinde yer aldığını belirtmişlerdir. Yine Grafiklerde de yer aldığı üzere anket yapılan kişilerin vermiş oldukları cevaplar içerisinde kapanan ya da yıkılan alışveriş birimleri yerine açılan yeni dükkanların olmadığı ya da kişilerin bilmiyorum şeklinde verdiği cevapların oran olarak dağılıma bakıldığında ön plana çıktığı görülmektedir. Bunun dışında Grafik 21'de de görüldüğü üzere açılan yeni dükkanların ise daha çok

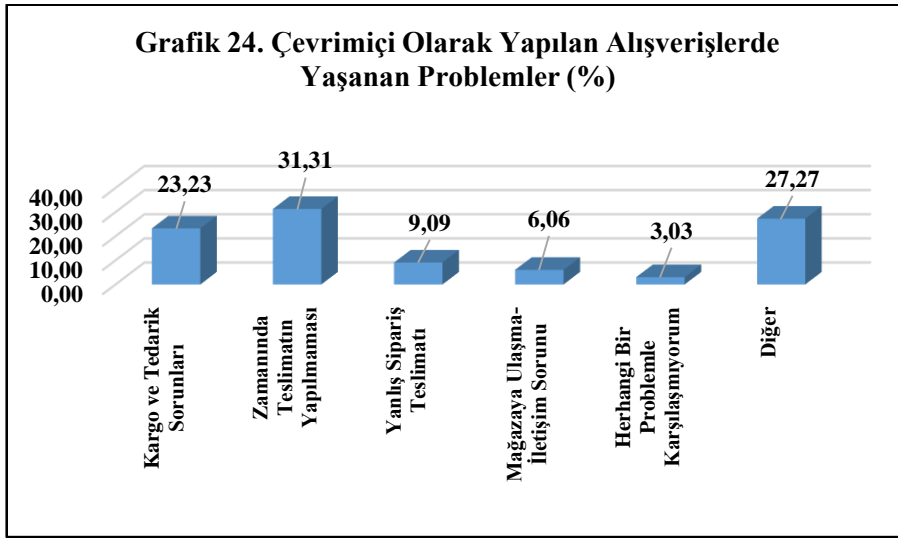
yiyecek içecek birimleri olduğu görülmektedir. Ancak mevcut plan ve plan notlarına göre alan ve yapı bazında değişen nitelik ve fonksiyonlar olduğunda, plan tadilatı ya da değişikliği gerekebilmektedir.

Kişiler bunlara ek olarak, yaşadıkları yerlerde market, eczane ve kırtasiye gibi birimlere ihtiyaç duyduklarını her ürünü internetten

alamadıklarını da belirtmişlerdir. Bu durum Grafik 22 ve Grafik 23'te de görülmektedir.

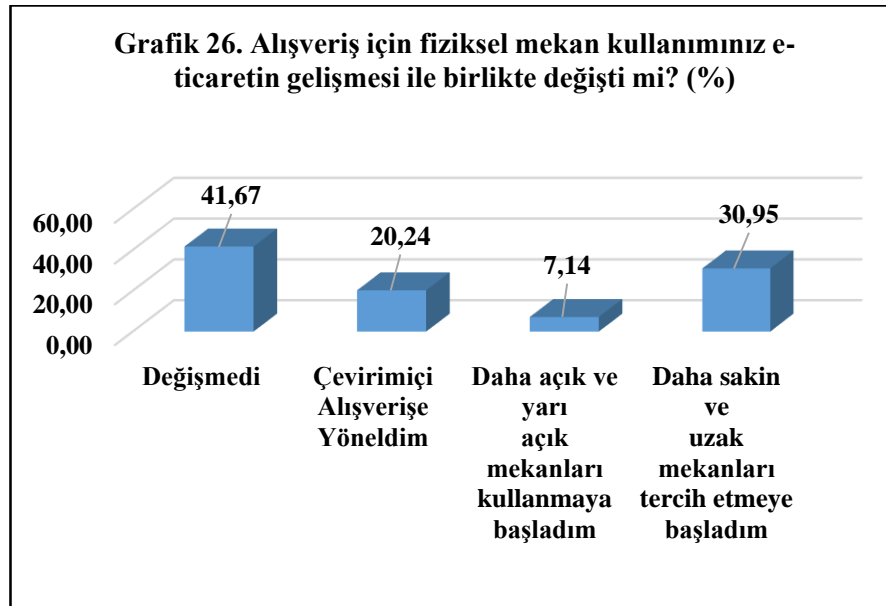
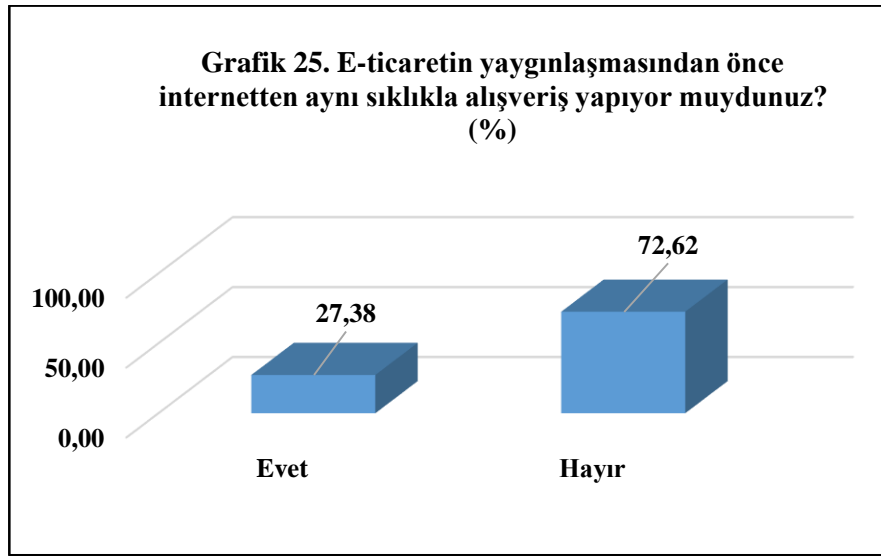

Ayrıca Grafik 24'e bakıldığında, internetten verilen siparişlerde yaşanan problemler arasında kişiler özellikle ürünlerin zamanında teslim edilmediğini, ürünlerin resimlerde görüldüğü gibi gelmediğini veya resimlerde görüldüğü kalitede olmadığını, yine ürünün beden olarak internette yazıldığı büyüklükte kendilerine teslim edilmediğini ve/veya ürünün zarar görerek kendilerine ulaştığını belirtmişlerdir.

Bunlara ek olarak, anket yapılan bireylerden bir kısmı yaşadıkları yerlerde internet çekim gücünün zayıf olduğunu, altyapıdan kaynaklı internete bağlanma konusunda zaman zaman sorun yaşadıklarını ve bu sebeple sipariş vermekte zorlandıklarını, dolayısıyla da buldukları yerde farklı alışveriş birimlerine ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte birçok ürüne ve hizmete kolaylıkla e-ticaret araçları ile ulaşan kişiler evde daha fazla vakit geçirmeye başladıkları için ev içerisindeki tüketim ihtiyaçları da giderek artmaya başlamıştır. Grafik 25'te de yer aldığı üzere anket yapılan bireylerin çok büyük bir kısmı özellikle bu durumu belirtmiş ve bu sebeple de alışveriş yapma sıklıklarının da arttığını ifade etmişlerdir. Ancak Grafik 26'e bakıldığında e-ticaretin ve teknolojinin etkili olduğu yeni yaşam tarzlarına ve tüketim alışkanlıklarına adapte olan çoğu kişinin fiziksel mekan kullanımının değiştiği görülmektedir. Fiziksel mekan kullanımının değiştiği bireylerde çevrimiçi alışverişe, daha sakin ve

uzak ve/veya daha açık ve yarı açık alışveriş birimlerine yöneldikleri yine grafik 26’da görülmektedir.

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Pasajlar, birer kentsel bağlantı elemanı olmanın yanı sıra aynı zamanda insanları birleştiren ara mekanlar olarak da görev yapmaktadır denebilir. Buradan hareketle e-ticaretin yaygınlaşmasının, alışveriş mekanlarına ve özellikle Pasajlara ve tüketicilerin davranışları ile mekan kullanımlarına olan etkisi çalışma içerisinde yapılan anketler, yüz yüze görüşmeler ve gözlemlerle ele alınarak değerlendirilmiştir.

2008 yılında yapılan anketler, yüz yüze görüşmeler ve gözlemler sonucunda elde edilen verilere göre pasaj karakterini ve görevini tam anlamıyla taşıyan Pasaj'ın daha çok 2 Numaralı Pasaj olduğu söylenebilir. 2019 yılında yapılan gözlemlerde ise 1 Numaralı Pasaj'ın bireyler tarafından mekânsal kullanım olarak ele alındığında geçit olma işlevini artık tam anlamıyla yerine getiremediği gözlemlenmiştir. Tüketiciler daha çok giriş yaptıkları yerden tekrar çıkış yapmaktadırlar. Bunun dışında her iki Pasaj'ın da Ankara Kızılay'da ve merkezi bir alanda yer alıyor olması kullanıcıların erişilebilirliği açısından oldukça avantajlıdır. Kullanıcı gruplarına ve dükkanların mülkiyet durumlarına bakıldığında; 2008-2019 yılları arasında değişim gösterdiği görülmektedir. Yine satılan ürün çeşitlerinin de Pasajlar'da 2008-2019 yılları arasında değiştiği ve belirli yaş grupları ile kesimlere hitap etmeye başladığı ve bu sebeple de daha çok belirli yaş grupları ile kesimlerin kullandığı Pasajlar haline geldikleri söylenebilir. 2008 yılında satılan ürün çeşitliliğinin daha fazla olduğu ve satılan ürün gruplarının yıllar içerisinde daha çok kullanıcı gruplarının talepleri ile paralellik göstererek değiştiği ifade edilebilir. Ayrıca, kamu ve özel sektöre ait birçok yapının Kızılay'da olması ve Pasajların merkezi bir yerde bulunması da bu Pasajların yıllarca süren varlığını devam ettirmesini desteklemiştir. Ancak, fiziksel mekan kullanımının zaman içerisinde Pasajlarda değiştiği anket sonuçlarında ve yapılan gözlemlerde elde edilen verilerdendir.

2008 ve 2019 yılında yapılan gözlem ve anketlerden elde edilen veriler göz önünde bulundurulduğunda; dolaşım alanlarının genişletilmesi, aydınlatma ve havalandırmanın artırılması gerektiği açıktır. Böylece tüketici yoğunluğu ile satışların artması beklenebilir. Dolayısıyla Pasajlarda fiziki mekana ilişkin sorunların tamamının henüz çözülmediği de buradan anlaşılmaktadır. Bu da tüketicilerin davranışlarını ve fiziki mekan kullanımlarını etkileyen bir diğer unsur olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Söz konusu Pasajlar, Ankara'nın uzun yıllardır tüketici alışkanlıklarını ve kültürünü yansıtmaktadır denebilir. Ancak artan alışveriş merkezi sayıları ve tüketicilerin daha çok alışveriş merkezlerine gitmesi ve

İnternette yapılan alışverişin artması, tüketici alışkanlıklarını da değiştirmiştir. Yapılan anketler ve gözlemler, yıllar içerisinde tüketicilerin e-ticareti yaygın olarak kullanmaya başladığını da ortaya koymaktadır. Bu sebeple mağaza sahipleri arasında küçük bir orana sahip olsa da hem fiziksel mekanda satış yapan hem de internet mağazacılığını kullanan dükkanların yıllar içerisinde oluşan olumsuz ekonomik koşullardan ve e-ticaretin yaygınlaşmasından olumsuz olarak etkilenmedikleri görülmektedir. Oysa sadece Pasaj içerisinde satış yapan dükkan sahipleri ve kiracıların e-ticaretin yaygınlaşmasından olumsuz olarak etkilendiği görülmektedir. Ancak yapılan anketlerde Pasaj içerisindeki dükkan sahipleri ve kiracıların tüketicilerin yoğunluğunun azalması sorunu dışında genel olarak Pasajlar'da bulunmaktan memnun oldukları dikkat çekmektedir. Fakat söz konusu memnun olanların oranlarının 2008 yılı memnun olanların oranlarına kıyasla 2019 yılında azaldığı görülmektedir.

Son yıllarda e-ticaret ve internet mağazacılığı faaliyetleri, gelişen teknoloji ile birlikte hızlı teslimat, tüketici gizliliği, daha fazla ürün çeşitliliği ve uygun fiyat gibi birtakım kolaylıklar ve avantajlar sağladığı için tüketiciler tarafından tercih edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla hiç internette sipariş vermeyen bazı bireyler de böylelikle internette yapılan alışverişin getirdiği avantaj ve kolaylıklardan faydalanmayı ve internette alışveriş yapmayı deneyimlemişlerdir. Burada dikkat çeken ve bireyler tarafından yaşanan en büyük sorunlar daha çok internette yapılan alışverişlerde fotoğraftaki ürün ile gerçekte teslim edilen ürünün aynı olmaması ve ürünlerin zamanında teslim edilmemesi gibi sorunlardır. Burada daha çok kargo ve nakliye sorunlarından bahsedilebilir. Bu sebeple, her ne kadar kent belleği içerisinde önemli yere sahip olan Pasajlar içerisindeki dükkanlar şu an ticari faaliyetlerini sürdürseler de ileride teknolojinin ve teknolojik altyapının gelişmesi ile birlikte daha çok internet mağazacılığının, internette yapılan alışverişlerin ve e-ticaretin artacağı ve fiziksel mekanda yapılan alışverişin yerini e-ticaret faaliyetlerinin alacağı tahmin edilmektedir. Bu durum, yapılacak alışverişlerde artık internet ortamının yeterli olduğunu düşünen kişi sayısının fazla olmasından ve çoğu anket yapılan kişinin e-ticaretin yaygınlaşmasından önce internette aynı sıklıkla alışveriş yapmadıklarından ve bireylerin daha çok haftada bir, iki ve hatta üç kez çevrimiçi alışveriş yapmalarından da öngörülebilir. Ve son olarak yine anket sonuçlarına bakıldığında, tüketici davranışlarının değişmesi ise, bireylerin çevrimiçi alışverişe, daha sakin, uzak, daha açık ve/veya yarı açık alışveriş birimlerine yönelmelerinden anlaşılmaktadır.

6.KAYNAKÇA

Al, M. (2011). Kentte bellek yıkımı ve kimlik inşası–Palimpsest: Ankara Atatürk Bulvarı bağlamında bir inceleme. *İdealKent*, 2(4), 22-36.

Aytar Sever İ. (2012). Geleneksel Türk Osmanlı Han Yapıları Ve Belçika’da Bulunan Pasaj Yapılarından Örnekler, Uluslararası Türkiye Belçika ve Türk Kültür Sanatı Sempozyumu, 133-138, Tam Metin Bildiri.

Aytar, İ., (2013). Alışveriş Merkezlerinin Tarihsel Süreç İçinde Gösterdiği Değişimler ve Mekânsal Kurgularının Sosyal Yaşam Üzerindeki Etkilerinin Örnekler Üzerinde Analizi, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bölümleri Enstitüsü, İstanbul.

Batuman, B. (2002). Mekan, Kimlik Ve Sosyal Çatışma: Cumhuriyet’in Kamusal Mekanı Olarak Kızılay Meydanı. (G. A. Sargın Der.) *Ankara’nın Kamusal Yüzleri: Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler* İçinde (Ss. 40-76). İstanbul: İletişim Yayınları.

Bayraktar, N. (2013). Tarihe eş zamanlı tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının değişim süreci. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 20-35.

Cansu K. (2021). Kentsel Mekân Organizasyonunda Han Ve Pasaj Geçişlerinin Okunması: Malatya Kent Merkezi Örneği, İnönü Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı.

Çağlar, N., Uludağ, Z. ve Aksu, A. (2006). Hürriyet Meydanı: Bir kentsel mekanın yenilik ve dönüşüm öyküsü. Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi, 21(1), 177-182.

Erkan N. (2022). E-Ticaretin Gelişimi Ve Türkiye’de E- Ticaretin Ekonomi Üzerine Etkileri, Ekonomi Ve Yönetim Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Ertuna, C. (2005). Kızılay’ın modernleşme sahnesinden taşarlaşmanın sahnesine dönüşüm sürecinde Güvenpark ve Güvenlik Anıtı. *Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, 15(4), 6-15.

Gehl, J. (2011) *Life between Buildings: Using Public Spaces*. 6th Edition, Island Press, London.

Gottdiener, M. (2005). Post Modern Göstergeler: Maddi Kültür ve Post Modern Yaşam Biçimleri, Çev. Cengiz, E., Gür, H. Ve Nur, A. Ankara: İmge Kitabevi, ss. 127.

Keleş, R., (1980). Kent Bilimleri Sözlüğü, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Konuk, G. (1979). Kentsel Tasarımda Boyutlandırma Ölçütleri ve Ülkemiz İçin Geniş Kapsamlı Bir Model Önerisi. Doçentlik Tezi. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.

Küçüktaşdemir G. (2018). Kentin İç Mekânları: Ankara Belleğinde Pasajlar, (1950-1980), İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı, Sanatta Yeterlik Tezi, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.

Sanrı N. (2015). Mimari Paralaks Yorumuyla Ara Mekân Kavramı, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Simser D.H. (2020). Pasajların Düşüşü ve Flanörün Sürgünü, Ankara'da Bir Pasaj, Ankara Araştırmaları Dergisi, 8(1), 83-103, Haziran, 2020:88,96, DOI: 10.5505/jas.2020.30602.

Vardar, A. (1989). Başkent'in ilk planları. *Planlama TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını*, 3(2-3-4), 38-50.

Yolalan, N.S. ve Çelen Öztürk, A. (2021). Kolektif bellek mekanı olarak meydanların zihin haritaları üzerinden analizi: Ankara Kızılay Meydanı. *Eksen Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 2(2), 1-15.

ENDÜSTRİ 4.0'IN EĞİTİM ALANINA ETKİLERİ

Edagül ÇOBAN¹

Hasan UZUN²

Geliş Tarihi: 09/05/2022

Kabul Tarihi: 06/06/2022

ÖZET

Geçmişten günümüze, özellikle teknoloji alanında geniş bir yelpazede gelişmeler yaşanmıştır. Bu gelişmelerden biri de bünyesinde büyük veri, yapay zekâ, nesnelerin interneti, bulut bilişim, 3D yazıcılar, siber fiziksel sistemler, sanal gerçeklik vb. birçok unsuru barındıran Endüstri 4.0'dır. Dördüncü Sanayi Devrimi'ni ifade eden Endüstri 4.0, neredeyse iş gücüne hiç ihtiyaç duymadan akıllı fabrikalar ve dijital teknolojilerle üretim yapmayı vadetmektedir. Teknolojinin oldukça hızlı geliştiği günümüzde insanların günlük yaşam tarzları da değişmektedir. Teknoloji kullanımının yoğun olduğu meslek gruplarında, insanların sadece iş veya akademik hayatlarında değil özel hayatlarında da duygularını ifade etme biçimlerinde farklılaşmalar görülmektedir. Bu nedenle Endüstri 4.0'ı yakalamak için her alanda teknoloji tasarlamak, geliştirmek ve üretmek gerekmektedir. Ancak üretimin yanı sıra bu yeni teknolojiyi kullanabilen nitelikli iş gücünün yetiştirilmesi de önemlidir. İşte tam da bu noktada eğitim sektörü, Endüstri 4.0 kapsamında detaylı olarak çalışılması gereken bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, Endüstri 4.0'ın eğitim alanına getirdiği yeniliklere ilişkin kavramsal bir çerçeve çizerek eğitim alanına olası etkilerini ele almaktır. Ayrıca, dijital dönüşümün eğitim sistemi üzerindeki etkilerinin araştırılması eğitimin geleceği açısından önem arz etmektedir. Endüstri 4.0 ile birlikte eğitim alanında gerçekleşen dijital dönüşüm, eğitimi artık herkesin kolayca erişebileceği bir hizmet haline getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eğitim, Endüstri 4.0, Teknoloji

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Teknoloji ve Bilgi Yönetimi ABD, edagulcoban23@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8943-8508

² Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, huzun@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3526-2540

Effects of Industry 4.0 on the Field of Education

ABSTRACT

There has been a large spectrum of developments from history to the present, especially in the field of technology. One of these developments is Industry 4.0, which includes many elements like big data, artificial intelligence, the internet of things, cloud computing, 3D printers, cyber-physical systems, virtual reality, etc. Industry 4.0, which refers to the Fourth Industrial Revolution, promises to produce with intelligent factories and digital technologies with almost no need for labor. Today, when technology is developing very rapidly, people's daily lifestyles are also changing. In occupational groups where the use of technology is intense seeing differences in the way people express their feelings not only in their business or academic life, but also in their private lives. For this reason, it is necessary to design, develop and produce technology in every field in order to catch Industry 4.0. However, in addition to production, it is necessary to train a skilled labour capable of utilizing this new technology. At this point, the education sector appears to be an area that needs to be studied in detail within the scope of Industry 4.0. In this context, the aim of the study is to draw a conceptual framework regarding the innovations brought by Industry 4.0 to the field of education and to discuss its possible effects on the field of education.

Keywords: Education, Industry 4.0, Technology

GİRİŞ

Teknolojide ve dijitalleşmede yaşanan gelişmeler toplumun yaşayış ve tüketim biçimlerinde de değişimlere yol açmış ve Endüstri 4.0 adı verilen yeni bir sanayi devrimini ortaya çıkartmıştır. Bu sanayi devrimini diğer üç devrimlerden farklı kılan, teknolojinin getirdiği yenilikleri tüm alanlara entegrasyonunu sağlayan uygulamaların yer almasıdır (Demir ve Narlıkaya, 2020: 71).

Endüstri 4.0 ile birlikte akıllı, birbiriyle bağlantılı nesnelere yaşantımıza girmiştir. Endüstri 4.0; büyük veri ağları, nesnelere interneti, bulut bilişim sistemleri, otonom robotlar, siber güvenlik ağları, siber sistemler, akıllı makineler, sistem entegrasyonu, artırılmış gerçeklik, 3D yazıcılar, sensörler, akıllı fabrikalar, akıllı ürün yönetimi, akıllı müşteri gibi birçok uygulamayı içinde barındırmaktadır (Erturan, İlkay ve Ergin, 2018: 154-155). Bu teknolojiler siber güvenlik, mobil teknolojiler, gerçek zamanlı veri yönetimi, birlikte çalışabilirlik, dijitalleşme, esneklik ve çeviklik, entegrasyon gibi birçok faaliyeti desteklemektedir.

Günümüzde en fazla tartışılan konuların başında gelecekte insan gücüne ne ölçüde ihtiyaç duyulacağı gelmektedir. Bu durum sanayi devrimi ile başlamış olup her yeni değişimle birlikte özellikle ülkeler için daha da önemli bir sorun haline gelmiştir (Yasım, 2020: 48). Ülkelerin küresel ölçekteki değişimlere uyum sağlamaları ve rekabet edebilmeleri ancak nitelikli insan kaynağı ile mümkün olabilmektedir. Bunu sağlamanın yolu, eğitim yoluyla mevcut eğitim sisteminin ve insan kaynağının kalitesini yükseltmektir. Çünkü bir ülkenin gelişmişlik düzeyi ve sanayi devrimiyle yüzleşmedeki başarısı, mevcut eğitim sisteminin değişime ve bunun sonucunda elde edilen eğitim kalitesinde meydana gelen gelişmelere uyum sağmasıyla belirlenmektedir. Bu nedenle eğitim kurumları ve eğitimciler bu kaçınılmaz değişime sessiz kalmamalı ve gelişen dünyaya uyum sağlayarak küresel dünyaya ayak uydurmalıdır.

Fisk (2017), yeni öğrenme vizyonunun sadece öğrenilecek bilgi ve becerileri öğretmek olmadığını, aynı zamanda bu becerileri öğrenme ortamlarında yeniden yapılandırmasının gerekli olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle Endüstri 4.0 eğitim alanında yaratıcı ve yenilikçi fırsatlar yaratmak

için insan kaynakları ve teknolojiyi birleştirmesi açısından önemli bir fırsat olarak görülmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın amacı, Endüstri 4.0'ın eğitim alanına getirdiği yeniliklere ilişkin kavramsal bir çerçeve çizerek eğitim alanına olası etkilerini ele almaktır. Bu çalışma, Endüstri 4.0'ın eğitim alanına olası etkilerini ortaya koyması açısından önemlidir ve yazındaki diğer araştırmalara da katkı sağlayacaktır. Çalışma da ilk olarak Endüstri 4.0 olgusu kavramsal bir çerçevede incelenmiştir. Daha sonra Endüstri 4.0 ve eğitim ile ilgili yazında öne çıkan bilgilere yer verilmiştir. Son olarak ise Endüstri 4.0'ın eğitim alanına olası etkisi Endüstri 4.0'ın bazı unsurları açısından incelenmiştir.

1. ENDÜSTRİ 4.0' A GENEL BİR BAKIŞ

İnsanlık tarihine bakıldığında zaman birçok teknolojik yapı keşfedilmiş ve bu yapılar beraberinde dünyaya büyük toplumsal devrimleri getirmiştir. Milattan önce tekerleğin bulunmasından itibaren teknoloji gelişerek günümüzde insansız makinelere ve robotlara kadar ilerlemiştir. Bu icatlar dünya üzerinde teknolojik kırılmalara sebep olmuştur ve hız kesmeden devam eden bu teknolojik ilerlemelerin gelecekte de kırılmalara neden olacağı düşünülmektedir. Endüstri 1.0 ile başlayıp günümüze kadar gelen dört sanayi devrimi ile sanayinin yanı sıra toplumda da değişimler görülmüştür. Bu sanayi devrimleri getirdikleri değişimlerle sosyal toplumun yanı sıra bu toplumların organize olduğu diğer sektörlerde de etkisini gözle görülür bir şekilde hissettirmiştir (Aksoy, 2017: 35-37).

Endüstri 4.0 kavramı ilk kez 2011 tarihinde, siyaset çevresi, iş dünyası ve akademi temsilcilerin yer aldığı "Endüstri 4.0" isimli çalışma grubunun Almanya'nın sanayisinin güçlendirilmesi amacıyla ileri sürülmüştür. Alman hükümeti Endüstri 4.0'ı 2011 yılındaki yüksek teknoloji stratejisinin en önemli gelişmelerinden biri olarak kabul etmiştir. Endüstri 4.0 çalışma grubu 2012 yılında Alman hükümetine, Endüstri 4.0'ın uygulanmasına ilişkin birtakım öneriler sunmuştur. Çalışma grubunun Endüstri 4.0'a ilişkin son nihai raporu ise 2013'de Hannover Fuarı'nda sunulmuştur (Metin, 2019: 12).

Endüstri 4.0'ın teknolojik gelişmelere ve dijitalleşmeye bağlı olarak ortaya çıkması ve bu iki kavramdaki hızlı ve sürekli değişim, Endüstri 4.0 kavramının tanımlanmasında da tam anlamıyla bir uzlaşma sağlanamamasına

neden olmuştur. Yazında konuyla ilgili yapılan bazı tanımlamalar şu şekildedir:

İnternet ve üretim kavramıyla ortaya çıkan Endüstri 4.0, üretimdeki makinelerin her alandan bilgi sistemleri ve üretim süreçleriyle birbirleriyle bağlantılı olması olarak açıklanabilmektedir (Tupa vd., 2017: 1223-1230). Endüstri 4.0'ı, yüksek düzeyde bir işletim verimliliği ve üretkenliği ile birlikte, daha yüksek seviyede bir otomasyon ortaya koyarak işletmeye katma değer kazandırmak şeklinde tanımlanabilir (Lu, 2017: 2). Endüstri 4.0'ı gelişen teknoloji yardımıyla internet tabanlı akıllı makineler, üretim hatları ve süreçleri oluşturmaktır (Schumacher vd., 2016: 162).

Daha özellikli olarak Endüstri 4.0 kavramını tanımlarsak, akıllı ürünler ve cihazların birbirleriyle (nesnelerin interneti) iletişim kurabilmesi ve etkileşime girebilmesi için özellikle sensörler yardımıyla bir dizi yeni dijital endüstriyel teknolojinin kullanılmasını ifade eder (Strange ve Zucchella, 2017: 2).

Dördüncü endüstri devrimi olarak adlandırılan Endüstri 4.0 kavramı, ülkelerin ve işletmelerin küresel rekabette avantaj elde etmeleri için geliştirdikleri endüstriyel teknolojilerdir. Endüstri 4.0; bilişim teknolojileri ile operasyonel teknolojilerin bir arada çalışması şeklinde de tanımlanabilir. Özellikle bu sürecin oluşmasında internet, bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin de katkısını azımsamamak gerekir (Banger, 2017: 35).

Endüstri 4.0; iletişim, bilişim, internet, sensör, otomasyon, yapay zekâ ve robotik teknolojilerinin süreçleri yoğun bir şekilde etkilemesi ve dönüştürmesi ile ortaya çıkan bir kavramdır. Endüstri 4.0'ı tetikleyen unsurlar aşağıda açıklanmıştır:

Nesnelerin İnterneti: Nesnelerin interneti, genel olarak nesnelerin birbiriyle ilişki içinde olmasına olanak verir. Son dönemlerde nesnelerin interneti en yenilikçi teknolojik girişim olarak kabul edilmektedir. Nesnelerin interneti fikri Kevin Ashton tarafından ortaya konulmuştur. Bu fikrin temelinde dünya üzerinde sensörler aracılığı ile bir iletişim ağı kurulması ve insanların daha rahat ve zahmetsizce alışveriş yapabilmesine olanak sağlanması yer almaktadır (Güler, 2018: 527).

Nesnelerin internetinin temel özellikleri aşağıda verilmiştir (Vermesan ve Friess, 2014: 12-13):

Bağlanılabilirlik: Nesnelerin interneti kullanımı sayesinde, her türlü nesne küresel bilgi ve iletişim altyapısıyla birbirine bağlanabilmektedir.

Nesneler Arası Hizmet Yeteneği: Nesnelerin kısıtlamalarına uygun olarak nesneler için gizlilik koruması ve fiziksel nesneler ile sanal nesneler arasındaki ilişki gibi hizmetler sağlama yeteneğine sahiptir. Bu hizmetleri sunabilmek için hem fiziksel dünyadaki hem de bilgi teknolojilerinin Endüstri 4.0'a uyarlanması gerekmektedir.

Heterojenlik: Nesnelerin internetine bağlı cihazlar farklı donanım platformlarına ve ağlarına bağlı olarak heterojendir. Böylece, farklı ağlar üzerinden diğer cihazlarla ve hizmet platformlarıyla bağlantı halinde olabilirler.

Dinamik Değişiklikler: Nesnelerin interneti sayesinde cihazların uyku, uyanma, bağlantı, bağlantı kesme, çalışma hızı ve konumları takip edilebilmektedir. Ayrıca cihaz sayısını dinamik olarak değiştirilebilmek de mümkündür.

Yüksek Düzeyde Ölçüm: Nesnelerin interneti ile birlikte birbirleriyle yönetilmesi ve iletişim kurması gereken cihazların sayısı, mevcut İnternet'e bağlı olanlardan daha fazla olacaktır. Ayrıca cihazlar tarafından sağlanan iletişim, insanlar tarafından sağlanan iletişimden daha önemli bir yer tutacaktır. Sonuç olarak insanlar yerine cihazların sağladığı iletişim tercih edilecektir.

Bulut Bilişim: Endüstri 4.0 devrimi ile beraber gelen ve nesnelerin interneti teknolojisiyle birlikte açığa çıkan karmaşık, çeşitli ve büyük orandaki verilerin depolanması, işlenmesi ve kullanılmasında bulut bilişimi teknolojisi önemli bir rol oynamaktadır (Tutar, 2018: 95). Özellikle şirketlere depolama, sunucu, ağ, yazılım gibi birçok bilgi teknolojileri kaynağı sunmuştur (Zhang vd., 2012: 174).

Büyük Veri Teknolojisi: İnternetin her gün biraz daha büyümesi beraberinde büyük miktarda veri üretilmesine ve toplanmasına olanak tanımıştır. Özellikle geleneksel araçlar artık bu verilerin işlem ve analizleri için yeterli olmamaktadır. Gün geçtikçe büyüyen bu veri tabanını hızlı ve

verimli kullanılması işletmelerin rekabet güçlerini arttırabilmeleri açısından önem arz etmektedir. Bu nedenle işletmelerin sürekli olarak veri analizi yöntemleri geliştirmelerinin gerekliliği bir kez daha öne çıkmaktadır. Bunun yanında büyük veri teknolojisi dört ana boyuttan oluşmaktadır (Witkowski, 2017: 768):

Hacim: Veri miktarının çok büyük boyutlarda olması, depolama, yönetim toplama ve analiz için gerekli olan geleneksel araçların kapasitesinin üzerinde olmasıdır.

Çeşitlilik: Büyük veri işletim sistemlerinin, sosyal ağ sitelerinin ve internetten elde edilen dinamik ve yapılandırılmamış birden fazla veriyi ifade etmektedir. Bu sebeple videolardan elde edilen görüntüler, ağ sistemlerinden elde edilen bilgiler ve sosyal medya içeriklerinin sıradan analiz yöntemler ile analiz edilmesi mümkün olmamaktadır.

Hız: Büyük veri üzerinde gerçek zamanlı, sürekli olan ve değişkenlik gösteren bir veri üretimi bulunmaktadır. Bu verilerin doğru bir şekilde analiz edilmesi için eş zamanlı analizi yapılmalıdır.

Değer: Büyük veriden oluşturulan bütün bilgiler değerli olmayabilir. Çünkü bilgi kitesinin içerisinden işletme için değerli olan verilerin belirlenmesi ve uygun olan birime yönlendirilmesi gerekmektedir.

Yapay Zeka: Makinelere düşünme yeteneği kazandırılması olarak tanımlanan yapay zeka Endüstri 4.0 çağının temel unsuru olduğu konusunda görüş birliği vardır. Yapay zekanın temelinde insan zekasının ve öğrenme yetisini makinelere kazandırılması ve aynı işleri yapabilmeleri yer almaktadır (Gür vd., 2018: 101).

Otonom Robotlar: 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren otomasyonun, elektroniğin ve haberleşmenin gelişmesi ile beraber robot teknolojisinde büyük gelişmeler görülmüştür (Han, 2011: 4-8). Otonom robotlar birçok özelliğe sahiptir. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz (Banger, 2017: 74):

- ❖ Kendisi ve çevresi hakkında veri edinebilir, işleyebilir, karara ve eyleme dönüştürebilir, verileri ağ üzerinden gerekli yerlere iletebilir.
- ❖ Diğer makinelerle veya operatörlerle yerel ağlar ve internet üzerinden iletişime geçebilir.

- ❖ Uzun süre boyunca operatör müdahalesi ve yardımı olmadan kendi başına çalışabilir.
- ❖ Operatör yardımı olmadan çalışma ortamında hareket edebilir.
- ❖ İnsanlara, diğer makinelere ve çalışma alanına zarar verecek hareketlerden kaçınabilir.
- ❖ Kendi konfigürasyonlarını ve parçalarını, yapılacak eyleme uygun şekilde operatör desteği olmadan değiştirebilir.

Üç Boyutlu Yazıcılar: Üç boyutlu yazıcılar, bilgisayar destekli tasarım programları yardımıyla tasarlanmış herhangi bir elektronik veriyi; kalıp, model ve buna benzer araç ve gerece gerek görülmeden makineye göndererek kat kat malzeme ekleyerek fiziksel model imalatı yapan makinelerdir (Özsoylu, 2017: 54). Üç boyutlu diğer bir deyişle 3D yazıcı; bilgisayardan alınan dijital üç boyutlu veriyi somut nesnelere şekline getiren bir makinedir. Geniş kullanım alanına sahip olan üç boyutlu yazıcıların çalışma şekli bilgisayar ortamında hazırlanan herhangi bir üç boyutlu verinin sanal olarak tabakalara bölünmesine ve her bir tabakanın eritilen hammaddeye dökülerek üst üste gelecek bir şekilde basılmasına dayanmaktadır (EBSO, 2015: 10).

Siber Fiziksel Sistemler: Siber fiziksel sistemler; akıllı fiziksel bileşenlerin, gömülü işlem ve depolama olanaklarına sahip nesne ve sistemlerin birleşiminden oluşmaktadır. Bunlar internet ağları üzerinden küresel bir şekilde birbirine bağlanır. Siber fiziksel sistemler, esas olarak sistemler ve kişiler arasında iletişim kurma ve ağ oluşturma yeteneğine sahip endüstriyel ürünlerin yapılmasını sağlar. Bu da mevcut üretime katkı sağlar. İzleme, uzaktan tanıma, uzaktan iletişim sağlama, uzaktan kumanda vb. alanlarda yeni olanaklar sunar. Akıllı kontrol sistemleri, gömülü yazılımlar ve fiziksel sistem ağlarına bağlanma özellikleriyle kendi aralarında rahatlıkla iletişim kurabilir. Endüstri 4.0'ın önemli bir yapı taşı sayılmasına olanak tanıyan özellikleri de bu sistemlerin takip, izleme ve uzaktan kumanda edilmeleridir (Shariq vd., 2015: 42). Siber fiziksel sistemler akıllı üretim sistemlerinin vazgeçilmez unsurlarından bir tanesidir. Siber fiziksel sistemlerinin bulunmadığı bir üretimde otomasyon ve sürecin sistematik bir şekilde devam etmesi mümkün değildir (Özsoylu, 2017: 52).

Simülasyon: Simülasyon Teknik olarak bakıldığında, gerçek bir dünya süreci veya sisteminin işletilmesinin zaman üzerinden taklit edilmesi.” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu yönden bakıldığında simülasyon, bir

sistemde yer alan nesnelerin birbirleriyle olan ilişkilerini içine alan sistem veya süreçlerin bir formudur (EBSO, 2015: 20). Endüstri 4.0'la birlikte simülasyonlar tüm operasyonlarda daha kapsamlı şekilde kullanılacağı düşünülmektedir. Bu simülasyonlar; gerçek dünyadaki verileri, fiziksel dünyayı, makineleri, ürünleri ve insanları içine alacak şekilde sanal bir modelde yansıtılabileceğinin ifadesidir (Rübman vd., 2015: 5).

Sanal Gerçeklik: Artırılmış gerçeklik ses, video, grafik veya GPS verileri gibi bilgisayar tarafından üretilen sistemlerin canlı, fiziksel ve gerçek dünya ortamı üzerine aktarılarak insanların üretilen bu sistemlerle etkileşime girmesini sağlayan teknolojiye denilmektedir (Demirer ve Erbaş, 2015: 804).

2. EĞİTİM VE ENDÜSTRİ 4.0

Bakıldığı zaman eğitim, bir tanım altında toplanamayacak kadar büyük ve karmaşık bir kavramdır. Eğitim, asıl olarak bireye belirli bir süreç sonucunda kazandırılmak istenen bilgi ve beceriler yönünden etkileme ile yönlendirme süreci olarak tanımlanabilir. Bireyin istenilen bilgi ve beceri kazanımı kolay olmamakla beraber uzun bir zamanı kapsamaktadır. Temelde bakıldığında eğitimin bir davranışı istenilen bir diğer davranışa dönüştürme hareketi olduğu söylenebilir. Bireyde bir davranışın oluşması ve ortaya çıkması aynı zamanda toplumsal bir süreç sonucunda kültürel bir etki ile ortaya çıktığı için nesiller boyu devam edebilmektedir. Bu bakımdan da değiştirilmesi ve yeni bir davranışın kişiye kazandırılması uzun bir süre almaktadır (Uysal, 2004: 82).

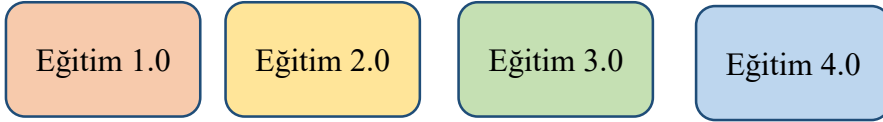
21. Yüzyıl bilişim teknolojilerinin öne çıktığı bir çağ olmuştur. Özellikle bilgisayar teknolojisinin ortaya çıkışı ve ardından internet sayesinde bilgiye ulaşmanın kolaylaşması teknolojiyi insan yaşamının vazgeçirmez bir parçası haline getirmiştir. Ayrıca insanlara birçok alanda kolaylık sağlayan dijitalleşme en fazla bilgiye erişim ve iletişim kurma konularında kolaylıklar sağlamıştır (Fermanoğlu, 2020: 217).

Endüstri 4.0 sürecinin iyi bir şekilde yürütülebilmesi ancak dijitalleşme ile gelişen yeni bilişim teknolojilerine iyi bir şekilde adapte olunmasıyla mümkün olacaktır. Dolayısıyla sürekli olarak artan veri işleme hızı ve veri miktarları sağlık, üretim, tüketim ya da eğlenceye kadar neredeyse tüm alanlar için dijital dönüşümü kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Çünkü teknolojinin küresel entegrasyon ile dijital dönüşümü toplumların gelişmesine

yol açmıştır. Bu durum pek çok alanda olduğu gibi eğitim alanında da değişimi ve teknolojiye uyumu zorunlu hale getirmiştir ve ayrıca eğitimde fırsat eşitliğini ortaya çıkarmıştır (Erdoğan, 2020: 3; Demir ve Narlıkaya: 2021: 92).

Endüstri devrimleri ile birlikte geçmişten günümüze eğitim sistemindeki değişimler Tablo 1'de özetlenmiştir.

Tablo 1: Eğitim Süreçlerinin Karşılaştırılması

Süreç	Yerine getirme odaklı	Tamamlayıcı	Yenilikçi	Daima gelişen
İnsanlar	Genç yönetim	Genç ve orta yaşlı yönetim	Genç, orta ve yaşlı yönetim	Paydaşlar(İç ve dış)
Araç/ Teknoloji	Hızlı	Daha iyi	Hızlı, daha iyi ve ucuz	Hızlı, en iyi ve akıllı
Yönetim anlayışı	Sol beyin	Sağ beyin	Tüm beyin	Hızlandırılmış öğrenme
Amaç	Süreç temelli	Katılımcı temelli	Beceri temelli	İnsan temelli
Yıl	1970'ler	1990'lar	2000'ler	Günümüz

Kaynak: mentalup.net, 2022, <https://www.mentalup.net/blog/egitim-4-0-nedir-ozellikleri-prensipleri>

Endüstri 4.0 eğitim alanında da ayrı ve önemli bir yere sahiptir. Tablo 1'de görüldüğü üzere, Endüstri 4.0 ile birlikte eğitim sistemi yeni teknolojiler ile sürekli kendini geliştiren, hızlı ve akıllı sistemleri içinde barındırarak daha iyi öğrenme ortamı yaratan insan temelli bir eğitim sistemine dönüşmesine neden olmuştur. Bu dönüşüm günümüzden çok geleceği şekillendirilecek ve insanlığın kaderini değiştirecek olmasından dolayı büyük bir değer taşımaktadır (Parlak, 2017: 1743).

3. ENDÜSTRİ 4.0'IN EĞİTİM ALANINA ETKİLERİ

Endüstri 4.0 eğitim alanı açısından, toplumu potansiyel olarak daha iyi hale getirebilecek karmaşık, diyalektik ve heyecan verici bir fırsattır. Endüstri 4.0 hayatın hemen her alanını etkilediği gibi eğitim alanı içinde hem

fırsatlar hem de zorluklar barındırmaktadır. Endüstri 4.0 ile birlikte, nesnelerin interneti, 3D baskı, kuantum hesaplama ve yapay zekâ gibi farklı bileşenlerinin kullanılmasıyla eğitim sektörü de yeni zorluklara çözümler sunmak için yeniden dönüştürülmelidir (Kayembe ve Nel, 2019: 87). Bu bağlamda endüstri 4.0'ın eğitime etkilerini endüstri 4.0'ın ortaya çıkaran bazı unsurları açısından incelenmesi daha doğru olacaktır.

3.1. Nesnelerin İnterneti (IoT)'nin Eğitime Etkisi

Nesnelerin interneti teknolojisinin yaygınlaşması ile birlikte eğitim sektöründe de büyük dönüşümler yaşanması beklenmektedir. Çünkü eğitim sektörü, İot sistemlerinin uygulanması için güçlü bir aday olarak kabul edilmektedir. Son yıllarda, IoT teknolojisi, eğitim kaynaklarının ölçeklenebilir, zengin medya içerik havuzları biçiminde şekillenmesine yol açmıştır (Ramlowat ve Paattanayak, 2019: 248-249). Aşağıda IoT'nin eğitimdeki etkisine ilişkin bazı araştırmalar sunulmaktadır.

Eğitim sistemi, akıllı öğrenme, içerik, pedagoji veya iletilecek değerler için kalıcı fırsatlar sunmaktadır. Genel olarak, pedagojinin öğretmen ve öğrenenler arasında bilgi aktarmanın yolu olduğu ileri sürülmektedir. Öğretmen her zaman bilgi aktarma yöntem ve tekniklerini güncellemelidir (Mrabet ve Moussa, 2017: 275-276) temel ve ortaöğretimde IoT'nin entegrasyonun, eğitime önemli katkılar sağlayacağını belirtmişlerdir. Özellikle IoT'nin akıllı öğrenmede yeni bir aktör olarak entegrasyonu, okul ortamında insanlar (öğrenciler ve öğretmenler) ve nesnelere (Cihazlar) arasındaki etkileşimi kolaylaştırabilir. Bu etkileşim nesnelerin kendi aralarında ve bu eğitim ortamlarında bulunan kişilerle iletişim kurabilmesi anlamına gelmektedir. Akıllı öğrenme süreci, öğrencinin kurs çalışmalarını mobil cihazlarında (tabletler, akıllı telefonlar, bilgisayarlar vb.) tamamlamasına ve öğrencilerin mobil cihazlarından gerçek zamanlı sınıflara tam erişimine ve ortak öğrenmeye olanak sağlamaktadır.

Burd vd. (2017)'leri bilgisayar bilimi ve bilgi teknolojisi alanındaki orta öğretim sonrası eğitimcilerin IoT öğretiminde karşılaşılabilecekleri ana motivasyonları ve zorlukları araştırmıştır. IoT teknolojisi, gömülü sistemler, iletişim ağları, istemci-sunucu mimarisi, bulut bilişim, hizmet odaklı mimari tabanlı sistemler ve insan-bilgisayar etkileşimi gibi çeşitli çağdaş bilgi işlem konularını içinde barındırmaktadır. IoT'nin günümüzün büyük endüstriyel uygulamaları üzerinde önemli bir etkiye sahip olacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle, öğrencilerin yeni bilgi alanlarına maruz kalarak bu tür sistemleri etik ve güvenli bir şekilde analiz etmeyi, geliştirmeyi ve sürdürmeyi öğrenmelerinin zorunlu olduğu vurgulanmıştır.

Moreira vd., (2017)'leri çalışmalarında IoT'nin eğitimdeki potansiyel zorluklarını belirtmişler ve IoT ve açık verilerin okul kitaplarına entegrasyonunu yani akıllı kitaplar olgusunu incelemişlerdir. Akıllı kitaplar, geleneksel okul ders kitaplarını salt bir kaynaktan “artırılmış gerçeklik veya mobil bilgi işlem” gibi diğer etkileşim yöntemlerini kolaylaştırabilen ve böylece kitaba ait eğitim içeriğini zenginleştiren bir hizmete dönüştürerek eğitimin kişiselleştirilmesinin arkasındaki itici güç olacağını belirtmişlerdir.

Maqbool vd., (2017)'leri çalışmalarında, genel olarak tıbbi öğrenmeye yönelik olan ve diğer alanlara da genişletilebilecek bir “IoT-tabanlı Ters Yüz Edilmiş Öğrenme Platformu (IoTFLiP)’u önermişlerdir. IoTFLiP, tersine çevrilmiş bir öğrenme ortamında Vaka Tabanlı Öğrenmeyi (CBL) desteklemek için IoT kaynaklarını ve altyapısını kullanmaktadır. IoTFLiP, bir bulut ortamında çalışan, ters çevrilmiş vaka tabanlı bir öğrenme platformu olan Etkileşimli “Vaka Tabanlı Çevirmeli Öğrenme Aracı (ICBFLT)” ile karşılaştırılmıştır. ICBFLT, güvenlik, gizlilik ve kişiselleştirilmiş verilerin teslimi göz önünde bulundurularak tasarlanmış olsa da, yaygın ve geleneksel hasta vakaları için destekten yoksun olan bir platformdur. Bu nedenle, IoTFLiP'in temel amacı, çoğunlukla isteğe bağlı olan hizmetleri, bilgi paylaşımını ve verilerin gizliliğini koruyup, ICBFLT'nin bu temel zayıflığını gidermektir.

Sarıtaş (2015) çalışmasında, üç teknolojik yenilik olan Bulut Bilişim (CC), Nesnelerin İnterneti (IoT) ve öğrenme teorisi “Bağlantıcılık” arasındaki ilişkileri araştırmıştır. Bağlantıcılık, öğrenme ve öğretmeyi desteklemek için bulut bilişim teknolojisini kullanan “alternatif ve etkili bir teori” olarak sunulan Siemens (2005) tarafından önerilen “yeni bir öğrenme teorisi” anlamına gelmektedir. Bu belirtilen üç teknolojik yenilik ile gelişen teknolojinin eğitimdeki potansiyel etkisi de çalışmada tartışılmıştır. IoT ile birleşen bulut bilişim, yeni öğrenme paradigmalarına ve öğretim deneyimlerine yol açmıştır. Geleneksel öğretim uygulamasından, dijital medya ve teknolojilerin kullanımına son derece aşına olan yeni nesil öğrenciler için daha uygun olan bir sürece geçmesini sağlayacaktır. Ancak, ele alınması gereken birkaç zorluk bulunmaktadır. IoT ile birlikte birleştirilmiş bulut bilişim, etkili ve aynı zamanda yeni keşfedilen ağ bağlantılı öğrenme etkinlikleriyle uyumlu olması gereken yeni öğretim metodolojilerini gerektirecektir. Bu nedenle çalışmada, eğitim kurumlarının müfredat geliştirme, öğretmenlerin mesleki gelişimi, eğitim felsefesi, veri güvenliği, yasal ve politik konular ile kaynakların ve altyapının dönüştürülmesine odaklanabilecek uzun vadeli bir strateji hazırlanmasının zorunlu olduğu tavsiye edilmiştir.

Yukarıdaki çalışmalar ışığında bir değerlendirme yapıldığında, bilgisayar eğitimi, temel ve ortaöğretimde öğretme ve öğrenme ve tıp eğitimi gibi eğitim alanlarında IoT teknolojisinin kullanılması, eğitime birçok yenilik getireceği söylenebilir. Yine Eğitim sektöründe IoT ve bulut bilişimin yeni nesil öğrenciler için birçok avantaj sağlayabilir. Ayrıca IoT teknolojisinin olanaklarını ve kaynaklarını kullanmanın, öğretme ve öğrenme sürecinin verimliliğini de önemli ölçüde artırılabilir.

3.2. Yapay Zekâ (AI)'nın Eğitime Etkisi

Yapay zekâ (AI) denilince akla bir süper bilgisayar, sensörlerin dâhil edilmesi gibi uyarlanabilir davranışlar ve insan benzeri biliş ve işlevsel yeteneklere sahip olmasını sağlayan ve gerçekten de geliştiren diğer yetenekler dâhil olmak üzere muazzam işleme yeteneklerine sahip bir bilgisayar gelmektedir. Her alanda olduğu gibi eğitim sektörü içinde, gömülü bilgisayar sistemlerini içeren bir süper bilgisayar olarak geleneksel AI anlayışının ötesine geçen yapay zekâ uygulamaları artmıştır (Chen vd., 2020: 75265).

Wang vd., (2018: 130-131) AI'nın eğitim üzerindeki etkisini üç açıdan ele almıştır:

- ❖ Yapay zekâ, gerçekten “bireyselleştirilmiş öğretim” ve “eğitici eğlence” getirerek eğitim araçlarının ve yöntemlerinin yeniliğini tetikleyecektir. Eğitmenin fizyolojik, psikolojik, yetkin ve hevesli koşullarına dayalı olarak, AI, geri bildirim ışığında içerik seçimi, serbest bırakma yolları ve uyarlamalı ayarlama dâhil olmak üzere kişiselleştirilmiş bir program tasarlayacaktır. Öğretim içeriklerinin seçimi ve üretilmesi, eğitimcinin bilincini ve bilinçaltını etkileyecek şekilde eğitsel ve nesne yönelimli olmalıdır. Böylece düşüncesine yön verebilir ve kişiliğini sanal ortamdaki oyunlara benzer şekilde yeniden şekillendirebilir.
- ❖ Yapay zekânın yaygın olarak kullanıldığı çağda, insanlık temel yeteneğini geliştirmeye odaklanacaktır. Çevre algılama, veri toplama, ilkelerin keşfi, deneyime dayalı tahmin ve kontrol gibi görevler akıllı araçlar veya akıllı sistemler tarafından üstlenilecektir. Bu şartlar altında insan yenilik, keşif, hayal gücü, estetik beğeni ve düzenin yeniden inşası için daha fazla zaman ve enerji kazanacaktır.
- ❖ AI geliştirme, insanları sürekli olarak yeni özgürlük ve hedefler peşinde koşmaya teşvik edecektir. “Fiziksel alan – sosyal alan” ikili düzenin “fiziksel alan – sosyal alan – siber alan” üçlü düzenine

dönüşmesiyle birlikte insanlar kendilerini yeniden değerlendirecek ve şekillendirecektir.

Bunlar dışında (Chen vd., 2020: 75273-752734):

- ❖ Eğitimde yapay zekâ kullanımı, çeşitli biçimlerde ve farklı işlevlere hizmet ederken, eğitimdeki idari ve yönetim işlevlerinin performansı üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Eğitimcilerin veya öğretmenlerin not verme ve öğrencilere geri bildirim sağlama gibi idari işlevlerini daha etkin bir şekilde yerine getirmelerini sağlamıştır.
- ❖ Yapay zekâ, idari görevlerin yerine getirilmesini kolaylaştırmıştır ve öğrencilere talimat ve rehberlik sağlamada öğretmen veya eğitmenin verimliliğini ve etkinliğini artırmıştır. Akıllı ders sistemleri, eğitimcilerin not verme ve geri bildirim sağlama dâhil olmak üzere farklı idari görevleri yerine getirmelerini sağlayan çok çeşitli işlevler sağlamıştır.
- ❖ Yapay zekâ öğretme ve öğrenme sürecini hızlandırabilir ve ayrıca öğrencinin öğrenme deneyimini iyileştirebilir. Öğretmenlerin arada sırada yapmak zorunda oldukları alakasız işleri azaltabilir, bu da öğrenciler için anlamlı öğrenme deneyimine daha fazla odaklanabilecekleri anlamına gelmektedir.
- ❖ Bunların yanı sıra AI'dan yararlanan Grammarly, Ecree, PaperRater ve Turnitin gibi diğer programlar da eğitimcilerle intihal denetimi, derecelendirme ve not verme dâhil olmak üzere farklı idari işlevleri yerine getirme ve öğrencilere iyileştirme alanları hakkında geri bildirim sağlama işlevleri sağlamıştır.

Sonuç olarak AI, yeniçağdaki gereksinimleri karşılamak için eğitim sistemlerini yeniden yapılandıracak ve öğretim içeriklerini sürekli olarak yenileyecektir. Zekâ çağında, insanlar bilgi işlemenin ilke ve yöntemlerini anlamada inisiyatif almalı, AI ürün ve hizmetlerini yakalamalı ve benimsemeli, bilimsel ilerlemenin getirdiği avantajlardan yararlanmalı, insan kaderini daha fazla önemsemeli ve yaklaşan fırsatlar ve zorluklarla aktif olarak başa çıkmalıdırlar (Wang vd., 2018: 130).

3.3. Büyük Veri Teknolojisinin Eğitime Etkisi

Eğitim sektörü, öğrenci deneyimini geliştirmeyi, eğitimcinin etkinliğini geliştirmeyi ve öğrencinin yeteneklerine ve kaynaklarına uygun, verimli ve etkili öğretme ve öğrenme ortamı sağlamayı amaçlamaktadır.

Büyük veri ve kitle eğitimi, akıllı toplumların gelişimi için gerekli olan başarılar, hesap verebilirlik ve erişim için beklentilerin oluşmasına katkıda bulunmuştur (Bamiah vd., 2018: 231).

Büyük veri, pek çok eğitim kurumu tarafından hem öğrenciler hem de öğretmenler için kaliteli bir eğitim ortamının yaratılması ve sürekliliğinin sağlanması amacıyla kullanılabilir. Örneğin öğrencilerin gezindikleri web sayfaları, sistemlere giriş zamanları ve herhangi bir zaman dilimindeki içindeki faaliyetleri gibi olayların genel örüntüsünün belirlenmesinde büyük veri teknolojilerinden faydalanılmaktadır. Öğrencilerin sayısı, talepleri ve eğitim konuları, demografik yapısı gibi farklı konularda öğretmenlerin eğitim faaliyetleri ölçümlenmekte ve oluşturulmaktadır (Naik ve Joshi, 2017: 120). Bunun yanı sıra, geleneksel eğitimin ve internet teknolojisi birleşmesi ile ortaya çıkan çevrimiçi (online) eğitimde de büyük veri, kapsamının, eğitim yapısının, teknolojilerinin ve yöntemlerinin yeniden oluşturulmasında kilit bir rol oynamaktadır (Yu vd., 2017: 291-292).

3.4. Bulut Bilişimin Eğitime Etkisi

Okullarımız, üniversitelerimiz ve dünyamız bulut teknolojileri tarafından dönüştürülmektedir. Entegre bir depolama, işleme ve hizmet kaynakları havuzuna erişim sağlayan bulut bilişim, 1980'lerde İnternet'in gelişinden bile önce gelmektedir. "Bulut bilişim" terimi 1990'larda daha yaygın bir şekilde görünmeye başlamış, ancak bu terim ancak Amazon 2006'da son derece esnek "Elastik Hesaplama Bulutu"nu piyasaya sürdüğünde popüler hale gelmiştir (Seldon vd., 2020: 109).

Bulut bilişim sağladığı olanaklarla hayatımızda önemli bir yer tutan teknolojilerden olmuştur. Bu teknoloji, bağımsız çalışabilmesi, maliyetinin az olması, çoklu ve sürekli kullanım özellikleri, internet olan her yerde erişime imkân sağlanması açısından eğitim sektöründe de tercih edilmektedir. Bulut Bilişimin eğitime sağladığı faydaları ve sakıncaları şu şekildedir (Yadav, 2014: 3011).

Faydaları:

- ❖ *Kişiselleştirilmiş Öğrenme:* Bulut bilişim, öğrenmede daha fazla öğrenci seçimi için fırsatlar sunmaktadır. İnternet bağlantılı bir cihaz kullanarak öğrenciler, öğrenme stillerine ve ilgi alanlarına uygun çok çeşitli kaynaklara ve yazılım araçlarına erişebilirler.

- ❖ *Maliyet Tasarrufu:* Bulut tabanlı hizmetler, kurumların maliyetleri düşürmelerine ve gelişen eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için yeni teknolojilerin kullanımını hızlandırmalarına yardımcı olabilir. Öğrenciler, bu uygulamaları satın almak, kurmak ve bilgisayarlarında güncel tutmak zorunda kalmadan ofis uygulamalarını ücretsiz olarak kullanabilirler. Ayrıca bazı uygulamalar için kullanım başına ödeme olanağı sağlamaktadır.
- ❖ *Erişilebilirlik:* Eğitim bulutunu kullanan kullanıcı tarafından en önemli ve istenen hizmetin erişilebilirliğidir. Kullanıcı 7/24 saat, bu sisteme ihtiyaç duyduğu anda erişebilmektedir. Herhangi bir yerden giriş yapmaya ve bilgilere erişmeye olanak vermektedir.
- ❖ *Enerji Tasarrufu:* Eğitim bulutu kesinlikle çevre dostu olup enerji tasarrufu sağlamaktadır.
- ❖ *Kullanıcı Dostu:* Bu teknoloji kullanıcı dostu olup karmaşıklık konusunda endişelere neden olmamaktadır. Anlaşılması ve çalıştırılması kolaydır.

Sakıncaları:

- ❖ Bulut bilişimde önemli veriler tek bir yerde saklanmasından dolayı verilerin korunması önemli bir güvenlik sorunudur. Eğitim Kurumları, verilerinin kurum içinde barındırılması durumunda daha güvenli olacaktır. Özellikle verilerin, kurumun kontrolünde olmayan ve nerede olduğu tam olarak bilinmeyen uzak bir veri merkezinde saklanması amacıyla üçüncü bir kişiye aktarılması risk oluşturacaktır.
- ❖ Bazı bulut sağlayıcıları artık sözleşmelerinde kişisel verilerin yalnızca belirli ülkelerde saklanacağını garanti etmektedir. Bulut hizmetlerinin tek bir sağlayıcı aracılığıyla sağlanmasının sorunlara yol açacağı ve riski en aza indirmek için birden fazla bulut sağlayıcısıyla anlaşmanın daha iyi olacağı öne sürülmüştür.
- ❖ Diğer bir güvenlik sorunu ise, bulut sağlayıcılarının kullanıcılarını istenmeyen e-posta veya reklamlara maruz kalmalarıdır.

3.5. Sanal Gerçekliğin Eğitime Etkisi

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının öğrencilerin öğrenmeye yönelik tutumlarını iyileştirdiği iyi bilinmektedir. Eğitim sektörü sürekli gelişen ve yeni teknolojik çözümler arayan, hızla büyüyen bir araştırma

alanıdır. Son birkaç yılda, bilgisayar tarafından kurgulanan ve gerçek ve hayalin olduğu bir ortam sağlayan Sanal gerçeklik (VR), oyun amacı ile kullanımdan çıkıp askeri, psikoloji, tıp ve öğretim uygulamaları gibi alanlarda etkisini göstermiştir.

Sanal gerçeklik (VR), öğrenme ve öğretme süreçlerini desteklemede ve kolaylaştırmada güçlü bir araçtır. Birçok anket ve rapor, çoğu öğrencinin VR'de gördüklerini hatırladığını ve VR'nin laboratuvar ortamında gösterilerden daha akılda kalıcı bir öğrenmeye imkân sağladığı ve sonuç olarak, laboratuvara dayalı yöntemin (daha az verimli bir öğrenme biçimi), öğrencilerin temel bilgi ve uygulamalarında eksikliklere neden olduğu ve bu da gelecekteki işyerlerinde ortaya çıkan zorluklara tepki verememelerine yol açabileceğini belirtilmiştir. Bu nedenle sorunların üstesinden gelmek için VR'ye dayalı öğretim ve öğrenme için yenilikçi bir yöntemin tercih edilmesinin daha doğru olacağı vurgulanmıştır. Kaliteli öğrenme deneyimi sağlamanın ana zorluklarından biri de ek masraflarla ilgili kaynaklara erişmektir. Öğretmenler, günlük uygulamalarında, robotikte kullanılan pahalı araçlar, elektronik bileşenler, kimyasal reaktifler, tıbbi malzemeler vb. gibi şu anda piyasada kullanılan modern teknolojilerin bulunmamasıyla sık sık karşı karşıya kalmaktadır. VR teknolojisine aktarılan özdeş fiziksel özelliklere sahip, esas olarak dünya çapında gelişmekte olan topluluklarda ve ülkelerde uygulanabilir. VR ortamı, eğitimcilerin normal laboratuvar dersleri sırasında uygulanması zor olan öğrenme etkinliklerini yürütmelerine olanak tanımaktadır (Kamińska vd., 2019).

Sanal gerçekliğin teknolojisinin en çok kullanıldığı eğitim alanları şu şekildedir (Kamińska vd., 2019):

Genel Eğitim: Sanal gerçeklik (VR), düşük maliyetli, kullanımı kolay, kullanıcı dostu bir araç ve kaynaktır. Sınıfta kullanılacak çok sayıda ilgi çekici projede kullanılabilir. Buna en harika örnek, öğretmenin tüm sınıfı sanal geziye çıkarmasına olanak tanıyan Google Expeditions'dır. Uygulama, Google Street View teknolojisini kullanarak Güney Pasifik'teki bir mercan resifinin sualtı keşfi veya Paris'teki Louvre müzesi gibi farklı konumların 360 derecelik videoları ile gerçek dünyanın sürükleyici bir deneyimini yeniden yaratmaktadır.

Mühendislik Eğitimi: Sanal ortamlar yaygın olarak mühendislik eğitim simülatörleri olarak kullanılmaktadır. VR'nin bu alandaki popülaritesi, mühendislik öğrencilerini gerçek dünyadaki endüstriyel durumlara hazırlamasına ve aynı zamanda tasarım kararlarını düşük maliyetli bir şekilde erken almalarına izin vermesine bağlanabilir. Mühendislere tasarımı daha iyi anlamalarını sağlamaktadır ve gerektiğinde değişiklik yapmalarını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca, birçok modern tasarım sürecini zaman ve maliyet faktörleri açısından önemli ölçüde azaltmaktadır.

Tıp Eğitimi: Tıbbi sanal gerçeklik (VR), birçok klinik araştırmacı ve gerçek tıp pratisyenleri tarafından kabul edilen bir alandır. Yaparak öğrenme fırsatı sağlayan gerçek hayat senaryoları aracılığıyla hekimlerin, hemşirelerin ve öğrencilerin tıbbi becerilerinin kalitesini artırmalarına yardımcı olmaktadır.

Uzay Teknolojisi ve Matematik: Sanal gerçeklik astronomi ve uzay teknolojilerini öğretmede yeni bir soluk getirmiştir. Mintz vd. (2001)'leri güneş sisteminin dinamik bir 3B modelini kullanan yeni bir etkileşimli sanal ortam (VE) önermiştir. Öğrenciler, fiziksel dünyanın sanal bir modeline girebilmektedir. Ardından, oluşturulan sanal dünya doğal haliyle işlemeye devam ederken, yakınlıştırıp uzaklaştırabilir ve bakış açısını değiştirebilir. Böyle bir eğitim aracının önemli bir avantajı, uzayda seyahat etme yeteneği yaratmak ve öğrenciler için benzersiz bir kullanıcı deneyimi yaratmaktır. Astronomik nesnelere astronotların bir uzay aracında gördüğü şekilde görüntülemek için başka araçlar da geliştirilmiştir. Araçlar, nesnelere doğru görünür boyutlarını korumayı amaçlamaktadır.

Özel İhtiyaç Eğitimi: Yazında, zorunlu ihtiyaçları öğrenme sürecini destekleyen bir araç olarak VR'nin potansiyel faydalarını giderek daha fazla kabul edilmektedir. Pek çok araştırma, otizm spektrum bozukluğu (ASD) olan çocukların davranışsal, iletişim ve sosyal becerilerini geliştirmede bu teknolojinin kritik rolüne işaret etmektedir. Örneğin araştırmacılar (Ip vd., 2018), OSB'li çocuklar için duygusal ve sosyal uyum becerilerini geliştirmek için VR özellikli bir uygulama geliştirmiştir. Uygulama altı benzersiz öğrenme senaryosundan oluşmaktadır. Bunlar: duygu kontrolü ve gevşeme, çeşitli sosyal durumların simülasyonu, konsolidasyonun kolaylaştırılması ve genellemidir. Uygulama, ilgili psikoeğitim prosedürleri ve protokolleri ile tasarlanmış ve geliştirilmiştir. Arter vd., (2018) çalışmalarında sanal gerçeklik

teknolojisini, OSB'li lise öğrencilerinin iş görüşmesi becerilerini geliştirmek için kullanmıştır. Benzer şekilde, Burke vd., (2018) bir sanal etkileşimli eğitim aracısının otizmli ve gelişimsel engelli kişilerin iş görüşmesi becerilerini geliştirip geliştiremeyeceğine dair bir çalışma yapmıştır. Çalışma sonucunda tüm katılımcılar güçlü yönleri belirleme, kendini geliştirme, kendini savunma, durumsal soruları yanıtlama ve davranışsal/sosyal sorulara yanıt verme becerisini geliştiği görülmüştür.

Sonuç olarak, VR teknolojisini eğitimde kullanmanın kanıtlanmış sayısız avantajı vardır. Her şeyden önce VR, geleneksel sınıflarda elde edilemeyen olağanüstü görselleştirme sağlamaktadır. Genç nesillerin kendilerini rahat hissettikleri dünyayı yansıtır. Kapsayıcıdır, statü, maddi durum ve engel ne olursa olsun herkesin eğitim sürecine katılmasına izin verir. Bilgilere, kitaplara veya makalelere neredeyse sınırsız erişim sağlar. Sınıfta kullanılan modern teknoloji, katılımı artırır, iş birliğini ve katılımı teşvik eder. Son olarak ise, yüksek verimli karma öğrenme, kendi kendine çalışmayı teşvik etme ve bireysel bilgi arayışı gelişiminde de kullanılır.

3.6. 3D Yazıcıların Eğitime Etkisi

Son yıllarda önemli bir gelişme gösteren 3D yazıcılar farklı alanlarda hizmet vermektedir. 3D yazıcılar üzerine yapılan çalışmaların sayısı arttıkça bu alanların türleri de gün geçtikçe artmakta ve 3D yazıcıların potansiyelleri keşfedildikçe yeni uygulamalar geliştirilmektedir. Bu teknolojinin gelişmesiyle birlikte 3D yazıcılar moda-giyim sektörü, gıda sektörü, sağlık ve mühendislik gibi birçok alanda etkin ve yenilikçi bir şekilde kullanılabilir. Özellikle 3D yazıcıların çeşitliliğinin artması ve bu teknolojilerde kullanılan hammadde çeşitliliğinin artması, bu kadar çok sayıda alanda kullanılmalarına önemli katkı sağlamaktadır. Son zamanlarda plastik ve metalin yanı sıra birçok hammadde türü de kullanılmaya başlanmıştır (Yıldırım, 2018: 305).

3D yazıcıların eğitim alanında kullanılmasıyla herhangi bir konuya ilişkin öğrenin görünüşü yalnızca ders kitabı resimleriyle sınırlı kalmayacak ve öğrenciler, bu 3D yazıcıyı kullanarak konuyu daha derin bir düzeyde anlamalarına yardımcı olan farklı öğelerin 3D modellerini oluşturabileceklerdir (Halili ve Lecturer, 2019: 64).

Eğitimde birçok bilim dalının öğretiminde 3D baskı teknolojileri kullanılmaktadır. Bu araçların STEAM eğitiminde (CB Insights, 2019) olduğu gibi geliştirilmiş önceden hazırlanmış ders planları ile tanıtılması, eğitim amaçlı kullanımı büyük ölçüde kolaylaştırmıştır. McCue (2015) tarafından vurgulandığı gibi, bu teknolojinin insanların hayal gücünü yakalama konusunda özel bir yeteneği vardır ve yakın gelecekte öğretmenlerin ve öğrencilerin masalarında (veya sahip olmak istedikleri) bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik ilkeleri gibi temel bilgileri öğrenmelerine yardımcı olacak bir 3D yazıcı olacaktır (Keser ve Semenci, 2019: 45).

3.7. Dijital Öğrenme Platformlarının Eğitime Etkisi

2000'li yılların başından itibaren Web 2.0 teknolojilerinin etkin kullanımı ile bilginin üretilmesi, erişilmesi, paylaşılması ve depolanmasında köklü değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde kullanıcılar daha aktif ve katılımcı hale geldi. Öğrenme ve öğretme ortamları, öğretim yöntem ve teknikleri önemli ölçüde değişti. Öğrenme ortam, yöntem ve tekniklerindeki bu köklü değişimlere paralel olarak e-öğrenme, karma öğrenme, mobil öğrenme ve her yerde öğrenme olarak farklı öğrenme yaklaşımları ortaya çıkmıştır (Semerci ve Keser, 2013). Bu dönemde öğrenciler, yalnızca bilgiyi tüketen bireyler konumundan, bilgiyi üreten, bilginin kaynağını sorgulayan ve kendi öğrenmelerinin sorumluluğunu alan aktif bireyler haline gelmişlerdir.

Öğrenme yönetim sistemleri (LMS), öğrenme içerik yönetim sistemleri (LCMS), öğrenme portalları gibi dijital öğrenme ortamları, öğrenciler, öğretmenler, okul yöneticileri, aileler ve diğer tüm ilgili meslektaşlar için sayısız fayda sağlar. Farklı isimlerle ortaya çıkan ancak öğrenmenin mobil ağlar, internet, intranet ağları ve çevrim içi sistemler aracılığıyla gerçekleştirildiği bu ortamların tümüne dijital öğrenme ortamları denir. Mobil teknolojileri hayatlarının ayrılmaz bir parçası olarak gören yeni nesil öğrenenler için bu platformlar son derece önemli hale gelmiştir (Keser ve Semenci, 2019: 45).

Mobil cihazların artan kullanımına paralel olarak öğretmenlerin bu cihazları tek bir merkezden kontrol etmelerini sağlayan çeşitli uygulamalar geliştirilmiştir. Araştırmalar, bu tür programların sınıfta yalnızca izin verilen eğitim platformlarına erişim sağlayarak olumlu öğrenme sonuçlarını artırdığını ve olumsuz etkileri en aza indirdiğini ortaya koymaktadır (Mahesh

vd., 2016). Mobil araçlar istenilen yer ve zamanda farklı dijital öğrenme platformlarına bağlanma fırsatı verirken, öğretmenlere gerçek zamanlı analizler ve her öğrencinin performansı hakkında zamanında geri bildirim sağlar (Ivanchuk ve Kulchynsky, 2019; Peasgood, 2015). Sonuç olarak, dijital öğrenme platformları her yaşta öğrenci için önemli bir rol oynamaktadır. Yakın gelecekte yapay zekâ ve büyük veri analizinin sinerjisinin öğrenmeyi daha önce görülmemiş bir boyuta taşıyacağı ve dijital öğrenme platformlarının vazgeçilmez mecralar haline geleceği öngörülmektedir (Keser ve Semenci, 2019: 46).

SONUÇ

Her endüstriyel devrimde olduğu gibi içinde bulunduğumuz teknolojik devrimde de emek piyasası büyük bir dönüşüme uğramaktadır. Teknolojiye ayak uydurabilecek bireylerin yetiştirilmesi bir gereklilik haline almaktadır. Bugün yaşanan endüstri devrimi üretim sürecini insansız veya daha az insan ile devam ettirecek teknolojiyi hedeflemektedir. Bu bağlamda bakıldığında eğitim sistemleri ve endüstri kavramları ayrı düşünülmemektedir. Endüstri 4.0'da istenilen niteliklerin eğitim ile ortaya çıkacağı düşüncesinin yanı sıra kaliteli eğitim sayesinde teknolojilerin gelişeceği yaklaşımları da bulunmaktadır.

Eğitim sistemi yüzyıllardan beri dönemin var olan teknolojisine ve öğrencilerin ihtiyaçlarına göre gelişmektedir. Şu an eğitime başlayan nesil, yaşamları boyunca teknoloji ile iç içe olmuştur. Günümüzde dijital dünya da tıpkı gerçek dünya gibi önemli bir hal almıştır. Z kuşağı olarak adlandırılan nesil tam da bu teknolojinin içerisine doğmuş ve cep telefonları, internet, müzik, dijital veriler ile büyümüşlerdir. Bu nedenle Z kuşağını eğitmek zorlu bir işe dönüşmüştür. Katılımı en üst seviyeye taşımak için farklı yaklaşımlar gerekmektedir.

Eğitimin temel görevlerinden biri de toplumların ihtiyaçları doğrultusunda nitelikli insan gücü yetiştirmektir. Buna göre, gelecekte toplumların sahip olacağı becerilerin kazandırılması için mevcut eğitim programları hızla güncellenmelidir. Bu nedenle hükümetler Endüstri 4.0 uygulamaları ile gelen yenilikler bağlamında öğrencilere ekonomik ve sosyal becerilerin kazandırılmasında hem birey merkezli hem de teknolojik

değişimlere göre yeniden eğitim politikalarını güncellemelidir (Yılmaz, 2020: 140).

Endüstri 4.0 devrimiyle eğitim sisteminin diğer paydaşlarının yanı sıra öğretmenlere de önemli rol ve sorumluluklar düşmektedir. Özellikle geleceğin öğretmenlerinin yetiştirildiği üniversiteler, öğretmen adaylarına eleştirel düşünme, yaratıcılık, iletişim ve iş birliği yetkinlikleri, araştırma yetkinlikleri, dijital iş gücü yetkinlikleri ve küreselleşme yetkinlikleri için gelecek stratejisi kazandıracak şekilde programlarını yeniden gözden geçirmelidir. Ayrıca bu yeni dönemde öğrencilerden belirli becerilere ve yeterliliklere sahip olmaları beklenmektedir.

Aoun'a (2017) göre, dijital dünyada erişim, analiz ve kullanım için veri okuryazarlığı becerileri, mekanik sistemleri anlamak için teknoloji okuryazarlığı becerileri, kodlama ve yapay zekâ becerileri ve yetkinlikleri ve nihayetinde bu akıllı devrim çağında insan okuryazarlığı becerileri oldukça önemlidir (Keser ve Semenci, 2019: 46). Bu bağlamda, Endüstri 4.0 ile birlikte eğitim alanında gerçekleşen dijital dönüşüm, eğitimi artık herkesin kolayca erişebileceği bir hizmet haline getirdiği söylenebilir. Ayrıca, eğitimde yaşanan bu dönüşüm; eğitim içeriklerinden, öğrencilerin ve eğitimcilerin zihniyetlerine kadar uzanan bir değişime yol açmıştır. Harkins'in (2008) belirttiği gibi eğitimde Endüstri 4.0 uygulamalarının kullanımıyla önceki dönemlerin aksine özellikle insan kaynağının yetiştirilmesi açısından bireyleri yüksek standartta becerilerle donatması beklenmektedir (Yılmaz, 2020: 140).

KAYNAKÇA

Aksoy, S. (2017). Değişen teknolojiler ve Endüstri 4.0: Endüstri 4.0'ı anlamaya dair bir giriş, Sosyal Araştırmalar Vakfı Dergisi, (4), ss.35-37.

Arter, P., Brown, T., Law, M., Barna, J., Fruehan, A. ve Fidiar, R. (2018). Virtual Reality: Improving Interviewing Skills in Individuals with Autism Spectrum Disorder, In Proceedings of the Society for Information Technology & Teacher Education International Conference, Association for the Advancement of Computing in Education (AACE), Washington, DC, USA, 26 March 2018, ss.1086–1088.

Bamiah, S. N., Brohi, S. N. ve Rad, B. B. (2018). Big data technology in education: Advantages, implementations, and challenges, Journal of Engineering Science and Technology, 13, ss.229-241.

Banger, G. (2017). Endüstri 4.0 ekstra (1. Baskı), Ankara: Dorlion Yayınları.

Burd, B., Barker, L., Divitini, M., Perez, F.A.F, Russell, I., Bill, S., Tudor, L. (2017). Courses, content, and tools for internet of things in computer science education, In: Proceedings of the ITiCSE Conference on Working Group Reports, ss.125–139.

Burke, S.L., Bresnahan, T., Li, T., Epnere, K., Rizzo, A. Partin, M., Ahlness, R.M. ve Trimmer, M. (2018). Using Virtual Interactive Training Agents (ViTA) with Adults with Autism and Other Developmental Disabilities, J. Autism Dev. Disord., 48, ss.905–912.

Chen, L., Chen, P. ve Lin, Z. (2020). Artificial intelligence in education: a review, IEEE Access 8, ss.75264–75278.

Demir, Ö. ve Narlıkaya, Z. (2020). Industry 4.0 and Transformation Of Accounting, Industry 4.0 and Social Change, (Ed. Gökçe Cerev, Bora Yenihan) içinde, Bursa: Dora Yayın Dağıtım, ss.72-93.

Demir, Ö. ve Narlıkaya, Z. (2021). Muhasebe Eğitiminde Dijitalleşme ve Etkileri, Teoriden Pratiğe Muhasebe Eğitimi (Ed. Tolga Oral) içinde, Ankara: Gazi Kitabevi, ss.85-116.

Demirer, V., ve Erbaş, Ç. (2015). Mobil Artırılmış Gerçeklik Uygulamalarının İncelenmesi ve Eğitimsel Açından Değerlendirilmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11(3), ss.802-813.

EBSO. (2015). Sanayi 4.0: Uyum Sağlamayan Kaybedecek. http://www.ebso.org.tr/ebsomedia/documents/sanayi-40_88510761.pdf
Erişim tarihi: 15/02/2022

Erturan İlkay, E. ve Ergin, E. (2018). Muhasebe Mesleğinde Dijitalleşme: Endüstri 4.0 Etkisi, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, (72), ss.154 – 155.

Fermanoğlu, M. (2020). Medyanın dijital Dönüşümü ve Dijital Medya Türleri. G. Tellive S. Aydın (Ed.) Dijital dönüşüm (ss:217). Topkapı -Zeytin burnu/İstanbul: Kültür Sanat Basımevi

Fisk, P., (2017). Education 4.0... The Future of Learning will Be Dramatically Different, in School And Throughout Life, Retrieved May 11, 2019.

Güler, E. (2018). Endüstri 4.0'ın Muhasebe ve Denetim Mesleğine Etkileri, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 6, Sayı: 78, Eylül 2018, s.527.

Gür, A., Ünay, S. ve Dilek, Ş. (2018). Sanayiye Yeniden Düşünmek, İstanbul: SETA Yayınları.

Halili, S.H. ve Lecturer, S. (2019). Technological Advancements In Education 4.0, The Online Journal of Distance Education and e-Learning, 7(1), ss.63-69.

Han, M. (2011). Robotların Tarihsel Gelişimi, Çeşitleri ve Hayatımızdaki Yerlerinin İncelenmesi, Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

https://www.bcg.com/publications/2015/engineered_products_project_business_industry_4_future_productivity_growth_manufacturing_industries.aspx Erişim Tarihi: 26/02/2022.

Ip, H.H., Wong, S.W., Chan, D.F., Byrne, J., Li, C., Yuan, V.S., Lau, K.S. ve Wong, J.Y. (2018). Enhance Emotional And Social Adaptation Skills For Children With Autism Spectrum Disorder: A Virtual Reality Enabled Approach, Comput. Educ., 117, ss.1–15.

Ivanchuk, M. A., ve Kulchynsky, V. V. (2019). Feedback in the educational process: Experience of using BYOD-Technology. Physical and Mathematical Education, 1(19), ss.62-67.

Kamińska, D., Sapiński, T., Wiak, S., Tikk, T., Haamer, R. E., Avots, E., Helmi, A., Ozcinar, C. ve Anbarjafari, G. (2019). Virtual reality and its applications in education: Survey, Information, 10(10), s.318.

Kayembe, C. ve Nel, D. (2019). Challenges And Opportunities For Education In The Fourth Industrial Revolution. African Journal of Public Affairs, 11, ss.79-94.

Keser, H. ve Semerci, A. (2019). Technology trends, Education 4.0 and beyond. Contemporary Educational Researches Journal. 9(3), ss.39-39.

Lu, Y., (2017). Industry 4.0: A Survey on Technologies, Applications and Open Research Issues, Journal of Industrial Information Integration, s.2.

Mahesh, G., Jayahari, K. R., ve Bijlani, K. (2016). A smartphone integrated smart classroom. In 10th International Conference on Next Generation Mobile Applications, Security and Technologies.

Maqbool, A., Hafız, S.M.B., Muhammad, A.R., Jawad, K., Sungyoung, L., Muhammad, I., Mohammad, A.T.C., Soyeon, C.H. ve Byeong, H.K. (2017). IoTFLiP: IoT-base Flip learning platform for medical education. In: Proceedings of Digital Communications and Networks, ss.188–1945.

Mentalup.net, 2022, <https://www.mentalup.net/blog/egitim-4-0-nedir-ozellikleri-prensipleri>. Erişim tarihi: 21.03.2022

Metin, S., (2019). “İşletmelerin Dijital Dönüşüm (Endüstri 4.0) Farkındalık ve Algı Düzeyinin Değerlendirilmesi: Elâzığ OSB Örneği”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Teknoloji ve Bilgi Yönetimi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, Elâzığ.

Mintz, R., Litvak, S. ve Yair, Y. (2001). 3D-virtual reality in science education: An implication for astronomy teaching, J. Comput. Math. Sci. Teach., 20, ss.293–305.

Moreira, F. T, Magalhães, A., Ramos, F., Vairinhos, M. (2017). The power of the internet of things in education: an overview of current status and potential. In: Proceedings of Conference on Smart Learning Ecosystems and Regional Development, ss.51–63.

Mrabet, H.E. ve Moussa, A.A. (2017). Smart Classroom Environment Via IoT in Basic and Secondary Education. Transactions on Machine Learning and Artificial Intelligence, 5(4), ss.274-279.

Naik, K. ve Joshi, A. (2017). Role of Big Data in Various Sectors. 2017 International Conference on I-SMAC (IoT in Social, Mobile, Analytics and Cloud), Tirupur, India, ss.117-122.

Özsoylu, A. F. (2017). Endüstri 4.0, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, 21(1), ss.41-64.

Parlak, B. (2017). Dijital Çağda Eğitim: Olanaklar ve Uygulamalar Üzerine Bir Analiz. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2017, C.22, Kayfor15 Özel Sayısı, s.1743.

Ramlowat, D.D. ve Paattanayak, B.K. (2019). Exploring the Internet of Things (IoT) in Education: A Review, Exploring the Internet of Things (IoT) in Education: A Review: Proceedings of Fifth International Conference INDIA 2018 Volume 2 (Ed. Suresh Chandra Satapath, Vikrant Bhateja Radhakhrishna Somanah, Xin-She Yang ve Roman Senkerik) içinde (245-255), Singapore: Springer.

Rübman, M., Lorenz, M., Gerbert, P., Waldner, M., Justus, J., Engel, P. ve Harnisch, M. (2015). Industry 4.0: The Future of Productivity and Growth in Manufacturing Industries.

Sarıtaş, M.T. (2015). The Emergent Technological And Theoretical Paradigms In Education: The Interrelations Of Cloud Computing (CC), Connectivism Internet Things (IoT) 12(6), ss.161–179.

Schumacher, A., Erol, S., Sihn, W., (2016). “A Maturity Model for Assessing Industry 4.0 Readiness and Maturity of Manufacturing Enterprises”, Procedia CIRP, s.162.

Seldon, A., Abidoye, O. ve Metcalf, T. (2020). The Fourth Education Revolution Reconsidered: Will Artificial Intelligence Enrich or Diminish Humanity?, Legend Press Ltd.

Shariq, S., Sanin, C., Toro, C. ve Szczerbicki, E. (2015). Virtual Engineering Object (VEO): Toward Experience-Based Design and Manufacturing for Industry 4.0. Cybernetics and Systems, 46(1-2), ss.35-50.

Strange, R. ve Zucchella, A., (2017). “Industry 4.0, Global Value Chains And International Business”, Multinational Business Review, 25 (3), s.2.

Tupa, J., Simota, J. and Steiner, F. (2017). Aspects Of Risk Management Implementation For Industry 4.0. Procedia Manufacturing, 11, ss.1223–1230.

Tutar, S. (2018). Endüstri 4.0'ın Muhasebeye Etkisi, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi İşletme Enstitüsü, Sakarya, s.95.

Uysal, E. (2004). “Eğitim’e Felsefi Antropoloji Çerçevesinde Kavramsal bir Yaklaşım”, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2(8), s.82.

Vermesan, O. ve Friess, P., (2014). Internet of Things From Research And Innovation To Market Deployment, RiverPublishers, ss.1-351.

Wang, B., Liu, H., An, P., Li, Q., Li, K., Chen, L., Zhang, Q., Zhang, J., Zhang, X. ve Gu, S. (2018). Artificial intelligence and education, In Reconstructing Our Orders (Ed. Donghan Jin) içinde, Springer: Singapore, ss.129-161.

Witkowski, Krzysztof, 2017, Internet of Things, Big Data, Industry 4.0 – Innovative Solutions in Logistics and Supply Chains Management, Procedia Engineering, 182, s.768.

Yadav, K. (2014). Role of cloud computing in education, International Journal of Innovative Research in Computer and Communication Engineering, 2(2), ss.3108-3112.

Yasım, Y. K. (2020). Endüstri 4.0: Çalışmanın Geleceği, Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(1), ss.47-64.

Yıldırım, G. (2018). Teachers’ Opinions on Instructional Use of 3D Printers: A Case Study, International Online Journal of Educational Sciences, 10(4), ss.304-320.

Yılmaz, Ö. (2020). Education 4.0 That Come With Industry 4.0, Industry 4.0 and Social Change, (Ed. Gökçe Cerev, Bora Yenihan) içinde, Bursa: Dora Yayın Dağıtım, ss.119-144.

Yu, S., Yang, D. ve Feng, X. (2017). A Big Data Analysis Method for Online Education. 2017 10th International Conference on Intelligent Computation Technology and Automation (ICICTA), Changsha, China, ss.291-294.

Zhang, L., Luo, Y., Tao, F., ve Liu, Y. (2012). Cloud Manufacturing: A New Manufacturing Paradigm. Enterprise Information Systems 8 (2), s.174.

DEPREM ve GÖÇ İLİŞKİSİ: 24 OCAK 2020 ELAZIĞ DEPREM ÖRNEĞİ¹

Ayşe Esra PEKER²

İrem ŞANLI³

Geliş Tarihi: 12/04/2022

Kabul Tarihi: 01/05/2022

ÖZET

Tarih boyunca farklı zamanlar ve farklı amaçlar doğrultusunda Türkiye birçok göçe ev sahipliği yapmıştır. Bu ev sahipliğinin en önemli nedeni coğrafi konum itibarıyla Türkiye'nin önemli göç rotaları üzerinde olmasıdır. Göç sorunsalı 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren şekil değiştirerek küreselleşme kavramı ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu süreçte çeşitli uluslararası sorunların da eklenmesiyle Türkiye'nin bu konuda daha kapsamlı göç politikası oluşturma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. İnsanlık açısından trajik ve son derece karmaşık sonuçlar doğuran göç olgusu içerisinde yaygın olarak gerçekleşeni, zorunlu göçlerdir. Zorunlu göç grubu içerisinde savaşlar, iç çatışmalar, siyasal baskılar ve yoksulluğun yanı sıra kıtlık, kuraklık, sel ve deprem gibi doğal afetler yer almaktadır. Bu noktadan yola çıkan çalışmada doğal afetler sonrası ortaya çıkabilecek göç algısı ele alınmak istenmiştir. Çalışmada 2020 Elazığ depremi sonrası yaşanan sürece yönelik anket çalışması yapılarak depremin sosyoekonomik etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca göç algısının yönü belirlenerek sürecin etkin yönetilmesine yönelik tespitlerde bulunularak politika önerileri geliştirilmesi hedeflenmiştir. Çalışmanın yerel nitelik taşıması ve deprem kuşağında yer alan Türkiye'nin önümüzdeki yıllarda deprem sonrası yaşayabileceği nüfus hareketliliğine hazırlıklı olması açısından göç politikalarının geliştirilmesi bağlamında literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Göç Olgusu, 24 Ocak 2020 Elazığ Depremi

¹ Bu çalışmanın bir kısmı daha önce "ISPEC 6th International Conference On Social Sciences & Humanities" May 16-18, 2021" kongresinde özet bildiri olarak yayımlanmıştır.

² Dr. Öğretim Üyesi, Fırat Üniversitesi, İktisat Bölümü, esrapeker@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0237-2196

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Fırat Üniversitesi, İktisat ABD, iremsanli23@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1350-1061

The Relation Of Earthquake And Migration: January 24, 2020 Elazığ Earthquake Example

ABSTRACT

By different times and for different purposes throughout history, Turkey has hosted much immigration. This is the most important cause of homeownership, as is Turkey's geographical location is on a major migration route. This process is accompanied by various international problems of Turkey with the addition of a more comprehensive immigration policy in this regard has emerged as a necessity of creation. The common occurrence within the phenomenon of migration, which has tragic and extremely complex consequences for humanity, is forced migration. The forced migration group includes wars, internal conflicts, political pressures, and poverty, as well as natural disasters such as famine, drought, flood, and earthquake. In this study, it is aimed to deal with the perception of migration that may arise after natural disasters. In the study, a survey was conducted for the process after the 2020 Elazığ earthquake, and it was aimed to develop policy recommendations by determining the socioeconomic effects of the earthquake, as well as determining the direction of the migration perception that may arise and ensuring effective management of the process. The study is aimed to contribute to the literature in terms of developing the migration policies of Turkey. Therefore Turkey, a seismic zone country, can be prepared for the mobility of population due to an earthquake, which she may encounter in the next years.

Keywords: Earthquake, The Phenomenon Of Migration, 24 January 2020 Elazığ Earthquake.

GİRİŞ

İnsanlık tarihinin başladığı dönemden bu yana var olan göç olgusu farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Göç, genel olarak toplumun ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yapısını önemli bir boyutta değiştiren coğrafi mekan değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır (Özer, 2004: 11). Göçlerin temel nedeni, sosyo-ekonomik imkanların dağılımında ülkenin çeşitli mekansal farklılıklar göstermesi, diğer bir ifadeyle, iller ve bölgelerarası gelişme farklılığıdır. Bölgelerarası dengesizlik hem iç göçlerin sebebi, hem de sonucu olarak kısır döngüye yol açmış ve açmaya da devam etmektedir. Toplumsal refahın dengesiz dağılımı da göçe neden olmaktadır. Türkiye’de yaşanan göç olgusunun temelinde, genel kabul görmüş bağımsız değişkenlerin kırsal kesimde daha önceden var olan dengenin bozulmasına ve yapısal dönüşümün başlamasına sebep olduğu savunulmaktadır (Tekeli, 1982: 85). Son dönemde afet yönetim sistemlerinin risk temelli yapılmasına ve zarar azaltma çalışmalarına rağmen, afetler hala kayıplara neden olmaktadır. Afetlerden etkilenen insan sayısı, nüfus artışına da paralel olarak artmaktadır. Dolayısıyla afetlere bağlı göçlerde de artış gözlenmektedir. Uluslararası Göç Araştırma Merkezi raporuna (2016) göre; 2009 yılından bu yana her iki kişiden biri, afet nedeniyle yer değiştirmiş olup, 2008 yılından bu yana ise birçok kişi iklimsel olaylar nedeniyle yerlerinden olmuştur. 2014 yılında 100 ülkede toplamda 19,3 milyon’dan fazla insanın göç ettiği görülmektedir (IDMC, 2015). Doğal afetler, gelecekte de etkili bir göç faktörü olmaya devam edecektir. Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration - IOM, 2007) değerlerine göre, bu yüzyılın ortasına kadar yaklaşık 200 milyon insan çevre ve afet göçmeni olabilecektir. Bu çalışmada 24 Ocak 2020 tarihinde gerçekleşen Elazığ depreminin il genelinde oluşturduğu göç olgusuna etkisi ele alınmıştır. Çalışmada 200 kişilik online anket uygulaması ile veriler elde edilmiştir. Veriler doğrultusunda elde edilen sonuçlardan yola çıkılarak il genelinde deprem sonrası oluşan sosyal hareketlilik sürecinin boyutunun ortaya konulması hedeflenmiştir. Çalışmada depremin konut sektörü üzerindeki etkisi ve bireylerde ileriki yıllar için ortaya çıkacağı tahmin edilen kırsal göçe bakışı tespit etmek üzere sorular yöneltilmiştir. Bu bağlamda sürecin etkilerinin en hızlı şekilde ortadan kaldırılması, ileride olması muhtemel göç süreçlerinin doğru şekilde yönetilebilmesi ve buna bağlı olarak yön verilmesi konusunda çalışmanın politika uygulayıcılara ve yerel yönetimlere katkı sağlaması hedeflenmiştir.

1. GÖÇ KAVRAMINA TEORİK BİR BAKIŞ

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olan göç olgusu farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Göç, genel olarak toplumun ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasi yapısını önemli bir boyutta değiştiren coğrafi mekan değiştirme hareketi olarak tanımlanmaktadır (Özer, 2004: 11). Toplumun siyasi ve sosyal yapısını değiştirmesi gerekçesiyle tanım dinamik bir yapı göstermektedir (Günay vd., 2017: 38). Bir başka tanımda ise göç kavramı, kişilerin yaşadığı topraklardan ve içselleştirdiği sosyal davranışlardan, ekonomik şartlarından yani mevcut yaşamından farklı nedenlerle uzaklaşarak yeni yaşam alanına geçiş yapması olarak tanımlanmıştır (Toros, 2008: 9). Göç olgusu içerisinde birçok riski barındıran kısa ve uzun vadede etkileri olan belirsizlik sürecidir. Göç eden bireyler ve aileleri kesin olmayan algılara ve inançlara bağlı olarak karar vermektedir. Aslında göç eden bireylerin çoğu zaman kapsamlı olarak göç olayını değerlendirmedikleri görülmektedir (Jeffrey H, Sirkeci, 2011).

Keleş (1998) göç olgusunu, “insanların genel anlamda amaçlarının yerleşmek olduğu, bulunduğu bir konumdan başka bir konuma geçmek, bir ülkeden başka bir ülkeye gitme hareketi” olarak ifade etmiştir (Keleş, 1998: 58). Göç ile ilgili yapılan bir başka tanım ise Akkayan (1979)’a aittir. Akkayan’a göre göç; bireylerin yaşamlarının gelecekteki bir kısmını veya tamamını geçirmek üzere olduğu, tam anlamıyla ya da geçici bir süre için bir iskan bölgesinden başka bölgeye yerleşmek amacıyla yaptığı coğrafi anlamda konum değiştirme eylemi olarak tanımlanmıştır (Akkayan, 1979: 21). Mangalam (1968)’a göre ise göç olgusu; göçmen olarak ifade edilen bir topluluğun, daha önceden sistematik olarak düzenlenmiş değerlerin amaçları doğrultusunda verdikleri kararlar, etkileşim sistemlerinde farklılıkla sonuçlanacak biçimde bir coğrafyadan diğerine yönelik göreceli ve uzun süreli olarak uzaklaşmasıdır (Mangalam, 1968: 8’den akt. Ela Özcan, 2016: 186).

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) tarafından yapılan göç kavramı, bir devletin ülke sınırları içinde gerçekleşen yer değiştirme ya da uluslararası anlamda bir sınırın geçilmesi ile gerçekleşen yer değişikliği olarak ifade edilmektedir (IOM, 2009: 22). Marshall’ın ifade ettiği bir başka tanıma göre ise göç olgusu, insanların veya toplulukların simgesel ya da siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara yönelik sürekli eylemini

içermektedir. Göç araştırmaları genel anlamda akrabalık, toplumsal ağlar veya iktisadi ilerleme gibi konulara doğru yapılan incelemeler de daha büyük sorunların parçasını oluşturmaktadır (Güneş, 2012: 184, akt. Marshall, 1999: 685). Yukarıdaki tanımlamalardan da anlaşıldığı üzere göç; yalnızca belirli bir süre içerisinde ve belirli olan bir yöne doğru bireyler tarafından eylemleştirilen kolay bir yer değiştirme hareketi olmamaktadır. Göçün zamansal olmasından dolayı aynı zamanda bir gösterim olarak kabul edilir ve bu ilerleme; sosyal, siyasal, kültürel neticelerinden dolayı coğrafi sınırlılıklara göre ulusal veya uluslararası çapta değişimler göstermektedir. Son dönemde göç araştırmacıları göçün etkin özelliğinin toplum açasından sonuçları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Göç süreci olgusu uluslararası göçe ve bunun beraberinde getirdiği etkilerin öteki durumlara sebep olan karışık faktörler topluluğunun sonucunda olan etkileşimlerin bir kısaltmasıdır. Göç toplumsal varlığın bütün boyutunu etkileyen ve kendi karışık etkenlerini geliştiren bir süreçtir (Stephen ve Miller, 2008: 30).

Thomas Faist'in göç incelemelerinde mikro, orta ve makro seviyesindeki göç etmelere yönelimleri ve bu yönelimlere dayanak olan göç etmenlerini analiz etmektedir. Mikro seviyede göç incelemeleri insanlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. Potansiyel göçmenlerin yaşantısı, ahlaki değerleri ve ümitleri tetkik edilerek göç etme yönelimleri incelenmektedir. Makro seviyede olan birçok hedef ülke boyutunda ekonomik, siyasal, kültürel oluşumlar ve çevresel hususlar önemsenmektedir. Hedef ülke ile köken kabul edilen ülke arasındaki değişikliklere göre incelemeler oluşmaktadır. Orta seviyede ise insanların veya yerleşim alanlarının özellik ya da niteliklerinden çok bağlantının şekli ve kavramı üzerinde yoğunlaşmaktadır. Hareket edenlerin ve kalanların toplumsal ve simgesel ilişkileri, yapılarına göre farklılık teşkil etmektedir. Bu ilişkiler göç alan veya veren ülkelere ya da her ikisine birlikte ulaşabilmektedir (Faist, 2003: 58-63).

Göçle ilgili farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır. Fichter tarafından yapılan sınıflamada göç, zorunlu ve gönüllü olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Peterson'a göre ise göçler ilkel göç, kontrollü göç, serbest göç ve zorunlu göç olarak sınıflandırılmaktadır (Peterson, 2002: 24, Akt: Kurt, 2006: 150). Göç olgusu üzerine yapılan farklı birçok sınıflandırma olup bunlardan bazılarına aşağıda yer verilmiştir.

İç Göçler: Ülke sınırları içerisinde meydana gelen nüfus değişimine ve yer değiştirilmesine iç göç denilmektedir. Bu göç bölgeler arasında, şehirler arasında ya da daha küçük yerleşim bölgeleri arasında kısa süreli olabileceği gibi uzun süreli kalıcı da olabilmektedir. Bu göç hareketi ülke içinde nüfus değişimlerinin yaşanmasına neden olabilmektedir. (Eraldemir, 2013: 10). İç göç dört farklı şekilde oluşmaktadır. Bunlar arasında kent merkezinden bir başka kent merkezine, kent merkezinden kırsala doğru, kırsal bölgeden kent merkezine, kırsaldan bir başka kırsala doğru göç yapılabilmektedir (Özdemir, 2008: 23).

Mevsimlik Göç: Yılın belirli bir zamanında yapılan geçici yer değişikliğine mevsimlik göç denir. Genelde bir amaç için gerçekleşmektedir. Türkiye’de yaygın olarak gerçekleşen göç türlerinden biridir (Mutluer, 2003). Bu göç türünün geçici olması nedeniyle sosyal yapıda bir değişikliğe neden olmadığı görülmektedir (Tüfekçi, 2002: 15). Ancak kısa süreli gerçekleşmesi nedeniyle göç alan bölgeye beraberinde başka sorunları da getirmektedir. Göçün kısa süreli olarak belirli bir bölgeye doğru yer değiştirmesi sermayenin olanaklarının kaymasına neden olurken, kısa sürede yeniden oradan çıkması bu olumlu etkiyi ortadan kaldırmaktadır (Günay vd., 2017: 42-43).

Emek Göçü: Bir ülkede yaşayan birey ya da bireylerin işgücü piyasasında emeklerini satabilmeleri için bir yerden bir başka yere göç etmesidir. Türkiye’de 1960’lı yıllarda yaklaşık bir milyon kişi Batı Avrupa ülkelerine bu nedenle göç etmişlerdir (Martin, 1991: 25). İşgücü hareketliliğinin oluşmasının temel nedenleri arasında işgücü arz ve talep dengesizliği yatmaktadır (Pür, 1974: 22).

Sürekli Göç: Hedef ülkelerde veya bölgelerde süresiz kalmak amacıyla gerçekleştirilen uluslararası göç hareketini açıklamaktadır. Genel örnek olması bakımından, Türkiye’ye ilki 1785-1800 tarihleri arasında Balkan, Kafkas ve Kırım topraklarından, ikincisi ise 1989 yılında Bulgaristan topraklarından olmak üzere gerçekleştirilen göç hareketleri gösterilebilir (Naz, 2015: 20-21).

Zorunlu Göç-Gönüllü Göç: Bireylerin bir yerden bir başka yere göç etmesi durumu bir gerekçe ve mecburiyet nedeniyle gerçekleştiyse zorunlu göç olarak, meydana gelen göç olgusunun bireylerin kendi isteklerine bağlı olarak yapılması gönüllü göç olarak tanımlanmaktadır. Türkiye’de yaşanan

terör olayları ve GAP projesi kapsamında gerçekleşen göçler zorunlu göçlere örnek verilebilirken, kişilerin emekli olmalarının ardından yeniden memleketlerine yerleşme istekleri ise gönüllü göç olarak değerlendirilmektedir (Erkan, 2002: 171).

Dış Göçler: Bir ülkeden bir başka ülkeye yapılan gönüllü ya da zorunlu göçe dış göç denir. Savaş, doğal bir afet ve terör gibi nedenlerle bir başka ülkeye göç edilmesi durumu zorunlu dış göçe örnek gösterilebilirken, daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak için bir başka ülkeye göç edilmesi de gönüllü iç göçe örnek verilebilir (Şahin, 2010: 57). Türkiye'nin yurt dışına işgücü göçü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkelerine doğru olmuştur. Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan işgücü açığının bu ülkeleri güneyden çevreleyen ve gelişmekte olan Akdeniz Havzası ülkelerinde istihdam edilemeyen fazla işgücü arzıyla karşılaşması ile Avrupa ülkelerine dış göç hareketi başlamıştır (Abadan Unat, 2007: 3-4).

Beyin Göçü: İyi eğitim almış nitelik bireylerin bir ülkeden bir başka ülkeye göç etmesi beyin göçü olarak tanımlanmaktadır. Uluslararası göç hareketi içerisinde de değerlendirilebilmektedir. Beyin göçü ülkeler arasındaki gelişmişlik farklarının artmasına sebep olan etkenlerden biridir (Kaya, 2003: 1).

Mübadele Göç: Bir yasal dayanağı bulunan anlaşma çerçevesinde gerçekleşen nüfusun değiş tokuş edilmesidir (Koçak ve Terzi, 2012: 13). Özellikle savaş sonrası değişen sınırlar yüzünden, başka bir ülkenin eline geçen topraklarda kalan nüfusun ana ülke ile bağlarının kopmaması, kültür ve din gibi devamlılıkların sağlanması için başvurulan bir yöntemdir. Böyle bir zorunlu göçün olumsuz yanı ise, sadece din ya da etnik kökene bakılarak gerçekleştirildiğinden, göç edenlerin doğup büyüdükleri yerleri ve kültürlerini terk etmelerinin yol açacağı etkilerdir. Göç veren ülke açısından da hem yeni gelen nüfusun uyum sorunu hem de göç edip giden beşeri sermayenin eksikliği gündeme gelmektedir (Sayın vd., 2016: 3).

Siyasal ve Ekonomik Göç: Daha yüksek ücretler ve iyi bir refah imkânının yanı sıra gittikleri bölgelerin veya ülkelerin etnik farklılıklarının neden olduğu ayrımcılık, siyasi istikrarsızlık, rejim değişiklikleri, vatandaş mübadele politikaları vb. sosyo-kültürel ve siyasi etkenler de göç hareketlerine neden olmaktadır. Bu durum ülkeler arasında olabileceği gibi bir

ülkenin farklı bölgeleri arasındaki sorun ve dengesizliklerden kaynaklanabilir (Aksoy, 2012: 294).

Kitleli Göç: Gönüllülük esasına dayanan öncü bir bireyin ya da oluşan bir siyasi olay nedeniyle birçok kişinin bir yerden başka bir yere göç etmesidir. Burada kültürel benzerliklerin ve coğrafi yakınlıkların önemli olduğu görülmektedir. 1989 yılında Türkiye'nin Bulgaristan'dan aldığı kalıcı göçler buna örnek verilebilir (Toğrol, 1991: 60).

Düzenli Göç-Düzensiz Göç: Uluslararası göç hareketlerinin bütünü hukuki olarak ele alındığında düzenli göç ve düzensiz göç olarak ikiye ayrılmaktadır. Hukuki çerçeve boyutunda yaşanan göç düzenli göç olarak ifade edilmektedir. Başka bir deyişle, bireyler tarafından gerçekleştirilen göç başvurusunun hedef ülkenin onayı ile gerçekleşeceği gibi kimi hallerde de ülkelerin işgücü seviyesi ve nüfus manzarası dikkate alınarak gerçekleştirdiği istekler istikametinde yapılan uluslararası göçtür. Düzensiz göç kavramı ise, kaynak ve hedef ülke tarafından kanunların dışına çıkılarak yapılan uluslararası göç faaliyetidir. Düzensiz göç eylemini gerçekleştirenler, kaynak ülkenin ülkeden ayrılması durumuyla ilgili yönetsel ve hukuki gereklere uymadan ülkeyi terk etmesi, hedef ülke için de ülkeye giriş sağlaması çalışma ve oturma kurallarına uymaksızın ülkeye kanundışı yollarla yerleşim gerçekleştirmesidir. Bununla alakalı olarak hedef ülkenin sınırlarında kanundışı bir şekilde vize almış ya da vize zamanı bitmesine karşın ülkede yaşamını sürdürmeye devam eden veya yalnızca oturma belgesi olmasına rağmen herhangi bir işte çalışan bireyler düzensiz göçmen sınıfında ele alınabilir. (IOM, 2004: 34-54).

Emekli Göç: Kaynaklarda uluslararası anlamda emekli göçü ya da emeklilik sonrası yaşanan göç şeklinde ifade edilmektedir. Emekli göç olgusunun esas öznesi emekli göçmenlerdir. Kavramsal açıdan emekli göçmenler "Bireylerin kendi yurtlarında emekli olma eylemini gerçekleştirdikten hemen sonra farklı bir ülkeye göç gerçekleştiren göçmen sınıfı" olarak tanımlanmaktadır. Emekli göçmenler, orta düzey ve üstünde gelir kazananlar çabuk emekli olanlar, buna karşın etkin bir yaşlılık periyodu geçirme gibi ortak hususiyetleri paylaşarak benimsemişlerdir (Williams ve Patterson, 1998: 153).

2. TÜRKİYE'DE GÖÇ TARİHİ

Göç olgusu; ilk olarak iktisadi sebeplerden ötürü daha sonra nüfus değişimleri ve iskan yasaları neticesinde meydana gelen iç ve dış göç akımlarıyla devamlı olarak Türkiye'nin gündeminde olmuştur (Köse ve Bülbül, 2010: 77). Genel anlamda Türkiye'de yaşanan iç göç olgusu tarıma dayalı bilinmeyen teknolojilerin oluşumu, yoğun tarım tatbikatı, toprak yoksulluğu, toprağın miras yoluyla bölüşümü, hızlı nüfus artışı, hayat şeklinin bağlılığı, şehirlerde yaşanan toplumsal ve sosyal imkanlardan faydalanma talebi, şehirlerin iş unsurları yönünden çok fazla ilgi çekici olması, iletişim ve ulaşım olanaklarında meydana gelen gelişimler, değişik seviyelerde alınan yönetsel yargılar ve tatbikata yerleştirilen yöntemler biçiminde ifade etmek muhtemel olabilir (Ercilasun, vd., 2011; Gökhan ve Filiztekin, 2008; Gür ve Emel, 2004; Gürbüz ve Karabulut, 2008). Türkiye'de göçün tarihsel süreci dönemler itibariyle ele alınarak yaşanan gelişmeler aşağıda özetlenmiştir.

1923-1950 Dönemi Göç Olgusu: Türkiye'de 1927-1950 yılları arasında kırsal nüfusun payı toplam nüfus içerisinde değişim göstermeyerek durağan bir durum sergilemiştir. 1927 yılında nüfusun %76'sı kırsal alanlarda yaşamını devam ettirirken 1950 yılında küçük bir düşüşle %75 seviyesinde seyrettiği gözlemlenmiştir. 1950'li yıllardan başlayarak kırdan kente göç olgusu derinleşmiş ve toplam nüfus içerisindeki kırsal nüfusun %75 olan payı 1960 yılında %68'e, 1970 yılında %62'ye, 1980 yılında %56'ya ve 1997 yılında ise %35'e kadar düşüş göstermiştir. 1950'li yıllarda nüfusun dörtte üçlük kısmı kırsal bölgelerde yaşamını sürdürürken aşağı yukarı elli yıl içerisinde bu oran üçte bir oranında gerileme yaşamıştır (Dinler, 2008). Türkiye'de yaşanan bir gelişme olarak Ankara'nın başkent olması sonucunda İç Anadolu kesiminden Ankara'ya yönelik bir göç akımı oluşur. Ülke içerisinde bugüne kadar kırsal bölgelerde yaşamını sürdüren halk iktisadi sebeplerden ötürü İstanbul, İzmir ve Adana'ya göç etme eğilimi göstermişlerdir. Ancak bu göç eğilimi çok seçkin bir seviyede değildir. Ankara'ya yönelik yüksek düzeyde gerçekleşen göç etme eğiliminin nedeni devletin yeni bir yapılaşma içerisinde olması ve bu devlet kurumlarının istihdam gereksinimiyle o bölgede ortaya çıkan sarmal iktisadi bir oluşum sergilemesidir. Bu sebepten ötürü 1923-1950 döneminde Türkiye'de ciddi bir iç göç faaliyeti gerçekleşmemektedir. Türkiye'de 1927 yılında kent nüfusunun oranı %16 seviyesindeyken bu oran 1950 yılında %19'a yükselmiştir. Bu

yıllarda bahsedildiği gibi göç olgusunun etkisi olarak memurların tayin durumları, hızlı nüfus artışı, sarmal nüfus ve mevsimsel işçi göçü görülmüştür (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 251).

1950-1960 Dönemi Göç Olgusu: 1950-1960 döneminde göç, Türkiye'deki sosyal ve yapısal dönüşüm çerçevesinde tarımsal üretimde makineleşme ve çağdaşlaşma sağlanması, geçmişten beri süregelen toprak malikliği düzeninin farklılaşması, topraksızlaşma veya toprakların belirli ellerde birleşmesi, ulaşım şartlarında meydana gelen ilerleyişler gibi faktörlerle, kırsal bölgelerden kente yönelik bir hareket sergilemiştir. Bu gelişme, 1950-1960 döneminde iç göç olgusunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Göç olgusunun hızlanmasına etki eden faktörler nüfusta meydana gelen artışlar, tarımsal alanda yaşanan düşük üretkenlik, kırsal bölgelerdeki yüksek işsizlik ve eğitim koşulları çerçevesinde kentlere yönelim olarak sıralanabilir. 1950-1960 yılları arası köy yaşamından ve köylülükten yavaşça ayrılma dönemi olarak kabul edilebilir. 1950 yılında kırsal nüfus artış hızı binde 21,5 iken 1955 yılında bu oran binde 17,4'e düşmüştür. Kentte ise nüfus artış hızı 1950 yılında binde 22,5 iken 1955 yılında binde 55,7'e yükselmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 251). İç göçte yaşanan bu gelişmelerin nedeni, Türkiye'de toplumsal ve iktisadi anlamda yaşanan gelişmeler olarak ifade edilebilir. Fakat Türkiye'de 1950'li yıllarda aniden ve hazırlıksız olarak ortaya çıkan iç göç devinimleri, göç gerçekleştiren kişiler, göç alan kentler ya da göç veren kırsal bölgeler açısından fazlasıyla yoğun ve geriye dönülmesi mümkün olmayan sonuçlar yaratmıştır (Kıray, 2007; Keleş, 2010; Koçak ve Terzi, 2012).

1960-1980 Dönemi Göç Olgusu: 1950-1960 döneminde Türkiye tarımsal üretime dayalı büyüme modelini kabullenmiştir. 1960 yılından sonra ise sanayileşmeye dayalı büyüme modeli uygulanmıştır. 1960-1980 yılları arasında iç göç hareketlerinin temeli sanayileşmenin verdiği cazibeye dayanmaktadır. Halbuki 1950-1960 yıllarında yaşanan iç göçler kırdaki dönüşümün itici unsurlarına sebep olmuştur. Türkiye İstatistik Kurumu 2000 yılı verilerine göre 1960'lı yıllardan 1970'li yılların ortalarına kadar iç göçler içerisinde kırdan kente yaşanan göç olgusunun payı daha yüksek iken 1970'li yılların ortalarından itibaren kentten kente göç olgusunun payının daha yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Kaştan, 2016: 695). 1960-1970 döneminde 5 milyon kişi kırdan kente göç etmiştir. 1970-1980 döneminde ise bir yılda ortalama

olarak 350 bin kişi kırdan kente göç gerçekleştirmiştir (İçduygu, Sirkeci ve Aydınğün, 1998: 220). 1960-1980 dönemleri süresince en fazla göç alan iller Adana, İstanbul, İzmir ve Ankara olmuştur. Fakat bu iller için gelen göçler problem olduğundan Kocaeli, Tekirdağ, Bursa, Aydın ve Manisa gibi etrafındaki illerde derin göç hareketi yaratmıştır (Işıkpınar, 2000: 49). İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan dış göç hareketleri Türkiye’de 1960’lı dönemlere denk gelmektedir. 1960’lı yıllardan başlayarak Batı Avrupa’ya işgücü ihracı yapan Türkiye’den Federal Almanya, Avusturya, Hollanda, Belçika, Fransa’ya, 1968 yılında Avustralya’ya ve 1975 yılında ise Libya’ya işçi gönderimi sözleşmeleri ile birlikte ciddi sayıda birey göç etmiştir (Akan ve Arslan, 2008: 22). 1960’lı yılların sonlarıyla 1970’li yılların başlarında Türkiye’den yurtdışına yoğun bir işgücü göçü gerçekleşmiştir. Ancak Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan işgücü ithalatını sona erdirmesi 1980 yılında göçün azalmasına neden olmuştur. Bu yıllardan sonra ise işgücü göçünde tekrardan bir akım oluşturarak artış yaratmıştır. Bilhassa Orta Doğu ve Kuzey Afrika ülkelerindeki müteahhitlik faaliyetleri bu ülkelerden işgücü talebi yaratarak göç meydana getirmiştir (Apak ve diğerleri, 2002: 187-188). Bu yıllarda emek piyasasında çifte pazar meydana gelmiştir. İç göçler ve bununla birlikte gecekondulaşma artmaya başlamış, kentlerin ise çalıştırma olanakları göç olgusunu gerçekleştirenleri özümseyemeyecek seviyeye getirmiştir. Ortaya çıkan bu vaziyet marjinal ve kayıt dışı faaliyetlerin genişlemesine neden olmuştur (Öztürk, 2007: 260). 1965-1970 döneminde gözlemlenen başka bir durum ise kadın göçünde meydana gelen yükselmedir. Yener’e göre yaşanan bu göçün nedeni aile göçü ile alakalıdır (Yener, 1977: 73).

1980 Sonrası Göç Olgusu: Türkiye’de gerçekleşen iç göç olgusu ve kentleşme vakası daimi olarak bünyesel problemlerin başlangıcında yer almaktadır. 1990 yılına gelindiğinde Türkiye’de yer alan nüfusun yaklaşık % 51,3’ü 20 bin ya da daha fazla nüfuslu şehir yerleşimlerinde yaşamını sürdürürken, 2000 yılında bu oran % 59,3’e yükselmiştir. Bu yükseliş kırsal bölgelerden merkeze yönelik nasıl güçlü bir göç oluşturduğunu gözler önüne sermiştir. Tarım alanında teknoloji kullanımıyla işgücünde fazlalık oluşması göç olgusunu ortaya çıkaran sebeplerden biri olmuştur. İşgücünde yaşanan fazlalık ile birlikte düşen ücretler ve gelir nedeniyle kırsal bölgelerde bireylerin geçinebileceği boyutta gelir elde edememesi, kentin sunduğu eğitim, sağlık hizmetleri, iş bulma imkanları, bu yıllarda ortaya çıkan terör olayları, toplumsal baskılar göçü tetikleyen başka sebepler olarak ifade

edilebilir (Kaştan, 2016: 697). 1980-2000 yılları arasında tespit edilen nüfus sayımı bilgilerine göre, Türkiye'deki iç göç Doğu Anadolu Bölgesi, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nden batı bölgelerine yönelik gerçekleştiğine rastlanmıştır (Akan ve Arslan, 2008: 20). Başka bir durum olarak Türkiye'de ortaya çıkan 24 Ocak Kararları beraberinde Neo-liberal siyasi görüşlere önem vermiştir ve buna bağlı olarak da geçmişteki yıllardan daha fazla oranda dış göç alma girişiminde bulunulmuştur (Tuna, 2014: 49). 1985 yılından sonra ise Doğu Anadolu bölgesi farklı bölgelerden de göç alan bir konuma ulaşmıştır. Bu göçün bir bölümü atama ve tayin durumuyla gerçekleşen “zorunlu” göç gibi de ifade edilebilecek kamu çalışanlarıdır. Askeri kurumlar hariç merkezi devletin taşra teşkilatının il ve ilçe merkezlerinin çoğaltılmasıyla daha çok büyüdüğü sonucuna varılmıştır. Ayrıca GAP projesinin hayata geçmesi için de fazla sayıda teknik çalışan bu bölgede yer almaktadır. Ancak bu bölge can emniyetinden dolayı riskli bulunduğu için Doğu'daki kamu personelleri az bir zaman içerisinde başka bölgelere göç etmek için başvuruda bulunmaktadır. Böylelikle Doğu Anadolu Bölgesi ile diğer bölgeler arasında bir hareketlilik yaşanmaktadır (Özbay, 2001: 19). Türkiye'de meydana gelen iç göçlerin sebeplerinden bir tanesi ise terör sorunlarıdır (Aile Araştırma Kurumu, 1998; Sevim, 2001; Aksoy, 2004; Hunee, 2006; Şen, 2014). Ayrıca Türkiye'de iç göç hareketliliğinin çevre açısından sebepleri ve neticeleriyle ilişkili açık bir örnek verilecek olursa 17 Ağustos 1999 Marmara depreminden sonra birçok bireyin İstanbul ve Kocaeli'nden ayrılması verilebilir (Köse, Bülbül, 2010: 79). Türkiye'de kişisel/ailevi sebeplerden göç olgusunu gerçekleştirme durumu evlilik, eğitim, iş değişikliği/tayin, emeklilik, ebeveynin göç etmesi şeklinde olabilir. Ayrıca Türkiye'de kan davası, töre olayları vb. sebeplerle gerçekleştirilen göçler de göç olgusunun başka bir kapsamını oluşturmaktadır (Tümertekin, 1998; Hunee, 2006).

3. TÜRKİYE'DE YAŞANAN DEPREMLER

Yerkabuğunda kırılmaların oluşması sonucunda aniden ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar halinde yayılmasıyla geçtikleri ortamları sarsması olayı deprem olarak tanımlanmaktadır (İşçi, 2008: 959). Çoğunlukla, depremler elastikiyeti fazla olan kırıklıklara bağlı olarak gelişirler bu elastiki kırıklıklara ise fay denilmektedir. Fay hattının iki ucunda enerji birikir, biriken bu enerji kütlelerin direncini aştığında, fay hattındaki kırık boyunca kaymalar oluşmakta

ve bunun sonucunda deprem meydana gelmektedir (Işık, 1992: 102). Türkiye'nin gerçekleri arasında deprem, yer almaktadır. Ancak ülkenin her alanı aynı oranda deprem riski taşımamaktadır. Türkiye toprakları içerisinde üç ana fay hattı mevcut olarak bulunmaktadır; bunlar, Kuzey Anadolu, Doğu Anadolu ve Batı Anadolu fay hatlarıdır (Atalay, 1997: 23; Doğanay H. ve Doğanay S., 2014: 39-40). Belirtilen fay hatlarının geçtiği kuşak ve yakın çevresi, I. dereceden deprem riski altında olmasına rağmen, kuşaklardan uzaklaştıkça deprem riski de dereceli bir şekilde azalmaktadır (Orhan, 2019: 340). Bulduğumuz dönemden, yaklaşık olarak 5 milyon yıl önce Kuzey Anadolu Fayı ile Doğu Anadolu Fayı Bingöl (Karlıova)'de birleşmiştir (Atabay, 2000: 27). Bu fay hattı, batıda Biga Yarım adasından başlayıp, Yenice, Gönen, Manyas, Bursa, Yenişehir, Mudurnu, Abant, Bolu, Gerede, Çerkeş kuzeyi, Tosya, Kargı Ladik, Niksar, Reşadiye, Suşehri, Erzincan, Karlıova, Varto, Van Gölü kuzeyinden İran'a ulaşmaktadır. Belirtilen yerlerden geçmekte olan bu yatay atımlı fay kırıklıkları, bir hat halinde olmamaktadır. Bu faylar, bir fay kuşağı olduğu gibi aynı zamanda da bir deprem hattıdır.

Ülkede geçmişten bugüne, bu fay kuşağı üzerinde; 1939 Erzincan, 1942 Tokat (Erbaa), 1943 Kastamonu, 1944 Bolu, 1951 Çankırı (Kurşunlu), 1953 Balıkesir (Yenice-Gönen), 1957 Bolu (Abant), 1964 Balıkesir (Manyas), 1966 Muş (Varto), 1967 Adapazarı ve 1976 Van (Çaldıran), 1999 Gölçük, 1999 Düzce, 2011 Van ve 2020 Elazığ depremleri gibi çok sayıda can kaybı ve yıkıma sebep olan depremler yaşanmıştır.

Tablo 1'de görüldüğü üzere, deprem bölgesi olan Türkiye'de günümüze kadar çok sayıda deprem gerçekleşmiştir. Bu depremlerin şiddet ve yıkıcılık oranlarına göre herkes tarafından en çok bilinen depremler tablo haline getirilmiştir. Depremler, can kaybının yanı sıra ekonomik kayıplara yol açmakta ve depremedeler için sıkıntı oluşturmaktadır. Depremlerin en belirgin ve en çabuk sonucu yapısal çevrenin fiziksel yıkımıdır. Tek bir tehlikeli olay, mahsulleri, binaları, yolları, limanları ve barajları yıkabilir. Ayrıca alt yapı,yiyecek dağıtım, su, iletişim sistemini tamamen kesebilir. Tüm bu hasarların sonucunda ise, toplum hayatı aksar, kişiler evsiz kalır, işyerleri ve servisler kesintiye uğrar, iletişim kopar ve yönetim işlemez hale gelebilir (Acerer, 1999: 17-19). Depremlerin ortaya çıkardığı sonuçları birçok açıdan ele almak mümkündür. Bilindiği üzere yaşanan felaketler sadece meydana

geldikleri yerin ekonomisini etkilemekle kalmamakta, ülke ekonomisini de son derece olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda bu problemler sadece felaketin ekonomik etkisi ile de sınırlı değildir, hatta ekonomi en son faktör bile olabilecek durumdadır. Özellikle felaketin meydana geldiği yöre halkının ve felaket bölgesinde tanıdıkları, akrabaları olanların da psikolojileri son derece olumsuz etkilenmektedir. Sonuçta bu durum, ülkenin genel psikolojisini ve son olarak da sosyo-kültürel hayatı tamamen olumsuz etkileyebilmektedir (Çevik, 1998).

Tablo:1 Türkiye’de Yaşanılan Büyük Depremler

Tarih	Yer	Büyükölük	Ölü Sayısı	Hasarlı Bina Sayısı
26.12.1939	Erzincan	7.9	32.962	116.720
20.12.1942	Tokat (Erbaa)	7.0	3.000	32.000
26.11.1943	Kastamonu (Tosya)	7.2	2.824	25.000
01.02.1944	Bolu (Gerede)	7.2	3.959	20.865
13.08.1951	Çankırı (Kurşunlu)	6.9	52	3.354
18.03.1953	Balıkesir (Gönen)	7.4	265	9.670
26.05.1957	Bolu (Abant)	7.1	52	4.201
06.10.1964	Balıkesir (Manyas)	7.0	73	5.398
19.08.1966	Muş (Varto)	8.0	2.964	20.007
22.07.1967	Adapazarı	7.2	89	5.569
28.03.1970	Kütahya (Gediz)	7.2	1.086	9.452
24.11.1976	Van (Çaldıran)	7.2	3.840	9.552
17.08.1999	Kocaeli (Gölcük)	7.4	17.479	43.953
12.11.1999	Düzce (Kaynaşlı)	7.2	895	850
23.10.2011	Van	7.2	644	62.000
24.01.2020	Elazığ (Sivrice)	6.8	41	24.909
30.10.2020	İzmir	6.6	119	215.000

Türkiye’de depremler başta olmak üzere doğal afetlerin sık yaşanmasından dolayı, doğal afetler kentleşme ve kent planlaması gibi projelerin gerçekleşmesi sürecinde dikkate alınması gereken esas unsurlardan biri haline getirilmektedir (Genç, 2015: 349). Tarih hazinesi olarak bilenen Türkiye’de, yaşanılabilir doğal afetler, yerine konulması mümkün olmayan, tarihi yapı ve yerleşmelerin de yok olmasına neden olabilmektedir. Günümüzde büyük kentlerin ve diğer yerleşmelerinin doğal afetler açısından, 1999 yılı öncesine oranla daha güvenli olduğunu söylemek mümkün olmamaktadır. Aksine denetimsiz yapılaşmalar nüfus artışları, plansız

şehirleşme, kent merkezlerine doğru yoğunlaşan göçler ve sanayileşme çalışmaları yoğun olarak devam etmektedir ve bundandır ki her geçen gün, başta depremler olmak üzere, gelecekte olabilecek doğal olaylar karşısında çok daha büyük zarar ve kayıplarla karşılaşmak sürpriz olmayacaktır (Ergünay, 1997: 5-14).

27 Aralık 1939 Erzincan Depremi: Erzincan depremi, 26-27 Aralık 1939 gecesi saat 02:00 sularında meydana gelmiştir. Depremın şiddeti çeşitli kaynaklarda sekiz olarak belirtilmekte ancak en çok kabul edilen şiddet değeri 7.9 olarak belirlenmektedir (AFAD, 2018). Rihter ölçeği ile ulaşılan sonuçta 7.9 şiddetinde olduğu anlaşılan deprem, şehri neredeyse yok edebilecek bir büyüklüktedir (Gül, 2011: 137). Türkiye’de, 1939’a kadar yaşanan en büyük deprem olarak nitelendirilen Erzincan depreminde toplamda 32.962 kişi hayatını kaybetmiş aynı zamanda il genelinde 4.125 kişi ağır yaralı olarak depremden kurtarılmıştır (Anonim, 1968, 114). 116.720 yıkılan ve hasar gören binalar üzerine, o dönemdeki Cumhuriyet Hükümeti, bazı yasal düzenlemeler yaparak, ilk kez 17 Ocak 1940 tarihinde 3773 Sayılı “Erzincan’da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntikalarda Zarar Görenlere Yapılacak Yardımlar Hakkında” kanun çıkarmıştır (TBMM, 1999: 8). Bu kanunun amacı, depremden zarar gören ailelere yardım edilmesi, anne-babasını kaybeden çocukların maaşa bağlanması, görevleri sırasında depreme maruz kalan memurların maaşlarının iyileştirilmesidir (TBMM Zabıt Ceridesi: 58). Deprem sonrasında yoğun bir çalışma başlatılmış ve toplanan gelirler komitenin hesabına yatırılmıştır (Ulus, 1939).

17 Ağustos 1999 Gölcük Depremi: Gölcük depremi, 17 Ağustos 1999 tarihi saat 03.02’de Richter ölçeği ölçümüne göre 7,4 büyüklüğünde gerçekleşmiştir. Depremın süresi ise yaklaşık 45 saniye olarak kaydedilmiştir. Depremın etkisi ile Düzce’den İstanbul’a kadar 10.000 km²’den fazla alan sallanmıştır (Demirelli, 2011: 86). Depremın gerçekleştiği alanda Türkiye’nin önemli sanayi merkezlerinin bulunması, şehirleşme ve nüfus yoğunluğunun fazla olması bu bölgede daha fazla can ve mal kaybının olmasına neden olmuştur. DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) verileri sonucunda söz konusu depremin doğrudan olarak maliyetlere yansımaları 6.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. TÜİK verilerine göre ise; 1998 yılındaki milli gelir 206.559 milyar dolar iken depremden sonra 1999 yılında 185.266 milyar dolara gerilemiştir (Pınar, 2009: 21). DPT tarafından 7 Eylül 1999 tarihinde

yayınlanan “Depremin Ekonomik ve Sosyal Etkileri Muhtemel Finansman İhtiyacı Kısa-Orta ve Uzun Vadede Alınabilecek Tedbirler” isimli rapordan yararlanılarak altyapı, enerji, ulaştırma, haberleşme, sanayi, turizm, tarım, eğitim ve sağlık sektörlerinde büyük sorunlar yaşanmıştır. Ekolojik denge bozulmuş ve bölge turizm cazibesini önemli ölçüde kaybetmiştir.

23 Ekim 2011 Van Depremi: Van depremi, 23 Ekim 2011 günü saat 13.14’te 7,2 şiddetinde meydana gelmiştir. Deprem sadece Van’ı etkilemekle kalmamış Doğu Anadolu’da Diyarbakır, Batman, Şırnak, Muş, Erzurum, Bingöl, Siirt, Ağrı ve Iğdır illerini de etkileyerek geniş bir alanda hissedilmiştir. Resmi kaynaklara göre toplamda 644 kişi hayatını kaybetmiş, 4.152 kişi yaralanmış ve 2.307 tane çöken bina tespit edilmiştir (Özcan, 2013: 1). Van şehri, birçok yönde depremden olumsuz olarak etkilenmiştir; bu etkilerin başında can kaybı gelmektedir, binalarda ise meydana gelen yıkım ve ağır hasarlar, altyapı ve üstyapı gibi sorunları meydana getirmiş ve daha pek çok değişken açısından şehir olumsuz etkilenmiştir. Depremin hemen ardından oluşan sorunları olabildiğince hızlı bir şekilde çözebilmek için ilk olarak enkazlarda arama kurtarma çalışmaları yürütülmüştür. Daha sonra depremde evi oturulamayacak duruma gelenler kişiler için ise ilk etapta çadır kentler ve konteyner kentler kurulmuştur. AFAD’ın yaptığı çalışmalar sonucunda ulaşılan raporlarına göre deprem dönemi içerisinde bölgeye 3.030 adet çadır kurulmuştur ve bu çadırlara toplamda 19.130 kişi yerleştirilmiştir (Alaeddinoğlu ve diğ., 2016: 145). Depremin sebep olduğu etkilerin başında gelen insan ölümlerinin yanı sıra hanelerin, işyerlerinin ve kamu binalarının yıkılması, eğitim ve öğretime ara verilmesi, göçün ortaya çıkması, işsizlik oranlarının artış göstermesi, ekonomik krizin ortaya çıkması ve toplumda sosyo-psikolojik sorunlar olarak kategorize edilmektedir (Şengül ve Diğ., 2012: 128).

24 Ocak 2020 Elazığ Depremi: 24.01.2020 günü, saat 20:55'te merkez üssü Sivrice (Elazığ) olarak belirlenen, 6.8 büyüklüğünde bir deprem yaşanmıştır. Yerin yaklaşık olarak 8.06 km aşağısında meydana gelen bu deprem ana şoktan 27.01.2020 12:25 tarihine kadar geçen zaman içerisinde büyüklükleri 0.8 ile 5.1 arasında değişen 995 artçı deprem kaydedilmiştir (AFAD, 2020: 1).

30 Kasım 2020 İzmir Depremi: 30.10.2020 günü, saat 14:51'de merkez üssü Sisam Adası (İzmir Seferihisar Açıkları) olan 6.6 büyüklüğünde

bir deprem meydana gelmiştir. Yerin 14.9 km aşağısında meydana gelmiştir. Ana şoktan, 31.12.2020 01:50'ye kadar geçen zamanda büyüklükleri 0.7 ile 5.1 arasında değişen 5799 adet artçı deprem kaydedilmiştir (AFAD, 2020).

4. DEPREM VE GÖÇ İLİŞKİSİ

TÜİK resmi web sitesinden ulaşılan veriler doğrultusunda incelediğinde deprem yaşanan illerin, deprem öncesi ve deprem sonrası il nüfusları Tablo 2’de verilmiştir. 1939 Erzincan depremi döneminde nüfus sayımları beş yılda bir gerçekleştiği için sağlıklı bir yorumda bulunulamamakla birlikte toplam nüfus artma göstermiş ancak nüfus artış hızınının yavaşladığı düşünülmektedir. 1999 Gölcük depremi sonucunda toplam nüfus artmasına rağmen bölgenin aldığı göç oranı düşmüş, verdiği göç oranı ise bir önceki yıla oranla iki katından fazla olduğu görülmektedir. Net göç hızının ise, 108.2’den 0.2’ye gerilemiş olduğu ve bu yüksek oranlı yavaşlamanın sonucunda il genelinde nüfusun gerilediği söylenilebilmektedir. 2011 Van depreminden sonra nüfus ve bölgenin aldığı göç bir önceki sene ile aynı oranda seyir etmekte ancak yaşanan deprem kaynaklı verilen göç oranı ciddi oranda artmaktadır. Bunlara bağlı olarak net göç hızı -7.8’den -46.7’ye çok ciddi bir oranda gerilemiştir. 2020 depremi sonrası Elazığ ili için ise, ulaşılabilen nüfus oranı 2019 yılına ait toplam nüfusun 591.098 kişi olduğu bildirilmektedir. Deprem sonrası süreçte ise nüfus 588.088 kişi olarak azalış gösterirken net göç hızı ve göç oranı da azalmıştır. Son olarak İzmir depremine bakıldığında nüfus oranında ve net göç hızında bir artış gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo:2 Türkiye’deki Depremlerin Ardından Yaşanan Nüfus Değişimleri 1980-2019

	Dönem	Yıl	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç Hızı
Erzincan	Deprem Öncesi	1935	152.933	---	---	---
	Deprem Sonrası	1940	158.498	---	---	---
Gölcük	Deprem Öncesi	1985-1990	811.051	137.408	54.146	108.2
	Deprem Sonrası	1995-2000	1.079.603	119.301	119.090	0.2
Van	Deprem Öncesi	2009-2010	1.035.418	23.231	31.312	-7.8
	Deprem Sonrası	2010-2011	1.022.532	23.415	72.273	-46.7
Elazığ	Deprem Öncesi	2018-2019	591.098	20.343	29.248	-15.0
	Deprem Sonrası	2020-2021	588.088	20.800	22.429	-2.83
İzmir	Deprem Öncesi	2018-2019	4.367.251	128.370	106.895	4.9
	Deprem Sonrası	2020-2021	4.425.789	131.394	109.470	5.0

5. ARAŞTIRMA BULGULARI

Çalışmada deprem doğal afeti sonrasında ortaya çıkan göç ilişkisi ortaya konmak istenmiştir. Bu bağlamda Nisan 2020-Mayıs 2020 tarihleri arasında pandemi nedeniyle 200 kişi ile online anket çalışması gerçekleştirilmiş ve elde edilen bulgular değerlendirilerek deprem sonrası ortaya çıkan sosyoekonomik değişimlerin yanı sıra depremin ortaya çıkardığı nüfus hareketi irdelenmek istenmiştir. Sorular hazırlanırken deprem öncesi ve deprem sonrası iki durum farklılığının ortaya konması için bu ayırım dikkate alınmıştır.

5.1. Ankete Katılanlara Yönelik Demografik Bulgular

Ankette ilk olarak demografik özelliklere yönelik sorular yöneltilmiş, ardından gelir yapısı, istihdam yapısı, sosyal güvenlik durumu sorularına yer verilmiş son bölümde ise deprem sonrası ortaya çıkan nüfus hareketliliği ve bu hareketliliğinin yönünün belirlenmesine yönelik sorular sorulmuştur.

Ankete katılan kişilerin yaklaşık %34'ü erkek, %66'sı kadınlardan oluşmaktadır. Ankete katılanların yaklaşık %51'i 18-28 yaş aralığında, yaklaşık %19'u 29-35 yaş aralığında, %17'si 36-49 yaş aralığında, yaklaşık %9'u 50-64 yaş aralığında ve yaklaşık %5'i ise 65 ve üstünde olduklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılanların yaklaşık %57'si bekar, yaklaşık %43'ü ise evli olduğunu ifade etmişlerdir. Ankete katılanların yaklaşık %6'sı bir kişi, yaklaşık %69'u 2-4 kişi, yaklaşık %25'i 5-8 kişi, yaklaşık %1'i de 9 kişi üzerinde hanede yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Ankete katılan bireylerin doğum yerleri sorulmuş ve alınan cevaplara göre %51'i Elazığ merkez, yaklaşık %35'i Elazığ ilçe-köylerinde doğduğunu ifade etmiştir. Ankete katılanların yaklaşık %35'i yüksek lisans düzeyinde, %48'i lisans düzeyinde, yaklaşık %7'si MYO ve dengi düzeyinde, %3'ü ortaöğretim düzeyinde, %4'ü ilköğretim düzeyinde eğitime sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Bunlara ek olarak ankete katılanların %1.5'i sadece okuyazar olup herhangi bir okula gitmediğini, %3'ü ise okuyazar olmadığını beyan etmişlerdir.

5.2. Ankete Katılanlara Yönelik Ekonomik Bulgular

Ankete katılanlarından alınan cevaplara göre deprem öncesi ve sonrası gelir yapısı, istihdam yapısı, sosyal güvenlik durumu sorularına yönelik bulgular ve sonuçları aşağıda özetlenmiştir. İlk olarak deprem öncesi ve deprem sonrası bireylerin gelir durumları değerlendirilmiştir. Ankete

katılanlar %20'si 2000TL ve altı, %34'ü 2001TL-3000TL, %13'ü 3001TL-4000TL, %13'ü 4001TL-6000TL, %10'u 6001TL-8000TL, %6'sı 8001TL-10000TL arasında ve %3'ü ise 10001TL ve üzeri gelire sahip olduklarını beyan etmiştir. Kişilerin deprem sonrası gelir düzeylerine bakıldığında ise, %24'ü 2000TL ve altı, %23'ü 2001TL-3000TL, %15'i 3001TL-4000TL, %24'ü 4001TL-6000TL, %7'si 6001TL-8000TL, %4'i 8001TL-10000TL arasında ve %2'si ise 10001 TL ve üzeri gelire sahip olduklarını beyan etmiştir. Her iki durum içerisinde gelir aralığındaki değişime bakıldığında düşük gelir düzeyi grubunda yer alan kişilerin dağılımdaki payları artarken, üst gelir grubundaki bireylerin gelir paylarının azaldığı görülmektedir. Bu da depremin ekonomik anlamda da etkisinin oldukça belirgin olduğunun bir göstergesidir.

Ankete katılan bireylerin deprem öncesi ve deprem sonrası kişilerin istihdam durumlarına yönelik verdikleri yanıtlara göre deprem öncesi istihdam oranı %47, işsizlik oranı %53 iken, deprem sonrası bu oran sırasıyla %38 ve %63 olarak gerçekleşmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda görüldüğü üzere istihdam oranı %10 azalırken, işsizlik oranı %10 artış göstermiştir. Deprem sonrası ortaya çıkan olumsuz ekonomik seyrin istihdam yapısını da oldukça derinden etkilediği açık şekilde bu oranlar ile görülebilmektedir. Ankete katılan bireyler arasında çalıştıklarını beyan edenlere çalıştıkları sektörler sorulmuş, alınan yanıtlara göre yaklaşık %44'ü özel sektörde, %55'i ise kamu sektöründe çalıştığını ifade etmişlerdir. Sosyal güvenlik durumları sorulduğunda bireylerin %87'sinin sosyal güvencesi olduğunu, yaklaşık %13'ü ise bir sosyal güvencesinin olmadığı işlerde çalıştığını ifade etmişlerdir. Sosyal güvencesi bulunan kişilerin yaklaşık olarak %91'i SGK'lı olduğunu, %4'ü özel sağlık sigortası yaptırmış olduğunu ve %5'i ise yeşil karta sahip olduklarını beyan etmişlerdir. Beyanlarından yola çıkarak Elazığ ilinde kamu sektörünün özel sektöre nazaran ağırlık taşıdığı, istihdam edilmelerine rağmen %13 kadar bir bölümün sosyal güvenliğinin olmadığı günlük işlerde çalıştığını belirtmesi göstermektedir ki özel sektör olarak kendini ifade eden bireylerin sadece %31'i sosyal güvenlik şartlarına sahip işlerde istihdam edilmektedir.

5.3. Deprem Öncesi Ve Sonrası Konut Niteliği Ve Nüfus Hareketliliği

Ankete katılanların deprem öncesi ve sonrası konut niteliği ve nüfus hareketliliğine dair bulgular bu bölümde özetlenmiş ve sonuçlar irdelenerek depremin acı bilançosu daha net olarak ortaya konmak istenmiştir. Bu bölüm kapsamında yer alan sorulardan biri olarak 2020 Elazığ deprem öncesi ve sonrasında oturdukları semtler sorularak depremden en fazla zarar gören semtlerin ortaya konulması amaçlanmıştır. Alınan cevaplar Tablo 3’de verilmiştir.

Deprem sonrasında en fazla yıkımı yaşayan ve kaybı yaşayan semtler arasında Abdullah Paşa, Sürsürü ve Mustafa paşa mahallelerinin yer aldığı görülmektedir. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak; Abdullah Paşa mahallesinde deprem öncesi ikamet edenlerin oranı %13 iken deprem sonrası bu oran yaklaşık %50 azalışka %8’e gerilemiştir. Sürsürü Mahallesinde deprem öncesindeki ikamet oranı %18 iken deprem sonrası bu oranın %15’e düştüğü görülmüştür. Yani bu mahallede ikamet eden kitle %16.6 oranında azalış göstermiştir. Mustafa Paşa mahallesinde ise deprem öncesi ikamet oranı %9 iken deprem sonrasında bu oran %4’e düşmüştür. Yaşanılan zorunlu yer değişiminden ötürü yoğunluğu artan semtler arasında %9 Ataşehir mahallesinde, %7 Cumhuriyet mahallesinde, %6 Bahçelievler mahallesinde ve %5 ile Doğukent mahallesinde nüfus yoğunluğunun arttığı görülmektedir.

Tablo:3 Deprem Öncesi ve Sonrası Oturdukları Mahalleler

Semt isimleri	Deprem Öncesi Oturdukları Mah.		Deprem Sonrası Oturdukları Mah.		Semt isimleri	Deprem Öncesi Oturdukları Mah.		Deprem Sonrası Oturdukları Mah.	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Abdullahpaşa M.	26	13	15	8	Olgunlar m.	8	4	7	4
Hilalkent m.	0	0	6	3	Rüstempaşa m.	4	2	4	2
Aksaray m.	2	1	2	1	İzzetpaşa m.	3	3	4	2
Ataşehir m.	6	3	17	9	Nailbey m.	7	4	6	3
Çaydaçıra m.	25	13	23	12	Kültür m.	4	2	3	2
Doğukent m.	5	3	10	5	Şehit ilhanlar m.	3	3	0	0
Sürsürü m.	36	18	30	15	Cumhuriyet m.	9	5	14	7
Sarayatik m.	3	2	0	0	Yeni mahalle	10	5	7	4
Sanayi m.	3	2	2	1	Mustafapaşa m.	17	9	4	2

Bahçelievler m.	6	3	12	6	Ulukent m.	3	3	4	2
İcadiye m.	0	0	3	1.5	Rızaie m.	4	2	4	2
Kırklar m.	0	0	3	1.5	Başka bir il	2	1	6	3
Üniversite m.	6	3	5	2.5	Başka bir ilçe ya da köy	8	4	9	5

Deprem öncesi ve sonrası oturulan konut tipleri irdelendiğinde dairelerde ikamet eden hane sayısı %97'den %92'ye gerilerken, deprem sonrasında bahçeli evleri tercih edenlerin sayısı %50 oranında artmış ve deprem olumsuzluklarından biri olarak karşımıza çıkan konteynerlerde yaşamak zorunda kalanların sayısı da %50 oranında artış göstermiştir. Bir başka soruda deprem öncesi ve sonrası yaşanan evlerin kaç odadan oluştuğu sorulmuş yanıtlara göre deprem öncesi ve sonrası 1+1 dairelerde yaşayan kişi sayısı %2 oranında ve 2+1 dairelerde ise %3 oranında artış yaşanmıştır. Bu artışın daha uygun kira bedellerinden ve konut bulamamak gibi nedenlerden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır. 3+1 dairelerde ikamet eden hane sayıları %15 oranında azalış gösterirken, 4+1 dairelerde yaşayan hane sayıları ise bunun tam tersi bir durumunu göstererek %8 oranında artış yaşamıştır. Elde edilen bulgulardan yola çıkarak 3+1 binaların daha eski binalar olması nedeniyle daha fazla hasar gördüğü bu bağlamda azalış yaşandığı, bu mağduriyeti gidermek üzere bireylerin diğer konutları tercih ettiği görülmektedir

Deprem öncesi ve sonrası ödenen kira bedellerine yönelik sorular sorulara alınan yanıtlar ise oldukça acı verici bir hal almaktadır. Deprem öncesi ev sahibi olan 48 hanehalkı yani yaklaşık %24'ü deprem sonrası kiracı olduklarını beyan etmişlerdir. Deprem öncesi kira ortalaması 657 TL iken, deprem sonrası kira ortalaması 964TL'ye kadar yükselmiştir. Deprem öncesi yine kirada olanların kiralarda değişme olmazken, önceden ev sahibi iken deprem sonrası kiraya çıkan bireylerin kiraya çıkmaları sonucu kira ortalamasını 975TL'ye yükselmiştir. Deprem sonrası oturulan konuttaki hasar durumu sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar doğrultusunda %51 hasarsız, %37 az hasarlı, %13 orta hasarlı ve %7 oranında ise ağır hasarlı evlerde oturan hanelerin olduğu sonucuna varılmıştır. Depremin olumsuz etkileri devam etmekte ve yansımaları hala bulunmaktadır. Hasarsız ev kira bedelleri fazlalık gösterdiğinden ekonomik yetersizlikten hasar dereceleri değişen evlerde hala depremzedelerin yaşadığı görülmektedir. Deprem sonrası hanehalkının gelir düzeylerindeki değişmeyi nasıl yorumlarsınız şeklindeki soruya %57'si

ekonomik durumlarında bir değişme olmadığını ifade ederken %37'si oldukça olumsuz etkilendiklerini ifade etmişlerdir. Deprem sonrası konut değişimi yapılmasına yönelik sorulara da yer verilmiştir. Deprem sonrasında aynı evde oturmaya devam edenlerin oranı %66 olarak belirlenirken, katılımcıların %26'sı ise aynı il içerisinde mahalle değiştirmiş olduklarını belirtmişlerdir. Deprem etkisinin az olarak yaşandığı konutlarda haneler yaşamlarına devam ederken %26'lık kesim zarar gören konutlarından çıkarak kendileri için yeni bir yerleşim yeri bulmuşlardır. Deprem sonrası Elazığ'da yaşamaya devam etme nedenleri sorulmuştur. Elde edilen sonuçlardan görüldüğü üzere deprem sonrası yaşanan ciddi ekonomik kayıplar yaşansa dahi insanlar şehirlerini terk etmek istemediklerini beyan etmişlerdir. Bu sorunun ardından bir imkan verilmesi durumunda Elazığ'dan ayrılma düşünceleri sorulmuş ve yaklaşık %31'i Elazığ'dan ayrılmayı düşünebileceklerini ifade ederken %69'u Elazığ'da yaşamaya devam etmeyi tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Alınan cevaplar arasında bir tezatlığın var olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedenlerinden birisi insanların bir yerden göç ederken birçok unsuru dikkate almalarıdır. Bireylerde ekonomik unsurların yanı sıra belirsizliğe doğru göç etmenin ortaya çıkardığı bir vazgeçme duygusunun öne çıktığı görülmektedir. Ankete katılan bireylere Elazığ iline bağlı herhangi bir köyde evlerinin var olup olmadığı sorulmuş. Alınan cevapların yaklaşık %36'sı var olduğu yönünde iken köylerde bulunan hanelerin %57'sinin hasarsız, %22'sinin orta hasarlı ve %21'inin az hasarlı olduğunu beyan etmişlerdir. Deprem ve ardından gelen pandemi sürecinin etkisi ile yeniden köye yerleşme düşünceleri sorulmuş ve alınan yanıtlara göre pandemi süreci ile birlikte köylere yerleşme istediğinin arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Yanıtlara göre katılımcıların yaklaşık %53'ü köy hayatına yeniden dönmek istediğini ifade etmiştir. Önümüzdeki 5 yıl içerisinde Elazığ'a bağlı ilçe ya da köylerde bir konut ya da bahçe alma düşünceleri sorulmuş ve alınan cevaplarda ankete katılan bireylerin %50'si bu soruya olumlu dönüş yaparak il ya da ilçeye bağlı yerlerde konut ya da bir arazi alma düşüncesi içerisine girdiklerini belirtmişlerdir. Deprem ve pandemi sürecinin ardından kırsalda bahçe ve arazileri var olan bireyleri şanslı bulduklarını da birçoğu ifade etmiştir.

SONUÇ

Deprem kuşağında yer alması nedeniyle belirli aralıklarla büyük depremlere şahit olan Türkiye'nin her zaman uygulamaya hazır deprem

politikalarının bulunması büyük önem arz etmektedir. Unutulmamalıdır ki deprem politikaları sadece deprem anında değil deprem öncesinde, deprem sonrasında zincirleme olarak ele alınması gereken bir olgudur. Bu bağlamda konunun detaylı bir şekilde ele alınması büyük önem taşımaktadır. Deprem süreci konut sektöründen, eğitim sektörüne, sağlık sektöründen ulaşım sektörüne kadar birçok sektörü etkileyen bir süreç olup doğal afetler konusunda devlet politikalarının geliştirilmesi ve güncellenmesi büyük önem arz etmektedir. Deprem sürecine hazırlığın ilk noktasına eğitimden başlanması gerekmektedir. Doğal afetlere karşı küçük yaşlardan başlayarak verilen eğitimlerle deprem anında en az hasarla kişinin kendini korumasına yönelik eğitimler sıklıkla verilmeli, ilk yardım eğitimleri zorunlu hale getirilmelidir. Türkiye’de deprem konusunda oluşturulmaya çalışılan farkındalık algısı çalışmaları oldukça yetersiz olup tek bir kurum üzerinden gerçekleştirilmektedir. Oysaki her bir kurum içerisinde uzmanların sürekli eğitimler ile konu üzerine farkındalık oluşturulması ve eğitimlerin süreklilik arz etmesi gerekmektedir. Deprem konusunda en büyük hassasiyetin olduğu noktalardan birisi konut sektörüdür. 1999 Deprem sonrası Yapı Güçlendirme Yönetmeliği hazırlanmasına rağmen ancak yedi yıl sonra Mart 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmeliğin uygulanması noktasındaki zafiyetlerin giderilmesi için deprem öncesi bütün illerde yapılması büyük önem arz etmekte ve yaptırımının da yasalarla desteklenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde yasalar ile desteklenmeyen uygulamalar depremlerden sonra sadece popüler basın tarafından belirli bir zaman güncelliğini koruyan bir konunun ötesine gitmeyerek fazla can ve mal kaybı yaşanmaya devam edilecektir. Deprem en olumsuz etkilerinden biri de ekonomi cephesinde yaşanmaktadır. Deprem sonrası işyerlerinde oluşan maddi manevi kayıpların yanı sıra işgücü rakamlarının seyri de olumsuz yönde değişim göstermektedir. Çalışmadan elde edilen sonuca göre Ocak 2020 depreminde Elazığ’da işsizlik oranının üç ay içerisinde %10 artış gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Elazığ nüfusunun çok fazla olmadığı düşünüldüğünde büyük şehirlerde bu kayıp çok daha fazla olacaktır. Bu bağlamda depremin ekonomiye etkisinin en aza indirilmesi konusunda deprem ekonomi politikalarının geliştirilmesi ve sadece deprem sonrasında değil deprem riskinin her daim var olduğu düşüncesinden yola çıkılarak kapsamlı paketlerin hazırda bekletilmesi ve sürecin yaşanması ile hemen uygulamaya koyulması gerekmektedir.

Ocak 2020 Elazığ depreminin ardından yaşanan Ekim 2020 İzmir

depremi ve yıllardır beklenen İstanbul depreminin yanısıra yaşanan pandemi sürecinin nüfus hareketliliğinde uzun vadede ciddi değişimlerin yaşanmasına sebep olacağı düşünülmektedir. Büyük şehirlere göç eden yüksek gelir grubunun artık nüfus yoğunluğunun az olduğu yüksek katlı binaların olmadığı, doğanın yok edilmediği bir yaşama doğru hayatını şekillendireceği yapılan tahminler arasında yer almaktadır. Buradan anlaşılan şu olmamalıdır. Teknolojinin olmadığı modern şartların terk edildiği bir köy yaşamı değil, aksine teknoloji odaklı yaşam alanlarının geliştirildiği tekno köyler kurularak geriye doğru göçün olması beklenmektedir. Bu yaşam alanlarında insanların uzaktan eğitim sağlık ve hizmeti alabildiği, ulaşım probleminin olmadığı, gıda zincirinin sağlıklı bir şekilde kurulduğu, çevreye zarar vermeyen yeşil teknolojilerin esas alındığı yeşil evler, yeşil işletmeler ve yeşil uygulamaların olduğu tekno köylerin geliştirilmesi gerekmektedir. Deprem olgusunun anlık olarak değerlendirilmesinin bir kenara bırakılması ve ekonomilerin sürece her daim hazırlıklı olması büyük önem arz etmektedir. Bunun için kapsamlı ve bütün kurumların içerisinde olduğu il deprem faaliyet raporlarının bütün sektörler için ayrı ayrı kapsamlı bir şekilde hazır olması gerekmektedir. Aksi takdirde bu acılara her geçen gün yenileri eklenmeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

ABADAN UNAT, N. (2007). “Türk Dış Göçünün Aşamaları: 1950’li Yıllardan 2000’li Yıllara, Kökler ve Yollar, Türkiye’de Göç Süreçleri”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, der.: Ayhan Kaya, Bahar Şahin, 1–18.

ACERER, M, S. (1999). “Afet Konutları Sorunu ve Deprem Örneğinde İncelenmesi”, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 296Y127.

AFAD. (2018). <https://deprem.afad.gov.tr/tarihteBuAy?id=65>, Erişim tarihi: 12.08.2018.

AFAD. (2020). “24 Ocak 2020 Sivrice (Elazığ) Mw 6.8 Depreminin İlişkin Ön Değerlendirme Raporu”, İçişleri Bakanlığı, Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, Ocak 2020.

AKAN, Y., ARSLAN, İ. (2008). “Göç Ekonomisi (Türkiye Üzerine Bir Uygulama)”, Bursa, Ekin Kitabevi.

AKKAYAN, T. (1979). “Göç ve Değişme”, İstanbul Üniversitesi

Fırat Üniversitesi. İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:6,Sayı:1,2022 149
Edebiyat Fakültesi Yayınları, No: 2573, İstanbul.

AKSOY, Z. (2012), “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”,
Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 20, 292- 303.

ALAEDDİNOĞLU, F., SARGIN, S. VE OKUDUM, R. (2016).
“2011 Van Depremi ve Kentsel Nüfusta Mekânsal Farklılaşmalar”, SDÜ Fen
Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2016, Sayı: 39, 133-149.

AİLE ARAŞTIRMA KURUMU, (1998). “Doğu ve Güneydoğu
Anadolu’dan Terör Nedeniyle Göç Eden Ailelerin Sorunları”, Başbakanlık
Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, No: 115: Ankara.

ATABAY, E. (2000). “Deprem”, Maden Tetkik Ve Arama Genel
Müdürlüğü Yayınlarından, Eğitim Serisi No. 34, Ankara.

ATALAY, İ. (1997). “Türkiye Coğrafyası”, Ege Üniversitesi
Basımevi, İzmir.

BÜLBÜL, S., KÖSE, A. (2010). “Türkiye’de Bölgelerarası İç Göç
Hareketlerinin Çok Boyutlu Ölçekleme Yöntemi İle İncelenmesi”, Marmara
Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi ,Y, 39-1.

ÇEVİK, D., Ş. (1998). “Dinar ve Deprem”, Deprem Araştırma
Bülteni,78.

DEMİRELLİ, K. (2001). “İstanbul’da Meydana Gelen Büyük
Depremler ve İstanbul’un Geoteknik Açından İncelenmesi”, Basılmamış
Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İnşaat Mühendisliği
Fakültesi.

DİNLER, Z. (2008). “Tarım Ekonomisi”, Ekin Kitabevi Yayınları,
Bursa.

DOĞANAY, H., DOĞANAY, S. (2014). Coğrafyaya Giriş (11.
Baskı), Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara.

ELA ÖZCAN, E. D. (2016). “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir
Değerlendirme”. Gazi Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışma
Ekonomisi Anabilim Dalı. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim
Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

ERALDEMİR, Z. (2013). “Türkiye’de Göç Sorunu Göçlerin Sosyo-

Ekonomik Yansımaları İskenderun- Dörtüol Örneği”, Yüksek lisan Tezi.

ERCİLASUN, M., GENCER, E. A. H., VE ERSİN, O. O. (2011). Türkiye’deki iç göçleri belirleyen faktörlerin modellenmesi. International Conference On Eurasian Economies, 12-14 Ekim, Bişkek, Kırgızistan, 319-324.

ERGÜNAY, O. (1997). “National Strategies of Turkey for Reducing the Impacts of Natural Disaster”, Afet İşleri Genel Müdürlüğü, Ankara.

ERKAN, R. (2002), “GAP Bölgesinde Nüfus Hareketleri ve Göç”, GAP Yöresinde Nüfus, Çevre ve Kalkınma Konferansı, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.

FAİST, T. (2003). “Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar”, Çev: Azat Zana Gündoğan ve Can Nacar, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 58-63.

GENÇ, F.,N. (2015). “Türkiye’de Kentleşme Ve Doğal Afet Riskleri İle İlişkisi”, TMMOB Afet Sempozyumu.

GÖKHAN, A., FİLİZTEKİN, A. (2008). “The determinants of internal migration in Turkey”. paper presented at International Conference on Policy Modelling (EcoMod2008), Berlin, Germany, 2-4 July 2008.

GÜL, O., K. (2011). “27 Aralık 1939 Erzincan Depremi’nin Sivas Ve İlçelerine Etkileri”, Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, Vol. 3, No. 2.

GÜNAY, E., ATILGAN, D., SERİN, E. (2017). “Dünya’da Ve Türkiye’de Göç Yönetimi”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Y, 7-2.

GÜNEŞ, F. (2012). “Göç, Yoksulluk Ve Sosyal Politika”. İktisadi Araştırma Vakfı, 181-262.

GÜR, T. H., EMEL, U. (2004). “Türkiye’de Kentlere Göçün Nedenleri”, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 22(1): 23-38.

GÜRBÜZ, M., KARABULUT, M. (2008). “Kırsal Göçler İle Sosyo-Ekonomik Özellikler Arasındaki İlişkilerin Analizi”. Türk Coğrafya Dergisi, (50): 37-60.

HÜNEE., YAYINI, (2006). “Türkiye, Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması”, Ankara.

IOM (Uluslararası Göç Örgütü). (2004). “Glossary on Migration”. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü.

İŞİK, B, C. (1992). “Depremler ve Türkiye”, Yıldız Teknik Üniversitesi-İstanbul.

İŞIKPINAR, Ü. (2000). “Türkiye’de İç Göçler ve Toplumsal Dayanışma: Bir Saha Çalışması Örneği Olarak Sivas Dayanışma Derneği (SİDAD) Örneği”, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İÇDUYGU, A., SİRKECİ, İ. (1999). “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Göç Hareketleri”, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Editör Oya Baydar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, s.249-268.

İÇDUYGU, A., SİRKECİ, İ. VE AYDINGÜN, İ. (1998). “Türkiye’de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketlerine Etkisi”, Türkiye’de İç Göç, Editör Ahmet İçduygu, İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, s.207-244.

İŞÇİ, P. D. C. (2008). “Deprem Nedir Ve Nasıl Korunuruz”, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3 (9) , . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jyasar/issue/19121/202898>.

JEFFREY, H, C., SİRKECİ, İ. (2011). “Cultures Of Migration: The Global Nature Of Contemporary Mobility”. Austin: University of Texas Press.

KAYA, M. (2003). “Beyin Göçü / Erozyonu”. Bilim, Eğitim ve Düşünce Dergisi, 3 (3). 1-6.

KAŞTAN, Y. (2016). “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi İç Göç Hareketleri”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Y, 9-42.

KELEŞ, R. (1998). “Kentbilim Terimleri Sözlüğü”, 2.Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.

KELEŞ, R. (2010). “Kentleşme Politikası”, 11. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.

KIRAY, M. B. (2007). “Kentleşme Yazıları”, Bağlam Yayıncılık.

KOÇAK, Y., TERZİ, E. (2012). “Türkiye’de Göç Olgusu, Göç

Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri”. KAÜ-İİBF Dergisi, 3(3), 163-184.

KURT, H. (2006). “Göç Eğilimleri ve Olası Etkileri”. Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1. 148-178.

MUTLUER, M. (2003). “Uluslararası Göçler Ve Türkiye: Kuramsal Ve Ampirik Bir Alan Araştırması”, Denizli/Tavas. İstanbul: Çantay Kitabevi.

NAZ, Y. (2015). “Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikası ve Uluslararası Göçün Türkiye’deki Güncel Sorunları”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

ORHAN, F. (2019). “Depremlerin Şehir ve Mesken Mimarisine Olan Etkilerine Coğrafi Bir Bakış: 1939 Erzincan Depremi Örneği”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Mart, 23(1): 339-364.

ÖZBAY, F. (2001). “Türkiye’de Göç Hareketleri, Devlet Politikaları ve Demografik Yapı”, Ankara: Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü.

ÖZCAN, A. (2013). “Bir Van Gerçeği: Deprem ve Faciaya Götüren Yapı Sorunları”, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, 0303100086.

ÖZDEMİR, M. (2008). “Türkiye’de İç Göç Olgusu: Nedenleri ve Çorlu Örneği”. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.

ÖZER, İ. (2004). “Kentleşme, Kentlileşme ve Kentsel Değişme”, Bursa, Ekin Kitabevi.

ÖZTÜRK, M. (2007). “Türkiye’de İç Göçe Katılanların Kent Yaşamına Ve Kentsel Emek Piyasalarına Etkileri”, Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Cilt: 0 (52) : 245 – 264.

PETERSON, B, E. (2002). “Authoritarianism and Political Impoverishment: Deficits in Knowledge and Civic Disinterest”, political psychology, <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00272>Citations: 31.

PINAR, Ö. (2009). “17 Ağustos 1999 Marmara Depremi Ve Geçen 10 Yıl, Ar&Ge Bülten 2009 Ağustos – Sektörel”, İzmir Ticaret Odası.

PÜR, N. (1974). “Uluslararası İlgücü Hareketleri ve Türkiye”,

İstanbul: İstanbul İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi.

SAYIN, Y., USANMAZ , A., ASLANGİRİ ,F. (2016). “Uluslararası Göç Olgusu ve Yol Açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği”, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Y,31-2.

SEVİM, Y. (2001). “Terör Nedeniyle Elazığ’a Göç Eden Ailelerin Çocuklarının Eğitim Durumu”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 11 (2): 259-268.

STEPHEN, C., MİLLER, D. (2008). “Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri”, (Çev: Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ŞAHİN, Y. (2010). “Kentleşme Politikası”, Trabzon, Murathan Yayınevi.

ŞEN, M. (2014). “Türkiye’de İç Göçlerin Neden Ve Sonuç Kapsamında İncelenmesi”, Çalışma ve Toplum, 1: 231- 256.

TBMM Zabıt Ceridesi. (1939). “Devre 6”, Cilt 8, İçtima Senesi 1, s. 58. Ulus, 29, 30, 31 Aralık.

TBMM, (10/66, 67, 68, 69, 70) Esas Numaralı 23.12.1999 Meclis Araştırması Komisyonu Sayı: A.01.1.GEÇ.10/66,67,68,69,70-93.

TOĞROL, B. (1991). “Direniş (Bulgaristan Türklerinin 114 Yıllık Onur Mücadelesinin Karşılaştırmalı Psikolojik İncelemesi)”, (1. Baskı). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.

TOROS, A. (2008). “Sorunlu Bölgelerde Göç”, Global Strateji Enstitüsü, Ankara.

TUNA, M. (2014). “Türkiye ve Yeni Uluslararası Göçler”, Sentez Yayınları, Bursa.

TÜFEKÇİ, S. (2002). “Kırsal Kesimlerden Büyükşehirlere Göç ve Göçün Aile Yapısında Meydana Getirdiği Değişiklikler İstanbul Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi.

TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N. (1998). “Beşeri Coğrafya”, Çantay Kitabevi, İstanbul, 1998, 307-312.

ULUSLARARASI GÖÇ ÖRGÜTÜ (IOM). (2009). “Göç Terimleri

Sözlüğü”, Cenevre, İsviçre: Uluslararası Göç Örgütü Yayını.

YENER, S. (1977). “1965-70 Döneminde İllerarası Göçler ve Göç Edenlerin Nitelikleri”, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

WILLIAMS, A., PATTERSON G. (1998). “An Empire Lost but a Province Gained: A Cohort Analysis of British International Retirement in Algarve”, *International Journal of Population Geography*, 4, 135-155.

ZEYREK, D. (2010). “Doğu Ve Güneydoğu Anadolu’dan Batıya Yönelen Göçlerin Toplumsal Sonuçları (1984-2006)”, Bilecik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Bilecik.

COVID-19 DÖNEMİNDE ÇALIŞANLAR ÜZERİNE HAZIRLANAN MAKALELER: YÖNETİM ALANINDA BİR İNCELEME

Damla KÖROĞLU¹
Sevgi ELMAS ATAY²

Geliş Tarihi: 21/03/2022
Kabul Tarihi: 11/05/2022

ÖZET

Covid- 19 pandemisinden en çok etkilenen alanlardan biri işletmelerin iş yapış şekilleri olup, birçok işletme uzaktan çalışmaya geçmiş ve çalışanlar bu yeni düzene uymak zorunda kalmıştır. Covid-19 döneminde işletmelerin ve çalışanların nasıl etkilendiğine dair birçok çalışma yapılmış olup, bu süreçte Covid-19 ile bağlantılı geniş bir literatür oluşmuştur. Bu çalışmada yönetim alanında Covid-19 ile ilişkili olarak hazırlanan makalelerin içerik analizi yöntemiyle incelenmesi ve yönetim yazınının geçirdiği dönüşümü tespit etmek amaçlanmıştır. İçerik analizindeki ana fikir, analiz edilen geniş verinin daraltılarak az sayıda kategori elde edilerek sınıflandırmaktır. Böylelikle yönetim ve işletme yazınında Covid-19 süreciyle meydana gelen değişimleri görebilmek, hangi konuların araştırılma eğiliminde olduğunu inceleyebilmek mümkün olmaktadır. İncelenen makaleler ile ilgili ana temalar çıkartılarak akademisyenler tarafından sıklıkla ele alınan Covid-19 bağlamının yönetim alanındaki yansımalarının değerlendirilmesi ve gelecek araştırma trendlerine dair öneriler ile alana katkı sağlanması hedeflenmektedir. Bu doğrultuda 2019-2022 yılları arasında işletme alanında yazılmış ve Web of Science'ta dizinlenen dergilerde yer alan toplam 220 adet makale örneklem olarak belirlenmiştir. Web of Science'ta dizinlenen dergilerde yayınlanan ve yönetim alanında yapılan araştırmaları yansıtabilmesi için "Yönetim (Management)", "İşletme (Business)" ve "Davranış Bilimleri (Behavioral Sciences)" kategorilerine dahil edilen makaleler araştırma kapsamına alınmıştır. İncelenen 220 makale araştırılan konular, yazarların bağlı bulunduğu ülke, yazar sayısı, örneklem düzeyleri ve araştırma yöntemlerine göre irdelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre en çok yayını bulunan ülke

¹ Arş. Gör., İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Yönetimi ve Organizasyon Anabilim Dalı, damla.koroglu@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9749-3152

² Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi İnsan Kaynakları Yönetimi Anabilim Dalı, sevgielmas@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2238-4979

Amerika olup, en çok iki yazarlı makaleler yayınlanmıştır. Makalelerin yüzde elliden fazlası nicel araştırma yöntemiyle yapılmış olup, veri toplamada anket kullanılmıştır. İncelenen makalelerin üçte ikisine yakını bireysel düzeydeki çalışmalar olup, bunu örgütsel ve makro düzeyde yapılandırılan çalışmalar takip etmektedir. Bu doğrultuda en çok çalışılan konu iş performansı, bağlılık gibi çalışanların işle ilgili çıktılarıdır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Pandemi, Çalışanlar, İçerik Analizi, Yönetim, Araştırma Makalesi

Articles About Employees During The Covid-19: A Review In The Field Of Management

ABSTRACT

One of the areas that most affected by the Covid-19 pandemic is the way of doing business and many businesses have switched to remote working. Employees had to comply with this new order. Many studies have been undertaken on how businesses and employees are affected during the Covid-19 period, and a large literature linked to Covid-19 has evolved as a result. This research aims to examine the papers that prepared in the field of management related to Covid-19 by using a content analysis method and to determine the transformation of management literature. The basic goal of content analysis is to narrow the large amount of data analyzed and classify it by obtaining a small number of categories. Thus, it is possible to see the changes that have occurred with the Covid-19 process in the management and business literature. It is aimed to contribute to the field with the evaluation of the reflections of the Covid-19 context, which is frequently discussed by academicians, in the field of management. Also it is aimed to make suggestions for future research trends by extracting the main themes related to the reviewed articles. The research was carried out in the Web of Science database, a total of 220 papers were reviewed. In order to reflect research in the management field, papers in the categories of "Management," "Business," and "Behavioral Sciences" were included in the study. The papers were analyzed according to the researched topics, the country of the author(s), the number of authors, sample and research methods. According to the research findings, most papers have two authors and the majority of studies were carried out in the USA. It is shown that the quantitative research method is used the most extensively and questionnaires were mostly used in data collection. The papers generally focused on individual-level results followed by the studies on the organizational and macro level. It can be stated that work-related outcomes such as job performance and commitment are the most studied subject areas in the papers.

Keywords: Covid-19, Pandemic, Employees, Content Analysis, Management, Research Paper

GİRİŞ

Koronavirüs pandemisi olarak da bilinen COVID-19 pandemisi, şiddetli akut solunum sendromundan kaynaklanan ve hala devam eden küresel bir hastalık olarak görülmektedir. Virüs ilk olarak Aralık 2019'a Çin'in Vuhan kentindeki tespit edilmiş ve kontrol altına alma girişimleri başarısız olarak tüm dünyaya yayılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü 11 Mart 2020'de virüsü pandemi olarak ilan etmiştir. O tarihten bugüne, 18 Ocak 2022 itibarıyla, pandemi 331 milyondan fazla vakaya ve 5,54 milyon ölüme neden olmuştur ve tarih boyunca yaşanan pandemiler arasında en çok ölüme neden olanlardan biri olarak kayıtlara geçmektedir.

Covid-19 yarattığı tüm bu sağlık tehditleri dışında, dünya çapında ciddi bir sosyal ve ekonomik bozulmaya da neden olmuştur (IMF Blog, 2020). Dünya çapında gıda sektörü de dahil olmak üzere meydana gelen arz kıtlığı, insanların panikle fazla ürün satın almasına ve tedarik zincirlerinin bozulmasına neden olmuş; birçok ülkede eğitim kurumları ve kamusal alanlar kısmen veya tamamen kapatılarak uzaktan çalışmaya geçilmiş; birçok etkinlik iptal edilmiştir. Pandemiden en olumsuz etkilenen alanlardan biri de kaçınılmaz olarak dünya ekonomisinin temelini oluşturan işletmeler olmuştur. Devletlerin sağlık önlemleri kapsamında getirdiği kısıtlamalara uyan birçok şirket uzaktan çalışmaya geçmiş ve temel ihtiyaç dışındaki ürünlerin üretilmesi ve hizmetlerin verilmesi neredeyse tamamen durmuştur. Milyonlarca insan işlerini kaybetmiş ve birçok firma kalıcı olarak kapanmak zorunda kalmıştır. Tüm bu süreçler ve sonuçları ise sağlık, iktisat, psikoloji, sosyoloji, eğitim gibi birçok akademik alanda araştırmalara konu olmuş ve Covid-19 bağlantılı geniş bir literatür oluşmuştur.

Covid-19 pandemisi sürecinde, bireylerin bir yandan sağlıklarıyla ilgili endişeler duymaları ve kural koyucuların toplum sağlığını koruyucu tedbirler almalarının yanı sıra, çalışma hayatında yaşanan değişimlere, çalışanların, örgütlerin ve toplumun ne şekilde tepki verdiği sorusu da gündeme gelmiştir. Diğer üretim faktörlerine kıyasla ortaya çıkan değişimlerden etkilenen, fiziksel ve ruhsal sağlığını koruyup aynı zamanda iş yaşamındaki alternatif çalışma düzenine uyum sağlamaya çalışan “insan” faktörü (Hamouche, 2020), yönetim alanının uygulamasında olduğu kadar, akademik çalışmalar açısından da dikkat çeken bir konu olmaktadır.

Günümüzde bilimsel dergiler aracılığıyla, belirli bir alanda yapılan çalışmalar daha sistematik bir şekilde incelenebilir. Bu doğrultuda özellikle bilim camiasında yaygın olarak kabul gören indeksli dergilerde yayınlanan çalışmalar, hem bilimsel bilginin gelişmesinde önemli bir rol oynamakta, hem de araştırmacılara yüksek kalitede üretilmiş bilgiyi sunmaktadır (Yalçın, Yavuz ve Dibek, 2015: 2).

Bu çalışmada, Covid-19 döneminde, yönetim alanında çalışanlara yönelik yapılan makalelerin içerik analizi yöntemiyle incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda çeşitli kriterler açısından araştırma kapsamına giren makalelerin araştırma konuları; a) bireysel, b) örgütsel ve c) makro düzeylerde olmak üzere üç boyut altında sınıflandırılmıştır. Bireysel düzeydeki araştırmalar, çalışanların kariyer ya da işlerine yönelik çeşitli tutum ve davranışları (örneğin işe adanmışlık, iş performansı) ile bunların dışında kalan, birtakım psikolojik ve fiziksel unsur ve sonuçlar (stres, yorgunluk gibi) ile ilgilidir. Örgütsel düzeydeki çalışmalar, örgütsel sonuçlar (örgüt performansı, verimlilik vb.) ile örgütsel özellik ve uygulamaları (uzaktan çalışma uygulamaları, liderlik tipi) içermektedir. Son olarak makro düzey ise, ülkeler arası karşılaştırmalar, toplumsal refah gibi daha geniş perspektiften yapılandırılan çalışmaları yansıtmaktadır. Bunun dışında bu araştırmada, incelenen makaleleri hazırlayan yazarların bağlı bulunduğu ülke ile makalelerinde yararlandıkları araştırma yöntemleri konusu da yine içerik analizi aracılığıyla incelenmiştir. Literatür bölümünde araştırma konuları ile ilgili sınıflandırmalara yönelik detaylı bilgilere yer verilecek olup, araştırma yöntemi bölümünde ise bu araştırmada izlenen yol ve teknikler üzerinde durulacaktır. Bulgular bölümünde araştırma sonucu elde edilen veriler sunulacak ve son olarak sonuç ve değerlendirme bölümünde ise araştırma bulguları tartışılarak gelecek çalışmalara çeşitli önerilerde bulunulacaktır.

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

İşletme yazınında da Covid sürecinde firmaların ve çalışanların nasıl etkilendiğine dair yapılan birçok araştırma mevcuttur. Farklı sektörlerde işletmelerin Covid sürecinden nasıl etkilendiği, iş yapış şekillerinin nasıl değiştiği yönünde daha sektörel ve makro bazlı çalışmalar olduğu gibi (Craven vd., 2020; Seetharaman, 2020; Donthu, 2020), bu süreçten kaçınılmaz olarak etkilenen ve işletmelerin temelini oluşturan çalışanlara yönelik de sayısız çalışma bulunmaktadır. Çalışanların performansı, iş

tatmini, üretkenlik, işe bağlılık, tükenmişlik gibi konularla kişilerin bu süreçte işle ilgili faaliyetlerinin nasıl etkilendiğini araştıran birçok çalışmanın yanında (Chanana, 2021; Shan ve Tang, 2020; Risley, 2020), iş faaliyetlerinden bağımsız olarak çalışanların bireysel düzlemde sağlıklarının, stres seviyelerinin ve iyi olma hallerinin nasıl olduğuna dair araştırmalar da karşımıza çıkmaktadır (Hamouche, 2020; Juchnowicz ve Kinowska, 2021; Bakker ve Van Wingerden, 2021). Yapılan çalışmalar incelendiğinde işletme bakış açısıyla Covid-19 sürecinin hem makro, hem örgüt, hem de çalışan olarak birçok örneklem düzeyinde araştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada da işletme ve yönetim yazınında Covid-19 kaynaklı oluşan değişimleri incelemek ve giderek artan bir araştırma alanına sahip bu konuya ait çalışmaların değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Literatüre bakıldığında Covid-19 dönemiyle ilgili yapılan çalışmalar için çeşitli içerik ve bibliyometrik analiz araştırmalarının yapılmaya başlandı görülmektedir (Dehghanbanadaki vd., 2020; Odone vd., 2020; Aristovnik, Ravšelj ve Umek, 2020). Yapılan araştırmalarda verilerin doküman tipi (makale, bildiri, bilgi notu vb.), alanları (sosyal bilimler, sağlık, biyoloji vb.), erişime ulaşılabilir olup olmaması; atıf sayısı, H-index'i, ülkeleri, buldukları dergilerin isimleri, en çok kullanılan anahtar kelimeler ya da araştırma konuları gibi kriterler incelenmiştir.

Bu araştırma da mevcut çalışmaların değerlendirilmesinde sosyal bilimlerde en çok kullanılan ve detaylı bilgi edinilmesini sağlayan yöntemlerden biri olan içerik analizi yöntemi tercih edilmiş olup, içerik analizi incelenen veriden, verinin içeriğine dair tekrarlanabilir ve geçerli sonuçlar çıkarmak adına kullanılan bir araştırma tekniğidir (Krippendorff, 1980: 403). İçerik analizi incelenen verinin içeriğindeki uluslararası farklılıkları ortaya koymak, iletişim kurulan ya da verinin kaynağı olan kişinin niyetini ve diğer özelliklerini belirlemek, kişi ya da grupların psikolojik durumlarını göstermek, incelenen verinin trend değişimlerini ortaya koymak gibi birçok amaç dahilinde kullanılabilir (Weber, 1990: 9). İçerik analizi ile büyük hacimli veriler sistematik şekilde nispeten kolayca elenebilmekte (Stemler, 2000:1) böylece bireysel, grup, kurumsal veya sosyal düzeyde dikkatin odağının keşfedilmesi ve tanımlanması kolaylaşmaktadır (Weber, 1990: 10).

İçerik analizi, belgelerdeki eğilimleri ve kalıpları incelemek için çok yararlıdır ve kamuoyundaki değişimleri izlemek için ampirik bir temel

sağlamaktadır (Neuendorf, 2017: 202). İçerik analizindeki ana fikir, analiz edilen geniş verinin daraltılarak az sayıda kategori elde edilerek sınıflandırmaktır. Oluşturulan her bir kategori bir veya birkaç kelimedenden oluşabilmektedir. Aynı kategoride sınıflandırılan kelimeler, deyimler veya diğer metin birimlerinin benzer anlamlara sahip olduğu varsayılmaktadır. Araştırmacının amacına bağlı olarak bu benzerlik, kelimelerin kesin anlamlarına veya benzer çağrışımları paylaşan kelimelere dayandırılabilir (Örneğin zenginlik veya güç gibi kavramları aynı kategoriye koymak gibi). Metinden geçerli çıkarımların yapılabilmesi için yapılan sınıflandırma prosedürünün güvenilir olması da önemlidir. Farklı kişiler aynı metni aynı şekilde kodlamalıdır (Schreier, 2012: 6).

Bu doğrultuda bu çalışma kapsamında yönetim ve işletme yazınında Covid-19 süreciyle meydana gelen değişimleri görebilmek, hangi konuların araştırılma eğiliminde olduğunu inceleyebilmek amacıyla içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. İncelenen makaleler ile ilgili ana temalar çıkartılarak sayısı gün geçtikçe artan Covid-19 çalışmalarının değerlendirilmesi ve gelecek araştırma trendlerine dair öneriler ile alana katkı sağlanması hedeflenmektedir. Alandaki makalelerin incelenmesinde, yapılan çalışmaların içeriğine dair 'bireysel', 'örgütsel' ve 'makro' olmak üzere üç düzeyde kategori oluşturulmuştur. Bireysel kategorisinde kişilerin işe yönelik tutum ve davranışları ile psikolojik ve fizyolojik sonuçlara yer verilmiştir. İşe yönelik tutum ve davranışlarına dair iş tatmini, işe bağlılık, örgütsel bağlılık, tükenmişlik, üretkenlik, etkililik, iş performansı gibi işe dair benzer konular birleştirilmiştir. Psikolojik ve fizyolojik sonuçlarda ise kişilerin iyi olma hali, stres düzeyleri, fiziksel ve psikolojik sağlık konuları benzer anlamlar taşıdıkları düşünülerek aynı sınıf altında ele alınmıştır. Örgüt kategorisinde araştırma konusunun Covid-19 sürecinde yaşananların getirdiği örgütsel sonuçlar ve örgüt uygulamaları konuları incelenmiştir. Örgüt düzeyinde incelenen performans, üretkenlik, etkinlik, verimlilik konuları ve örgüt düzeyinde değiştirilen performans değerlendirme, işe alım, liderlik gibi uygulamalar birleştirilmiştir. Makro kategorisinde ise sektörel ya da ülke bazında ele alınan sonuçlar ve öneriler bir araya getirilmiştir.

2. YÖNTEM

Araştırma, Covid-19'a ilişkin akademik yayınların başladığı 2019 yılı ile bu araştırmanın başladığı Ekim 2021 tarihi arasında, Web of Science

kapsamında taranan dergilerde yayınlanan makalelerin, araştırma amaçları doğrultusunda belirlenen kıstaslara göre incelenmesini amaçlaması bakımından, nitel araştırma türlerinden “içerik analizi”de dayalı olarak yapılandırılmıştır. İçerik analizinde amaçlanan, elde edilen verileri birbirine benzer temalarda bir araya getirmek ve okuyucuların anlayabileceği şekilde araştırma ve yayın etiğine uygun olarak düzenleyip değerlendirmektir. Bu amaçla veriler kodlanır, temalar saptılır, sonrasında kodlar ve temalar düzenlenerek bulgulara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Web of Science’ta dizinlenen dergilerde yayınlanan ve yönetim alanında yapılan araştırmaları yansıtabilmesi için “Yönetim (Management)”, “İşletme (Business)” ve “Davranış Bilimleri (Behavioral Sciences)” kategorilerine dahil edilen makaleler araştırma kapsamına alınmıştır. Bu doğrultuda hem “araştırma” hem de “derleme” türündeki makaleler ele alınmıştır. Araştırma dili olarak İngilizce seçilerek filtrelenmiştir.

Araştırmaların Covid-19 döneminin özelliklerini dikkate alarak tasarlanmış olması gerekmesinden hareketle, makalelerin başlığında “Covid-19”, “Covid”, “Coronavirus”, “2019-nCoV” kelimeleri taranmıştır. Aynı zamanda araştırmaların özellikle çalışanlara yönelik olarak yapıp yapılmadığı konusu, makalelerin özetinde “employee(s)”, “worker(s)” kelimelerinin bulunması kriterine dayalı olarak belirlenmiştir. Belirtilen bu hususlar doğrultusunda yapılan taramalar sonucunda 251 adet makale olduğu saptanmıştır. Bunlardan 5 adet makalenin tam metnine ulaşamadığı için değerlendirme dışı bırakılmış, geriye kalan 246 adet makale yazarlar tarafından tek tek okunmuş, yönetim alanında hazırlanmayan ve çalışanları odak noktasına almayan 26 makale kapsam dışı bırakılmıştır. Böylece geri kalan 220 adet makalenin içerik analizi, aşağıdaki kriterler çerçevesinde yapılmıştır:

- Yazar(lar)ın bağlı bulunduğu ülke,
- Yazar sayısı
- Araştırma konusu

1) Birey düzeyinde: a) işe yönelik tutum ve davranışlar, b) psikolojik ve fizyolojik etkiler;

2) Örgüt düzeyinde: a) örgütsel sonuçlar, b) örgütsel özellikler/uygulamalar,

3) Makro düzey

-Araştırmanın yöntemi (nitel, nicel veya karma)

-Araştırmanın veri toplama yöntemi (mülakat, anket vb.)

-Araştırmanın analiz düzeyi (birey, örgüt, makro)

220 adet makalenin yukarıdaki kriterler açısından değerlendirilmesi konusunda, bu çalışmanın iki araştırmacısı ayrı ayrı incelemelerde bulunmuş ve ulaştıkları sonuçları karşılaştırıp değerlendirerek, nihai sınıflandırmaları elde etmişlerdir.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın amacı doğrultusunda belirlenen kriterlere göre elde edilen 220 makale değerlendirildiğinde ulaşılan sonuçlara aşağıda yer verilmiştir. İncelemeye alınan makalelerin 47 tanesi 2020 yılında, 173 tanesi 2021 yılında yayımlanmış olup bu makalelerin yazarlarının buldukları ülkelere dair veriler Tablo 1’de yer almaktadır:

Tablo 1: İncelenen Makalelerin Yazarlarının Ülke Dağılımı

Yazarın Bulunduğu Ülke	Makale Sayısı	Yüzde (%)
Amerika	25	11,36
Hindistan	16	7,27
Çin	14	6,36
İngiltere	13	5,9
Avustralya	12	5,45
Endonezya	8	3,63
Pakistan	5	2,27
Romanya	5	2,27
Polonya	5	2,27
Kanada	5	2,27
Almanya	4	1,81
Türkiye	4	1,81
Hollanda	4	1,81
İtalya	4	1,81
Suudi Arabistan	4	1,81
Güney Afrika	4	1,81
Tayland	4	1,81
Bangladeş	4	1,81

Tablo 1'e bakıldığında yönetim yazınında yayımlanan makalelerinin yüzde 11 gibi büyük bir kısmını Amerikalı yazarların oluşturduğu görülmektedir. Amerika'yı yüzde 7 oranla Hindistan takip etmektedir. Çin, İngiltere ve Avustralya da birbirlerine çok yakın sayılarla en çok yayım yapan ülkeler arasına girmiş görülmektedir. Listedeki ülkeler dışında daha düşük oranlarla Malezya, Yeni Zelanda, Çekya, Umman, Portekiz, Yunanistan, İran, Brezilya, Kosova, Birleşik Arap Emirlikleri, Singapur, Vietnam, Güney Kore, Belçika, İsviçre, Filipinler, Fransa, Litvanya, İsrail, Mısır, Makedonya, Sırbistan, Lübnan, Kolombiya, Macaristan, İrlanda, Meksika, Nijerya, Tayvan, Sri Lanka, İspanya, Slovakya, Slovenya, Danimarka ve Norveç bulunmaktadır.

Yazarların ülkelerinin seçiminde birinci yazarın bulunduğu ülke baz alınmış olup, makaleler yazar sayıları açısından incelenmesine dair veriler Tablo 2'de yer almaktadır:

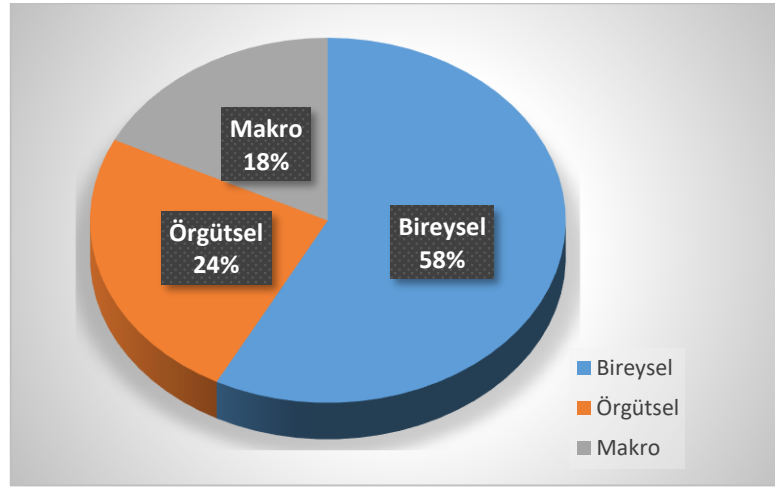
Tablo 2: İncelenen Makalelerin Yazar Sayılarının Dağılımı

Yazar Sayısı	Makale Sayısı	Yüzde (%)
Tek yazarlı	28	12,7
İki yazarlı	63	28,63
Üç yazarlı	59	26,81
Dört yazarlı	40	18,18
Beş yazarlı	17	7,72
Altı yazarlı	4	1,81
7+ yazarlı	9	4,09

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde yüzde 28 oranıyla en çok iki yazarlı makalelerin yayımlandığı görülmektedir. Çok yakın bir oran olan yüzde 26 ile onu üç yazarlı makaleler takip etmektedir. Yüzde 18 oranı ile dört yazarlı, yüzde 12 oranı ile tek yazarlı makaleler sırayı takip etmekte olup, yedi ve daha fazla yazarlı makalelerin bulunması da dikkat çekicidir.

İncelenen makalelerin araştırdıkları konular ilk olarak birey, örgüt ve makro açılardan ele alınmıştır. Bu doğrultuda makalede çalışan unsuruna odaklanmış bir araştırma tasarımı söz konusu ise ilgili makalenin konusu "bireysel" olarak kodlanmıştır. Örgütsel bazı uygulamalar ya da örgütün elde edeceği birtakım sonuçların vurgulandığı çalışmalar ise "örgütsel" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Belirtilen bu konuların dışında kalan, daha geniş perspektifli yaklaşımlarla değerlendirilen makaleler ise "makro" başlığı

altında incelenmiştir. 220 makalenin 127'si birey, 54'ü örgütsel ve 39'u makro düzeyde konuları çalışmıştır. Makalelerin incelediği konulara göre dağılımına Şekil 1'de yer verilmektedir:

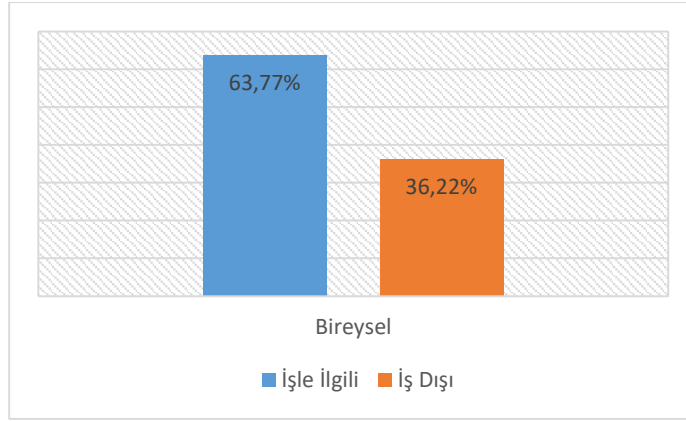

Şekil 1: İncelenen Makalelerin Konularına Göre Dağılımı

Şekil 1'de de görüldüğü üzere makalelerin yarısından fazlasını çalışanların bireysel düzeyde işle ve iş dışıyla ilgili değişkenlerin araştırıldığı çalışmalar oluşturmaktadır. Bireysel konuların incelendiği 127 makalenin 81'i işle ilgili, 46'sı ise iş dışı değişkenlerin incelendiği makalelerdir. Bu anlamda bireylerin işlerine ilişkin çeşitli tutum ve davranışlarına odaklanılan bir çalışma "işle ilgili" başlığı altında sınıflandırılmıştır. Bir başka deyişle, işe adanmışlık, iş tatmini, işe bağlılık gibi değişkenler "işle ilgili" konular çerçevesinde ele alınmıştır. Doğrudan iş ile ilgili olmayan, çalışanların zihinsel ve fiziksel sağlığını etkileyen etmenler ise "iş dışı" başlığı altında birleştirilmiştir. Dolayısıyla Covid-19 sürecinde bireylerin iyi oluş hali, stres düzeyleri, yorgunluk vb. temalar iş dışı unsurlar kapsamında değerlendirilmiştir.

Örgütsel konuların yer aldığı 54 makalenin 38'i örgütsel uygulamalar, 16'sı örgütsel sonuçların yer aldığı makalelerdir. Bu açıdan çalışan güvenini sağlamaya yönelik ne tür bir liderlik biçiminden yararlanılması gerektiği yahut insan kaynakları yönetimi uygulamalarında nelere yer verilmesi gerektiği gibi konular "örgütsel uygulamalar" adlı sınıflandırmada birleştirilmiştir. Bunların dışında kalan ve sonuç odaklı bir bakış açısıyla

irdelenen, örgütün verimi ve örgütsel performansın nasıl iyileştirilebileceği gibi konular ise “örgütsel sonuçlar” başlığı altında kodlanmıştır. Bireysel ve örgütsel konuların vurgulandığı makalelerin alt konularına göre dağılımına Şekil 2 ve Şekil 3’te yer verilmektedir.

Şekil 2: Bireysel Konuları İnceleyen Makalelerin Konularına Göre Dağılımı

Covid-19’un bireylerin iş ve iş dışı yaşamları çerçevesinde tutum ve davranışlarına olan etkilerinin incelendiği makalelerde ele alınan konuların alt başlıkları aşağıdaki Tablo 3. ve Tablo 4.’te sunulmuştur.

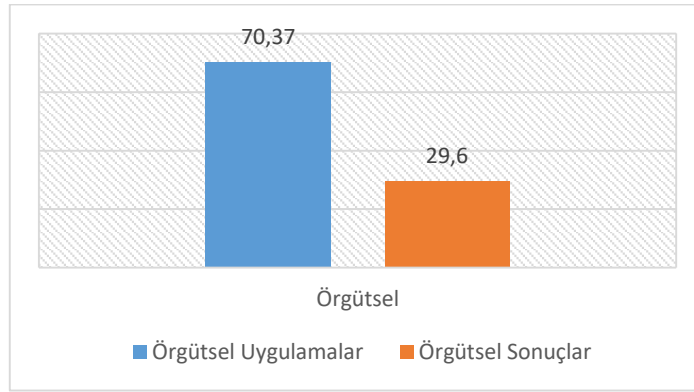
Tablo 3: Bireysel Düzeyde ve İşe Yönelik Konuları İnceleyen Makalelerde Odaklanılan Değişkenler

Performans (Üretkenlik, verimlilik, etkinlik vb.)	15
Bağlılık (işe bağlılık, örgüte bağlılık vb.)	13
İş tatmini	11
İşten ayrılma niyeti	9
Motivasyon	8
İş – Yaşam Dengesi	7
Uzaktan çalışmaya dair deneyim çalışmaları	6
Yaratıcılık	4
Kadın istihdamı	4
Güvenlik Davranışı	4

Tablo 4: Bireysel Düzeyde ve İş Dışı Unsurları İnceleyen Makalelerde Odaklanılan Değişkenler

İyi olma hali	21
Stres (İş dışı)	12
Güçlüklerle ve değişimle başa çıkabilme, dayanıklılık	13

Tablo 3 incelendiğinde bireylerin işe yönelik tutum ve davranışlarına ilişkin en sık incelenen temanın “performans” ve sonrasında “bağlılık” olması dikkat çekmektedir. Bunların yanı sıra ilgili makalelerde, yine çalışanların bağlılığı ile ilintili bir diğer değişken olan “iş tatmini” üzerinde durulduğu da ifade edilebilir. Bireysel düzeyde ve iş dışındaki konulara eğilen çalışmalarda ise en sık vurgulanan alt başlığın “iyi olma hali” olduğu Tablo 4’te görülmektedir. Bunu takiben çalışanların iş dışı stres ve zorluklarla başa çıkabilme özelliklerinin de incelendiği söylenebilir.

Şekil 3: Örgütsel Konuları İnceleyen Makalelerin Konularına Göre Dağılımı

Şekil 3’te belirtilen örgütsel konuları inceleyen makalelerde ele alınan değişkenler alt başlıkları çerçevesinde Tablo 5 ve Tablo 6’da gösterilmektedir.

Tablo 5: Örgütsel Düzeyde ve Örgütsel Uygulamalara Yönelik Konuları İnceleyen Makalelerde Odaklanılan Değişkenler

Çalışan sağlığını korumaya yönelik uygulamalar	8
Kurumsal sosyal sorumluluk uygulamaları	8
Kriz yönetimi uygulamaları	7
Uzaktan çalışma uygulamaları	7
Liderlik	6

İş tasarımı	4
Performans değerlendirme ve ücretlendirme uygulamaları	3
Çalışanların eğitim ve geliştirilmesi	2
Çalışan bağlılık ve katılımını artırmaya yönelik uygulamalar	2
İşten çıkarma uygulamaları	1
İşletme iş birlikleri	1

Tablo 6: Örgütsel Düzeyde ve Örgütsel Sonuçlara Yönelik Konuları İnceleyen Makalelerde Odaklanılan Değişkenler

Örgütsel performans	6
Örgütsel karlılık	2
Örgütsel dayanıklılık ve sürdürülebilirlik	2
Örgüt kültürü	1

Yukarıdaki tablolara bakıldığında, örgütsel düzeyde ve uygulamaları temel alan çalışmalarda “çalışan sağlığına yönelik uygulamaların” ve “kurumsal sosyal sorumluluk uygulamalarının” baskın olduğu ifade edilebilir. Bunların yanı sıra “kriz yönetimi” ve “uzaktan çalışma” konuları da akademisyenler tarafından sıkça irdelenmiştir. Örgütsel sonuçlara yönelik çalışmalarda ise “örgütsel performans” konusunun yüksek bir orana sahip olduğu söylenebilir.

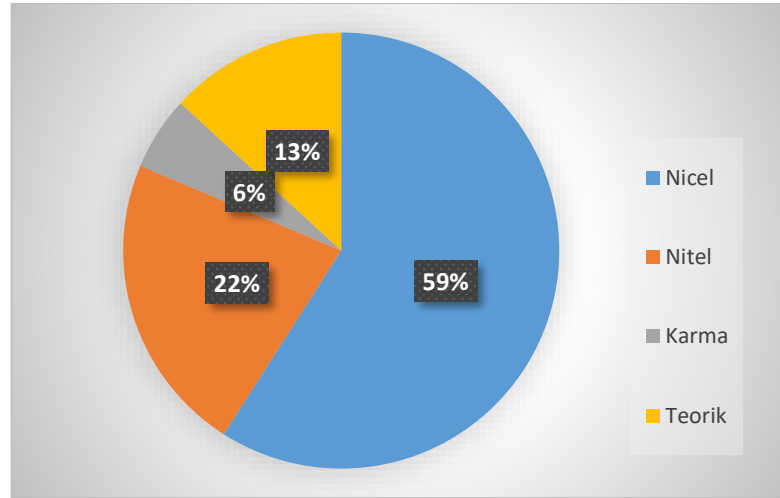
%18’lik bir orana sahip olan makro düzeyde çalışmalarda, Covid-19 döneminde istihdamın korunmasına yönelik ülkelerin alabileceği tedbirler, kriz yönetimi konusunda kanun koyuculara düşen görevler gibi konuları içermektedir. İlgili makalelerde incelenen değişkenler, alt başlıkları çerçevesinde aşağıda Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Makro Düzeyde Konuları İnceleyen Makalelerde Odaklanılan Değişkenler

İstihdam	14
Sağlık çalışanlarının fiziksel ve psikolojik sağlıkları	5
Sektörel çalışmalar (Turizm, hizmet, madencilik)	5
Kadın istihdamı	4
Çalışma yaşamı değişiklikleri	3
Yönetim paradigmasındaki değişiklikler	3
Paylaşım ekonomisi	2
Makalelerin içerik analizleri	2
Politik unsurlar	1

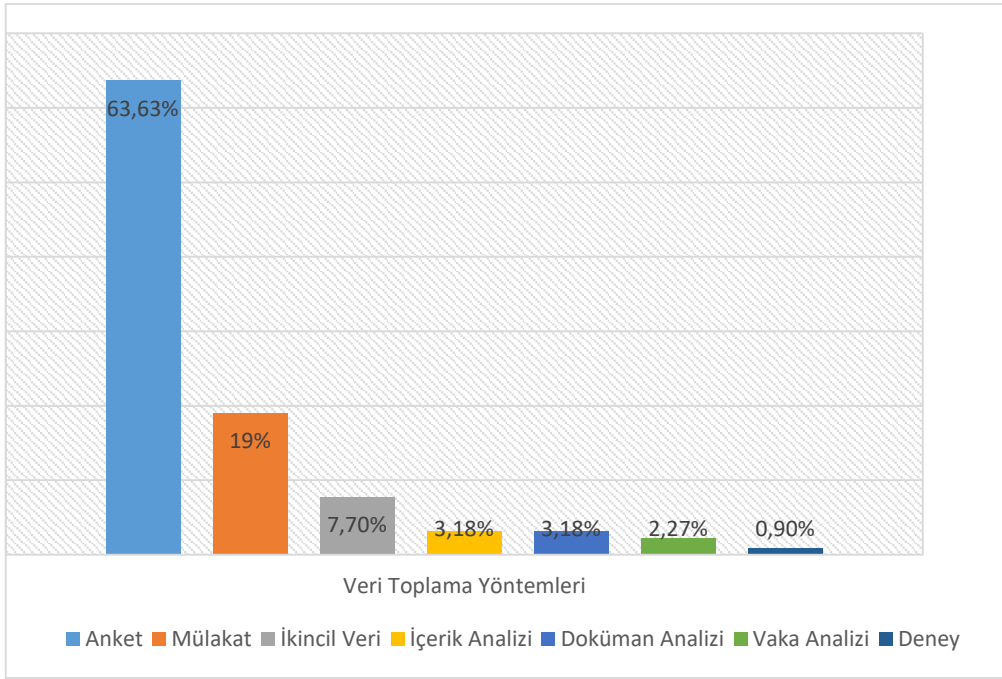
Yukarıdaki tablo incelendiğinde, makro düzeyde en sık vurgulanan değişkenin “istihdam” olduğu görülmektedir. “Kadın istihdamı” konusunun ayrı bir başlık olarak sunulduğu göz önüne alındığında, bu kapsamda istihdam konusunun sık bir biçimde incelendiği ifade edilebilir.

İncelenen 220 makalenin araştırma yöntemlerine bakıldığında 130’nun nicel çalışma, 49 tanenin nitel çalışma, 12 tanesinin hem nicel hem nitel yöntemler içeren karma çalışma ve 29 tanesinin ampirik araştırma yapılmayan teorik makaleler olduğu ortaya çıkmıştır. Şekil 4’te makalelerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı gösterilmektedir:

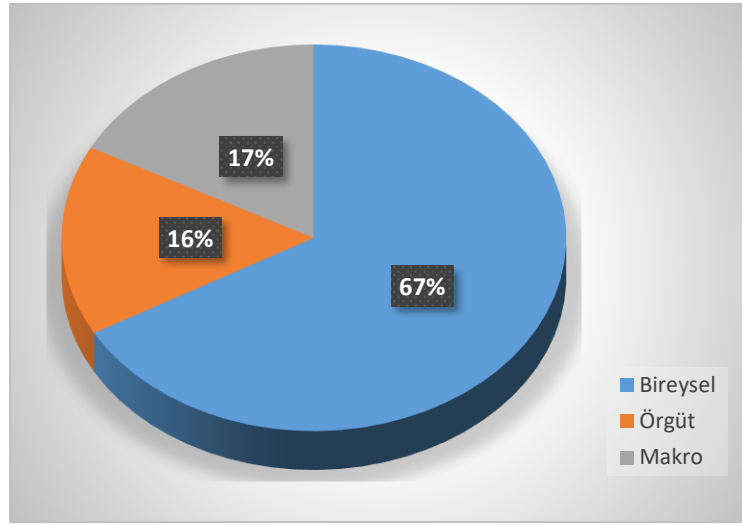
Şekil 4: İncelenen Makalelerin Araştırma Yöntemlerine Göre Dağılımı

Araştırma yöntemlerine göre ayrılan makalelerin araştırmada veri toplamak için kullandıkları tekniklere bakıldığında ise nicel ve karma çalışmaların 140 tanesinde anket; nitel ve karma çalışmaların 42’sinde mülakat, 5 tanesinde vaka çalışması, 7 tane içerik analizi, 2 tane deney yöntemi karşımıza çıkmaktadır. Nitel ve teorik çalışmalar içerisinde ise 7 tane doküman analizi, 17 tane de ikincil verilerden (raporlar, tweetler, röportajlar gibi) yararlanılan çalışma bulunmaktadır. Makalelerin araştırmada kullandıkları veri toplama yöntemlerine göre dağılımı Şekil 5’te gösterilmektedir:

Şekil 5: İncelenen Makalelerde Kullanılan Veri Toplama Yöntemleri

Anket, mülakat, ikincil veri, içerik analizi gibi birçok yöntemin kullanıldığı makalelerin veri toplamak için ulaştığı örneklem düzeylerine bakıldığında ise 147 makalede bireysel (çalışanlardan), 35 makalede örgütlerden, 38 makalede ise sektör, doküman, rapor gibi makro örneklem gruplarından veri toplanmış olduğu görülmektedir. Makalelerde veri toplamak için ulaşılan örneklemelerin analiz düzeyine göre dağılımı Şekil 6'da verilmektedir:

Şekil 6: İncelenen Makalelerin Analiz Düzeyleri

SONUÇ

Bu araştırmada Covid-19 döneminde, yönetim alanında çalışanlar üzerine hazırlanan makalelerin içerik analizi yöntemi ile incelenmesi amaçlanmıştır. Covid-19 ile yaygınlaşan uzaktan çalışma sonucu iş yapma biçimlerinin farklılaşması ve bir yandan hem bireysel hem toplumsal sağlığın odak noktası olduğu bu radikal dönemde, akademik çalışmaların odak noktalarında da birtakım değişikliklerin ortaya çıkması şaşırtıcı değildir. Her ne kadar, Covid-19 sürecinde yapılan bilimsel çalışmalar farklı disiplinlere yönelik olsa da konuya ilişkin yapılan araştırmalarda sağlık bilimleri alanında yapılan çalışmaların yoğunlukta olduğu ve sosyal bilimlerin oldukça geride kaldığı ortaya çıkmıştır (Aristovnik, Ravšelj ve Umek, 2020). Bu zorlu dönemde fiziksel ve ruhsal sağlığını korumaya çalışıp, bununla birlikte iş yaşamındaki yeni çalışma düzenine uyum sağlamaya yönelik gayret gösteren “çalışanlar” boyutunun, akademisyenler açısından nasıl bir bakış açısı ile ele alındığını ortaya çıkarmak bu çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra makalelerin yazarlarına ve araştırma yöntemlerine ilişkin çeşitli bilgiler sunmak araştırmanın ikincil amaçlarındandır. Belirtilen bu hususları aydınlatmak için birbirine benzer temaları bir araya getirip düzenlemeye olanak sağlayan içerik analizinden yararlanılmıştır. Bu doğrultuda bilim camiasında kabul gören indeksli dergiler

taranarak, yönetim alanındaki kategorilerde yayımlanan ve başlığında “çalışanların” ve “Covid-19”un vurgulandığı makaleler detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur.

220 adet makalenin içerik analizi, “yazar(lar)ın bağlı bulunduğu ülke”, “yazar sayısı”, “araştırma konusu”, “araştırmanın yöntemi”, “araştırmanın veri toplama yöntemi” ve “araştırmanın analiz düzeyi” kriterleri kapsamında gerçekleştirilmiştir. Yapılan analizler sonucu, yayımlanan makalelerinin %11 gibi büyük bir kısmını Amerikalı yazarların oluşturduğu, bunu %7 ile Hindistan ve yaklaşık %6’lık oranlarla Çin, İngiltere ve Avustralya’nın takip ettiği saptanmıştır. Ülkemizin ise %2’ye yakın bir oranla temsil edildiği dikkat çekmektedir. Özellikle Türkiye bağlamında, akademisyenler arasında yankı uyandırabilecek indeksli dergilerde Covid-19 sürecinde çalışanlara yönelik düzenlenen çalışmaların artması gerektiği ifade edilebilir. Makalelerin genellikle iki ya da üç yazar tarafından kaleme alındığı görülmüştür. Farklı disiplinlerden ve farklı yetkinliklere sahip araştırmacıların bir arada çalışmalarının beklenen bir sonuç olduğu söylenebilir.

Araştırmanın temel sorusunu oluşturan araştırılan konular bağlamında, makalelerin yarısından fazlasının bireysel konulara yönelik olması, çalışanlar üzerine hazırlanan makaleler açısından şaşırtıcı olmamıştır. Bu kapsamda yüksek bir oranla iş ile ilgili konuların araştırılması, çalışanların iyi oluş hallerinin görece geri planda kalması, yönetim alanı açısından iş ile ilgili konuların daha fazla önemsenmesine bir dayanak oluşturmaktadır. Örgütsel konularla ilgili çalışmalarda ağırlıklı örgütsel uygulamalara odaklanılması ve örgütsel sonuçların daha az çalışılması ise, örgütün performansı ya da verimliliği gibi “somut” hedeflerden ziyade, sürecin önemsendiğine işaret etmektedir. Makro konuların %18 gibi düşük bir oranla çalışılması, yönetim alanında konuların daha ziyade bireysel ve örgütsel düzeyde ele alınması ve toplumsal perspektifin arka planda kalması ile açıklanabilir. Bu anlamda gelecek araştırmalarda ülkeler arası farklı uygulamalara ve düzenlemelere yönelik araştırmalar tasarlanması önerilebilir.

Makaleler araştırma konuları açısından alt başlıkları itibariyle detaylı biçimde incelendiğinde, bireylerin işe yönelik tutum ve davranışlarına ilişkin en sık ele alınan temanın “performans” ve “bağlılık” olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, bireylerin yalnızca performansına ya da bağlılığına odaklanılmadığı, her iki değişkenin de benzer biçimde önemsendiği şeklinde

yorumlanabilir. Çalışanların iş dışındaki tutum ve davranışları açısından ise iyi oluş halleri ve strese vurgu yapılması dikkat çekicidir. Covid-19'un bireylerin ruhsal sağlıkları üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, ilgili temalar şaşırtıcı olmamaktadır. Örgütsel uygulamalar açısından ise çalışanların sağlığının korunmasına ve ortaya çıkan krizi yönetmeye yönelik faaliyetlere ilişkin çalışmalar ağırlıkta iken, örgütsel sonuçlar çerçevesinde ise örgütsel performans ve karlılığın vurgulanması, bu olağan üstü koşullarda dahi örgütlerin finansal göstergelerinin önemli birer veri olması ile açıklanabilir. Makro perspektifli çalışmalarda ise, bu küresel kriz döneminde endişelere yol açan "istihdam" konusunun ön plana çıkması anlaşılır olmaktadır.

İncelenen makalelerin araştırma yöntemlerine bakıldığında, yüksek bir oranla nicel araştırmaların yapıldığı, bunu %22 ile nitel ve %6 ile karma yöntemlerin takip ettiği görülmektedir. Veri toplama yöntemlerinde anket ve mülakattan sıklıkla faydalanılması dikkat çekmektedir. Bu anlamda teorik çalışmalardan ziyade ampirik çalışmaların tercih edildiği ifade edilebilir. Gelecek çalışmalarda nicel yöntemlerin nitel ile desteklendiği karma yöntemlerden faydalanılmasının çalışmaların daha kapsamlı sonuçlar sağlayacağı öne sürülebilir. İncelenen makaleler analiz düzeyleri açısından ele alındığında, çok yüksek bir oranla doğrudan çalışanların örneklem olarak seçildiği görülmektedir. Genellikle davranışsal değişkenler üzerine yapılan araştırmaların yoğunlukta olduğu düşünüldüğünde, bu durum anlaşılır olmaktadır.

Ayoko, Caputo ve Mendy, (2022) Journal of Management'ta yayınlanan çalışmaların bibliyometrik incelemesini yapmış, Covid-19 sürecinde krizi doğru bir şekilde yönetmek isteyen işletmelerin, kaynakların korunması teorisi, iş-aile çatışması, yaratıcılık, liderlik, takım performansı gibi hususlara önem verilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Verma ve Gustafsson (2020), Scopus ve Web of Science veri tabanlarında, pandemi sürecinde işletme yönetimi alanında yapılan araştırmaların bibliyometrik analizini gerçekleştirmiş ve tedarik zinciri yönetimi, kriz yönetimi, teknolojinin işletmeler üzerindeki etkisi gibi konuların gelecekte sıklıkla araştırılacağını öne sürmüşlerdir. Buwens vd. (2021) tarafından pandemi sürecinde liderlik araştırmalarındaki tema ve eğilimleri belirlemek üzere yapılan araştırmada ise sağlık hizmetlerinde liderlik, pandemi zamanlarında

liderlik, liderlik ve çeşitlilik konularının yükselişe geçeceği ifade edilmiştir. Öztürk ve Gök (2020)'ün Covid-19 döneminde yönetim yazınındaki araştırma trendlerine yönelik yaptıkları çalışmada liderlik, kriz yönetimi, iyi oluş, iş-aile dengesi, performans gibi konuların öne çıktığı ve pandeminin çalışanlar üzerindeki etkilerinin sıklıkla araştırıldığı belirlenmiştir. Bu çalışmada elde edilen sonuçlar, belirtilen önceki araştırmaların sonuçlarına paralellik göstermekte, bu zorlu sürecin doğru ve etkili bir biçimde yönetilebilmesi için, çalışanların işleme için oynadığı kritik rolün göz ardı edilmemesi gerektiğine işaret etmektedir.

Bu çalışmada yalnızca Web of Science veri tabanında yayınlanan makalelerin içerik analizlerinin yapılıp bunun dışında kalan indekslerin inceleme kapsamına alınmaması araştırmanın bir sınırlılığı olarak ifade edilebilir. İncelenen makalelerin odaklandığı konuları yalnızca belli başlı sınıflandırmalar çerçevesinde ele alınıp, araştırma konuları açısından daha detaylı bir analizin yapılmaması bir diğer sınırlılık olmaktadır. Gelecek çalışmalarda belirtilen bu hususların dikkate alınması ve araştırmaların bu doğrultuda tasarlanması önerilebilir.

KAYNAKÇA

ARISTOVNIK, Aleksander; RAVŠELJ, Dejan; UMEK, Lan, “A Bibliometric Analysis Of COVID-19 Across Science And Social Science Research Landscape”, Sustainability, 2020, s. 12-21.

AYOKO, Oluremi B., CAPUTO, Andrea, MENDY, John, “Management Research Contributions To The COVID-19: A Bibliometric Literature Review And Analysis Of The Contributions From The Journal of Management & Organization”, Journal of Management & Organization, 2022, s. 1-27.

BAKKER, Arnold, VAN WINGERDEN, Jessica, “Rumination About COVID-19 And Employee Well-Being: The Role Of Playful Work Design”, Canadian Psychology/Psychologie Canadienne, C. 62, Sa. 1, 2021, s.73-79.

BAUWENS, Robin, “New Kids on the Block? A Bibliometric Analysis of Emerging COVID-19—Trends in Leadership Research”, Journal of Leadership & Organizational Studies, 2021, 1548051821997406.

CHANANA, Nisha, “Employee Engagement Practices During COVID-19 Lockdown”, Journal of Public Affairs, C. 21, Sa. 4, 2021, s. 1-8.

CRAVEN, Matt, “COVID-19: Implications For Business”, Mckinsey & Company, 2020, Erişim adresi: http://www.aedcr.com/sites/default/files/docs/mckinsey-full_article.pdf.pdf (Erişim tarihi: 2 Ocak 2022)

DEHGHANBANADAKI, Hojat, SEIF, Farhad, VAHİDİ, Yasmin, RAZİ, Farideh, HASHEMİ, Ehsan, KHOSHMIRSAFA, Majid, AAZAMI, Hossein, “Bibliometric Analysis Of Global Scientific Research On Coronavirus (COVID-19)”, Medical Journal Of The Islamic Republic of Iran, C. 34, 2020, Sa. 51.

DONTHU, Naveen, GUSTAFSSON, Anders, “Effects Of COVID-19 On Business And Research”, Journal Of Business Research”, Sa. 117, 2020, s. 284-289.

HAMOUCHE, Salima, “COVID-19 And Employees’ Mental Health: Stressors, Moderators And Agenda For Organizational Actions”, Emerald Open Research, C. 2, Sa. 15, 2020.

IMF Blog The Great Lockdown: Worst Economic Downturn Since the Great Depression, 2020: Erişim adresi <https://blogs.imf.org/2020/04/14/the-great-lockdown-worst-economic-downturn-since-the-great-depression/> (Erişim tarihi: 15 Ocak 2022)

JUCHNOWICZ, Marta, KINOWSKA, Hanna, “Employee Well-Being And Digital Work During The COVID-19 Pandemic”, Information, C. 12, Sa. 8, 2021, 293.

KRIPPENDORFF, Klaus, “Content Analysis: An Introduction To Its Methodology”, Sage, Beverly Hills, 1980.

NEUENDORF, Kimberly, “The Content Analysis Guidebook”, Sage, 2017.

ODONE, Anna, “The Runaway Science: A Bibliometric Analysis Of The COVID-19 Scientific Literature”, Acta Bio Medica: Atenei Parmensis, C. 91, Sa. 9, 2020, s. 34-39.

ÖZTÜRK, Mehtap, GÖK, Suudan Gökçe, “Covid-19 Döneminde Yönetim Yazınındaki Araştırma Trendlerinin Bibliyometrik Analiz Yöntemi İle İncelenmesi”, *Kapadokya Akademik Bakış*, C. 4, Sa. 2, 2020, s. 73-89.

RISLEY, Carine, “Maintaining Performance And Employee Engagement During The COVID-19 Pandemic”, *Journal of Library Administration*, C. 60, Sa. 6, 2020, s. 653-659.

SCHREIER, Margrit, “Qualitative Content Analysis In Practice”, Sage Publications, 2012.

SEETHARAMAN, Priya, “Business Models Shifts: Impact of Covid-19”, *International Journal of Information Management*, 54: 102173. 2020.

SHAN, Chenyu, TANG, Dragon Yongjun, “The value of employee satisfaction in disastrous times: Evidence from COVID-19”, 2020, Erişim adresi: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3560919. Erişim tarihi: 30.01.22

STEMLER, Steve, “An Overview of Content Analysis. Practical Assessment, Research, and Evaluation”, C.7, Sa.1, 2000, 1-6.

VERMA, Surabhi, GUSTAFSSON, Anders, “Investigating the Emerging COVID-19 Research Trends In The Field Of Business And Management: A Bibliometric Analysis Approach”, *Journal of Business Research*, 2020, s. 253-261.

WEBER, Robert Philip, “Basic Content Analysis”, Newbury Park, CA, 1990.

YALÇIN, Seher, ÇİĞDEMYAVUZ, Hatice, DİBEK, Münevver İlgin, “Content Analysis of Papers Published in Educational Journals with High Impact Factors”, *Education & Science/Eğitim ve Bilim*, 2015, C.40, Sa.182, 2015, s. 1-28.

YILDIRIM, Ali, ŞİMSEK, Hasan, “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, Seçkin Yayınları,1999.

BIST 100'DE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALARIN ULUSLARARASI VEYA GRUP OLUP OLMAMASINA GÖRE YAPTIKLARI YATIRIMLARIN FİRMA PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Bahan YENİLMEZ¹

Geliş Tarihi: 03/05/2022

Kabul Tarihi: 18/05/2022

ÖZET

Bu çalışma, Borsa İstanbul'da imalat sektöründe faaliyet gösteren 33 adet firmanın piyasa yavaşlamalarında ve genişlemelerinde yapmış oldukları yatırımların firma performansı üzerindeki etkileri sektörel bazda firmaların grup ve uluslararası olup olmamalarına göre ayrıştırılarak incelenmiştir. Bu amaçla 2000-2021 yılları arasında BIST 100 endeksinde yer alan 33 adet firma grup veya uluslararası olup olmadığına göre ayrıştırılarak; yapmış oldukları yatırımlar saptanmış ve bu firmaların grup veya uluslararası firma olup olmalarının yaptıkları yatırımların firma performansı ile aralarında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılarak ve bu etkinin yönü ve derecesi karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Çalışmada firma performansı, varlık getiri oranı (ROA), nakit akışlarının varlık getiri oranı (nakit akışı getirisi), Tobin's q, borsa kapanış fiyatları, varlıklardaki artış oranı, toplam performans, toplam hissedar getirisi ve hisse başına kazanç ile ölçülmüştür. Yapılan çalışmanın sonuçlarına göre ekonominin yavaşladığı dönemlerde Çimento, Cam ve Lastik sektöründe faaliyet gösteren uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmakta; Enerji ve Elektronik Sektöründeki firmaların yapmış oldukları yatırımlar firma performansını azaltmaktadır. Piyasaların genişleme trendinin içine girdikleri dönemlerde ise tüm bu sonuçlar baz alındığında, Çimento ve Cam sanayisinde faaliyet gösteren uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmakta; Enerji ve Lastik sektörlerindeki firmaların yapmış oldukları yatırımlar firma performansını azaltmakta; Elektronik sektöründe faaliyet gösteren firmaların yaptıkları yatırımlar ile firma performansı arasında herhangi anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Grup firmaları için tüm bu sonuçlar baz alındığında, ekonominin yavaşladığı dönemlerde Çimento, Enerji ve Lastik sanayisinde faaliyet gösteren grup firmaların yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmakta; Elektronik ve

¹ Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme Bölümü, yenilmezbahan@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-8514-7276

Cam sektörlerinde faaliyet gösteren firmaların yaptıkları yatırımlar ile firma performansı arasında herhangi anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Piyasaların genişleme trendinin içine girdikleri dönemlerde ise Çimento ve Lastik sanayisinde faaliyet gösteren grup firmaların yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmakta; Enerji sektöründeki firmaların yatırımları firma performansını azaltmakta; Elektronik ve Cam sektörlerinde faaliyet gösteren firmaların yaptıkları yatırımlar ile firma performansı arasında herhangi anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Grup Firmaları, Uluslararası Firmalar, Firma Performansı, Yavaşlayan Piyasalar, Genişleyen Piyasalar

The Effect of the Investments Made by the Firms Operating in BIST 100, whether they are Group or International, on Firm Performance

ABSTRACT

In this study, the effects of investments made by 33 companies operating in the manufacturing sector in Borsa Istanbul during market slowdowns and expansions on firm performance were analyzed on a sectoral basis by separating them according to whether the firms are group or international. For this purpose, 33 companies in the BIST 100 index between the years 2000-2021 are separated according to whether they are group or international; their investments have been determined and It is compared whether there is a significant relationship between the investments made by these companies, whether they are group or international companies, and the performance of the company and the direction and degree of this effect are compared and analyzed. In the study, firm performance was measured by the return on assets (ROA), the return on assets of cash flows (return on cash flows), Tobin's q, closing prices, rate of increase in assets, total shareholder return and earnings per share. According to the results of the study, the investments made by international companies operating in the Cement, Glaass and Tire Industries increase the performance of the company during periods of slowdown in the economy. But in the same period, the investments decrease the performance of the company in the Energy and Electronic sector. In the periods when the markets enter the expansion trend, based on all these results, the investments made by the international companies operating in the Cement and Glass Industry will increase the firm's performance. But in the same period, the investments decrease the performance of the company in the Energy and Tire sector. However again in the same period, there is no significant relationship between the investments and firm performance in the Electronic sector. For group companies, based on all these results, the investments made by the group companies operating in the Cement, Energy and Tire industries during periods of slowdown increase the company performance. However again in the same period, there is no significant relationship between the investments made by the international companies operating and firm performance in the Electronic and Glass sector. In the periods when the markets enter the expansion trend, the investments made by the group companies operating in the Cement, and Tire industry increase the company performance. But in the Energy sector the investments decrease the performance. Also, there is no significant relationship between the investments and firm performance in the Electronic and Glass sector.

Keywords: Group Firms, International Firms, Firm Performance, Slowing Markets, Expanding Markets

GİRİŞ

Piyasaların yavaşladığı veya genişlediği dönemlerde firmaların yapmış oldukları yatırımlar firmaların değişen ekonomik şartlara uyum sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Özellikle de grup ya da uluslararası firmanın yapmış olduğu yatırımların firma performansı üzerindeki etkisi merak edilmektedir. Bu amaçla 2000-2021 yılları arasında BIST 100'de yer alan imalat sektöründeki faaliyet gösteren toplamda 33 adet firmanın piyasaların genişlediği ve yavaşladığı dönemlerde yaptıkları yatırımların onların uluslararası ve grup olup olmamasına göre ayrıştırılarak firma performansı üzerinde anlamlı bir ilişki olup olmadığının sektörel bazda saptanması amacıyla çoklu regresyon analizleri yapılarak ve en fazla performansa sahip olan stratejilerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu çalışmalarda piyasaların yavaşladığı veya genişlediği dönemler; Türkiye'nin 1924 yılından buyana gerçekleştirmiş olduğu ekonomik büyüme ortalamasına göre ekonomik büyümenin yaklaşık %5,5 olarak gerçekleştiği dikkate alınarak ayrıştırılmış ve ortalama büyümenin %5'in altında kaldığı dönemler yavaşlama; %5'in üstünde kaldığı dönemler ise genişleme dönemi olarak dikkate alınmıştır.

1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Uluslararası firmanın literatürde pek çok tanımı mevcuttur. Bunlardan ilki Dereli'nin (2005) yaptığı tanımdır. Bu tanıma göre uluslararası firma genel olarak kendi ülkesi ve bu ülke dışındaki bir ya da birden fazla ülkede faaliyet gösteren firmadır. Başka bir tanıma göre ise uluslararası firma, toplam üretimin veya toplam satışların önemli bir kısmını yabancı bir ülkeden elde eden firmadır (Mucuk, 2003). Koparal'a (2004) göre ise uluslararası işletme, bir firmanın kendi ülkesinin sınırlarının dışında da faaliyet göstermesidir.

Grup firmaları içinse literatürde pek çok farklı tanımlama yapılmaktadır. Bunlardan en temel olanlarından biri Leff (1976) tarafından yapılmıştır. Bu tanıma göre grup firmaları, firmaların birbirleriyle ticari olarak bağlantılı olmasıdır. Khanna ve Rivkin'e (2001) göre ise grup firması yasal olarak birbirinden bağımsız olan firmaların birbiriyle resmi ya da gayri remi olarak eş güdümlü çalışmasıdır. Başka bir tanımlamaya göre ise, grup firmaları, bir işletmenin, birden fazla işletmenin hisselerini elinde bulundurması olarak tanımlanabilir (Yenilmez, 2022: 111). Grup içerisinde yer alan firmalar birbirlerinin hisselerine sahip oldukları için, kendilerinin

yaptığı her türden işletme faaliyetlerine ilişkin tercihlerini grubun içinde yer alan diğer üyelerinden yana kullanabilirler (Johnson, 1992:15).

2. BIST 100'DE FAALİYET GÖSTEREN FİRMALARIN ULUSLARARASI VEYA GRUP OLUP OLMAMASINA GÖRE YAPTIKLARI YATIRIMLARIN FİRMA PERFORMANSI ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN ANALİZİ

Bu çalışmada, çimento, enerji, elektronik, cam, gübre, lastik, demir çelik, karton, madencilik ve teknoloji sektörlerindeki firmaların yaptıkları yatırımların firma performansı üzerindeki etkileri incelemiştir. Bu amaçla 2000-2021 yılları arasında BIST 100'de yer alan ve bu sektörlerdeki firmaların piyasadaki yavaşlama ve büyüme dönemlerinde yaptıkları yatırımlar belirlenmiştir. Söz konusu bu firmaların grup ya da uluslararası olup olmamalarının firma performansı üzerinde bir etkisi olup olmadığının saptanması amacıyla bu analiz yapılmıştır. Çalışmada firma performansı, normalleştirilmiş varlık getiri oranı (ROA), nakit akışlarının varlık getiri oranı, toplam hissedar getirisi, Tobin's Q ve varlıklardaki büyüme oranı, borsa kapanış fiyatı ve hisse başına kazanç ile ölçülmüştür. Bu kapsamda 2000-2021 yılları arasında BIST 100'de yer alan alt sektörleriyle birlikte 33 adet firma incelenmiştir.

2.1. Yöntem ve Hipotezler

Çalışmada yer alan söz konusu sektörler için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analizlerin yapılmasında daha önce açıklamaları yapılan çoklu regresyon regresyon analizleri kullanılmıştır. Analizler, IBM SPSS Statistics v.20.0 programları ile yapılmıştır. Bu çalışmada çoklu bağıntıyı tespit etmek amacıyla SPSS programında regresyon analizi yapılarak her bir alt sektör için değişkenlerin collinearity değerleri hesaplanmıştır. Çoklu bağıntı sorunu olan değişkenlerden yalnız birinin analize dâhil edilerek, diğeri veya diğeri analizin dışında bırakılmıştır.

2.2. Hipotezler

Literatürde, uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımların uluslararasılaşma derecesiyle orantılı olarak firma performansı ile pozitif ilişkili olduğu belirlenmiş pek çok çalışma bulunmaktadır (Roth (1995), Delios ve Henisz (2000) ve Delios ve Beamish (2001), Fahy (2002), Nicolaou (2004), Todeva ve Knoke (2005), Thornhill (2006), Ainuddin, Beamish, Hulland ve

Rouse (2007), Camisón, ve Villar-López (2010), Liu, Jiang, Zhang, ve Zhao (2013), Yan, Child ve Chong (2017), Ye'nin (2018)).

Literatürde, uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımların uluslararasılaşma derecesiyle orantılı olarak firma performansı ile negatif ilişkili olduğu belirten çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Hitt, Hoskisson ve Kim (1997), Riahi-Belkaoui (1998), Contractor, Kundu ve Hsu (2003), Lu, ve Beamish (2004), Muuls ve Puiu (2009), Amendola, Anna, Rosanna ve Filippo (2010)).

Tüm bu çalışmalara ek olarak, uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımların uluslararasılaşma derecesiyle orantılı olarak firma performansı ile herhangi bir ilişkinin bulunmadığına ilişkin çalışmalar da literatürde yer almaktadır (Keister, (1998), Grazi, (2011), Borin ve Mancini (2016)).

Hipotez 1: Uluslararası firmaların yaptıkları yatırımlar firma performansını arttırmaktadır.

Literatürde grup firmalarının yapmış oldukları yatırımların firma performansına pozitif etki ettiği belirten pek çok çalışma bulunmaktadır (McGee, ve Thomas (1986), Keister, (1998), Moran, ve Ghoshal (1999), Short (2000), Khanna, ve Rivkin (2001), McGee (2003), Şen (2006), Shumilov (2008), Ramaswamy, Purkayastha, ve Pettit (2017), Purkayastha, Manolova, ve Edelman (2018), Wang, Chen, Guo ve Lin (2019)).

Bu çalışmalardan farklı olarak literatürde grup firmalarının yapmış oldukları yatırımların firma performansına pozitif etki ettiği belirten çalışmalar da bulunmaktadır (Gurhan-Canli & Maheswaran, (2000), Douma, George ve Kabir (2006), Raithatha, M. ve Komera, S. (2016)).

Tüm bu çalışmaların yanı sıra, literatürde grup firmalarının yapmış oldukları yatırımların firma performansı ile aralarında herhangi anlamlı bir ilişkinin bulunmadığına ilişkin de çalışmalar bulunmaktadır (McNamara ve Deephouse (2003), Ng (2012)).

Hipotez 2: Grup firmaların yaptıkları yatırımlar firma performansını arttırmaktadır.

3. ÖRNEKLEM, VERİ SETİ VE KULLANILAN DEĞİŞKENLER

Araştırmanın evrenini Türkiye’de çimento, enerji, elektronik, cam, gübre, lastik, demir çelik, karton, madencilik ve teknoloji sektörlerinde faaliyet gösteren firmalar oluşturmaktadır. Verilerin doğruluğu ve ulaşılabilirliği bakımından araştırmanın örnekleme, Borsa İstanbul (BİST) 100 endeksinde işlem gören alt sektörleriyle birlikte 33 adet firma (Afyon çimento, Anadolu Cam, Borusan, Çimsa, Ereğli, Göltaş, İzmir Demir Çelik, Kardemir, Konya Çimento, Şişecam, Trakya Cam; Brisa, Goodyear, Ege Endüstri, Kordsa; Ak Enerji, Aksa, Aksu Enerji, Alcatel, Arçelik, Aselsan, Ayen Enerji, Aygaz, Kartonsan, Koza Altın, Koza Madencilik, Netaş, Odaş, Park Elektrik, Turcas, Vestel Beyaz Eşya, Vestel Elektronik ve Zorlu Enerji) incelenmiştir.

Bu çalışmada iki ana veri kaynağının kullanılmıştır. Her bir veri kaynağı 2000 ve 2021 yılları için üçer aylık dönemler halinde derlenmiştir. Buradaki ilk veri kaynağı; üçer aylık kurumsal yatırımcı raporlarında açıklanan yatırım bilgileri ve işlem değerlerini belirlemek için yapılan ilgili pazar araştırmalarından oluşmaktadır. Bu çalışmadaki diğer bir veri kaynağı ise; BİST 100 ve kamuoyunu aydınlatma platformunun finansal veri tabanlarından toplanan finansal performans göstergeleridir.

Bu çalışmada bağımlı değişken firma performansıdır. Firma performansının ölçülmesi amacıyla şu değişkenler kullanılmıştır: Varlık Getiri Oranı (Return on Assets (ROA)), Nakit Akışlarının Varlık Getiri Oranı (Cash flow Return on Assets), Toplam Hissedar Getirisi (Total Shareholder Return), Tobin’s Q, Varlıklardaki Artış (Assets Growth), Borsa Kapanış Fiyatı, Hisse Başına Kazanç. Bu çalışmada kullanılan bağımsız değişkenler firmaların yapmış oldukları yatırımlardır. Bu çalışmada kullanılan moderatör değişkenler ise, Uluslararası Firma ve Grup Firmalarıdır.

4. ANALİZ VE SONUÇLAR

Yapılan çalışma sonucu elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Tablo 1. Çimento Sanayisinde Moderatör Değişkenler için Regresyon Tahmin Değerleri (Yavaşlama Dönemleri İçin)

	Nitelik	Katsayı	Anlamlılık Düzeyi (p Değeri)
ROA	Grup	0,051	0,224
	Uluslararası	0,059	0,049
Nakit Akış Getirisi	Grup	0,301	0,000
	Uluslararası	0,084	0,158
Toplam Hissedar Getirisi	Grup	0,032	0,942
	Uluslararası	-0,133	0,247
Tobin's Q	Grup	0,5056	0,000
	Uluslararası	-0,096	0,894
Borsa Kapanış Fiyatları	Grup	0,1798	0,030
	Uluslararası	0,3458	0,551
Varlık Artışı	Grup	0,051	0,453
	Uluslararası	-0,049	0,309
Hisse Başına Kazanç	Grup	0,4838	0,903
	Uluslararası	0,2962	0,917

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, %10 anlamlılık düzeyinde piyasaların yavaşladığı dönemlerde çimento sektöründe yer alan grup firmalarının yaptıkları yatırımlar Nakit Akış Getirisini, Tobin's Q ve Borsa Kapanış Fiyatlarını olumlu etkilemiştir.

Yine bu dönemde ve bu sektörde yer alan uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar ise ROA değişkenini %10 anlamlılık düzeyinde olumlu etkilemektedir.

Özetle çimento sektöründe yer alan grup ve uluslararası firmaların piyasaların yavaşladığı dönemlerde yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmaktadır. Bu sonucun çıkma nedeni genel olarak bu sektörün inşaat sektörüyle çok iç içe olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü bu tür zor dönemlerde, bu firmalar genel olarak ana faaliyet konularına yatırım yapma eğilimindedir. Çünkü bu sektördeki yatırımlar genellikle uzun vadeli ve yavaşlama dönemlerinde dahi bu yatırımların yapılmasına devam edilmesi gerekmektedir. Çünkü bu firmaların

işlerini taahhüt ettikleri tarihte bitirmeleri gerekmektedir. Bu nedenle her ne kadar piyasadaki risk iştahı düşük ve yatırım yapmaya elverişli olmasa da taahhüt anlaşmalarındaki cezai sorumlulukları gereği kendi sektörlerine yatırım yapmaları gerekmektedir. Çimento da bu sektörün temel hammaddesidir. Ayrıca grup ve uluslararası firmaların yaptıkları piyasa çeşitlendirmesi sayesinde piyasalarda meydana gelen olumsuz durumları daha kolay bertaraf edebilmesinden ve bir piyasada meydana gelen olumsuz bir durumu diğer piyasa da meydana gelen olumlu bir durumla daha kolay telafi edebilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 2. Enerji Sanayisinde Moderatör Değişkenler için Regresyon Tahmin Değerleri (Yavaşlama Dönemleri İçin)

	Nitelik	Katsayı	Anlamlılık Düzeyi (p Değeri)
ROA	Grup	0,046	0,453
	Uluslararası	-0,044	0,436
Nakit Akış Getirisi	Grup	0,118	0,090
	Uluslararası	-0,216	0,001
Toplam Hissedar Getirisi	Grup	-0,1892	0,176
	Uluslararası	0,0426	0,738
Tobin's Q	Grup	-0,7732	0,168
	Uluslararası	0,1558	0,760
Borsa Kapanış Fiyatları	Grup	-0,4928	0,167
	Uluslararası	0,0638	0,845
Varlık Artışı	Grup	-0,036	0,347
	Uluslararası	0,062	0,072
Hisse Başına Kazanç	Grup	-0,106	0,612
	Uluslararası	-0,603	0,002

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, %10 anlamlılık düzeyinde piyasaların yavaşladığı dönemlerde enerji sektöründe yer alan grup firmalarının yaptıkları yatırımlar yalnızca Nakit Akış Getirisini olumlu etkilemiştir.

Bu sonucun tersine yine bu dönemde ve bu sektörde yer alan uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar ise Nakit Akış Getirisi ve Hisse Başına Kazanç değişkenini %10 anlamlılık düzeyinde negatif olarak etkilemektedir.

Özetle enerji sektöründe yer alan grup firmaların piyasaların yavaşladığı dönemlerde yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmakta; uluslararası firmaların yaptıkları yatırımlar ise firma performansını azaltmaktadır. Bu sonucun çıkma nedeni genel olarak grup firmalarının birden fazla sektöre girmesi nedeniyle bir sektördeki olumsuz durumu diğer sektördeki olumlu durumun telafi etmesidir. Uluslararası firmalar için bu sonucun çıkma nedeni söz konusu çalışmada ele alınan yavaşlama dönemlerinin kaynaklarının 2008 global krizi ve korona virüs gibi global ölçekte tüm dünyayı ve piyasaları olumsuz etkileyen faktörlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu firmalar uluslararası olarak yapılan çeşitlendirme ile yaşanan bu olumsuz durumların üstesinden gelememişlerdir.

Tablo 3. Elektronik Sanayisinde Moderatör Değişkenler için Regresyon Tahmin Değerleri (Yavaşlama Dönemleri İçin)

	Nitelik	Katsayı	Anlamlılık Düzeyi (p Değeri)
ROA	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,025	0,084
Nakit Akış Getirisi	Grup	-	-
	Uluslararası	0,055	0,516
Toplam Hissedar Getirisi	Grup	-	-
	Uluslararası	0,0231	0,473
Tobin's Q	Grup	-	-
	Uluslararası	0,205	0,397
Borsa Kapanış Fiyatları	Grup	0,000	0,817
	Uluslararası	0,396	0,382
Varlık Artışı	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,042	0,211
Hisse Başına Kazanç	Grup	-	-
	Uluslararası	0,306	0,313

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, %10 anlamlılık düzeyinde piyasaların yavaşladığı dönemlerde elektronik sektöründe yer alan grup firmalarının yaptıkları yatırımların firma performansına anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Bu sektörde yer alan uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar ise ROA değişkenini %10 anlamlılık düzeyinde negatif olarak etkilemektedir.

Özetle elektronik sektöründe yer alan grup firmaların piyasaların yavaşladığı dönemlerde yapmış oldukları yatırımlar firma performansını etkilememekte; uluslararası firmaların yaptıkları yatırımlar ise firma performansını azaltmaktadır. Bu sonucun çıkma nedeni genel olarak çalışmaya dahil edilen firmaların aynı gruba ait (Zorlu grubu) ve az sayıda olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Uluslararası firmalar içinse bu sonucun çıkma nedeni daha önce de belirtildiği gibi söz konusu çalışmada ele alınan yavaşlama dönemlerinin kaynaklarının 2008 global krizi ve korona virüs gibi global ölçekte tüm dünyayı ve piyasaları olumsuz etkileyen faktörlerden kaynaklandığı düşünülmektedir. Dolayısıyla bu firmalar uluslararası olarak yapılan piyasa çeşitlendirmesi ile yaşanan bu olumsuz durumların üstesinden gelememişlerdir.

Tablo 4. Cam Sanayisinde Moderatör Değişkenler için Regresyon Tahmin Değerleri (Yavaşlama Dönemleri İçin)

	Nitelik	Katsayı	Anlamlılık Düzeyi (p Değeri)
ROA	Grup	-	-
	Uluslararası	0,043	0,020
Nakit Akış Getirisi	Grup	-	-
	Uluslararası	0,133	0,136
Toplam Hissedar Getirisi	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,063	0,570
Tobin's Q	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,111	0,704
Borsa Kapanış Fiyatları	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,507	0,437
Varlık Artışı	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,073	0,333
Hisse Başına Kazanç	Grup	-	-
	Uluslararası	0,105	0,301

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, %10 anlamlılık düzeyinde piyasaların yavaşladığı dönemlerde cam sanayisinde yer alan grup firmalarının yaptıkları yatırımların firma performansına anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Bu sektörde yer alan uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar ise ROA değişkenini %10 anlamlılık düzeyinde pozitif olarak etkilemektedir.

Özetle cam sanayisinde yer alan grup firmalarının piyasaların yavaşladığı dönemlerde yapmış oldukları yatırımlar firma performansını etkilememekte; uluslararası firmaların yaptıkları yatırımlar ise firma performansını arttırmaktadır. Bu sonucun çıkma nedeni genel olarak çalışmaya dahil edilen firmaların aynı gruba ait (Şişecam) ve az sayıda olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Uluslararası firmalar içinse bu sonucun çıkma nedeni daha önce de çimento sektöründe belirtildiği gibi bu sektörün inşaat sektörüyle çok yakından ilişkili olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 5. Lastik Sanayisinde Moderatör Değişkenler için Regresyon Tahmin Değerleri (Yavaşlama Dönemleri İçin)

	Nitelik	Katsayı	Anlamlılık Düzeyi (p Değeri)
ROA	Grup	0,103	0,024
	Uluslararası	0,007	0,853
Nakit Akış Getirisi	Grup	0,077	0,260
	Uluslararası	-0,026	0,665
Toplam Hissedar Getirisi	Grup	0,130	0,245
	Uluslararası	0,090	0,362
Tobin's Q	Grup	0,558	0,415
	Uluslararası	0,148	0,008
Borsa Kapanış Fiyatları	Grup	0,239	0,026
	Uluslararası	-0,0949	0,308
Varlık Artışı	Grup	0,042	0,263
	Uluslararası	0,093	0,006
Hisse Başına Kazanç	Grup	-0,107	0,207
	Uluslararası	0,231	0,755

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, %10 anlamlılık düzeyinde piyasaların yavaşladığı dönemlerde lastik sektöründe yer alan grup firmalarının yaptıkları yatırımlar ROA ve Borsa Kapanış Fiyatlarını olumlu etkilemiştir.

Bu sektörde yer alan uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar ise Tobin's Q ve Varlık Artışı değişkenini %10 anlamlılık düzeyinde pozitif olarak etkilemektedir.

Özetle lastik sanayisinde yer alan grup ve uluslararası firmaların piyasaların yavaşladığı dönemlerde yapmış oldukları yatırımlar firma performansını olumlu etkilemektedir. Bu sonucun çıkma nedeni grup ve uluslararası firmaların yaptıkları piyasa çeşitlendirmesi sayesinde piyasalarda meydana gelen olumsuz durumları daha kolay bertaraf edebilmesinden ve bir piyasada meydana gelen olumsuz bir durumu diğer piyasa da meydana gelen olumlu bir durumla daha kolay telafi edebilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 6.Çimento Sanayisinde Moderatör Değişkenler için Regresyon Tahmin Değerleri (Büyüme Dönemleri İçin)

	Nitelik	Katsayı	Anlamlılık Düzeyi (p Değeri)
ROA	Grup	0,143	0,000
	Uluslararası	0,0209	0,105
Nakit Akış Getirisi	Grup	0,0313	0,001
	Uluslararası	0,134	0,009
Toplam Hissedar Getirisi	Grup	-0,0163	0,229
	Uluslararası	-0,0211	0,782
Tobin's Q	Grup	0,074	0,201
	Uluslararası	0,032	0,329
Borsa Kapanış Fiyatları	Grup	0,2390	0,001
	Uluslararası	0,1010	0,799
Varlık Artışı	Grup	0,075	0,317
	Uluslararası	0,050	0,238
Hisse Başına Kazanç	Grup	0,3680	0,164
	Uluslararası	-0,189	0,899

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, %10 anlamlılık düzeyinde piyasaların yavaşladığı dönemlerde çimento sektöründe yer alan grup firmalarının yaptıkları yatırımlar ROA, Nakit Akış Getirisini ve Borsa Kapanış Fiyatlarını olumlu etkilemiştir.

Yine bu dönemde ve bu sektörde yer alan uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar ise Nakit Akış Getirisi değişkenini %10 anlamlılık düzeyinde olumlu etkilemektedir.

Özetle çimento sektöründe yer alan grup ve uluslararası firmaların piyasaların genişlediği dönemlerde yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmaktadır. Bu sonucun çıkma nedeni genel olarak bu pazarın inşaat sektörüyle çok iç içe olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Çünkü bu sektör diğer sektörlerle karşılaştırıldığında hem maliyet hem kârlılık hem de nakit akış getirisi yönünden gıda sektörüyle birlikte Türkiye'nin en avantajlı sektörlerinden biridir. Dolayısıyla risk iştahının arttığı bu gibi olumlu dönemlerde bu sektöre olan yatırımlar firma performansını daha fazla arttırmaktadır. Bu olumlu seyirden bu sektörün en önemli hammadde üreticisi olan Çimento sektörü de olumlu etkilenmektedir. Genel olarak bu sektördeki grup firmalarının diğer faaliyet alanlarında iştirakleri de inşaat sektörüyle ilişkili olduğundan grup firmalarının bu tür dönemlerde yaptığı yatırımların firma performansını önemli ölçüde arttırmasının doğal olduğu düşünülmektedir. Bu sektördeki uluslararası firmalar içinde aynı şeyi söylemek mümkündür. Bu firmalarda genel olarak yurtdışında da inşaat sektörüyle alakalı yatırımlar yaptıklarından bu tür olumlu dönemlerde yaptıkları bu yatırımların onların performansını arttırıcı etki yaptığı düşünülmektedir.

Tablo 7. Enerji Sanayisinde Moderatör Değişkenler için Regresyon Tahmin Değerleri (Büyüme Dönemleri İçin)

	Nitelik	Katsayı	Anlamlılık Düzeyi (p Değeri)
ROA	Grup	-0,044	0,002
	Uluslararası	0,000	0,999
Nakit Akış Getirisi	Grup	-0,037	0,346
	Uluslararası	-0,093	0,010
Toplam Hissedar Getirisi	Grup	-0,1194	0,292
	Uluslararası	-0,0326	0,975

Tobin's Q	Grup	-0,0793	0,264
	Uluslararası	-0,020	0,976
Borsa Kapanış Fiyatları	Grup	-0,9973	0,280
	Uluslararası	-0,0570	0,946
Varlık Artışı	Grup	0,053	0,047
	Uluslararası	-0,031	0,205
Hisse Başına Kazanç	Grup	-0,023	0,113
	Uluslararası	-0,034	0,009

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, %10 anlamlılık düzeyinde piyasaların yavaşladığı dönemlerde enerji sektöründe yer alan grup firmalarının yaptıkları yatırımlar yalnızca ROA değişkenini negatif etkilemiştir.

Bu sonucun tersine yine bu dönemde ve bu sektörde yer alan uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar ise Nakit Akış Getirisi ve Hisse Başına Kazanç değişkenini %10 anlamlılık düzeyinde negatif olarak etkilemektedir.

Özetle enerji sektöründe yer alan grup ve uluslararası firmaların piyasaların genişlediği dönemlerde yapmış oldukları yatırımlar firma performansını azaltmaktadır. Bu sonucun çıkma nedeni genel olarak bu sektördeki kamusal denetimin ve müdahalenin fazla olmasından (taban ve tavan fiyatları, çalışma koşulları vb.) ve bu sektöre yapılan yatırımların diğer sektörlerle oranla daha fazla ama kârlılığının ise daha düşük olmasıyla açıklanabileceği düşünülmektedir. Bu durum bu firmaların kârlılığını önemli ölçüde azaltmaktadır. Ayrıca bu tür firmaların talebi genel olarak sabit olduğundan bu sektöre yatırım yapılması talebi çok fazla değiştirmeyeceği için firma performansının azalmasına sebebiyet vereceği düşünülmektedir. Ayrıca bu sektörün diğer sektörlerle göre hammadde ithalata yüksek oranda bağımlı olmasının, piyasalar genişlese dahi bu dönemlerdeki döviz kurlarındaki yükselişin sektördeki kırılganlığı arttırmasının da bu sonucun ortaya çıkmasına neden olacağı düşünülmektedir.

Tablo 8.Elektronik Sanayisinde Moderatör Değişkenler için Regresyon Tahmin Değerleri (Büyüme Dönemleri İçin)

	Nitelik	Katsayı	Anlamlılık Düzeyi (p Değeri)
ROA	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,019	0,324
Nakit Akış Getirisi	Grup	-	-
	Uluslararası	0,070	0,263
Toplam Hissedar Getirisi	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,165	0,121
Tobin's Q	Grup	-	-
	Uluslararası	0,2113	0,381
Borsa Kapanış Fiyatları	Grup	-	-
	Uluslararası	0,4117	0,300
Varlık Artışı	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,015	0,638
Hisse Başına Kazanç	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,1758	0,323

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, %10 anlamlılık düzeyinde piyasaların yavaşladığı dönemlerde elektronik sektöründe yer alan grup firmalarının yaptıkları yatırımların firma performansına anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Bu sektörde yer alan uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımların %10 anlamlılık düzeyinde firma performansına anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Özetle elektronik sektöründe yer alan grup ve uluslararası firmaların piyasaların genişlediği dönemlerde yapmış oldukları yatırımların firma performansına anlamlı bir etkisinin olmamasının nedeninin genel olarak çalışmaya dahil edilen firmaların aynı gruba ait (Zorlu grubu) ve az sayıda olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 9. Cam Sanayisinde Moderatör Değişkenler için Regresyon Tahmin Değerleri (Büyüme Dönemleri İçin)

	Nitelik	Katsayı	Anlamlılık Düzeyi (p Değeri)
ROA	Grup	-	-
	Uluslararası	0,023	0,063
Nakit Akış Getirisi	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,067	0,161
Toplam Hissedar Getirisi	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,054	0,404
Tobin's Q	Grup	-	-
	Uluslararası	0,005	0,978
Borsa Kapanış Fiyatları	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,09	0,831
Varlık Artışı	Grup	-	-
	Uluslararası	-0,040	0,074
Hisse Başına Kazanç	Grup	-	-
	Uluslararası	0,002	0,953

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, %10 anlamlılık düzeyinde piyasaların yavaşladığı dönemlerde cam sanayisinde yer alan grup firmalarının yaptıkları yatırımların firma performansına anlamlı bir etkisi bulunmamaktadır.

Bu sektörde yer alan uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar ise ROA değişkenini %10 anlamlılık düzeyinde pozitif olarak etkilemektedir.

Özetle cam sanayisinde yer alan grup firmalarının piyasaların genişlediği dönemlerde yapmış oldukları yatırımlar firma performansını etkilememekte; uluslararası firmaların yaptıkları yatırımlar ise firma performansını arttırmaktadır. Bu sonucun çıkma nedeni genel olarak çalışmaya dahil edilen firmaların aynı gruba ait (Şişecam) ve az sayıda olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Uluslararası firmalar içinse bu sonucun çıkma nedeni daha önce de çimento sektöründe belirtildiği gibi bu sektörün inşaat sektörüyle çok yakından ilişkili olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Tablo 10. Lastik Sanayisinde Moderatör Değişkenler için Regresyon Tahmin Değerleri (Büyüme Dönemleri İçin)

	Nitelik	Katsayı	Anlamlılık Düzeyi (p Değeri)
ROA	Grup	0,044	0,213
	Uluslararası	-0,014	0,670
Nakit Akış Getirisi	Grup	0,047	0,470
	Uluslararası	0,039	0,516
Toplam Hissedar Getirisi	Grup	-0,171	0,204
	Uluslararası	0,009	0,938
Tobin's Q	Grup	0,262	0,155
	Uluslararası	-0,494	0,004
Borsa Kapanış Fiyatları	Grup	0,0836	0,533
	Uluslararası	-0,0635	0,604
Varlık Artışı	Grup	0,075	0,008
	Uluslararası	0,029	0,250
Hisse Başına Kazanç	Grup	0,989	0,066
	Uluslararası	-0,059	0,229

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere, %10 anlamlılık düzeyinde piyasaların yavaşladığı dönemlerde lastik sektöründe yer alan grup firmalarının yaptıkları yatırımlar Varlık artışı ve Hisse Başına Kazanç değişkenini olumlu etkilemiştir.

Bu sektörde yer alan uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar ise Tobin's Q değişkenini %10 anlamlılık düzeyinde negatif olarak etkilemektedir.

Özetle lastik sanayisinde yer alan grup firmalarının piyasaların genişlediği dönemlerde yapmış oldukları yatırımlar firma performansını olumlu; uluslararası firmaların ise yaptıkları yatırımlar firma performansını olumsuz etkilemektedir. Bu sonucun çıkma nedeni grup firmalarının yaptıkları piyasa çeşitlendirmesi sayesinde bu tür olumlu dönemlerde ortaya çıkan olumlu durumdan genel olarak girdikleri her sektör için faydalanmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Böylece girilen farklı sektörlerde meydana gelen olumlu performans artışı firmanın kümülatif performansını da arttırmaktadır. Uluslararası firmalar için meydana gelen

olumsuz durumun nedeninin ise daha önce enerji sektöründe de belirtildiği gibi kimya sektöründe de yatırım tutarlarının nominal değerlerinin diğer sektörlerle göre daha fazla kârlılığının ise daha düşük ve talebin ise genel olarak diğer sektörlerle göre daha sabit olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca yine enerji sektöründeki gibi bu alandaki kamusal denetim ve müdahalelerin fazla olması ((OPEC kararları vb.) etkili olması ve özellikle kamu otorilerinin enerji fiyatları üzerinde denetiminin ve kısıtlamalarının yüksek olmasının (tavan fiyat, sübvansiyon vb. düzenleyici uygulamalar) onların yaptıkları yatırımların getirisini olumsuz etkilemektedir. Bu müdahale yalnız Türkiye’de olmadığı tüm ülkelerde yaygın olarak uygulanan bir yöntem olması nedeniyle ve uluslararası firmaların genel olarak ana faaliyet konusu olan alanlara yatırım yapması sonucu uluslararası firmaların yaptıkları yatırımların genel olarak firma performansını azaltıcı etki yapmasına sebebiyet vereceği düşünülmektedir. Ayrıca yine enerji sektöründe olduğu gibisektörün diğer sektörlerle göre hammadde ithalata yüksek oranda bağımlı olmasının, piyasalar genişlese dahi bu dönemlerdeki döviz kurlarındaki yükselişin sektördeki kırılma eğilimi arttırmasının da bu sonucun ortaya çıkmasına etki ettiği düşünülmektedir.

Belirlenen hipotezlere göre yorum yapılacak olunursa; piyasaların yavaşladığı ve genişlediği dönemlerde firmaların uluslararası ve grup olmaları onların firma performansları üzerinde genel olarak pozitif bir etkiye sahiptir (enerji ve elektronik sektörü hariç). Bu nedenle de çalışmada ortaya konan hipotezler desteklenmiştir. Bu sonucun çıkma nedeni; genel olarak grup ve uluslararası firmaların yaptıkları piyasa çeşitlendirmesi sayesinde piyasalarda meydana gelen olumsuz durumları daha kolay bertaraf edebilmesinden ve bir piyasada meydana gelen olumsuz bir durumu diğer piyasa da meydana gelen olumlu bir durumla daha kolay telafi edebilmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca yine her sektör için ayrı ayrı ve detaylı olarak belirtildiği gibi söz konusu sektörlerin içinde bulunduğu durumlardan kaynaklanan yatırımlara ilişkin farklılıklarda bu duruma etki etmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tüm bu sonuçlar baz alındığında, ekonominin yavaşladığı dönemlerde, Çimento, Cam ve Lastik faaliyet gösteren uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmaktadır. Yine aynı

dönemlerde, Enerji, ve Elektronik sektöründe faaliyet gösteren uluslararası firmaların yaptıkları yatırımlar firma performansını azaltmaktadır.

Piyasaların genişleme trendinin içine girdikleri dönemlerde ise tüm bu sonuçlar baz alındığında, Çimento ve Cam sanayisinde faaliyet gösteren uluslararası firmaların yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmaktadır. Yine aynı dönemlerde, Enerji ve Lastik sektöründe faaliyet gösteren uluslararası firmaların ise yaptıkları yatırımlar firma performansını azaltmaktadır. Yine bu yavaşlama dönemlerinde Elektronik sektörü içinse uluslararası firmalarının yapmış oldukları yatırımlar ile firma performansı arasında herhangi anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Grup firmaları için, tüm bu sonuçlar baz alındığında, ekonominin yavaşladığı dönemlerde, Çimento, Enerji ve Lastik sanayisinde faaliyet gösteren grup firmaların yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmaktadır. Yine yavaşlama dönemlerinde Cam ve Elektronik sektörleri için grup firmalarının yapmış oldukları yatırımlar ile firma performansı arasında herhangi anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Piyasaların genişleme trendinin içine girdikleri dönemlerde ise tüm bu sonuçlar baz alındığında, Çimento ve Lastik sanayisinde faaliyet gösteren grup firmalarının yapmış oldukları yatırımlar firma performansını arttırmaktadır. Yine aynı dönemlerde, Enerji sektöründe faaliyet gösteren grup firmalarının ise yaptıkları yatırımlar firma performansını azaltmaktadır. Yine bu genişleme dönemlerinde Cam ve Elektronik sektörleri için grup firmalarının yapmış oldukları yatırımlar ile firma performansı arasında herhangi anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

Bu çalışmadan önemli bulgular elde edilmesine rağmen, bu çalışmanın çeşitli sınırlılıkları mevcuttur. Gelecek çalışmalar için veri setinin büyütülmesi daha fazla firmanın ve daha fazla sektörün analizin kapsamına alınmasının daha doğru ve belirgin sonuçlar vereceği düşünülmektedir. Ayrıca, yapılan bu çalışmanın konusunu oluşturan sektörlerin içinde çok sayıda farklı endüstrideki firmaları barındırması bu sektörler için bir genellemenin yapılmasını zorlaştırmaktadır.

Bu çalışma sonucunda yapılan analizler ve literatür taramaları sonucunda bu çalışmanın sektörel olarak ayrıştırılmış bir biçimde firmaların uluslararasılaşma düzeyi ile grup firması olup olmamalarının yaptıkları

yatırımların firma performansı üzerinde herhangi bir anlamlı etkisi olup olmadığının ortaya konması bakımından bilime ve finans alanına katkı sunması umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

Ainuddin, R. A., Beamish, P. W., Hulland, J. S., & Rouse, M. J. (2007). Resource attributes and firm performance in international joint ventures. *Journal of world business*, 42(1), 47-60.

Amendola, A., Anna F., Rosanna P. ve Filippo R. (2010), How is the 2007 Crisis Affecting Firms' Survival? Evidence from Italy, Paper presented at ETSG 2010 Lausanne, 9-11 September.

Borin, A., & Mancini, M. (2016). Foreign direct investment and firm performance: an empirical analysis of Italian firms. *Review of World Economics*, 152(4), 705-732.

Camisón, C., ve Villar-López, A. (2010). Effect of SMEs' international experience on foreign intensity and economic performance: The mediating role of internationally exploitable assets and competitive strategy. *Journal of Small Business Management*, 48 (2), 116-151.

Cohee, G. L., (2017), "Corporate Asset Deployment Strategies During Market Contractions: A Defense Sector Analysis", Doctorate Dissertation, Degree of Executive Doctorate of Business Administration In the Crummer Graduate School of Business Rollins College, Florida

Contractor, F., Kundu, S., & Hsu, C. (2003). A three-stage theory of international expansion: The link between multinationality and performance in the service sector. *Journal of International Business Studies*, 34(1), 5–18.

Delios, A., ve Henisz, W. I. (2000). Japanese firms' investment strategies in emerging economies. *Academy of Management journal*, 43 (3), 305-323.

Delios, A., ve Beamish, P. W. (2001). Survival and profitability: The roles of experience and intangible assets in foreign subsidiary performance. *Academy of Management journal*, 44 (5), 1028-1038.

Dereli, B. (2005). Çok uluslu işletmelerde insan kaynakları yönetimi.

Douma, S., George, R., & Kabir, R. (2006). Foreign and domestic ownership, business groups, and firm performance: Evidence from a large emerging market. *Strategic management journal*, 27(7), 637-657.

Fahy, J. (2002). A resource-based analysis of sustainable competitive advantage in a global environment. *International Business Review*, 11 (1), 57-77.

Grazzi, M. (2011), Export and Firm Performance: Evidence on Productivity and Profitability of Italian Companies. *Journal of Industry, Competition and Trade* (in press).

Gurhan-Canli, Z., & Maheswaran, D. (2000). Cultural variations in country of origin effects. *Journal of Marketing Research*, 37(3), 309–317

Hitt, M. A., Hoskisson, R. E., ve Kim, H. (1997). International diversification: Effects on innovation and firm performance in product-diversified firms. *Academy of Management journal*, 40 (4), 767-798.

Johnson, C., (1992), “Keiretsu: An Outsider’s View”, *International Economic Insights*

Keister, L. A. (1998). Engineering growth: Business group structure and firm performance in China's transition economy. *American journal of sociology*, 104(2), 404-440.

Khanna, T., ve Rivkin, J. W. (2001). Estimating the performance effects of business groups in emerging markets. *Strategic management journal*, 22 (1), 45-74.

Koparal, C., (2004), *Uluslararası İşletmecilik*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Ekim 2004, Eskişehir.

Leff, N., (1976). *Capital markets in the less developed countries the group principle, money and finance in economic growth and development*. New York: Marcel Dekker

Liu, H., Jiang, X., Zhang, J., and Zhao, X. (2013). Strategic flexibility and international venturing by emerging market firms: the moderating effects of institutional and relational factors. *Journal of International Marketing*, 21 (2), 79-98.

Lu, J. W., and Beamish, P. W. (2004). International diversification and firm performance: The S-curve hypothesis. *Academy of management journal*, 47 (4), 598-609.

McGee, J., and Thomas, H. (1986). Strategic groups: theory, research and taxonomy. *Strategic management journal*, 7 (2), 141-160.

McGee, J. (2003). *Strategic Groups: Theory and Practice*. The Oxford Handbook of Strategy: Volume One: Strategy Overview and Competitive Strategy, 1, 261.

McNamara, G., Deephouse, D. L., and Luce, R. A. (2003). Competitive positioning within and across a strategic group structure: the performance of core, secondary, and solitary firms. *Strategic Management Journal*, 24 (2), 161-181.

Moran, P., and Ghoshal, S. (1999). Markets, firms, and the process of economic development. *Academy of management review*, 24 (3), 390-412.

Mucuk, İ. (2003). *Modern İşletmecilik*. Der Yayınları. İstanbul.

Muuls, Mirabelle and Mauro Pisu (2009), Imports and exports at the level of the firm: Evidence from Belgium. *The World Economy* 32 (5), 692-734.

Ng, S. H. (2012). *The influence of ownership, control, governance and diversification on the performance of family-controlled firms in Malaysia* (Doctoral dissertation, Northumbria University).

Nicolaou, A. I. (2004). Firm performance effects in relation to the implementation and use of enterprise resource planning systems. *Journal of information systems*, 18(2), 79-105.

Purkayastha, S., Manolova, T. S., & Edelman, L. F. (2018). Business group effects on the R&D intensity-internationalization relationship: Empirical evidence from India. *Journal of World Business*, 53(2), 104-117.

Raithatha, M., & Komera, S. (2016). Executive compensation and firm performance: Evidence from Indian firms. *IIMB Management Review*, 28(3), 160-169.

Ramaswamy, K., Purkayastha, S., ve Pettitt, B. S. (2017). How do institutional transitions impact the efficacy of related and unrelated diversification strategies used by business groups?. *Journal of Business Research*, 72, 1-13.

Riahi-Belkaoui, A. (1998). The effects of the degree of internationalization on firm performance. *International Business Review*, 7(3), 315-321.

Roth, K. (1995). Managing international interdependence: CEO characteristics in a resource-based framework. *Academy of Management Journal*, 38 (1), 200-231.

Short, J. C. (2000). Resource-Based, Strategic Group, and Industry Influences on Firm Performance.

Shumilov, A. (2008). Performance of business groups: Evidence from post-crisis Russia.

Şen, S. (2006). Diversification strategies in emerging markets with special reference to Indian business groups (Doctoral dissertation, Aligarh Muslim University).

Thornhill, S. (2006). Knowledge, innovation and firm performance in high-and low-technology regimes. *Journal of business venturing*, 21 (5), 687-703.

Todeva, E., ve Knoke, D. (2005). Strategic alliances and models of collaboration. *Management Decision*, 43 (1), 123-148.

Wang, S. H., Chen, C. J., Guo, A. R. S., and Lin, Y. H. (2019). Strategy, capabilities, and business group performance: The endogenous role of industry diversification. *Management Decision*.

Yan, Y., Child, J., ve Chong, C. Y. (2007). Vertical integration of corporate management in international firms: implementation of HRM and the asset specificities of firms in China. *The International Journal of Human Resource Management*, 18 (5), 788-807.

Ye, M., Lu, W., Flanagan, R., & Ye, K. (2018). Diversification in the international construction business. *Construction management and economics*, 36(6), 348-361.

Yenilmez, B. (2022). Değişen Piyasalarda Büyüme, Çeşitlendirme Ve Küçülme Stratejilerinin Firma Performansına Etkisi: Sektörel Analiz. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İşletme Anabilim Dalı.

TÜRKİYE’NİN GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI İLE MÜCADELESİ VE SURİYELİ DÜZENSİZ GÖÇMENLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

**Yıldız UZAN¹
Derya AKGÜL²**

Geliş Tarihi: 03/03/2022
Kabul Tarihi: 07/04/2022

ÖZET

Göç kavramı, ortaya çıktığı dönemden itibaren sebepleri ve uygulanış şekilleri olarak farklılıkları bünyesinde barındırmıştır. İlegal yöntemler kullanılarak gerçekleştirilen düzensiz göç hareketinin göçmen kaçakçılığı suçuna zemin hazırladığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Cumhuriyetin ilanından itibaren Türkiye, kaynak, transit ve hedef ülke olarak göç sirkülasyonunun bir parçası olmuştur. Türkiye’de son yılların verileri incelendiğinde düzensiz göçmen sayısı ve yakalanan göçmen kaçakçısı sayısı dikkate değer bir biçimde artmıştır. Suriye’de baş gösteren iç savaş hiç şüphesiz Türkiye’yi de derinden etkilemiştir. Türkiye, 2011 yılında Suriye’de yaşanan iç savaş sebebiyle zarar gören sivillere kapılarını açmış ve onları geçici koruma altına almıştır. Bu süreçte gerek Suriye’deki iç savaş gerekse Türkiye’nin yoğun kitlesel bir göç ile karşılaşması sebebiyle göçler, düzensiz bir formda seyretmiştir. Düzensiz göçü ekonomik çıkarları için organize edenler ise göçmen kaçakçılığı suçunun konusunu oluşturmuştur. Çalışmada, Türkiye’nin göçmen kaçakçılığıyla mücadelesi ve 2011 yılı sonrası Suriye’de gerçekleşen gelişmeler ışığında artan göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin olası analizleri yapılmıştır. Özellikle 2011 yılı sonrasında Suriye’den Türkiye’ye yönelen düzensiz göç dalgası ve Suriyelilerin göçmen kaçakçılığı suçu artışlarına olan etkisi değerlendirilmiştir. Türkiye göçmen kaçakçılığı ile mücadele etme ve suçu önleme noktasında ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemelerin yanı sıra sınır güvenliğini sağlamak için çeşitli uygulamalar geliştirmiştir. Bu alanda istikrarlı ve başarılı ilerlemeler kaydedilebilmesi için göçmen kaçakçılığına zemin hazırlayan sebeplerin ortadan kaldırılması ve mevcut düzenlemelerin revize edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Menşe ülkede barışçıl ve insan haklarına saygılı bir düzenin sağlanması göçmen kaçakçılığı suçunun önlenmesi konusunda uzun vadeli

¹ İl Göç Uzmanı, Göç İdaresi Başkanlığı, yıldiz.uzan@goc.gov.tr, ORCID: 0000-0001-6467-4248

² İl Göç Uzmanı, Göç İdaresi Başkanlığı, basarderya14@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-1034-9065

fayda sağlayacak bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu çalışma, literatür taraması ve doküman incelemesi teknikleri kullanılarak elde edilen veriler ışığında hazırlanmıştır. Ayrıca çalışmada Göç İdaresi Başkanlığı'nın, Jandarma Genel Komutanlığı'nın ve Sahil Güvenlik Komutanlığı'nın istatistiki verilerinin yorumlanmasına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Suriye Krizi, Göç, Düzensiz Göç, Geçici Koruma, Göçmen Kaçakçılığı.

Turkey's Fight Against Migrant Smuggling And An Evaluation On Syrian Irregular Migrants

ABSTRACT

The concept of migration has embodied differences in terms of reasons and application forms since its emergence. It is an undeniable reality that the irregular migration movement carried out using illegal methods paves the way for the crime of migrant smuggling. Since the proclamation of the Republic, Turkey has been a part of the migration circulation as a source, transit and destination country. When the data of recent years in Turkey are examined, the number of irregular migrants and the number of migrant smugglers caught have increased remarkably. The civil war that broke out in Syria undoubtedly affected Turkey deeply. Turkey opened its doors to civilians who were harmed by the civil war in Syria in 2011 and took them under temporary protection. In this process, due to both the civil war in Syria and Turkey's encounter with an intense mass migration, the migrations followed an irregular form. Those who organize irregular migration for their economic interests have been the subject of the crime of migrant smuggling. In the study, possible analyzes of the increasing migrant smuggling activities in the light of Turkey's fight against migrant smuggling and the developments in Syria after 2011 were made. Especially after 2011, the wave of irregular migration from Syria to Turkey and the effect of Syrians on the increase in crime of migrant smuggling were evaluated. Turkey has developed various practices to combat migrant smuggling and prevent crime, as well as national and international legal regulations, to ensure border security. In order to achieve stable and successful progress in this field, it is thought that the reasons that pave the way for migrant smuggling should be eliminated and the existing regulations should be revised. Establishing a peaceful order in the country of origin that respects human rights is considered as a factor that will provide long-term benefits in the prevention of migrant smuggling crime. This study has been prepared in the light of data obtained by using literature review and document review techniques. In addition, the study includes the interpretation of the statistical data of the Immigration Administration, the Gendarmerie General Command and the Coast Guard Command.

Keywords: Syria Crisis, Migration, Irregular Migration, Temporary Protection, Immigrant Smuggling.

1.GİRİŞ

Türkiye'nin sınır komşusu olan Suriye'de yaşanan insanlık dramı tüm dünyayı etkileyen gelişmelerdendir. Türkiye, iç savaş nedeniyle zarar gören sivillerin korunmasını sağlamak amacıyla ülkemize sığınan Suriyelilere açık kapı politikası uygulayarak onları geçici koruma kapsamına almıştır. Bu kapsamda; sağlık, eğitim, iş piyasasına erişim, sosyal hizmetler ve yardımlar ile tercümanlık ve benzeri hizmetlere erişim noktasında kolaylıklar sağlanmıştır.

Düzensiz göç kapsamındaki kişiler bireysel olarak sınırları illegal yöntemlerle aşabilmektedir. Bunun yanı sıra, sınırları geçerken profesyonel olarak bu işi meslek edinen göçmen kaçakçılarının da düzensiz göçten faydalanmak isteyen bir örgüt olarak faaliyet göstermeye çalışması olasıdır. Göç İdaresi Başkanlığı'nın göçmen kaçakçılığı suçu ile ilgili istatistiki verileri 2010 yılından başlayarak sunulmuştur. 2010 ve 2014 yılları arasında yakalanan göçmen kaçakçısı sayısı, aşağı ve yukarı yönlü küçük dalgalanmalarda seyir etmekteyken 2014 yılından sonra göçmen kaçakçısı sayısı ciddi oranda artış göstermiştir. Yakalanan düzensiz göçmen ve göçmen kaçakçısı sayısının birbirine paralel olarak artış göstermesi ve özellikle Türkiye'ye yönelen göçün büyük oranda göçmen kaçakçıları vasıtasıyla yürütüldüğü çıkarımının yapılmasını olanaklı kılmaktadır.

Her ne kadar düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı birbirinden farklı kavramlar olarak değerlendirilse de uygulamaya bakıldığında göçmen kaçakçılığı, düzensiz göçün içinde faaliyet gösteren bir suç türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Düzensiz göçmen sayısı arttıkça doğal olarak göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinde de paralel artışlar görülmesi olasıdır. Zira göçmen kaçakçılığına konu olarak yakalanan düzensiz göçmen sayıları konusunda net verilere ulaşılamamaktadır. Bu sebeple düzensiz göçmen sayılarının ne kadarının göçmen kaçakçıları ile sağlandığı tespit edilememektedir. Bu yüzden çalışmada, Suriye'de yaşanan iç karışıklıkların düzensiz göçü tetiklediği üzerinde durulmuş ve düzensiz göçmen sayılarındaki artış gösteren yıllar ile göçmen kaçakçılığı suçunun artış seyri karşılaştırılmıştır. 2015 yılı ve sonrasında sınır güvenliğinin artırılması ve sınır kontrollerinin daha katı uygulanmasından sonra Suriye'den gelmek isteyenlerin, göçmen kaçakçılarına başvurma olasılığının yükseldiği öngörülmektedir. Dolayısıyla 2011 yılında Suriye'den Türkiye'ye yönelik olarak başlayan kitlesel göç

hareketinin yerini zamanla göçmen kaçakçılığı vasıtasıyla gerçekleştirilen düzensiz göç hareketine bıraktığı ifade edilebilir.

Düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı ile mücadele çalışmaları da birbirini destekleyen uygulamalardır. Türkiye düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığını engelleyebilmek için önemli adımlar atmıştır. Bu kapsamda yasal ve kurumsal olarak güç kazanmıştır. Göçmen kaçakçılığı sayılarının artmış olması kurumların göçmen kaçakçılığı konusunda bilinç ve farkındalık düzeyini artırdığını göstermektedir; ancak yalnızca farkındalık oluşturulması, göçmen kaçakçılığı suçunun önlenmesi noktasında gerekli faydayı tek başına sağlayamayacaktır. Göçmen kaçakçılığına ortam sağlayan durumların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Özellikle Suriye-Türkiye rotası üzerinde bulunan göçmen kaçakçılığının beslendiği alan, Suriye'deki iç karışıklıklardır. Menşe ülkede barışçıl bir düzenin sağlanmasının, göçmen kaçakçılığını önleme konusunda uzun vadeli ve daha faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

2.ÇALIŞMANIN KONUSU, KAPSAMI VE AMACI

Türkiye'de düzensiz göçmen sayılarının gün geçtikçe arttığı ve Suriye krizinin bu kitlesel seviyedeki göçü tetiklediği yadsınamaz bir gerçektir. Çalışmanın konusu bu çerçevede, Suriye'de çıkan iç savaşın ulusal bir nitelik kazandığı 2011 yılından bu yana, düzensiz göçü tetiklemeyle birlikte göçmen kaçakçılığı suçunun ivme kazanmasında ne derece etkili olduğu üzerine odaklanmaktadır. Bu noktada, Göç İdaresi Başkanlığı'nın sunmuş olduğu 2010-2021 tarihleri arasındaki istatistiki veriler öncelikle sunulmuş olup; 2019 yılında çalışmanın konusunu oluşturan göçmen kaçakçılığı suçunun zirveye ulaştığının görülmesi üzerine, bu yılı detaylandırabilmek için kolluk kuvvetlerinin 2019-2020-2021 yıllarına ait verileri incelenmiştir. Suriye'de zaman zaman alevlenen çatışmaların düzensiz göç üzerine olan etkisini ortaya koyabilmek adına ise yıllara göre Suriye'de yaşanan olaylar ve akabinde Türkiye'nin düzensiz göç alanında değişime uğrayan istatistiki verileri karşılaştırılmıştır. Bütün bu veriler ışığında, Suriye'de yaşanan karışıklıkların düzensiz göçü artırdığı, yaşanan bu süreçte ise göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinde önceki yıllara göre ciddi artışlar olduğu görülmüştür. Çalışmanın amacı bu hususta, göçmen kaçakçılığı ile yapılacak olan mücadelede önemli olan düzensiz göçün profesyonelce yönetilmesi ve var olan düzenlemeler üzerinde revizyonlar yaparak Suriye'de insanları

göçmen kaçakçılarının sevk eden güvensizlik ortamının son bulmasının gerektiği üzerine yoğunlaşmaktadır.

3.GÖÇ, ULUSLARARASI GÖÇ, DÜZENSİZ GÖÇ, GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI TANIMLARI VE TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN STATÜLERİ

Göç kavramı, insanlığın var olmasıyla ortaya çıkmış ve günümüze kadar aktif olarak varlığını sürdürmüştür. Dünya üzerinde faaliyet gösteren bu nüfus hareketliliğinin önümüzdeki dönemlerde de var olmaya devam edeceği öngörülebilir bir gerçekliktir (Koçak ve Terzi, 2012: 164).

Karmaşık yapısı sebebiyle göçü belli ayrımlar halinde incelemek anlamlandırma açısından fayda sağlayacaktır. Öyle ki göçü; sınır aşımına göre ulusal veya uluslararası göç, nedenlerine göre; zorunlu veya gönüllü göç, yöntemlerine göre; düzenli veya düzensiz göç ve amaçlarına göre; ekonomik veya sığınma amaçlı göç olarak detaylandırmak mümkündür (İçduygu vd. 1999:249). Dolayısıyla yaşanan her bir göç dalgasının kendi içinde değişkenler barındıran dinamik bir yapı olduğu değerlendirilmektedir.

3.1.Uluslararası Göç

Uluslararası göçler, bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan göçlerdir. Günümüzde artan iletişim, ulaşım olanakları ve küreselleşmeyle birlikte çoğu zaman uluslararası göç olarak tanımlanan, bir devletin sınırlarından çıkarak başka bir devletin sınırlarına doğru yönelen göç hareketinin sayısı artmıştır. Uluslararası göç, kimi zaman ekonomik sebeplerle gönüllü şekilde gerçekleşebilirken kimi zaman ise devletlerin uyguladığı politikalardan dolayı zorunlu da olabilir (Şahin, 2010:57). Küresel Eğilimler Raporu'na göre tüm dünya üzerinde 79,5 milyon insanın yerinden edildiği bilgisi raporlanmaktadır. 2010 yılında yerinden edilen kişi sayısı 41 milyon olarak ifade edilirken günümüzde bu sayı 79,5 milyonu bulmuştur. Bu ise yerinden edilen kişi sayısının ikiye katlandığını göstermektedir. Bugüne kadar yerinden edilmiş kişilerin geldiği ilk beş ülke sıralaması Suriye, Venezuela, Afganistan, Güney Sudan ve Myanmar'dır. Son olarak, mültecilerin %85'i, gelişmekte olan çoğunlukla ikamet ettikleri ve ayrılmak zorunda kaldıkları ülkeye komşu olan ülkelerde yaşamaktadır (UNHRC, 2020). Tüm sayısal veriler ışığında, dünya üzerinde göç hareketinin en üst seviyeye ulaştığı ifade edilmektedir.

3.2.Düzensiz Göç

Devletlerin egemenliğine yönelik tehdit olarak algılanması sebebiyle sorun olarak değerlendirilen alan, düzensiz göç bir diğer adıyla yasadışı göçtür. Etki alanı olarak dünyayı kapsayan düzensiz göç, bireylerin veya kitlelerin yaşamakta buldukları yerlerden, menşe ülkesinin ya da varmak istedikleri ülkelerin yasal prosedürlerine uymadan sınırları geçerek kısa veya uzun süreli olarak yerleşmeleridir (Akgün, 2011: 9). Düzensiz göç, kaynak ülke açısından yasa dışı çıkış, transit veya hedef ülke açısından ise yasa dışı girişi ifade etmektedir. Ancak bununla birlikte yasal yollardan giriş yapılsa dahi oturma hakkı alamamış veya yasadışı çalışma yöntemine başvurmuş kişilerde düzensiz göç kapsamında değerlendirilmektedir (Asar, 2004: 248).

3.3.Göçmen Kaçakçılığı

Göçmen kaçakçılığı, bir suç organizasyonu olarak tanımlanmaktadır. Bu organizasyonlar, çeşitli sebeplerle buldukları ülkeden ayrılmak zorunda kalan kişileri daha iyi olanaklara sahip olan ülkelere götürmeyi hedeflemektedir. Bu hareket gerçekleştirilirken yasalara uygun şekilde değil de yasadışı yöntemler kullanarak göç etmek isteyenlerden maddi menfaat elde eden suç örgütleri, göçmen kaçakçılığı suçunu oluşturmaktadır. Göçmen kaçakçıları, sınır geçişlerini kolaylaştırabilmek ya da ülkelerin düzensiz göçü ve göçmen kaçakçılığını engelleyebilmek için almış oldukları önlemlere göre farklı metotlar ve ekipmanlar ile alternatif güzergâhlar bulmaktadırlar (Güvenlik Terimleri Sözlüğü, 2017:250-251). Göçmen kaçakçıları, yeni yollar ve teknolojiler kullanarak gelirlerini artırmakta ve göç konusunda insanları motive etmektedir. Özellikle kitlesel olarak göç etmek zorunda kalan kişiler için, can kaybı korkusu yaşayanların kaçakçılar ile sınır geçişlerini sağlama isteği kaçakçıların bu göçmenler üzerinden elde ettiği geliri yükseltmektedir (Sayın, 2017:24-25).

Göçmen kaçakçılığı suçu Yeni Türk Ceza Kanununun 79. Maddesinde yer almış olup Uluslararası Suçlar başlığında hüküm altına alınmıştır. Türk Ceza Kanununa göre göçmen kaçakçılığı suçu;

- a) Ülke vatandaşı olmayan bir kişinin ülkeye illegal yollardan sokulması
- b) Yasal veya yasa dışı yollardan ülkeye girmiş bir yabancının yasal olmayan yöntemlerle ülkede kalışının sağlanması

- c) Türk vatandaşı olan veya yabancı olan kişilerin yasadışı şekilde yurt dışına çıkmasının sağlanması olarak belirlenmiştir.

Göçmen kaçakçılığı yaptığı tespit edilen Kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis ve bin günden onbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Göçmen kaçakçılığında suç fiilinin tamamlanması durumu aranmaz, teşebbüs aşamasında olsa dahi suç oluşmuş gibi cezaya hükmedilir. Bunun yanı sıra göçmen kaçakçılığı gerçekleştirilirken yolculuğun hayati tehlike arzemesi veya onur kırıcı muameleye maruz kalarak gerçekleştirilmesi sonucunda ceza yarısından üçte ikisine kadar artırılır. Ayrıca Örgütsel bir faaliyet çerçevesinde gerçekleştirilmiş ise verilecek ceza bir katına kadar artırılır(TCK, Madde79).

3.4. Uluslararası Göç Hareketliliği Çerçevesinde Türkiye'nin Konumu ve Türkiye'deki Suriye Vatandaşlarının Statüleri

Türkiye, uluslararası göç hacminde dikkate değer bir yer kaplamaktadır. Cumhuriyetin ilanından itibaren göçe ev sahipliği yapan Türkiye, günümüzde de bu rolünü biçim değiştirerek devam ettirmektedir. İktisadi, sosyal ve siyasal sorunlar nedeniyle 1980'li yıllardan sonra doğu ile batı arasındaki transit konumundan dolayı, Türkiye'ye ve görece daha iyi olanaklara sahip olan batı ülkelerine yönelik göç hareketi büyük boyutlara ulaşmıştır (İçduygu, 2012:7). 2000'li yıllara gelindiğinde ise transit ülke konumundan hedef ülke konumuna evirilen bir durum söz konusu olmuştur. Günümüzde Türkiye'de bulunan toplam kayıtlı yabancı sayısı 5 milyon civarındadır. Özellikle 2011 yılı itibariyle ortaya çıkan Suriye krizi nedeniyle Türkiye en fazla sığınmacı kabul eden ülke konumuna erişmiştir. Toplam 3.746.674 Suriyeli geçici koruma kapsamına alınmıştır. İkamet izniyle ülkemizde bulunan yabancıların sayısı 1.391.373'dür (Göç İdaresi Başkanlığı,2022).

17 Aralık 2010 tarihinde Tunus'ta başlayan ve demokratik taleplerin varlığından dolayı olumlu bir ilerleme olduğu düşünülen Arap Baharı, birçok durum bakımından dengenin bozulması ile istikrarsızlığı beraberinde getirmiştir. Suriye'de başlayan hareketler Esed rejimine karşı protestoların başlamasını körüklemiştir. Rejimin yasal taleplerin yerine getirileceğine dair vermiş olduğu sözleri tutmamasından kaynaklı olayların seyri bir iç savaş halini almıştır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016:216).

Suriye krizinin başlaması ile Türkiye, Suriyeliler için “açık kapı politikası” yürütmüştür. Türkiye’ye Suriye üzerinden kitlesel olarak 2011 yılında başlayan göç hareketini sağlayan insan sayısı, Türkiye tarafından 100.000 kişi olarak belirlenmişti; ancak daha 2012 yılı Ağustos ayında 78.409 kişi olduğu tespit edilmiştir (Orhan ve Gündoğar, 2015:12). Suriye’den yönelen göç hareketi Türkiye’de beklenen sayıların fazlasıyla üstüne çıkmıştır. Göç İdaresi Başkanlığı’nın 2022 verilerine göre 3.746.674 Suriyeli Geçici Koruma altına alınmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022).

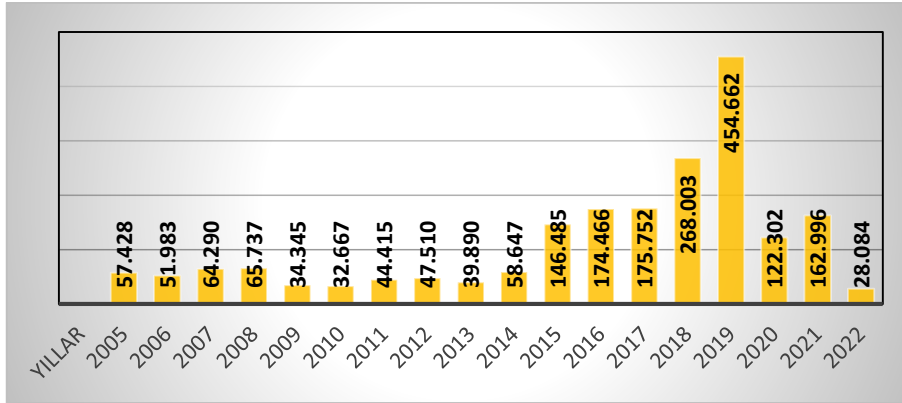
Türkiye’deki yabancıların içerisinde Suriyelilerin sayıca fazlalığı ilk etapta dikkati çekmektedir. Geçici Koruma statüleri sebebiyle 3.746.674 kişi ile ilk sırada yer almaktadır. İkamet izni ile Türkiye’de bulunanların uyruk dağılımına bakıldığında 108.457 kişi ile Suriyeliler üçüncü sıradadır. Ayrıca 2022 yılı düzensiz göç verileri incelendiğinde Suriye uyruklu düzensiz göçmenler 4.724 kişi ile ikinci sırada yer almaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022).

Türkiye’nin göçmen yükünü en fazla sırtladığı ülke ve sınır komşusu olması sebebiyle Suriye’de yaşanan siyasi, ekonomik ve sosyal istikrarsızlık ve yahut gerçekleşecek bir düzen ortamından en fazla etkilenen ülkenin Türkiye olacağı ifade edilebilir.

4. GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI SUÇUNA DAİR İSTATİSTİKİ VERİLER VE GÖÇMEN KAÇAKÇILIĞI SUÇUNUN SURIYE ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

Göç İdaresi Başkanlığı’nın sunmuş olduğu 2010-2022 tarihleri arasındaki istatistiki veriler incelendiğinde; 2019 yılında çalışmanın konusunu oluşturan göçmen kaçakçılığı suçunun en yüksek seviyeye ulaştığının görülmesi üzerine, bu yılı detaylandırabilmek için kolluk kuvvetlerinin 2019-2020-2021 yıllarına ait verilerinin incelenmesinde fayda olacağı düşünülmektedir.

Suriye’de gerçekleşen olayların ne ölçüde düzensiz göçü artırdığı ve göçmen kaçakçılığı suçuna ne derecede ivme kazandırdığı yönündeki çıkarımlar, dünyada yaşanan diğer çatışmalar, iç karışıklıklar ve farklılaşan nedenler sonucunda Türkiye’ye göç eden kişi uyruklarının çeşitlenmesi sebebiyle zorlaşmaktadır. Bu noktada yıllara göre yakalanan düzensiz göçmen sayılarını veren Grafik 1’in değerlendirilmesi önemli bir husustur.

Grafik 1: Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı

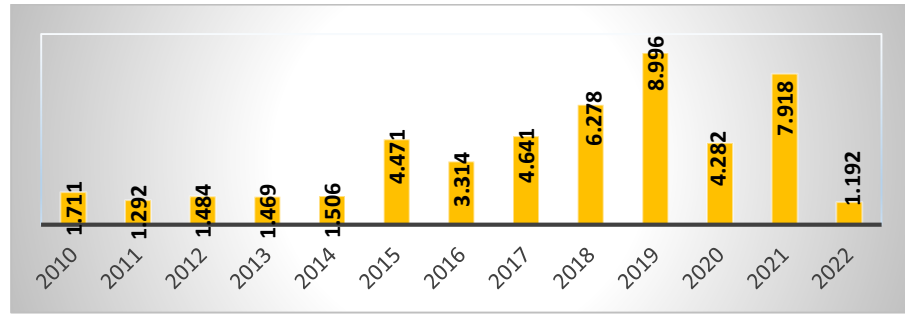
Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı Veri Tabanı
(<https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, erişim: 28.02.2022)

Göç İdaresi Başkanlığı'nın verilerine göre; 2005 yılından itibaren 10 yıllık süreçte düzensiz göç anlamında büyük bir artış ya da azalış olmadığı dikkat çekmektedir. 2014 yılında 58.647 olan düzensiz göçmen sayısı, 2015 yılında yaklaşık 3 kat artarak 146.485 kişiye ulaşmıştır. Bu tarihten itibaren düzensiz göçmen sayısı sürekli olarak artmış olup; 2019 yılına gelindiğinde ise 454.662 kişi ile en yüksek seviyede düzensiz göçmen tespiti yapılmıştır. 2020 yılında, düzensiz göçmen sayıları düşmüştür. Bu yıldaki sayıların seyrini belirleyen unsurlar arasında, düzensiz göç ile mücadele ve göçmen kaçakçılığını önleme çalışmalarının etkin rol oynamasının yanı sıra tüm dünyada etki gösteren Covid-19 pandemisinin insan hareketliliğini engellemesi de yer almaktadır. Nitekim görece normalleşmenin başlaması ile 2021 yılında bir önceki yılın verilerinin üzerine çıktığı görülürken; 2022 yılının ilk iki ayında ise 28.084 düzensiz göçmenin yakalandığı tespit edilmiştir.

Uyruklara ait düzensiz göç verileri değerlendirildiğinde yıllar içerisinde farklılıklar olduğu gözlemlenmiş olsa da verilerin en sağlıklı ulaşılabildiği 2014 yılından itibaren Suriye uyruklu düzensiz göçmenlerin sayıca fazlalığı dikkat çekmektedir. Artan düzensiz göçmen sayılarından hareketle, Suriye uyrukluların sayısının da doğru orantılı bir şekilde arttığı ifade edilebilir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2022). Bununla birlikte, Türkiye'ye Suriye'den gerçekleştirilen düzensiz göç hareketlerindeki artışın göçmen

kaçakçılığına ivme kazandırdığını söylemek de mümkün hale gelmektedir. Nitekim yıllara göre yakalanan göçmen kaçakçıları sayısını veren Grafik 2 incelendiğinde, 2013 sonrasında yakalanan düzensiz göçmenlerin sayısındaki artışa paralel olarak göçmen kaçakçılarının sayısında da bir artış olduğu görülmektedir. 2013 yılı itibariyle düzensiz göçmenler içerisinde Suriye uyruklu şahısların ise sayılarının arttığı bilinmektedir.

Grafik 2: Yıllara Göre Göçmen Kaçakçılığı

Kaynak: Göç İdaresi Başkanlığı Veri Tabanı

(<https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> , erişim: 28.02.2022)

Dalgalanmaların söz konusu olduğu Grafik 2’de göçmen kaçakçılığı suçundan 8996 kişiye işlem yapılan 2019 yılının, en yüksek sayıyla zirveye ulaştığı görülmektedir. 2021 yılında 7918; 2022 yılının ilk iki ayında ise 1192 göçmen kaçakçısına işlem yapılmıştır. Yılsonuna kadar bu sayıların artacağından hareketle tekrar göçmen kaçakçılarının aktif bir rol oynamaya başlayacağı ve sayıların artacağı ifade edilebilir.

2013 Türkiye Göç Raporuna göre, düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı alanında Suriye’nin ön plana çıkmaya başladığı belirtilmiştir. 2013 yılında yakalanan 39.890 düzensiz göçmen içinde Suriye vatandaşları 16.372 kişi ile ilk sırada yer almıştır. 2013 yılında Türkiye’de yakalanan göçmen kaçakçılarının büyük kısmının Türk vatandaşı olduğu, Suriye uyruklu kişilerin ise göçmen kaçakçılığı suçunda ikinci sırada yer aldığı belirtilmiştir (Türkiye Göç Raporu, 2013:58).

Genel olarak Göç İdaresi Başkanlığı’nın verilerine bakıldığında, 2010 yılı ve akabindeki yıllarda göçmen kaçakçılığından işlem gören şahısların 2014 yılına kadar çok büyük değişimler göstermediği söylenilebilir. 2014 ve 2015 yıllarında yakalanan düzensiz göçmen sayısının arttığı ve Suriye uyruklu

şahısların yakalanan düzensiz göçmenler içerisinde ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Suriye’de yaşanan en kanlı yıl olarak tabir edilen 2014 yılında, Suriyeli muhaliflerin oluşturduğu Londra merkezli Suriye İnsan Hakları Gözlemevi (SOHR), ülkede 76 bin 21 kişinin öldüğünü açıklamıştır (BBC, 2021). Yaşanan bu can kayıplarının Suriye’den Türkiye’ye büyük bir göç hareketliliğinin gerçekleşmesine yol açtığı ifade edilebilir. Aynı zamanda, yasal yollardan girerek kayıt yaptırmayan ve göçmen kaçakçılığına konu olan Suriye uyruklu düzensiz göçmenlerin sayısındaki bu artış, şüphesiz göçmen kaçakçılığında yakalanan kişi sayısının söz konusu yıllarda büyük bir artış göstererek 1506 kişiden 4471 kişiye yükselmesinde de önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bkz. Grafik 2)

2019 yılında yakalanan düzensiz göçmenlerin ve göçmen kaçakçılığında işlem görenlerin sayılarında ciddi artışlar olduğu hususu dikkat çekmektedir. 2019 yılında zirveye ulaşan bahse konu sayıların değerlendirilmesi yapılırken konuyu netleştirebilmek adına, sahada görev yapan Jandarma Genel Komutanlığı’nın ve Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın son üç yıla ait verilerine bakmakta fayda olacağı düşünülmektedir.

Tablo 1: Jandarma Genel Komutanlığı Düzensiz Göçmen İstatistikleri

Yıl	2019	2020	2021
Olay	24.063	13.832	20.664
Düzensiz Göçmen	211.257	61.829	78.567
Göçmen Kaçakçılığı Organizatörü	3.391	1.331	2.505

Kaynak: Jandarma Genel Komutanlığı Veri Tabanı, (<https://www.jandarma.gov.tr/veriler>, erişim:28.02.2022)³

Jandarma Genel Komutanlığı’nın verilerine bakıldığında, 2019 yılında olay ve yakalanan düzensiz göçmen sayılarının zirvede olmasına paralel olarak, işlem gören göçmen kaçakçılığı organizatörlerinin sayısında da artış olduğu görülmektedir. Göçmen kaçakçılığı organizatör sayısı 3391 kişiye ulaşarak son üç yıl içerisinde en yüksek seviyeyi görmüştür. 2020 yılında bir

³ *2019 yılı verileri Nisan ayı itibarıyla paylaşılmıştır.

**2021 yılı Aralık ayına kadar dahil edilmiştir.

düşüş gözlemlenmiş; ancak 2021 yılında 2.505 kişi ile yeniden artış eğilimine girmiştir.

Son olarak, Sahil Güvenlik Komutanlığı verilerine aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 2: Sahil Güvenlik Komutanlığı Düzensiz Göçmen İstatistikleri

Yıl	2019	2020	2021
Olay	1.761	516	848
Düzensiz Göçmen	60.802	17.330	23.676
Göçmen Kaçakçılığı	80	36	113

Kaynak: Sahil Güvenlik Komutanlığı Veri Tabanı (Düzensiz Göç İstatistikleri (sg.gov.tr), erişim:28.02.2022)

Jandarma Genel Komutanlığı verilerine benzer olarak Sahil Güvenlik Komutanlığı verileri incelendiğinde, yine 2019 yılında gerçekleşen olay, düzensiz göçmen ve göçmen kaçakçılığı organizatörlerinin sayılarının pik yaptığı görülmektedir. Gerçekleşen 1761 vakada, 60802 düzensiz göçmen yakalanmış ve 80 göçmen kaçakçılığı organizatörü işlem görmüştür. 2020 yılı ve 2021 yıllarında ufak dalgalanmalar gösteren olay ve düzensiz göçmen sayılarına bakıldığında; 2020 yılında 36 kişiye göçmen kaçakçılığı suçundan işlem yapılırken, 2021 yılında ise bu sayının 113 kişiye yükseldiği görülmektedir.

Genel itibarıyla göç ile yakından ilgili üç kurumun verileri değerlendirildiğinde; 2019 yılında göçmen kaçakçılığında işlem yapılan kişi ve düzensiz göçmen sayısının diğer yıllara oranla daha yüksek olduğu görülmektedir. 2020 yılında sayıların düşüşe geçtiği görülse de 2021 yılı ile birlikte tekrar yükselmeye başlaması dikkat çekmektedir.

Çalışmanın konusunu oluşturan Suriyeli göçmenlerin, göçmen kaçakçılığı suçunun ve düzensiz göçmen sayılarının yükselişi üzerindeki etkilerini değerlendirebilmek için 2019 yılında Suriye’de gerçekleşen olay örgülerine bakmakta fayda olduğu düşünülmektedir.

Anayasa Komitesinin oluşturulması, Türkiye’nin gerçekleştirdiği Barış Pınarı Harekâtı, terör örgütü DEAŞ' ın lideri Bağdadi'nin öldürülmesi, Esed rejiminin Rusya ve İran'ın yardımıyla İdlip' e yoğun saldırılarda bulunması Suriye’de 2019 yılında gerçekleşen önemli olaylardır (Anadolu

Ajansı, 2021). Rejim ve destekçilerinin İdlib' in güney kırsalındaki yerleşimleri ele geçirmek için karadan saldırılara geçmesi sonucunda birçok sivil hayatını kaybetmiş ve bu saldırılar neticesinde İdlib' in güneyinden binlerce sivil göç etmek zorunda kalmıştır. Türkiye sınırı yakınına göç edenlerin sayısının ise 2019 yılı içerisinde bir milyonu aştığı bilinmektedir (Anadolu Ajansı, 2021).

Bu bağlamda bakıldığında, 2019 yılına ait verilerin sayıca yüksek olmasında Suriye'de yaşanan karışıklıkların göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir. 2019 yılında Suriye'den gelen düzensiz göçmenlerin sayısında önceki yıla göre bir artış olduğu görülmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı,2022). Söz konusu artışın, göçmen kaçakçılığı suçunu teşvik ettiği ve bu yılda yakalanan göçmen kaçakçısı organizatörlerin sayısının artmasında önemli bir rol aldığı düşünülmektedir.

Türkiye ve Suriye'ye komşu diğer ülkelerde yaşayan sığınmacıların, Suriye'de yaşanan iç savaşın uzaması ve istikrarsızlık ortamının olağanlaşması sonucunda Avrupa ülkelerinde yaşama arzusunu gündeme getirmiştir. Avrupa ülkeleri ise kalifiye denilebilecek nitelikte sınırlı sayıda mülteci kabul etmektedir. Bu durum ise Suriyelilerin yasadışı yollarla Avrupa'ya ulaşma isteğini körüklemektedir (Ağır ve Sezik, 2015: 115). Bu noktada Asya, Avrupa ve Afrika gibi kıtaların kesişim noktasında olan Türkiye'nin jeopolitik konumu unutulmamalıdır. Suriye vatandaşları sadece illegal girişin değil illegal çıkışında önemli bir parçasıdır.

Suriye'de yaşanan çatışmalar, can kayıpları, siyasi krizler ve insani yoksunluklar göçmen kaçakçılarının faaliyet alanını genişletmekte, gelir ve kazançlarını artırarak bu sektöre yeni kişilerin katılmasına yol açmaktadır. Suriye'de yaşanan karışıklıklarla beraber düzensiz göçün artması, göçmen kaçakçılığı suçunun işlenmesinde görülen yükselişte önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

4.1. Türkiye'nin Göçmen Kaçakçılığı Suçu ile Mücadelesinde Alınan Önlemler

Türkiye, çeşitli kurum ve kuruluşlarla sayıları ciddi rakamlara ulaşan göç olgusunun temel dinamiklerini sistematik bir şekilde yönetme arzusu içerisinde (İçduygu ve Toktaş, 2002:28).

Uluslararası çalışmalara katılan Türkiye, “Sınır Aşan Organize Suçlarla Mücadele Sözleşmesi” ile bu sözleşmenin ekleri “Göçmen Kaçakçılığı” ve “İnsan Ticareti” konularını düzenleyen iki adet Protokolü 13 Aralık 2000 tarihinde Palermo’da imzalamıştır. Bununla birlikte, 2002 yılında Dışişleri Bakanlığı’nın koordinesinde ilgili tüm Bakanlıklar ve diğer kurum ve kuruluşların yer aldığı “İnsan Ticareti ile Mücadele Görev Gücü” oluşturulmuştur. Ayrıca, Türkiye Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD)’nin yürütmekte olduğu Akdeniz Bölgesinde Transit Göç Diyaloğu girişimine de katkı sağlamaktadır. Türkiye, FRONTEx (Avrupa Birliği Sınır Güvenliği Birimi) ile düzensiz göçü önlemek amacıyla 28 Mayıs 2012’de Mutabakat Zaptını imzalamıştır. Ayrıca 2001 yılından itibaren ülkemiz ile Suriye, Yunanistan, Kırgızistan, Romanya, Ukrayna, Pakistan, Rusya, Nijerya, Bosna-Hersek, Yemen, Moldova, Belarus, Karadağ, Kosova, Norveç ve Avrupa Birliği arasında Geri Kabul Anlaşması imzalanmıştır. Bununla birlikte, ülkemiz ile Avrupa Birliği arasında uzlaşılan 18 Mart 2016 tarihli bir Mutabakat bulunmaktadır. Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti Yol Haritası eş zamanlı olarak 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da imzalanarak 25 Haziran 2014 tarihinde TBMM tarafından onaylanmıştır (Göç İdaresi Başkanlığı,2021). 23 Eylül 2015 tarihinde Avrupa Birliği (AB) devlet ve hükümet başkanlarının bulunduğu resmi olmayan bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda Türkiye ile her alanda iş birliğinin kuvvetlendirilmesi amaçlanarak Türkiye-AB Ortak Eylem Planı (OEP) oluşturulmuştur. Söz konusu eylem planı, Suriye krizinden kaynaklanan göç dalgası ile ilgili üç adım üzerinde yoğunlaşmıştır. İlki, Suriye’den kaynaklanan kitlesel göçün sebeplerinin araştırılması; ikinci olarak Türkiye’de geçici koruma altına alınan Suriyelilerin desteklenmesi ve son olarak, AB ülkelerine gerçekleştirilecek olan düzensiz göç dalgasının engellenmesi için koordinasyonun sağlanması olarak ifade edilmiştir. 2015 Türkiye-AB, OEP ile Düzensiz göçün önlenmesi amacıyla iş birliğinin geliştirilmesi öngörülmüştür (Ortak Eylem Planı, 2015).

2015-2018 yıllarını içeren Türkiye Düzensiz Göç Strateji Belgesi ve Ulusal Eylem Planı bakanlıkça onaylanan çalışmalar arasındadır. Bu eylem planı ile düzensiz göçü kaynağında önlemeye yönelik ulusal ve uluslararası mekanizmalar ile iş birliğinin güçlendirilmesi, sınır güvenliğinin artırılması ve düzensiz göçle mücadele alanında tedbirler geliştirilmesi amaçlanmıştır. Yine aynı amaçlar doğrultusunda, 2021-2025 yıllarını içeren Türkiye

Düzensiz Göç ve Ulusal Eylem Planı, 2020 Aralık tarihinde göç kurulunun onayına sunulmuştur (Göç İdaresi Başkanlığı, 2021).

Göçün önlenmesi ve göçmen kaçakçılığıyla mücadelede uluslararası otoritelerle iş birliği içerisinde hareket edilmesi elzem bir durumdur (Yiğittepe ve Çaykara, 2019:91). Ulusal düzeyde ise hukuki düzenlemeler, ulusal eylem planları ve stratejilerin yanı sıra sınır güvenliğinin sağlanmasına dair fiziki çalışmalar da yapılmaktadır. Örneğin yoğun illegal girişin yapıldığı Van-İran sınırındaki 295 kilometrelik sınır hattına, üç metre yüksekliğinde bir güvenlik duvarı inşa edilmeye başlanmış ve 243 kilometre olması planlanan beton duvarın etrafının dikenli teller ve hendeklerle çevrili olacağı açıklanmıştır. Bununla birlikte, iç karışıklıkların devam ettiği ve yoğun çatışmalara sahne olan Suriye ile Türkiye sınırına ise 837 kilometrelik duvar inşa edilmiştir. Aynı zamanda inşa edilen bu duvar, dünyanın en büyük 3. duvarı olma özelliğini de taşımaktadır (Vikipedi, 2021). Türkiye, yoğun yasadışı girişlerin sağlandığı sınır ülke hudutlarına duvarlar inşa ederek gerek yasa dışı göçü engellemeyi gerekse sınır güvenliğini sağlamayı hedeflemektedir (Öcal ve Atasever, 2021:56).

Gelinen süreçte Suriye' de yaşanan çatışmaların ulusal sınır güvenliğini tehdit etmekte olduğu görülmektedir. Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD), Suriye Demokratik Birlik Partisi (PYD) ve PKK Türkiye'nin yakın çevresine konuşlanmaya başlamıştır. Gerek koalisyon güçlerinin İŞİD' e karşı düzenlediği faaliyetler gerekse Türkiye'nin her üçüne birden karşı yaptığı mücadele sınır güvenliğinin artırılmasını gerekli kılmıştır (Öztürk ve Çoltu, 2018:194). Düzensiz göçün engellenmesi ve sınır güvenliğinin sağlanmasına yönelik inşa edilen söz konusu duvarların amacına hizmet etme hususunda elbette katkısı olacaktır. Ancak, bu durum sorunu tamamıyla ortadan kaldırma konusunda yeterli olmayacaktır. Uluslararası iş birliği içerisinde hareket eden ve göç yönetimi konusunda uzmanlaşmaya gayret gösteren Türkiye'nin düzensiz göç ve insan ticaretini önlemeye yönelik yaptığı çalışmaların her biri, göçmen kaçakçılığı suçuyla mücadelede önemli bir adım olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.ÖNERİLER

Günümüzde göçmen kaçaklığı büyük gelirlerin elde edildiği bir kazanç kapısı olarak faaliyet göstermektedir. Her türlü uygulamaya rağmen

uluslararası arenada sayıları artan göçmen kaçaklığı endüstrisi mevcuttur (Balcı ve Birlikseven, 2019:144). Alınan önlemler ne yazık ki göçmen kaçakçılığını durdurmaya yetmemiştir. Göçmen kaçakçıları da bir tür yaşayan organizma gibi kendilerini yeni önlemlere göre revize etmektedirler. Böylece varlıklarını devam ettirirken göçmen kaçakçılığına konu olan düzensiz göçmenlerden aldıkları yasa dışı geliri artırmaktadırlar. Bir taraftan nitelik olarak daha güçlü ve karmaşık bir yapı yaratan göçmen kaçakçıları diğer taraftan maliyetleri de artırarak maddi anlamda daha fazla menfaat elde etmektedirler.

Suriye iç savaşının çıktığı tarihten itibaren Türkiye, Suriyelilere açık kapı politikası uygulamış ve onları geçici koruma altına almıştır. Bu kapsamda sağlık, eğitim ve sosyal yardımlara erişimleri konusunda yasal düzenlemeler yapılmıştır. Canlarını kurtarabilmek için sınırlarımıza ulaşan ve geçerli bir pasaport veya seyahat belgesi olmaksızın Suriye'den gelen kişiler geçici koruma altına alınabilmektedir. Bu sebeple, Türkiye'ye göçmen kaçakçıları vasıtasıyla gelişlerin geçici koruma kapsamına girebilmek için devam etmesi muhtemeldir. Buna istinaden Geçici Koruma Yönetmeliği kapsamında bir reform çalışması yapılarak Suriye vatandaşlarının sırf geçici koruma altına alınacağı vaadiyle ülkeye illegal girişleri kısmen engellenebilir ve göçmen kaçakçılığı sektörünün sekteye uğraması sağlanabilir. Bununla birlikte, bu uygulamalar sayesinde Suriye vatandaşlarının Türkiye' de yaşamalarını kolaylaştırabilmek adına yasal yollarla Türkiye'ye girişleri teşvik edilebilecektir. Bu durum şüphesiz göçmen kaçakçılığı endüstrisinin zarara uğramasına katkıda bulunacaktır.

Ulusal sınır denetimlerinin artırılması ve Suriye ile Türkiye sınırına inşa edilen 837 kilometrelik duvar, yasadışı göçü ve göçmen kaçakçılarına olan talebi azaltma konusunda önemli etkenler olabilir; ancak tek başına yeterli olmayacak ve söz konusu talebi tamamıyla ortadan kaldıramayacaktır. Elbette sınırlara örülen duvar, düzensiz göçü azaltarak göçmen kaçakçılarının gelirinin düşmesine yol açabilir. Bu noktada, göçmen kaçakçılığı suçunu işleyerek yasa dışı gelir elde eden grubun kazancı düşmeye başladığında yeni rotalar ve güzergâhlara başvurabileceği, seyahat şeklini değiştirebileceği ve bu doğrultuda fiyatları yükseltebileceği göz önünde bulundurulmalı, bu konuda daha profesyonelce hareket edebilecekleri hususu unutulmamalıdır.

Göçmen kaçakçılığı suçunun önlenmesi için yapılan mücadelede öncelikle düzensiz göçün yönetilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Bu yönde çalışmalar yapan ve uluslararası iş birliğinden kaçınmayan Türkiye için coğrafi ve siyasi faktörler oldukça önemlidir. Türkiye'nin bu bağlamda önemli bir rol aldığı, hukuki düzenlemelerini güçlendirilmesi gerektiği ve küresel dünya düzenine uyum sağlayacak reformların yapılması gerektiği düşünülmektedir.

Düzensiz göçle yapılan mücadelede kurum ve kuruluşlara önemli görevler düşmektedir. Öncelikli olarak, sahada görev yapan kolluk kuvvetleri ve Göç İdaresi Başkanlığı personellerinin aldıkları hizmet içi eğitimler artırılarak personellerin daha bilinçli olmasına katkı sağlanabilir. Düzensiz göçü başarılı bir şekilde yürütmek için kurumlar arası işbirliği ve entegrasyonun güçlendirilmesinde fayda olacağı bir gerçektir. Bu sebeple sahada olan personellerle genel politika uygulayıcıları arasındaki istişareler artırılabilir. Böylelikle, sahada karşılaşılan aksaklıklara istinaden sunulan görüş ve yeni fikirler hem izlenen politikalar üzerinde hem de uygulanan mevzuat temelinde iyileştirme çalışmaları yapılmasına katkı sağlayabilir.

Düzensiz göç hususunda politika uygulayıcıların istikrarlı ve kararlı olması gerek ulusal gerekse uluslararası kamuoyu üzerinde oldukça etkilidir. Devletin düzensiz göç üzerine izlediği başarılı politika ve uygulamaların kamuoyu ile paylaşılması, bu konuda şeffaf davranılması göçmen kaçakçıları üzerinde caydırıcı etkide bulunabilir ve yasadışı yollarla giriş ya da çıkış yapmak isteyen Suriye vatandaşlarının kararlarını etkileyebilir. Bu konuda gerek kolluk kuvvetleri gerekse Göç İdaresi Başkanlığı, güncel veri ve istatistikleri düzenli olarak resmi internet sitelerinde paylaşmaktadır. Türkiye'nin bu konuda izlediği şeffaflık politikalarını güçlendirmesi ve geliştirmesi, göçmen kaçakçılık organizasyonları üzerinde etki ederken uluslararası arenada da saygınlığının artmasına katkı sağlayabilir.

Suriye'deki barış ve istikrar ortamının sağlanması ile Türkiye'ye yönelen düzensiz göçün önlenmesinde ve göçmen kaçakçılığı suçunun önüne geçilmesinde en önemli adımlardan biri olacağı düşünülmektedir. Bu sebeple menşe ülkelerinde barışçıl bir düzenin sağlanmasının göçmen kaçakçılığını önleme konusunda uzun vadeli ve daha faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

6.SONUÇ

Göçmen kaçakçılığı, dünyada faaliyet gösteren kapsamlı bir suç türüdür. Türkiye’de son yıllarda elde edilen verilere göre yakalanan göçmen kaçakçısı sayısı artmıştır. Kolluk kuvvetlerinin verilerine göre; olay bazlı yapılan yakalamalar ışığında, düzensiz göçmenlerin büyük bir kısmı toplu olarak yakalanmaktadır. Bu unsur, düzensiz göçün göçmen kaçakçılığı vasıtasıyla gerçekleştirildiği değerlendirilmesinin yapılmasını olanaklı kılmaktadır.

Düzensiz göç hareketlerindeki artış hiç şüphesiz göçmen kaçakçılığı suçunu işleyen kitlelerin iştahını kabartmış ve bu sahadan elde ettikleri kazanç miktarlarını artırmalarına neden olmuştur. Özellikle kara ve deniz yoluyla insanların ülkeye illegal giriş ve çıkışını sağlayan organizatörler faaliyet alanlarını genişletmiştir. Bu yüzden, Türkiye’nin düzensiz göç ile verdiği mücadelede karşı tarafın en büyük aktörlerinden birisi göçmen kaçakçılığı suçunu işleyen kişiler olmuştur. Öyle ki düzensiz göçün artmasında insanların kayıt yaptırmadan ülkeye giriş ve çıkışlarını sağlayan bu grubun etkisi elbette göz ardı edilemez.

Tarihi boyunca Türkiye, göç rotalarının üzerinde bir ülke konumunda olmuştur ancak; Ortadoğu’ da var olan kargaşa ortamıyla birlikte göç hareketliliği önceki yıllara göre artmıştır. Özellikle Suriye’de 2011 yılı itibarıyla baş gösteren çatışmalar, çeşitli gruplarca gerçekleştirilen terör eylemleri, iç karışıklıklar sonucunda bölgedeki insanların göç hareketliliğini tetiklediği görülmüştür (Battır, 2017:126). Canlarını kurtarmak adına kitlesel olarak göç eden Suriyeliler, Türkiye’de geçici koruma altına alınmıştır. Zor durumda olan ve sınırları bir şekilde aşmak durumunda kalan Suriyelilerin göçmen kaçakçılarına başvurmaları olası bir hareket olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’nin göçmen kaçakçılığı suçunun önlenmesine dair verdiği mücadelede gerek ulusal ve uluslararası hukuki düzenlemelere gerekse ulusal düzeyde sınır güvenliğine yönelik aldığı tedbirler mevcuttur; ancak gelinen noktada yeni tedbirlerin zaruri olduğu ve var olanların geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu sebeple, Türkiye’nin son on yılda artan düzensiz göç ve göçmen kaçakçılığı konusunda yeni politikalar geliştirmesinin yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Ağır, O. ve Sezik, M. (2015), Suriye'den Türkiye'ye Yaşanan Göç Dalgasından Kaynaklanan Güvenlik Sorunları, Birey ve Toplum Dergisi, 5(9):95-123.

Akgün, E. (2011), Yasa Dışı Göç Çerçevesinde Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Altundeğer, N.ve Yılmaz, E. (2016), İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21:289-301.

Anadolu Ajansı, Suriye'de 2019'un Dönüm Noktaları, Suriye'de 2019'un dönüm noktaları (aa.com.tr), Erişim Tarihi: 20.10.2021

Asar, A. (2004), Türk Yabancılar Mevzuatında Yabancı ve Hakları, Ankara: Emek Ofset.

Balcı, M. ve Birlikseven, B.(2019), Göçmen Kaçakçılığının Terör Boyutu, III Uluslararası Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Sempozyumu: 138-150.

Battır, O. (2017), İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikasının Yeni Aracı, Konya: Çizgi Kitabevi.

BBC News, Suriye'de Ölüm Sayıları, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/01/141231_suriye_olu_sayisi , Erişim Tarihi:23.10.2021.

Geçici Koruma Yönetmeliği (2014), 22.10.2014 Resmi Gazete, 29153, <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.20146883.pdf> , Erişim Tarihi: 26.10.2021

Göç İdaresi Başkanlığı (2015), 2013 Türkiye Göç Raporu, Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı Yayınları, Yayın No: 32.

Göç İdaresi Başkanlığı (2022a), Düzensiz Göç, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> , Erişim Tarihi:28.02.2022

Fırat Üniversitesi. İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cilt:6,Sayı:1,2022 221

Göç İdaresi Başkanlığı(2022b), Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>, Erişim Tarihi: 28.02.2022

Göç İdaresi Başkanlığı(2022c), Geçici Koruma, <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>, (Erişim Tarihi: 28.02.2022

Göç İdaresi Başkanlığı(2022d), İkamet İzinleri, <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>, Erişim Tarihi: 28.02.2022

Göç idaresi Başkanlığı(2022e), Türkiye'ye Giriş ve Türkiye'den Çıkış İstatistikleri, GİRİŞ-ÇIKIŞ (goc.gov.tr), Erişim Tarihi: 28.02.2022

İçduygu, A. (2012), Türkiye'de Düzensiz Göç, IOMTürkiyeDuzensizGoc.pdf (madde14.org), Erişim Tarihi:11.08.2021

İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999), Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri, 75 Yılda Köylerden Kentler, Ed: Oya Baydar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

İçduygu, A. ve Toktaş, Ş. (2002), How do Smuggling and Trafficking Operate via Irregular Border Crossings in the Middle East? Evidence from Fieldwork in Turkey. *International Migration*, 40(6): 25-54.

Jandarma Genel Komutanlığı, İstatistiki Veriler, <https://www.jandarma.gov.tr/veriler>, Erişim Tarihi:28.02.2022

Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012), Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri, Türkiye De Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri Ve Çözüm Önerileri Yrd. Doç. Dr. Yüksel Koçak 10 Elvan Terzi 11.Pdf , Erişim Tarihi 05.08.2021

Orhan, O. ve Gündoğar, S. S. (2015), Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri, Ankara: ORSAM Yayını.

Öcal, O. ve Atasever, B.(2021), Düzensiz Göçün Karanlık Yüzü: Göçmen Kaçakçılığı, *Kapadokya Akademik Bakış Dergisi*, 5(1):41-65.

Öztürk, S. ve Çoltu, S. (2018), Suriyeli Mültecilerin Türkiye Ekonomisine Etkileri, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(13):88-198.

Sahil Güvenlik Komutanlığı, Düzensiz Göç İstatistikleri, Düzensiz Göç İstatistikleri (sg.gov.tr), Erişim Tarihi: 19.10.2021

Sınır Aşan Örgütlü Suçlara Karşı BM Sözleşmesine Ek Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı BM Protokolü, (2000), Kara, Deniz ve Hava Yoluyla Göçmen Kaçakçılığına Karşı Protokol - madde14, Erişim Tarihi:05.11.2021

Şahin, Y. (2010), Kentleşme Politikası, Trabzon: Murathan Yayınevi.

T.C. Dış İşleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı,Türkiye-AB Ortak Eylem Planı, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/15_ekim_2015_turkiye_ab_ortak_eylem_plani_.pdf , Erişim Tarihi: 25.10.2021

T.C. İçişleri Bakanlığı Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı(2017), Güvenlik Terimleri, Ankara: Uluslararası Piri Reis Kültür Ajansı.

Türk Ceza Kanunu(2004), 12.10.2004 Resmi Gazete,5237, Mevzuat Bilgi Sistemi , Erişim Tarihi: 30.09.2021

UNHCR, Küresel Eğilimler Raporu, <https://www.unhcr.org/tr/24189-dunyadaki-insanlarin-1i-yerinden-edilmis-durumda-unhcr-kuresel-egilimler-raporu.html>, Erişim Tarihi: 27.09.2021

Vikipedi, Suriye-Türkiye Sınır Duvarı, Suriye-Türkiye sınır duvarı - Vikipedi (wikipedia.org), Erişim Tarihi:23.10.2021

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(2013), 04.04.2013 Resmi Gazete, 6458, 1.5.6458.pdf (mevzuat.gov.tr), Erişim Tarihi: 20.09.2021

Yiğittepe, L. ve Çaykara, Y.H. (2019), Göç ve Göçmen Kaçakçılığı Suçları: Türkiye ve İtalya Örneği, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek yüksek Okulu Dergisi, 22(1): 83-92.

Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Yayın İlkeleri

1. Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, “Hakemli Dergi” statüsünde yılda iki sayı (Haziran-Aralık) olarak yayımlanır.
2. Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır; Makalenin dergimize gönderilmiş olması, yazarın bu konudaki taahhüdü anlamına gelir.
3. Makaleler; “Microsoft Word” programında hazırlanmış olmalıdır. Eserler yazım kurallarına uygun elektronik posta ile editöre gönderilmelidir.
4. Derginin yazı dili esas olarak Türkçe olmakla birlikte, dergide İngilizce, Arapça, Fransızca ve Almanca makalelere de yer verilmektedir.
5. Dergiye gönderilen makalelerin başına, en az 150 en çok 350 kelimededen oluşan özetler ve özetlerin yazıldığı dillerde başlık ve en az üç anahtar kelime eklenmelidir. Türkçe yazılan makaleler için Türkçe özete ek olarak; İngilizce özet eklenmesi gerekmektedir. İngilizce yazılan makaleler için ise Türkçe özetlerin eklenmesi gerekmektedir.
5. Makalelerde, yazar adları, yazarın çalıştığı kuruluş bilgileri ve elektronik posta adresleri açık ve doğru bir şekilde belirtilmelidir.
6. Yazarların dergiye gönderdikleri makalelerin denetimini yapmış oldukları ve bu haliyle “basıma” hazır olarak verdikleri kabul edilir. Editör kurulu tarafından yapılan ön incelemede, bilimsellik (alan yönünden denetim) ölçütlerine ve dergi yazım kurallarına uyulmadığı ve olağanın üzerinde yazım yanlışlarının tespit edildiği yazılar geri çevrilir.
7. Editör kurulunca ilk değerlendirmesi yapılan makaleler, kör hakemlik sistemi uyarınca yazar adları metinden çıkarılarak iki hakeme gönderilir. Hakem raporlarından biri olumsuz gelirse nihai kararın verilebilmesi için eser üçüncü hakeme gönderilir. Yazarlara makalenin hangi hakeme gönderildiği ile ilgili bilgi verilmez. Hakem raporunda düzeltme istenmesi durumunda

yazar, sadece belirtilen düzeltmeler çerçevesinde değişiklikler yapabilir. Yazar, hakem tarafından önerilen düzeltmeleri yaptıktan sonra hakemin önerisi doğrultusunda tekrar hakem denetimine başvurulabilir. Hakem raporlarının her ikisinin de olumsuz olması durumunda, üçüncü bir hakem incelemesi yapılmaz. Yayınlanmayan yazılar, yazarına geri gönderilmez. Yazara durum hakkında bilgi verilir.

8. Dergide, hakem denetiminden geçen makaleler dışında, kitap incelemesi, derleme ve bilgilendirici notlara, yer verilebilir. Bu nitelikteki yazılar editör kurulunca kabul edilebilir veya geri çevrilebilir.

9. Makaleler yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dâhil olmak üzere tüm yayım hakları Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisine aittir. Yazarlar telif haklarını Üniversiteye devretmiş sayılır, yazara ayrıca telif ücreti ödenmez.

10. Kabul edilen yayınlardaki beyan ve fikirlerden yazarların kendileri sorumludur.